

ช่วงฝน

อุดมการณ์สร้างคนดี ๕๐ ปี
แห่งความภาคภูมิใจ

จัดพิมพ์โดย :

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

๕๐ ปี ราชภัฏเชียงใหม่

ช่วงผลา : อุดมการณ์สานสร้างคนดี ๙๐ ปี แห่งความภาคภูมิใจ
ปีที่ ๙ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗

ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๗๖๖๙-๓๑-๑

เอกสารช่วงผลา เป็นเอกสารทางวิชาการราย ๑ ปี มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความถูกต้องด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งบทความหรือข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ปรากฏในเอกสารทางวิชาการนี้ เป็นความคิดเห็นส่วนตัวและความรับผิดชอบเฉพาะของผู้เขียน ไม่จำเป็นต้องตรงกับความคิดเห็นหรือความรับผิดชอบของผู้จัดทำ

เจ้าของ : สถาบันภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ สีตานุกัษ

ผู้อำนวยการสถาบันภาษาศิลปะ และวัฒนธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิประจำฉบับ : อาจารย์ยุพิน เชมมุกด์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา ศักยพันธ์

บรรณาธิการ : นางสาวปนัดดา ไตค่านุช

พิสูจน์อักษร : อาจารย์ยุพิน เชมมุกด์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา ศักยพันธ์
นางสาวปนัดดา ไตค่านุช

ภาพปกโดย : <http://www.bloggang.com/viewdiary.php?>

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์
๑๙๕-๑๙๗ ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๓-๒๒๑๒๑๒ โทรสาร ๐๕๓-๒๑๒๙๗๗

คำนิยม

วัฒนธรรมเป็นคำที่มีความหมายรวมถึงพฤติกรรมของคนในสังคมอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญที่โดดเด่นเฉพาะตัว เป็นวิถีชีวิตของสังคมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ วัฒนธรรมเกิดจากความรู้ ความคิดภูมิปัญญา ความเชื่อ ที่สั่งสมมายาวนานและยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงาม รวมทั้งได้รับการยอมรับ ยึดถือ ปฏิบัติสืบต่อกันมาและมีความสัมพันธ์ต่อกัน จึงทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง แต่การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วอย่างขาดเหตุผล มิได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและขีดความสามารถของสังคมในเรื่องที่เกี่ยวข้องย่อมมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ดังนั้นความรู้ ความเข้าใจ การรู้คุณค่าและความเป็นมาของวัฒนธรรมของตน ย่อมจะทำให้สามารถพิจารณาถึงความเหมาะสมที่จะดำรงรักษาหรือยอมรับการเปลี่ยนแปลงแก้ไขวัฒนธรรมบางอย่างของตนโดยไม่กระทบต่อความมั่นคงทางสังคม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีพัฒนาการอย่างยาวนานกว่า ๕๐ ปี ขอสนับสนุนการจัดทำวารสารทางวัฒนธรรม “ช่วงฝน” และขอขอบคุณคณาจารย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้รู้ทางด้านล้านนาศึกษา ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ช่วยกันผลิตผลงานทางวัฒนธรรมออกเผยแพร่ ซึ่งผลงานดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจ ในความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตยของเราที่ยอมรับในจุดเหมือนและสว่นไว้ซึ่งจุดต่าง เนื่องจากทุกภาพส่วนมีความสำคัญเหมือนกัน แม้จะเป็นเพียงกลไกเล็กๆ แต่เมื่อมารวมกัน นำพาประเทศชาติไปสู่ความเป็นอารยธรรม ซึ่งเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกันรักษาและส่งเสริมให้มีความเจริญสืบไป ตลอดจนช่วยกันส่งมอบมรดกทางวัฒนธรรมให้กับลูกหลานต่อไป

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำนำ

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม ในฐานะหน่วยงานที่มีภารกิจในการส่งเสริม สนับสนุน และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม จึงได้ดำเนินการจัดทำวารสารทางวัฒนธรรม “ช่วงฉายา” เพื่อเป็นสื่อกลางในการนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า และส่งเสริม รวมถึงสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้า วิจัย และต่อยอดทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม ขอขอบคุณผู้เขียนบทความ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือศึกษา ค้นคว้า และจัดทำองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมออกเผยแพร่ โดยนำต้นทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนได้สร้างสรรค์มาสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม

ปิยะ . นิลทิพย์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ สิตานุรักษ์)
ผู้อำนวยการสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม

บรรณาธิการแถลง

วารสารทางวัฒนธรรม “ช่วงฝน” ได้เวียนมาพบกับท่านผู้อ่านอีกครั้ง ซึ่งเล่มนี้เป็นเล่มที่ ๙ ในการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ดังปณิธานของการดำเนินโครงการตั้งแต่ปีแรกจนถึงปัจจุบัน

แม้โลกจะเวียนหมุนเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ในแต่ละวัน แต่ละเดือน นอกจากความเปลี่ยนแปลงแล้ว สิ่งหนึ่งที่ทุกคนจะได้รับก็คือประสบการณ์ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกใบนี้ ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งการหยุดนิ่ง ก็คือการตายแล้ว สังคมก็เฉกเช่นเดียวกัน ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลง แม้บางครั้ง อาจจะต้องหยุดนิ่ง แต่ก็เป็นการหยุดนิ่ง เพื่อรอให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและก้าวต่อไป ซึ่งการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้เกิดแนวทางชีวิตที่ดีขึ้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ก็เฉกเช่นเดียวกัน จากโรงเรียนฝึกหัดครู สู่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๗ จนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลากว่า ๙๐ ปี ได้ผลิตบุคลากรผู้มีคุณภาพออกสู่สังคม อันเป็นการสร้างรากฐานสำคัญให้แก่สังคม ชุมชนและประเทศชาติ โดยได้พัฒนาหลักสูตรและสร้างศักยภาพทางการศึกษาให้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ทางศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนสร้างสัมพันธ์อันดีในระดับชาติ นานาชาติ จนเป็นที่ยอมรับประจักษ์เด่นชัดต่อสาธารณชน สมดัง “อุดมการณ์สานสร้างคนดี ๙๐ ปี แห่งความภาคภูมิใจ”

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ วารสารทางวัฒนธรรม “ช่วงฝน” มีเนื้อหาที่ประกอบด้วยบทความจำนวน ๑๐ บทความ ซึ่งเป็นบทความวิจัย จำนวน ๔ เรื่อง และบทความทางศิลปวัฒนธรรม จำนวน ๖ เรื่อง โดยเริ่มจากบทความเรื่อง “ความสูญขวัญของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว” ของ **ชนะ เข้มมุกด์** เป็นบทความด้านภาษาถิ่น โดยรวบรวมคำสูญขวัญและสาระสำคัญของความสูญขวัญของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ทำให้เข้าใจถึงความเชื่อ

ที่สืบเนื่องมาจากพิธีกรรมที่ได้ดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของคนไทยพวน บ้านหาดเลี้ยว ที่ยังคงหลงเหลือให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดและศึกษา

บทความด้านภาษา บทความที่สองของ **ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์** นำเสนอ ร่ายห่อโครงเรื่อง “เทวดากับหนอน” ที่เห็นว่า คนเรามีสิทธิ์ที่จะเลือกในสิ่งที่ตนเอง ต้องการ แม้คนภายนอกจะมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่ควรทำ แต่ใครจะรู้ได้ดีเท่าคน ๆ นั้น แสดงให้เห็นว่าชีวิตของใครก็เป็นของคน ๆ นั้นไม่ควรจะคิดหรือตัดสินแทนเขาว่า สิ่งนั้นดี สิ่งนั้นไม่ดี ทุกคนต่างมีความคิดเป็นของตัวเอง จึงไม่ควรคิดแทนกัน

บทความด้านภาษาอีกเรื่อง ซึ่งเป็นเรื่องสุดท้าย บทความนี้กล่าวถึงภาษาที่ใช้ในการพูดในหัวเรื่อง “มาหัดอุ้มแม่เมือง (เปรียบเทียบ) กันเตอะ” ของ **พรพจน์ เรียงประพัฒน์** โดยได้พูดถึงการออกเสียงของภาษาไทยภาคเหนือ ซึ่งไม่ตรงกับภาษาไทยกลางหลายคำ โดยภาษาไทยกลางออกเสียงโดยพยัญชนะตัวหนึ่ง แต่ภาษาไทยภาคเหนือจะออกเสียงด้วยพยัญชนะอีกตัวหนึ่งก็มี อาทิ ช้าง ในภาษาไทยกลาง แต่ภาษาไทยเหนือจะออกเสียงว่า จ้าง และในบทความได้กล่าวถึงอีกหลายหมวดด้วยกัน อาทิ หมวดคำนาม คำสรรพนาม คำศัพท์เกี่ยวกับผลไม้ ผัก และของใช้ในชีวิตประจำวัน

บทความเรื่อง การสร้างบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บทความนี้ชื่อว่าเรื่อง “การแกะสลักฟักทอง แบบพลิกมิด สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่” ของ **จันทร์สุดา คำขัติ** เป็นบทความจากวิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษา ที่นำเสนอการแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด ซึ่งเป็นศิลปะการแกะสลักที่ใช้มีดปลายแหลมตรง มีคมเพียงด้านเดียว และมีด้ามกลมแบบโบราณ ซึ่งสามารถพลิกปลายมีดให้บิดไปตามแรงบังคับของปลายนิ้ว ทำให้แกะสลักได้อย่างประณีตและเป็นธรรมชาติมากที่สุด

บทความต่อมาเป็นการวิเคราะห์ “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่” โดย **ศักราช ฟ้าขาว** พบว่า

องค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนให้การส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นไปอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง ควรกำหนดให้มีเป้าหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ นโยบายและแผนงาน รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของ ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา และมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะพันธกิจเกี่ยวกับการพัฒนา หลักสูตรการจัดการเรียนการสอน การวิจัย และการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนการกำหนดเนื้อหาของกิจกรรม/โครงการได้อย่างเหมาะสมกับการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่ม

ประกาศิตี ศรีภมร นำเสนอบทความจากปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวินศึกษา เรื่อง “พระสงฆ์พลัดถิ่นในดินแดน ล้านนา” โดยศึกษาสถานการณ์และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาในประเทศไทย ของพระภิกษุไทใหญ่ ลักษณะและวิธีการย้ายถิ่นของพระภิกษุไทใหญ่ ตลอดจน บทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ต่อแรงงานอพยพไทใหญ่

ต่อมาเป็นการกล่าวถึง “วัฒนธรรมสุขภาพ” โดย **สามารถ ใจเตี้ย** เห็นว่า วัฒนธรรมสุขภาพเป็นระบบความคิดและปฏิบัติตนในการดูแลสุขภาพ ของตนเอง ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบเครือญาติ และการเกื้อกูลช่วยเหลือกัน โดยการเสริมสร้างสุขภาพของประชาชนด้วยวัฒนธรรมสุขภาพ เป็นกระบวนการ รักษาที่มุ่งรักษาจิตใจมากกว่ารักษาโรค ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสม กลั่นกรองจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานที่มีความหลากหลายตามสภาพพื้นที่และ เลื่อนไหลไปตามกระแสของวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ยังมีบทความเรื่อง “เทคนิควิธีการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ที่รัฐโอริสสา ประเทศอินเดีย” เป็นบทความจากประสบการณ์ของ **สินีนาง สมบูรณ์อเนก** ที่ได้เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในการอนุรักษ์เอกสารโบราณของ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และฝึกอบรมการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ที่ INTACH Indian Conservation Institute Orissa Art Conservation Centre เมืองภูปเนศวร (Bhubaneswar) รัฐโอริสสา ประเทศอินเดีย

บทความเรื่อง “พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์กับการปรากฏขึ้นของเจดีย์แบบช้างล้อมในสุโขทัยและล้านนา” ของ **สุรพล ดำริห์กุล** กล่าวว่า การปรากฏขึ้นของเจดีย์แบบช้างล้อมทั้งในแคว้นสุโขทัยและล้านนาเป็นผลมาจากความขัดแย้งและแข่งขันของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สองสำนัก คือ สำนักสีหล กับสำนักรามัญ ซึ่งการสร้างเจดีย์แบบช้างล้อมเป็นการประกาศแสดงสัญลักษณ์และความถูกต้องชอบธรรมของการเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์

และบทความสุดท้ายจะกล่าวถึง “การสร้างพุทธอาณาจักรยุคจาริต” โดย **ยุพิน เข้มมุกด์** เป็นเรื่องของพุทธจักร ซึ่งทั้งสองส่วนต้องมีปฏิสัมพันธ์อันดีและสมดุลระหว่างกัน ซึ่งผู้เขียนได้เริ่มต้นตั้งแต่ยุคจาริตจนถึงปัจจุบัน เน้นเฉพาะปฏิสัมพันธ์ระหว่างการสร้างความมั่นคงของสถาบันฝ่ายบ้านเมืองกับสถาบันสงฆ์ แม้บ้านเมืองไม่ได้ปกครองระบบเดิมเหมือนยุคจาริต แต่ผู้นำทางการเมืองกับสถาบันสงฆ์ต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีไม่เอนเอียงอ่อนไหวไปตามความรู้สึกหรือพวกพ้องโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง โดยมีนโยบายซ่อนเร้นอยู่ในเนื้อหา อยู่ที่ท่านผู้อ่านแล้วว่า จะมองเห็นนโยบายนั้นอย่างไร

สารบัญ

ความส่วขวัญของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

ชนะ เข้มมุกด์

เทวดากับหนอน

ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์

มาหัดอู้กำเมือง(เปรียบเทียบ)กันเตอะ

พรพจน์ เรียงประพัฒน์

การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด

จันทร์สุดา คำขัติ

รูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรม

พื้นบ้านของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ศักราช ฟ้าขาว

พระสงฆ์พลัดถิ่นในดินแดนล้านนา

ประภาศิริ ศรีภมร

วัฒนธรรมสุขภาพ

สามารถ ใจเตี้ย

เทคนิควิธีการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่รัฐไอริสสา ประเทศอินเดีย

สินีนางู สมบูรณ์เอนก

พระพุทธรศานาลังการวงศ์กับการปรากฏขึ้นของเจดีย์แบบช้างล้อม

ในสุโขทัยและล้านนา

สุรพล ดำริห์กุล

การสร้างพุทธอาณาจักรยุคจาริต

ยุพิน เข้มมุกด์

แนะนำนักเขียน

๑๐

๒๗

๓๑

๕๕

๗๓

๙๘

๑๒๐

๑๕๔

๑๗๒

๒๐๓

๒๕๖

ความเชื่อของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

ชนะ เข้มมุกด์

ขวัญ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๓ ให้ความหมายไว้
มีใจความสรุปได้ว่า เป็นคำนาม มี ๒ ความหมายคือ

๑. ผมหหรือคนที่ขึ้นเวียนเป็นกันหอย

๒. สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน นิยมกันว่ามืออยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา
ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็น สิริมงคล เป็นสุขสบาย จิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือ
เสียใจ ขวัญก็จะออกจากร่างไปเสีย ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น
ทำให้คนๆ นั้นได้รับผลร้ายต่างๆ เช่น ตกใจง่าย หวาดกลัว จิตใจไม่มั่นคง เป็นต้น

ขวัญมิใช่จะมีเฉพาะประจำชีวิตของคนเท่านั้น แต่ยังอนุโลมไปถึงสัตว์หรือ
สิ่งของบางอย่างเช่น ช้าง ม้า วัว ควาย บ้านเรือนฯ ก็ถือกันว่ามีขวัญอยู่ประจำ
เช่นเดียวกับคนด้วย

คนไทยโดยทั่วไปไปตามภูมิภาคต่าง ๆ เช่น ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคเหนือ ในสมัยก่อนถ้าไปประสบเหตุการณ์ที่เลวร้ายหรืออุบัติเหตุต่าง ๆ ป่วยหนักๆ จะมีความเชื่อกันว่า ขวัญจะออกจากร่าง ทำให้คนได้รับผลร้ายต่าง ๆ จำเป็นจะต้องมีการเรียกขวัญ เชิญขวัญให้กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว เพื่อให้สภาพจิตใจที่ไม่มั่นคง หวาดกลัว ตกใจ ให้กลับมาสู่สภาพเป็นปกติ ผู้รู้พิธีทำขวัญ เชิญขวัญ เรียกขวัญ เรียกว่า หมอขวัญ

นอกจากนี้ ในภูมิภาคต่าง ๆ ยังมีการทำขวัญ เรียกขวัญ ทำขวัญเรือน ทำขวัญข้าว ทำขวัญควาย สู่ขวัญเด็กเล็กที่เกิดใหม่ สู่ขวัญคนแก่ เป็นต้น ซึ่งแต่ละภูมิภาคจะมีการทำขวัญหรือสู่ขวัญในกรณีอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไปบ้าง และมักจะสู่ขวัญเป็นภาษาต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ๆ

เฉพาะชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย ก็มีพิธีการสู่ขวัญ หรือการทำขวัญต่าง ๆ เป็นภาษาไทยพวนในหลายกรณี ที่เหมือนกับภูมิภาคอื่น ๆ บ้าง แตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งในบทความเรื่อง ความส่ววัญของไไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว ที่ผู้เขียนนำเสนอในตอนนี้ได้คัดเลือกความหรือคำสู่ขวัญของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวที่เป็นภาษาไทยพวน ใช้ในการสู่ขวัญหรือทำขวัญในกรณีต่าง ๆ สืบทอดมาจากบรรพบุรุษไทยพวน ซึ่งอพยพมาจากเมืองพวนเชียงขวาง (แขวงเชียงขวาง ประเทศลาวในปัจจุบัน) เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งมีหลักฐานอ้างอิง เป็นจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ ปรากฏชื่อ ลาวพวน (ไทยพวน) เป็นครั้งแรกในเขตเมืองสวรรคโลก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๗๙ ไทยพวนกลุ่มนี้คือไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวในปัจจุบัน

ความสับสนวุ่นวาย

๑. ลักเค กาเม จะลู่เป คิลิสชะละตะเต จันตะลิกเข วิมานะ ที่เปลัดเถ จะคาเมตะละวะนะคะหะเน เคหะวัตถุมหิเขตเต ภูมมาจายันตุ เทวาชะละละละวิ สะเม ยักกะคันทัพพะนาคา ติดถันดา สันติ เกยัง มุนีวะ ละวะจะนั่ง สาธะโวเม สุนันตุฯ

๒. นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะละหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ

นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะละหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ

นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะละหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ

๓. สี สี วันนี้ถือว่าเป็นวันดี เป็นวันดีฤดี อะมุตตะโขค อุตตะมะโยคฺคาลาภา ฝูงข้าทั้งหลาย จึงพ้อมกันมา ทั้งลุงตาและเฒ่าแก่ พ่อแม่ พ้อมฝูงหมู่ลุงอาร์ เพื่อจักพากันมาทำขวัญเจ้านาค ผู้จักพากไปอยู่เป็นสงฆ์ ะรงศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด จักเสด็จเข้าสู่ เมืองแก้วคือสวรรค์เมืองคน กุศลบมีอยู่นานบได้ พะแก่ให้มา เทศนา ไผผู้มีบาละมีแก่ก้า จักได้กัมมหน้าเข้าสู่พระนิพพาน จึงอยู่ได้นานจนเฒ่า จนแก่เป็นดั่งนั้นแท้ดีหลีหละฯ

๔. อะติเตกาเล ในกาละนั้น ณึ่งมีท้าวพญานาค ท่านได้พากจากสัตว์ เดรัจฉาน กับกายมาเป็นชายน้อยหนุ่ม เนื้อช้อยชุ่มชมนทาน มาหาพะญบาล แก่นให้ กัมกบไหว้ปะณมกร มาวิงวอนขอบวช พะจึงได้สวดให้พญานาคบวช เป็นพะภิกษุสงฆ์ ะรงศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด พญานาคจึงเสด็จเข้าสู่ในโบสถ์ จิตช้อยโชติญนดี จิตไม้นี้นช้อย คืดหานางนาคน้อยที่เคยชม กับทั้งนางนักษณม แห้งเหล่าอยู่ค้อย ถ้ามีมากหลงหลาย นาคจึงกับกายเป็นพญานาคดั่งเก่า บัดนั้น เล่าเณรน้อยมาเห็น ตกใจเซ็นสะดุ้ง เลื่องจึงถั่งถึงพะญบาลว่า ให้สัตว์เดรัจฉาน เข้ามาบวช

พะจึงลวดได้บัญญัติวินัย บิให้สัตว์เดรัจฉานมาบวช พญานาคลวดได้ กัมกบไหว้วันทา เป่งวาจาตอบถ้อยว่า ช้าน้อยให้ ขอฝากชื่อไว้ในพะศาสนา ไผจักบวชมา ขอให้ชื่อว่า เจ้านาค เรื่องนี้หากมีมาแต่ปางนั้นแท้ดีหลีฯ

๕. ตอนนี้อีกกล่าวตั้งแต่เจ้านาคลงมาเกิดให้ฟังก่อน บัดนี้ข้าจักกล่าวชี้ ตั้งแต่เจ้านาคลงมาเกิด เอากำเนิดมาเกิดเป็นคน สาละวณแสนเออยลำบาก คือว่าเจ้าได้พากมาจากเมืองผี เจ้าได้หนีมาจากเมืองฟ้า เจ้าได้เข้าสู่ท้องบิดา

เสียก่อน แล้วจึงได้ย้อนมาเข้าสู่ท้องมารดาพอดั้วนกำหนดได้เจ็ดวัน เลือดและ
มันจึงได้แปวณผันซ้ำเอยเป็นก้อน ถ้าแม่กินของฮ้อนก็อนนั้นละลาย เจ้าหาย
เวียนวายตายเกิด ไปเอาไปเอากำเนิด เกิดใหม่ต่อไป พอได้กำหนดสามสิบวัน
จึงเกิดอัศจรรย์ มีหุมีตามีแขนมีขา พอดั้วนกำหนด ปากฎว่าได้เก้าเดือน เจ้าจึง
ได้เคื่อนออกจากท้อง แม่เจ้าจึงได้ฮ้องให้ ปวดไปทั่วสรรพางกาย บางคนสลบตาย
ไปญามน้อยนี้ แล้วจึงค่อยๆ ฟันต้นขึ้นมา มากินยาลม ดมผิวหมากูด เจ้าจึง
ปะสูตออกจากครรภ์มารดา ะเวอะอะเลยซ้ำฮ้องให้ หมอตำเญจึงได้เอา
น้ำฮ้อนและน้ำฮ้อนมาชำระสิ่งปฏิกุล เป็นบุญนัคนาที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์บริสุทธิ์
ไปด้วยอาการสามสิบสอง เจ้าจึงได้เป็นผู้ถูกต้องตามครรลองและคองธรรม
ถ้าผู้ใดมีกรรมอากรนั้นพร้อม แข่ง แขนขาดค้อม บ่ได้บวชในพระพุทธศาสนา
แท้ดีหลีแหล่

๖. เจ้านาคเอยเจ้านาค อันว่าบิดามารดาเจ้านั้นหนา ทนทุกข์ลำบาก
ทุกข์ยากฮ้อนนอนอยู่กับกองไฟ อยากกินอันใดก็กินบ่ได้ แสนทุกข์ ไ้ลำบาก
เหลือใจ แม้นว่าลูกฮ้องให้ แม่ก่อนนอนบ่หลับ แม่ก่อนจับเอามาอุ้มมากอด อยู่ตลอด
ถึงสามสิบวัน จึงได้แปวณผันซ้ำเอยญ่างญ้าย ลงสู่น้ำชำระล้างกาย จึงสบายใจ
มาแต่หละน้อย ค่อยๆ เว้นาเจ้าต่อไป แม้นว่าลูกเป็นหวัดเป็นไอ แม่ก่อนเล่น
หยาา แม้นว่าลูกเจ็บตาแม่ก่อนเล่นหาหมอ บ่ได้เวลาให้เจ้าป่วย เพราะด้วย
ความฮักความแพง จึงเอามาแญงมาอุ้มมาจูบมาลูบไล่เจ้าอยู่ไปมา ถึงเวลาเอาเข้า
มาป้อน ถ้าเจ้าฮ้อนแม่ก่อนอาบน้ำให้ ชำละเหือและสีโค สัตว์ตัวใดแม่ก่อนบ่ให้เข้า
มาไ้ แม่ก่อนปัดป้ายไ่ว้อยู่ทุกเวลา แม่ไปไ้แม่ก่อนคิดหา แม่ไปนาคแม่ก่อนคิดฮู้ว่า
ปานนี้ลูกกูอยากกินตุ้ แม่ก่อนคิดฮู้ญ่เนื่องๆ แม้นว่าไฟผู้ใดเอาค้ำมาแลกหมด
ทั้งเมืองแม่ก่อนฮ้อบไ้ แสนจักทุกข์ยากไ้ แม่ก่อนเลี้ยงเจ้าไ้ฮ้อไหญ่สูงมา

เจ้านาคเอยเจ้านาค เจ้าใหญ่มาแล้ว เจ้าญาได้แข่งพ่อแข่งแม่ว่า
บ้าหมาฮือหมา แข่งมารดาว่า บ้าฮ้อฮ้อ่า เฟินว่าไ้เป็นบาปหนักหนา คุณบิดามารดา
หาสังเปียบบ่ได้ ญงเทียบได้แต่แม่น้ำมหาสมุทร บ่มีที่สิ้นสุดซ้ำเอยจักเทือ

จึงพากันเชื่อในพระพุทธศาสนา จึงจักได้นำเจ้ามาบรรพชาเหล่าบวช
เพื่อจักไปตรวจน้ำแทนคุณให้บิดามารดา

เจ้านาคเอยเจ้านาค เลี้ยงญากแท้ทุกข์ญากหนักหนา แม้นว่าลูกอยาก
กินปา แม่ก่อนลงไปไล่ซ้ำ ปาอยู่ในน้ำแม่ก่อนลงโปงม แม้ว่าอยู่ในตมแม่ก่อนลงไปค้น

เลื่องลือไปนั้นแม่ป้าได้ถามหา มีแต่ความปาดะหนา อยากให้เจ้าโตใหญ่ใหญ่ อยากให้เจ้าได้อยู่ดีกินดี

มาบัดนี้ อาณูเจ้าก่อได้ญีลืบขบ เขาชาวปี คำบาสีวินัยก้าวไว้ เจ้าจึงจักบวชได้ เป็นพระภิกษุสงฆ์ จึงจักเป็นดวงคั่นปะเสริฐของผู้บังเกิดเกล้าคือ บิดามารดา

จึงได้ไปแสวงหาเอาผ้ากาสาและบาตร เอาผ้าญ้อมผาดและญ้อมเหลือง คนทั้งเมืองนิยมชมชอบ นบนอบไหว้สักการบูชา จึงได้ดำเอามา มีสังฆา จีวร สบง อังสะ ลัดตะคดพ้อม น้อมถึงฮัดอีก จึงเอามาตกแต่งไว้ให้ครบถ้วนพอไตร เพื่อจักได้นำเอาไปบวช เอาไปสวดกรรมวาจา ตามภาษาบาลีบัญญัติไว้ ท่านให้มิอุปฆมา อาจารย์คู่สวด เจ้าจึงบวชได้เป็นพระภิกษุสงฆ์ เป็นดวงคั่นปะเสริฐ

จึงได้ชื่อว่า เจ้านั้นเกิดมาพบพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่าเจ้านั้น ได้เป็นญาติกวางศาของพระพุทธเจ้า ตามต่อเท้าเข้าสู่พระนิพพาน ในอนาคตกาลข้างหน้า ไฉนเหล่า

ต่อไปนี้ จะได้ชี้แจงพระวินัย

เจ้านาคเออยเจ้านาค เจ้าบวชแล้วให้เจ้าตื่นแต่เช้า ไหว้พระเจ้า คองผ้าภาวนา ถึงเวลาให้เจ้าไปปณิศาบาตร โปดสัตว์ตามกิจวัตรของสงฆ์ ให้เจ้าทรงผ้าสองไหล่ จักขึ้นเหนือล่องใต้ ให้ผ้าห่มไหล่ทั้งสอง ตาเจ้าให้มองบาตร ตาเจ้าญาได้กวาดไป ไก่ พระวินัยเพิ่นให้เดินก้มหน้า เพิ่นว่าไว้บ่ให้เหยียบตัวสัตว์ เจ้าก็บ่ถึงวัดแล้วให้เปิด ผาบาตร บวชพระพุทธเจ้าเสียก่อน เจ้าจึงย่อนสันต่อภายหลัง แล้วให้ว่า ปฏิสังขาโยนิโสภินทะ เจ้าเป็นพะให้เจ้าพิจารณาว่า อาหารนี้เป็นของปฏิกุล กินเพื่อพยุงชีวังให้อยู่ได้ บ่ได้กินเพื่อให้อ้วนพีใหญ่สวยงาม กินเพื่อบำบัดทุกข์เวทนาบ่ให้มาได้กินเพื่อบำลຸให้พะชีวังช้อยขึ้น มีกำลังแก้กำบ่าเพี้ยนแกวญอธรรม เจ้าฮ่ำแล้ว จึงสันต่อไป

พระวินัยเพิ่นห้ามสันเนือบางอย่าง เนือที่สันบ่ได้มีอยู่สี่ชนิดคือ เนือมนุษย์ เนือช้าง เนือม้า เนือสุนัข เนืองู เนือราชสีห์ เนือหมี เนือเสือโค่ง เนือเสือดาว เนือเสือเหลือง

ให้เจ้าดูวินัยบัญญัติ เจ้าอย่าได้ซัดขึ้นต่อพระวินัย ตั้งแต่เที่ยงแล้วไปสันอาหารบ่ได้ เพิ่นบัญญัติไว้เพื่อบ่ให้เกิดกามคุณ

บุญแสนบุญบ่ท่อบุญปฏิสังขรณ์ ถอนแสนถอนบ่ท่ถอนมานะ ญะแสนญะ
บ่ท่ถอนละกามคุณ บุญแสนบุญบ่ท่อบุญบวชหนา

เจ้านาคเออยเจ้านาค เจ้าบวชไปแล้ว เจ้าญาได้เส้นซู้ผู้นำสาว เจ้าญาได้จา
สามหาว อวดอุตริมนุสสธรรม มันเป็นกรรมอันใหญ่ เจ้าญาได้ว่าเจ้าได้ถึงโสดา
เจ้าญาได้จว่า ได้เป็นอรหันตา องค์วิเศษ นี้แหละเป็นต้นเหตุอวดอุตริมนุสสธรรม
กรรมหนักหนาคือปาราชิก บาปจักจี้คือ ปาจิตตีย์ บาปแท้ดีหลีคือ สังฆาทิเสส
เป็นต้นเหตุลงสู่อบาย

เจ้าอย่าได้ซ้อขายเหมือนดังพ่อค้า เจ้าอย่าได้อยู่ล้าให้สวดมนต์ภาวนา
แผ่เมตตาไปให้แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ด้านกว้างให้ถึงอนันตจักรวาล ด้านสูงให้ถึง
พรหมโลก ด้านต่ำให้ถึงอเวจี มีบาลีก้าวไว้ ถ้าเจ้าอยู่บ่ได้ให้เจ้าลาสิกขา เจ้าอย่า
ได้ทำหุนาตามืด เจ้าอย่าได้คิดมีลูกมีเมีย ลาสิกขาเสียมีเมียจึงได้ พระแก่นไ้
หากเทศนา อุปมาจะมีสุทินไปสิ้นเมียเก่า พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติวินัย โผเสพเมถุน
เป็นปาราชิก ไผเต็นหยูกหยิกเป็นปาจิตตีย์ ไผยีนตึกตอกกายหญิงเป็นสังฆาทิเสส
เป็นต้นเหตุลงอเวจี

เจ้านาคเออยเจ้านาค เจ้าบวชไปแล้ว เจ้าเห็นเงินตึกเจ้าอย่าได้จับใส่ซอง
เจ้าเห็นทองตึกอย่าได้จับใส่บาตร เพิ่มห้ามเด็ดขาดผิดพระวินัย องค์ได้จับเป็น
ปาจิตตีย์ ให้เว้นหนีไปไกล เจ้าอย่าได้โลใจเป็นของเกิดโทษ อาบัตินั้นโสดบาปแท้
หนักหนา พระพุทธเจ้าจึงเทศนาว่า หากของตึกอยู่ในวัดให้เก็บไว้ให้แก่เจ้าของ
เจ้าจึงได้ชื่อว่า เป็นพระผู้ประเสริฐแท้ดีหลี

เจ้านาคเออยเจ้านาค หากว่าม้นญากแท้ ขอให้เจ้ามีใจอด ตามสิกขาบัท
อดเอาทุกสิ่ง อดล้าญึ่งเหลือหลาย นอนหลับเจ้าอย่าได้ตื่นสาย ม้นบ่ถูกคองของ
พระพุทธเจ้า ให้นอนหลับตื่นเช้า เอาผ้ามาคอง ให้เจ้าติดตอมองดูหาเหตุ เพราะ
เจ้าละเพศจากถุกุสธไปปฏิบัติเป็นพระภิกษุสงฆ์ ทรงสิกขาสองร้อยยี่สิบเจ็ด
สิ่งบ่ควรเอ็ดเจ้าอย่าวได้นำมากำ สิ่งบ่ควรทำเจ้าอย่าได้นำมาก่อ ให้เจ้าตั้งใจ
ต่อตามข้อสิกขา

เจ้านาคเออยเจ้านาค เจ้าบวชไปแล้วให้เจ้าตั้งอยู่ในองค์ศีล ให้เจ้าหากิน
ตามพระวินัย เพิ่นบ่มีม้นต์เจ้าอย่าได้ไป เพิ่นบ่อาลัยเจ้าอย่าได้เทศน์ ม้นผิดเพศ

ของพรหมจรรย์ เวลารับขันจากผู้ญิงให้เจ้าใช้ผ้า เพ็นว่าไว้เพือบให้ญินดี เงินและทองของเป็นดินเหตุ เป็นกิเลสลงสู่อบาย จึงบให้พะซื้อขาย ถ้ามีเงินหลายใจจักมาฆ่า ให้มีแต่ผ้าห่อหุ้มร่างกาย ถ้าเห็นคนตายเจ้าอย่าได้ย้าน เจ้าอย่าได้ค้ำนหมั้นสวดพระธรรมให้เจ้ากำเหมือนแม่ลูกอ่อน เจ้าอย่าได้น้อ ได้เต็นได้ลำ เจ้าอย่าได้ทำเพงบรรเลงให้อ้อง มันบ่ถูกต้องตามคองวินัย

เจ้านาคเออยเจ้านาค เจ้าบวชไปแล้ว เจ้าอย่าได้เล่นเบี้ยเล่นไฟ หม่าแก้วแหล่ไฮไล เจ้าอย่าได้ทำใจโมโหโโสเกิดก้อง ถ้าทำบ่ถูกต้องตามคองวินัย อุบมัยเหมือนบิบไฟฟ้า เจ้าบิบบ่แมนมันบ่ ออกแสง เจ้าบิบบ่แสงแสงมันบ่แจ้ ถ้าเจ้าแต่งถูกต้องตามคองวินัย บุญจักไหลออกมาสมเหตุ เจ้าขึ้นเทศน์จักได้เงินเหลือหลาย บ่ถ้าซื้อขายจักได้เงินเหลือล้น เจ้าจักได้พันโอะมะสงสาร จักได้เถิงนิระพานเป็นที่แล้ว พะญอดแก้วหากเทศนาบุญบรรพชาหาสังเปียบบได้ เป็นบันไดขึ้นสู่เมืองแก้วภู่นิระพาน ก่อมีโดยปะการดังกล่าวมานี้แท้ดีหลี สีชัยญันตุมังคัง สีชัยญะมังคะลัง ดังนี้แต่ก่อข้าเทอญฯ

ให้พร

ที่มายูกา สัตตาโหนดุ สุขิตาโหนดุ โสติถิลาภา โคคะสัมปะทา มหายุสะโหนดุ ปญจะวิสติ ภาวะะวะตติงสะ กัมมะกะละนะ สันนะวุตติ โรคาโส ราชูปัตวา สังคาตายะ อชฌัตติกา พะหิรันตะรายะ นิพพานายะ อาณุตฺตัง ภาวันันตฺเตเต มหาชัยญะมังคะลัง

คำกล่าวนำนาคลาบิตามารดา และญาติไปบวช

ข้าพเจ้า ขอรกราบลาพ่อ แม่ พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ ปู่ ญา อีตา อีนาย ลุง ป้า น้ำ อาร์ ญาติสนิทมิตรสหาย เพื่อไปบวชในบวรพุทธศาสนา

ด้วยกายกรรม ๓ วชิกรรม ๔ มโนกรรม ๓ กรรมอันใดที่ข้าพเจ้าได้ล่วงเกิน ต่อหน้าก็ดี ลับหลังก่อดี ได้เจตนาก่อดี บ่ได้เจตนาก่อดี

ขอเฝ้าพ่อแม่ พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ ปู่ญา อีตา อีนาย ลุง ป้า น้ำ อาร์ ญาติสนิทมิตรสหาย จงอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้า ด้วยเทอญ

ความทุกข์วัยน้องแอ (หลานน้อย)

ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วกล่าวความทุกข์ ดังต่อไปนี้

ส ส มื่อนี้ก่อนว่าเป็นวันดี เป็นวันติดโต๊ะมุตตะโขก ปะสิทธิณญก
 พ้อมฝูงหมู่ลักชะณา สาตะคุลาถูกชักแก้วแม่ อัดสนั่นวันนี้อย่าว่าเป็นวันดี
 สีมือนี้ก่อนเป็นวันขึ้นเป็นวันลูกพินหันหาจิดจาดจิดจากแก้คูลาว เมื่อเจ้ามาถือพา
 ต่อแม่เจ้า แม่เจ้าจึงท้องแก่ได้เก้าเดือน แม่เจ้าจึงสะท้อนแลปวดท้อง ฝูงพี่น้อง
 จึงขึ้นมาหา ฝูงลุงตาจึงขึ้นมาช่วยค้ำ แม่เจ้าเข้าปวดท้องอยู่อนชอน นอนนอน
 แล้วลูกนั่ง เหมือนดังใจจะหลุด แม่เจ้าจึง ปะสูติเอาะมา แม่ผู้ญิง เจ้าจึงตกหงาย
 แม่ผู้ชายเจ้าจึงตกคว่ำ แม่เจ้าเข้าเป็นบ้า อยู่ยงวงเหงามามัวเป็นมุดมึง พ่อเจ้าจึงไป
 หาไม้มาตัดสายแห่มาแผ่สายปือ มือถือเอาน้ำมาลูบล้างแล้วจึงไปเอาไม้แผ่น
 กว้าง มานอนอยู่ข้างฟิงไฟ ไฟลามลูกหนอยหอยอละทวย แม่เจ้าพอยด้าฟัว
 อ่อนน้อยเจ้าอย่าอ่อนหลายวันคิน ลุงตาจึงมาช่วยค้ำ จึงเอาเจ้าไปนอนอยู่
 ฝูงพี่ชาย แล้วจึงญายเอาเจ้าไปนอนอยู่สายไหม จิตใจแม่เจ้ายังป้ออดอันนี้
 หากแม่นำมาชะตาเชื้อบิดาพ่อเจ้าแล้ว อันนี้แม่นำมาชะตาเชื้อมารดาแม่เจ้าแล้ว
 นมแม่หัวให้เจ้าค่อยตื่นผ้าทั้งผืนแม่เจ้าห่มไว้ ถูกชักใช้เอาเจ็กตีนกินนมแม่เจ้าเนอ
 แม่เจ้ายังสวมปกเปิด แม่เจ้ากำเนิดมากวน แม่คอยด่าฝูงแม่หาแลวงศา ฝูงลุงอา
 แลปู่ญาก่อจ้งพ้อมกันมาชื้อย มาฮับเอาขวัญเจ้าอ่อนน้อยว่ามาญะอ ขวัญเอย หอง
 กินมิชื้ออย่าง เคื่องกินมิชื้ออัน มีทั้งหัวมันแลหัวเผือก มุกมองเมื่อใส่เต็มพา มีทั้ง
 แมงดาและไก่โถกโกลงโตกเต็มพา มีทั้งปูป้างใส่ถ้วย ก้วยอ้อยอ่อนกินหวาน น้ำตาล

ใส่ขันเข้าไว้พาลูกเจ้าจะปุดา แม่เจ้าจึงป้อนเจ้าทั้งเอาอาบนํ้าและสืไคสึนวยลูก จึงอุ้มผูกผ้าไปหัดเอาขวัญว่า มาญอขวัญเอย ขวัญอ่อนน้อยไปอยู่ป่าไม้ดงหนาม ไปอยู่ป่าคากงเหล้า ก่อแฮอมาหมื่อนี่วันนี้ ขวัญอ่อนน้อยไปอยู่นำเตาในหนองก่อ แฮอมาหมื่อนี่วันนี้ แม่เจ้ายังคองป้อนเข้า ป้อนเข้าแล้วให้เจ้านอนอยู่ นอนกางคิน เจ้าญาได้มีนํ้า นอนกางค้ำเจ้าญาได้มีเหนื่อ

แม่เจ้าไปไฮ้จื่อเอาไปมาหาเจ้าแล้ว แม่เจ้าไปนาจื่อเอาปามาต้อนเจ้าแล้ว แม่เจ้ามาฮอดแล้วแฮอเจ้าตื่นกินนมแม่เจ้านื้อ แม่เจ้ายังคองสุมทุกค้ำเข้า แม่เจ้าจึงใส่ชื่อไว้ว่า เจ้าอ่อนน้อยค้ำหล้าเพียงสิ พันปี เจ้าญาได้ไปอื่น หมิ่นฟ้า เจ้าญาได้ไปไก ก่อนเจ้าไปก่ออย่าได้ค้ำไปมั่วเจ้าก่ออย่าได้ค้ำ แฮอเจ้าไปนำแต่ ท่ามาเฮือน ไปแต่สวนแลหน้ามาบ้าน เจ้าชีค้ำนแฮอเจ้านอนอยู่แต่ในเฮือน เจ้าจึง ได้หลายเดือนขบขบง้างแล้ว เจ้าจึงออกกว้างสองทวาร สมภารเพิ่นแก่ก้า ญามภัย มีทั้งหลายเขาก่ออ่วยหน้าหนี เมื่อคอยกอยใจหนีบ่อเชื้อ ผุ่งสาเพื่อนแลวงศาลุง ป้า นาย และพอมแม่ เดี่ยวเจ้าแก่คิงบาง คิงเขางามซ้อยซ้อย หน้ากมเกียง เหมือนดั่งทองทั้งแท่ง ผุ่งพี่น้องคิดคั้นแต่งพาขวัญให้ห่วยลวยสมหน้า คิดดั่งแบบ ฟ้างลงมา มีทั้งไก่แม่กาสูงเพียงตา ผุ่งลักขณาควรทั้งสองแม่ลูกเจ้าจงเข้ามาอยู่เหนื่อ คิง ว่ามาญอเพื่ออ่อยพ้อมกันมาให้หมัด จดกันมาให้ถ้วน ทั้งสามสิบสองขวัญให้ มาฮาวขวัญไปหลัง ขวัญคิงดั่งตักต่อ ขวัญซื่อมือสิดาง ขวัญหาแหนและสองนิ้ว ขวัญคิ้วและหางตา มากินยาและเหล้า มาเป็นเจ้าเป็นใหญ่กว่าเพื่อนทั้งหลาย หมายมาล้างปาละมีสิบโลกญาได้ทุกโคกคั้งคั้น สมคู่คั้นคาคไ้ไปลุ่มฟ้า สาธุการ

บุญสมภารอย่าน้อย ให้เจ้า ได้หาฮ้อยขบพันพะวัสสา จึงขึ้นบาทคาถาว่า สิชัยญ์ณตุ ภวัรงค์ สิชัยญะมังคะลัง ดังนั้นแต่ก่อข้าเทอญ

ความสุขวัยญาติผู้ตาย (สุขวัยผีตาย)

๑. * สักเค กาเม จะลูเป คิลิสิชะละตะเตจันตะ
 ลิกเช วินาเม ทีเป ลัดเถ จะคาเม ตะสุวะนะ
 คะหะ เน เคะหวัดถุมหิเขตเต ฎุมมาจายันตุ
 เทวา ชะละละละ วิสะเม ยักชะ คันทัพ
 พะนาคา ติดถันตา สันติเกยัง มุนีวะละ
 วะจะนัง สาละโวเม สุนันตุฯ

๒. * นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะละหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ
 นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะละหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ
 นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะละหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ

๓. * สี่ สี่ มื่อนี้ก่อว่าเป็นวันดี เป็นวันดีดี อะมุตตะโขก ปะสิทธิโณก
 พ้อมฝูงหมู่ ลักชะณา ฝูงข้าทั้งหลาย ทั้งหญิงชายและเด้าแก่ พ่อแม่พ้อมฝูงหมู่
 ลุงตา จิงพ้อมกันมาขนขวายหาบุปผา ญิงมาลาดวงดอกไม้ ได้แล้วแลนำมา
 มีทั้งเทียนรูปใต้ของบูชา มีทั้งเข้าเชียบและเข้าต้ม หัวเผือกแลหัวมัน สัพพะสันมี
 ทุกสิ่งมากหลายอัน มีทั้งเผือกหัวขัน มีทั้งมันหัวข้วย เข้าต้มก้วยและจ่ายเต็มพา
 มีทั้งสุราเหล้า ถวยพรในจอก นอกนั้นแม่นของลุงตาและพี่น้อง มีทั้งปู้แลญา มีทั้ง
 ตาแลนาย มาพ้อมกันนั่งเป็นวง ใจปะสงพ้อมมาสู่ขวัญเจ้า

ขอเฮ้อเจ้า มีอาณุมั่นญินญาวเป็นเขตฮ้อยปะเทศ เกงขามย่านทั่วแดน
 อันหนึ่งเจ้ามีฤทธิ์เดชก้า แข็งข่มคัตตูในชมพู่อ่อนโน้นขามย่าน ขอเฮ้อเจ้ามีบุญสม
 ภารกว้างบालะมีลำญิง ทุกไฟฟ้า ญอญ้องญอดคุณ ขอเฮ้อบุญอยู่เง้งดังจันโท
 สิบห้าค่ำไสเง้งดังพะจัน

อันหนึ่งนั้น (พ่อ, แม่, ผัว, เมีย, ลูก ๆ) เจ้าตายไปหนีจากความทุกข์เจ้าก่อหากญมิตายเป็นผีไปในป่าช้า จักกัมหนิไปเสียแต่คนเดียว เจ้าบมีเหลียวหลังบึ้งซ้อย เอื้อซ้อยอยู่กับผู้น้อยเสียแต่คนเดียว อันเหื่อนมาแว้วไปด้านเตอบได้เห็นขาแจ้วไปด้านเหนือบได้เห็นแข้งอีกแหละน้อ จิมิแต่ลูกและเต้า พี่และน้องฮอมกันอยู่ชอนลอน คือปากาตอมตองห่อเข้า จีไปฮ้องหาเจ้ากะเลอ ก่อบมีอีกแหละน้อ (พ่อ, แม่ ๆ) โตเอ้ย

ตายเป็นผีไปในป่าช้า จักกัมหนิเข้าสู่กองฟอน ความอาวรณ์ก่อหากญมิตมีพี่แลน้องก่อได้ข้ามจ่มหา ตายไปแล้วไฟผู้ใดทำดีจึงได้ขึ้นฟ้า ไฟผู้ใดทำชั่วซ้ำจึงได้ลงอเวจี

อันที่จิตติดติดตามไป ก่อมีแต่ศีลและบุญน้อ สงสารเอยคือกันทั้งโลก ทุกข์โศกโหม้ หายาแก้ก่อบมี เจ้าก่อบมี แต่ตกใจกัวย้านสั้น ใจสะบั้นหล่าหลงจิตคิดทำอันใดก่อบถูกบ่ตอง พี่แลน้องจึงได้มาเยี่ยมมหา ผุ่งลูงตาจึงมาซ่อยคำเพิ่นจึงมาเสียกเอาขวัญเจ้า เอื้อมาเข้าอยู่คิง

ว่ามาญะขวัญเอ้ย ขวัญเจ้าอยู่ตะวันตกและตะวันออก ขอกได้และหนเหนือ เอื้อมาเข้าสู่คิง

ว่ามาญะขวัญเอื้อ ขวัญหัวเจ้าไปอยู่บนเขาและบนดอย ไปอยู่กับค่างชะนี อีโหวด ก่อเอื้อมาเมื่อวันนี่

มาฮอดกางไฮ้ เจ้าญาได้ขึ้นป่าคา มาฮอดเจ้าญาได้ขึ้นป่าเข้า มาฮอดเค้าไม้ เจ้าญาได้ทอดหัวนอน

เจ้าญาได้ตองคั่นไฮ้เจ็บขา เจ้าญาได้ตองคั่นนาเจ็บแข้ง มาบได้ก่เอื้อแย่งแย้ ตามทางมาเนอขวัญเอ้ย

สามสิบสองขวัญฝ่ายหน้า ห้าฮ้อยขวัญฝ่ายหลัง ขวัญคิงดังคิ้วต่อขวัญซ้อสีตามว่ามาญะขวัญเอ้ย มานำซอกเส้นคนถางมานำทางเส้นคนไต่

มากินเข้าผี เอื้อเจ้าจ้วงคอกฮาก เคี้ยวหมากผี เอื้อเจ้าจ้วงคอกคาย เอื้อเจ้าคินมาตายท้องเป่า

มาญะขวัญเอ้ย มากินเข้ากับพ่อกับแม่ กับปู่ ตา กับนายญาได้ว่าเปือกินเข้ากับพ่อกับแม่ได้ว่าเหลือ มานอนเสื่อ ไสญาสลับแข้ง

เอื้อหน้าเจ้าแดงดังหงอนไก่ เอื้อหน้าเจ้าใหม่เหมือนดังพุทสวนตาล เอื้อหน้าเจ้าบานเหมือนดอกจางเดือนสาม แดงงามบ่ฮู้เศร้า

ขอเฮ้อเจ้าอยู่ม้นดั่งพะเจ้า อยู่เต้าดั่งพระศรีเจ้าเอ๊ย
 ขอเฮ้อเจ้ามาอยู่เขาไกรลาส อยู่พระธาตุดั่งพระศรี พระโพธิ์ท่อนขอขวัญ
 เจ้าเอ๊ย ขอเฮ้อเจ้าอยู่ดีเท่าเด้า ตาบต่อเท่าได้หาฮ้อยพะวัสสา
 จั่งขึ้นบาทคาถาว่า ศรีชัยญันตุมังคัง ศรีชัยญะมังคะลัง ดั่งนั้นแต่ก่อข้า
 เทอญ

ความสุขขวัญเข้า (ข้าวเปลือก)

ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วเริ่ม ดังนี้

โอม พระตัพพังละเมศวร กุจักมาเฮ็ดมาฮ้อย บ่อนฮวงเข้าก่อนหัวปี
 ถึงฤดูเดือนหิก ฝนตกลงมาที่ทาดูกักได้แต่งคาคและแบ่งไถ ข้าวพอยใจ
 พันเชือก เลือกได้วันดี วันติดถิอะมุตตะไซค ปะลิตธิญกพ้อมฝูงหมุ่ลักขณา ฝูงข้า
 จักไปอีดน้ำและตันฝาย อยู่สบายบ่อฮ้อย ต้อนย่อนของใส่หาบและเมื่อเฮือน

พอถึงฤดูเดือนสิบสอง เข้าคั่งสุกเต็มท่งบอละบวนแล้ว จั่งพากันไปเกี่ยว
 เข้าเหี่ยวแล้วจักเอาโตบมาใส่ กองใส่ลานเป็นกุ่ม เพียงเขาสุเมรุมาศ จั่งเอา
 คันไถแก้วมาพาด เอาควายมาเหยียหย่าย่ายี ผงธุลีเหล็กแล้ว จั่งเอาฮ้อนคิแก้ว
 มาเกาะเกี่ยวเสียเพื่อง เอาทวารหนามแก้ว มากวาดโพ่นและเพื่องออก จั่งเอาญ
 ปอยเข้ามากวาด ลาดเป็นกองนงกันเป็นกุ่ม เหมือนดั่งหาดทรายพวง เหมือนดั่ง
 น้ำนองแส ไหลมาล้นฝั่ง สะพั่งให้วันทา

มีพญาผู้หนึ่ง ลูกจากเมืองหมามคำทอง ว่ามาสะหญอง เท็งกุ่มเข้า

จั่งเอาพาขวัญมาตั้ง ไว้ชวยลวยช่องหน้า เพ็นจั่งมาเฮียกขวัญเจ้า ว่ามา
 ญะขวัญเข้าเอ๊ย

ขวัญเข้าเหนียว ก่อให้ไหลมาลีล้าลี้ล้า ขวัญเข้าจ้าว ก่อให้ไหลมาลีลัน
 ลีลัน มาโหมกันทีนาป่าไผ่ มาโหมกันที่ไผ่สูง

ว่ามาญะขวัญเข้าเอ๊ย ขวัญเข้าดำดีอยู่ด่านซ้าย เข้าดอกด้ายอยู่เวียงจันทน์
 ก่อเฮ้อมามีอนี้วันนี้ เข้าเฮ้อมามีอนี้วันนี้

มาญะขวัญเข้าเอ๊ย อยู่ไเฮ่หนูจีจา อยู่นาหนูจีจาจะ อยู่เนาะหนูจีกิน
 อยู่ดินดินจีท่วม

มาญะอชวัญเข้าเฝ้า มาอยู่หน้าปะแบ็น มาอยู่แน่นปะเจีย มาอยู่เอือน
หญาแฝงมุงหนา มาอยู่เอือนหน้าคามุงถึ เสาเอือนพอข้างลากฟากเอือนพอ
ข้างเซ็น เซ็นเอือนพอข้างแกหลังใหญ่แท้ ญังมาดสะโกนอยู่ดีท้อ ขวัญเข้าเฝ้า

แม้ว่าเขาตักไปดำ ก่อญาได้หัก เขาสลักสะลันใส่ตังญาได้ฟัง ปิวหนี
เขาต่อยชก ญาได้ตกใจคะมะ เขาต่อยสะ ญาได้ตกใจกลัว ผู้สาวหวัญญาได้สะท้อน
จักเอื้อไทบ้านเตอ ก่อเอื้อเหลือ จักเอื้อไทบ้านเหนือญาได้เสียว เลี้ยงพี่น้องญา
ได้บกบาง จักเมื่อแลงญาได้บักเล่า จักเมื่อเข้าญาได้บักเจีย

ถ้าผู้ใดกินเขาลานนี้ ขอเอื้อมีอาญ่มั่นญินญาวญาน้อย ได้ฮ้อยขบ
พันพะวัสสา

จึงขึ้นบาทคาถาว่า “มะ อะอุ อุอะมะ กิงกระณัง อะหังปิเต ขิปปังปาธา
อุทัง อุโท อุติ สัตถ์ญันตุ ภาวัง สัตถ์ญะมังคะลัง ดังนี้แต่ก่อกำ เทอญ

ลักษณะของความฟายเหล้า

ความฟายเหล้า เป็นส่วนหนึ่งของความสับสนวุ่นวายต่างๆ ลักษณะเป็นคำ
ให้พรแก่ผู้เข้ารับการสู่ขวัญ ซึ่งหมอขวัญจะกล่าวต่อท้ายความสับสนวุ่นวาย โดยใช้
กรวย (ชวย) ใบตองที่วางอยู่ในพานขวัญจุ่มลงไปในแก้วเหล้า แล้วพรหมเหล้าหรือ
สะบัดเหล้าให้ถูกตัวผู้เข้ารับการสู่ขวัญ

เหตุผลที่ต้องใช้เหล้า ตามคติของไทยพวน บ้านหาดเลี้ยว ถือกันว่าเหล้า
เป็นน้ำกลั่นที่บริสุทธิ์ สะอาด และซื้อสัตย์อย่างสม่ำเสมอต่อผู้ที่ดื่มเข้าไป คือจะ
ต้องมีอาการมึนเมา ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้ดี เป็นไพร่ เป็นบุคคลชั้นสูง ชั้นต่ำ
เป็นเพศชายหรือเพศหญิง จึงนิยมใช้เหล้าประกอบพิธีในการสู่ขวัญ

มีข้อยกเว้นสามประการที่ไม่ต้องฟายเหล้าคือ

๑. การสู่ขวัญ (บายศรี) พระภิกษุ สามเณร ในเทศกาลสงกรานต์ เพราะ
เป็นผู้ทรงศีล จึงไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับเหล้า

๒. การสู่ขวัญ (ทำขวัญ) นาค ก็ไม่ต้องมีพิธีฟายเหล้า เพราะนาคคือ ผู้ที่
จะเป็นผู้เข้าไปบวชเป็นพระภิกษุหรือเป็นสามเณร

๓. การสู่ขวัญผู้เฒ่า (คนแก่) ก็ไม่ต้องมีพิธีฟายเหล้า เพราะผู้เฒ่าจะเป็น
ผู้กล่าวคำให้พรแก่ผู้ไปสู่ขวัญ

ความฟ่ายเหล้า

* ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วเริ่มต้น ดังนี้

สี สี พระพร ไกสรหอมฮ่วงเฮ้า หอมท้วเท้าแม่ธรณี สีมือนีก่อว่าเป็นวันดี
 สีมือนีก่อว่าเป็นวันฮั้น ฮั้นดั่งภูสูง ก่อว่าฮั้นมือนีวันนี้ ฮั้นสิ่งไม้ท้อท่ามูลมา ฮั้นดั่ง
 นางสีดานั่งแท่น แฉ่งแฉ่งแลแฉ่งเงา โสมสะเหลาปู้เศร้า เหล้าแบ่งนี้จี่เฮ้อเจ้า
 เอือนเพิ่นฟ่าย เพิ่นก่บ่ฟ่าย ข้อยจักเอาชวยเงินชวยคำพุ่มพาด น้ำเหล้า
 หยาดไหลตัก ตักใส่ดินเฮ้อพระเมขลามาช้อยคำ ตักใส่น้ำให้พญาคุทพญานาค
 มาชอยจวม ข้อยจักฟ่ายไปกั้ตะวันตักและตะวันออก ขอให้เจ้าได้เงินเปาะแล
 ขาวสี ข้อยจักฟ่ายไปกั้หรีดและด่านด้าว ทุกเทศท้าว เทพา อันยายญ้อยอยู่ ทุกหมู่
 ไม่ไพรพนอม จอมเขาและนิโครธ จงฟ่ายไผดและปราณี

เจ้าเทียวทางโก เอ้อได้ขี่ม้าแสดงเทียวทางแดด เอ้อได้ขี่ม้าพร ไชญะ
 นอนนิตะเน่ง สุขเปื่องเป่ง สุขสบายบาน เอ้อเจ้าอยู่ได้สุขสำราญเท่าเฒ่า

ตราบต่อเท้าได้ฮ้ายฮ้อยพระวิสสา จึ่งขึ้นบาทคาถาว่า ศรีชัยตุภังค์
 ศรีชัยญะ มังคะลัง ดังนี้แต่ก่อกำ เทอญ

พาวัวญ

พาวัวญ หมายถึง ถาดที่ใส่เครื่องประกอบพิธีในการสู่ขวัญต่าง ๆ
 เป็นถาดรูปทรงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕๐ เซนติเมตร จำนวน ๒ ถาด
 หรือ ๒ พาวัว (พาวัว = ถาด) แต่ละพาวัวจะมีสิ่งของต่าง ๆ เหมือนกัน ดังนี้

๑. ข้าวเกรียบ (เข้าเขียน) ปิ้งแล้ว
(ชนิดหวานหรือเค็มก็ได้)	จำนวน ๒ แผ่น
๒. ข้าวต้มมัดไส้กล้วย	จำนวน ๔ กลีบ
๓. กล้วยน้ำว้าสุก	จำนวน ๔ ผล
๔. เผือกต้มหรือมันต้ม	จำนวน ๔ ชิ้น
๕. ขนมหวาน	จำนวน ๒ ถ้วย
๖. ไข่ไก่ต้ม	จำนวน ๑ ฟอง
หรือไก่ต้ม	จำนวน ๑ ตัว
๗. กรวยใบตองกล้วย (ชวย)	จำนวน ๒ ชวย
แต่ละชวยใส่รูป ๓ ดอก และดอกไม้ขาว	
๘. เหล้าขวดกลม พร้อมแก้วเปล่า	จำนวน ๑ ขวน
๙. ดินชัน (รองขัน)	จำนวน (พาละ) ๑ ดิน
พร้อมใส่ข้าวสาร พาละ ๑ กำมือ	
๑๐. กรณีที่มีการผูกข้อมือหลังสู่ขวัญ ต้องเตรียมด้ายไว้ผูกข้อมือด้วย	
๑๑. เทียน	จำนวน ๑ เล่ม

สรุปสาระสำคัญของความสู่ขวัญของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

๑. ความสู่ขวัญนาค

กล่าวถึงความสำคัญของการบวช ตำนานเล่าขานของการใช้ชื่อว่า บวชนาค การเกิดเป็นเพศชาย และการเอาใจใส่เลี้ยงดูของพ่อแม่ก่อนที่อายุจะครบบวช การสอนนาคให้รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ การสอนให้รู้จักวินัยของพระเณรที่จะต้องปฏิบัติเมื่อได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว

นอกจากนี้ ก็เป็นการกล่าวคำอวยพรให้แก่ นาค และกล่าววณานาค เพื่อลาพ่อแม่ ญาติสนิทมิตรสหาย เพื่อจะเข้าไปบวช

๒. ความสู่ขวัญน้องแอ (หลานน้อย)

ตามประเพณีของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว เมื่อเด็ก (น้องแอหรือหลานน้อย) ได้ถือกำเนิดมาครบหนึ่งเดือนแล้ว ทางพ่อแม่จะจัดให้มีพิธีสู่ขวัญน้องแอหรือสู่ขวัญหลานน้อย

ความสวัญหลานน้อย จะกล่าวถึงการถือกำเนิดของลูกน้อย ที่มารดา ผู้ให้กำเนิดจะมีความทุกข์ทรมานจากการคลอด กล่าวถึงผู้เกี่ยวข้องและกิจกรรม การคลอดลูก

เมื่อถึงวันสวัญจะมีญาติผู้ใหญ่และญาติที่ใกล้ชิดมาร่วมรับขวัญ หลานน้อย ให้มาร่วมรับขวัญหลานน้อย ให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว กล่าวถึงความรัก ของแม่ที่มีต่อลูก อัญเชิญขวัญที่อยู่ในที่ต่าง ๆ มาอยู่กับลูก มาปกป้องรักษาลูกให้ มีความสุขความเจริญในชีวิตต่อไป

ในช่วงท้ายของการสวัญน้องแอหรือสวัญหลานน้อย หมอขวัญจะ ให้พรและผูกข้อมือให้หลานน้อย ญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดก็จะมอบเงินลงขัน พร้อม กับอวยพรให้หลานน้อยมีความสุขและมีอายุยืนยาว

๓. ความสวัญญาติผู้ตาย

ตามประเพณีของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว จะมีการสวัญญาติที่ใกล้ชิด ผู้ตาย หรือบุคคลในครอบครัวของผู้ตาย โดยกระทำในวันทำบุญเจ็ดวัน หลังเสร็จ พิธีสงฆ์ แล้ว

ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวมีความเชื่อว่าการตายเป็นการจากไปอย่าง ไม่มีวันกลับ เช่นเดียวกับความเชื่อของคนทั่วไป

ความสวัญญาติผู้ตายจึงมีการพรรณนาถึงความอาลัย อารมณ์ของ ญาติที่มีต่อผู้ตาย ที่ต้องถูกทอดทิ้งให้อยู่กับลูกหลานโดยลำพัง มีการกล่าวถึง ผู้ตายที่ต้องจากไปโดยโดดเดี่ยวเดียวดาย และกล่าวว่าความตาย เป็นสัจธรรม ของคนทั้งโลก ใครก็หนีไม่พ้น ถ้าผู้ตายทำกรรมดีไว้ ก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ถ้าทำ กรรมชั่วก็จะลงนรก

ญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะโศกเศร้าเสียใจ จึงพากันเยี่ยมเยียนครอบครัว ผู้ตาย ซึ่งกำลังเสียขวัญหรือขวัญออกจากร่าง หมอสวัญจะกล่าวเชิญให้ขวัญ ที่ไปอยู่ในที่ต่าง ๆ กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัวต่อไปตามปกติ

ในตอนท้ายของการสวัญก็จะมีการอวยพรให้ญาติผู้ตายมีชีวิตอยู่ ด้วยความสุขกายสบายใจต่อไป

๔. ความสู่ขวัญเข้า (ข้าวเปลือก)

ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวรุ่นเก่า เชื่อกันว่าข้าวเปลือกหรือแม่โพสพ มีขวัญอยู่ประจำ ดังนั้น เมื่อฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวสิ้นสุดลง มีการรวบรวมข้าวเปลือกไว้ในลานหรือเก็บเข้ายุ้งฉางแล้ว ก็จะมีการทำพิธีสู่ขวัญข้าวต่อไป

ความรู้สู่ขวัญข้าวจะกล่าวถึงการเริ่มต้นทำนาจนถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าว มีการเชิญขวัญข้าวชนิดต่าง ๆ ให้เข้ามาอยู่กับข้าวเปลือกในยุ้งในฉาง เพื่อเลี้ยงดูบุคคลในครอบครัวมีกินมีใช้อย่างอุดมสมบูรณ์และเพียงพอ

นอกจากนี้ยังมีการอวยพรให้ผู้ทากินข้าวจากลานนี้หรือยุ้งนี้จึงมีความสุข ความเจริญต่อไป

๕. ความฟายเหล่า

เป็นส่วนหนึ่งของความสู่ขวัญ ถือว่าเป็นคำอวยพรต่อท้ายความสู่ขวัญต่าง ๆ โดยจะใช้กรวย (ชวย) ที่ทำจากใบตองจุ่มเหล้า สะบัดให้น้ำเหล้าไปถูกตัวผู้เข้ารับการสู่ขวัญ พร้อม ๆ กับการกล่าวความฟายเหล่า มีข้อความให้มีความสุข ความเจริญ

มีข้อยกเว้นบางกรณีที่ไม่มีการกล่าวหรือทำพิธีฟายเหล่าคือการสู่ขวัญนา การสู่ขวัญหรือทำพิธีฟายเหล่าคือการสู่ขวัญนา การสู่ขวัญพระสงฆ์สามเณร เพราะเป็นผู้จะเข้าไปถือศีลหรือเป็นผู้มีศีลแล้ว จึงไม่ควรให้เหล้าเข้าไปยุ่งเกี่ยว อีกกรณีหนึ่งคือ การสู่ขวัญผู้เฒ่าในวันสังขารผู้เฒ่า (สงกรานต์คนแก่) จะไม่มีพิธีฟายเหล่า เพราะกรณีนี้คนแก่ที่รับการสู่ขวัญจะเป็นผู้ให้พรไปสู่ขวัญเอง ส่วนการสู่ขวัญที่มีการฟายเหล่า เจ้าภาพจะต้องเอาเงินใส่ไปในกรวยตามแต่สมควร เพื่อให้เป็นรางวัลแก่หมอขวัญหรือผู้ทำพิธี

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลประเพณีสู่ขวัญของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

๑. นายม้วน กองนิล พิธีกรและหมอทำขวัญ หมู่ ๒ ตำบลหาดเสี้ยว
๒. นายรัง ขาวดี พิธีกรและหมอทำขวัญ หมู่ ๑ ตำบลหาดเสี้ยว
๓. นายทิม แก้วเกต พิธีกรและหมอทำขวัญ หมู่ ๓ ตำบลหาดเสี้ยว
๔. นายปริญญา – นางพรพรรณ ธาริยะ บ้านหมู่ที่ ๒ ตำบลหาดเสี้ยว
ที่เอื้อเพื่ออุปถัมภ์ประกอบความสู่ขวัญหลานน้อย

ที่มา <http://www.tumsrivichai.com>

เทวดากับหนอน

ร่ายห่อโคลง โดย ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์

ยกมือสืบนีวสาน วันทาพ่านทั้งมวลง เชิญชวนฟังผู้ข้า จักมาเล่านิทาน
แต่กาลก่อนมีสหาย สองชายคบหากัน คนหนึ่งนั้นใจกว้าง ใฝ่ทางสร้างกุศล
แต่ทั้งคนและสัตว์ ปฏิบัติตามระบอบ รู้ผิดชอบชั่วดี ชีวีไม่มัวหมอง แต่เพื่อน
ของเขานั้น วันวันไม่สร้างสรรค์ ไม่เป็นอันเป็นขึ้น มัวแต่กินเที่ยวเล่น ไม่เว้น
อบายมุข รักสนุกไร้ขอบเขต ก่อแต่เหตุเดือดร้อน ใครรอนว่าตึงเตือน ดูเหมือน
ไม่ยินยอม ไม่เกิดผลแต่น้อย ชีวิตตกต่ำต้อย ตลอดทั่ววันตายๆ

อายุขัยหมดเมื่อ	มรณัง
คนจิตกุศลบัง	เกิดได้
เป็นเทพดาบัง	สักคา ลัยเอ
เสวยทิพย์สุขไว้	เรื่องร้อนรอนราน
อบายชนเพื่อนสิ้น	ชีฟไป
เกิดใหม่คลุกอยู่ใน	บ่อขี้
เป็นกิมิชาติไว้	คนใส่ ใจเอ
เวียนว่ายในเวจนี้	นับครึ่งอสงไขย

วันหนึ่งเทวดา เสร็จภารกิจรายวัน ในสวรรค์ดาวดึงส์ ราฟิงถึงเพื่อนตน เคยเป็นคนด้วยกัน ผูกพันแต่ชาติก่อน ม้วยมรณแล้วเป็นไฉน ภพใหม่ร้ายหรือดี อยู่ถิ่นที่หนแห่ง มีหลักแหล่งหลักฐาน สุขสราญฤล่ำบาก นึกแล้วอยากจะเห็น จึงเขม้นเนตรมอง สอดส่องดูโลกา พบเพื่อนยาของตน จากคนเกิดเป็นหนอน ชอกซอนสู้ขันแข่ง ยื้อแย่งกินอาจม กลมกลืนกับกลิ่นเหม็น บ่เห็นบ่รับรู้ ความมืด อับอูดู้ บรู้วันคืน ฯ

ยลชีพเกลอเก่าแล้ว	เวทนา
อยากโปรดเพื่อนอยากพา	หลุดพ้น
จึงเหินหาวะลงมา	หาเพื่อน
บอกเรื่องราวแต่ต้น	เพื่อท้าวความหลัง
แล้วถามเพื่อนอยากย้าย	ถิ่นใหม่
จากสิ่งเนาเหม็นใน	ที่นี่
ไปอยู่แหล่งสดใส	สวยสว่าง
จักบอกทางส่องชี้	ช่องให้เจริญใจ

ฝ่ายหนอนเมื่อได้ฟัง ไม่ซึ่งใจถามย้อน ว่าดูก่อนเกลอเก่า ที่เพื่อนเล่ามานั้น ตัวฉันก็นึกออก ที่เพื่อนบอกและชวน ใครครวญแล้วขอตอบ ขอขอบใจล่วงหน้า ที่มาด้วยหวังดี แต่ที่เพื่อนจงดู ว่าเราอยู่อย่างไร มีสิ่งใดขัดสน ให้ฉันรณชวนขาย เราสบายสะดวกมาก อยากอันใดได้ฟรี เมนูดีดีทั้งนั้น สวรรค์ที่เพื่อนอยู่ ฟังรู้ว่า ดีพร้อม แวดล้อมด้วยของทิพย์ อยากหยิบใดก็ได้ ดังใจนึกทุกครา แต่กว่า ถึงคราวข้า ต้องพำเพียรเนินช้า เหนื่อยล้าทำงานฯ

เพียงทำงานเพื่อให้	ตัวเอง
กินอิ่มนอนอุ่น खेल	เหนื่อยแล้ว
นี่ยังจะให้กระเตง	คนอื่น
ถึงเช่นนั้นไม่แคล้ว	หมดสิ้นแรงตาย
อยู่ที่นี้อย่างนี้	ดีไซ
ไม่อดไม่พอมโซ	อึดอื้อ
ตัวอ้วนอวบอาไ้อ	นวลนึ่ม
สบายอย่างนี้อยากหือ	นิราสร้างแรมฤ

เทวดายังเพียรชี้ ว่าที่นี้เนาเหม็น ใครเห็นใครดมแล้ว ไม่แคล้วต้องเป็นหน้า ไม่สมาคมด้วย ไม่อยากช่วยอยากชวน มีแต่ล้นหลบหลึก มีแต่ปลิกตัวห่าง ข้างหนอนไม่ยอมแพ้ กล่าวแก้ด้วยคำคม ว่าอาจไม่เหม็น ถ้าเพื่อนเป็นตัวหนอน นี่คือบ่อนอนกิน เรายินดีเราชอบ นี่...คำตอบสุดท้าย ข้างฝ่ายเทวดา เห็นว่า หมดหนทาง จึงเลิกอ้างคุณธรรม กล่าวคำอำนวยพร ก่อนจรจากเพื่อนเก่า พลังไม่เข้าใจโลก ว่าสุขโศกฤตตายตัว ดีชั่วฤตควรสอน ด้วยว่าหนอนทุกตัว ที่เกลือกกลั้วอาจม ถึงดมก็ไม่เหม็น ถึงเห็นก็ไม่อุจาด สะอาดหรือสกปรก จักหยิบยกมาตรฐาน ประเมินประมาณด้วยอะไร ด้วยใครเป็นอันสุด สมมุติกันกระมัง อนิจจังแน่แท้ ทางเลือกซีพนั้นแล หลากล้นหลายวิถีฯ

เทวดากลับห้วง
 เสวยสุขทุกคืนวัน
 ตามกรรมเก่าจัดสรร
 ชีพฤเพียงของเหล่าน

สรวงสวรรค์
 ไปวัน
 ปั่นแต่ง
 แห่งทำมหาพรหมฯ

นิทานเก่าเล่าซ้ำ ไม่ได้ย้าถูกผิด ไม่สะกิดให้โกรธ ไม่กล่าวโทษแก่ใคร
 เพียงฝากไว้ให้คิด ตามสิทธิ์มนุษยชน ทุกคนมีสิทธิ์เลือก อยากเกลือกกลั้ว
 อัจฉริยธรรมประสาหนอน ไม่ทุกข์ร้อนกับใคร เชิญได้ตามใจตน ใครทนเหม็น
 ไม่ได้ ก็อย่าไถลอย่าเฉียด รังเกียจจงหลีกเว้น ไปเป็นเทวดา ห่างสุดฟ้าหล้าโลก
 ขอโชคดืบันดาล ผู้อ่านที่เคารพ ประสบทางชีวิต ที่สัมฤทธิ์สมประสงค์ ตามจ้านง
 ท่านนั้น จบนิทานสั้นสั้น เท่านั้นก่อนแลฯ

ที่มา <http://www.thongsaenkhancity.go.th>

มาหัดอุ้มกำเมือง(เปรียบเทียบ)กันเตอะ : กรณีศึกษากำเมืองในจังหวัดอุดรดิตถ์

พรพจน์ เรียงประพัฒน์

ภาษาไทยภาคเหนือนั้นมีการออกเสียงไม่ตรงกับภาษาไทยภาคกลางหลายคำ ภาษาไทยภาคกลางออกเสียงด้วยพยัญชนะตัวหนึ่ง แต่ภาษาไทยภาคเหนือจะออกเสียงเป็นพยัญชนะอีกตัวหนึ่งแทน ลักษณะการเขียนในครั้งนี้มุ่งเน้นภาษากำเมืองในจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นภาษาที่ใช้อยู่ในหมู่บ้านของผู้เขียนและหมู่บ้านใกล้เคียง (แบบบ้านแพะ-น้ำลอก-น้ำอ่าง) การใช้คำจึงอาจดูแตกต่างจากกำเมืองในกลุ่มภาคเหนือตอนบนแถวเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา ไปบ้าง จึงขอทำความเข้าใจไว้ตรงนี้ก่อน เช่น ช ข้าง จะออกเสียง จ จาน นอกจากคำยืมจากบาลี สันสกฤตหรือภาษาอื่นเช่น ชนก / ชะนก / ชวลีว / ชะลีว

ข้าง = จ้าง / ซ้อน = จ้อน

“จ้างป่าตึกมันหกไร่ห้าควาน มาถึงเต็น เตะถั่วยเตะจ้อนฟุ้งพะ...ปอมัน
มาตันย้าควานจ้นปอต้าย” (ข้างป่าตึกมันวงไร่เหยียบควาน มาที่เต็นท์ เตะถั่วย
ซ้อนกระจุยกระจาย..พอวังมาทันก็เหยียบควานจนถึงกับเสียชีวิต)

ชาย = ฉาย / เปาะฉาย , ซาติ = จาติ

“เปาะฉายคนนั้น...จาติก่อนเป็นเป็นลิง...ปอมาจากตินี้ เลยมี่ขนเต็มตัว
เหมือนอุรังอุตังเลย” (ผู้ชายคนนั้น...ซาติที่แล้วเขาเกิดเป็นลิง...พอมาซาตินี้ เลยมี่
ขนขึ้นเต็มตัวเหมือนกับลิงอุรังอุตังเลย)

ค ควาย มักจะใช้ **ก** ไก่ สะกดแทนเสียง เช่น : คน = กน
ความหมาย เอามือหรือสิ่งอื่นกวน

“กนหม้อเข้าหื้อก่าดู..ก้นหม้อไหม้หมดละก้า”

(คนหม้อข้าวให้หน้อย..ข้าวที่ก้นหม้อไหม้หมดละมั้ง)

เคี้ยว = เกี้ยว

“เกี้ยวเข้าบ่อแหลกหละวังจะติดคอเน่อ”

(เคี้ยวข้าวไม่ละเอียดระวังจะติดคองะ)

คำ = ก่า

“ก่าอู้ของคนเฮนั่น...ก่อนอู้เฮาเป็นนายมัน...อู้ไปแล้วมันเป็นนายเฮา...
แก้ไขอะหยังเบาะได้นะ” (คำพูดของคนเฮนั่น...ก่อนพูดเราเป็นนายมัน...พูดไป
แล้วมันเป็นนายเรา...แก้ไขอะไรไม่ได้ละ)

ค้ำคุณ = ก้าคุณ

“ไ่อน้อยลูกเฮาตั้งแต่เกิดมา...มันก้าคุณปอแม่ตลอดเลยเน่อ...มีขึ้นกั้ววัน
กะฮ้อยมันหั้นละ” (ไ่อน้อยลูกเราตั้งแต่เกิดมา...มันคอยค้ำคุณพ่อแม่ตลอดมา...
รวยขึ้นทุกวันนี้ก็เพราะน้อยนั่นแหละ)

พ พาน ภา ลำเภา มักจะใช้ **ป** ปลา ออกเสียงแทน เช่น :

นิพพาน = นิปปาน

“พระนิปปานคือสุดยอดของความสุข” (พระนิพพานคือสุดยอดของ
ความสุข)

ให้พร = หื้อปอน / ปั้นปอน / อวยปอน

“จะปอนันตุเจ้าเป็นกำลังปั้นปอนอยู่...เจียบ ๆ กันฟอง” (อย่าส่งเสียงดัง พระท่านกำลังให้พรอยู่...เจียบ ๆ กันหน่อย)

พีสะไก = ปี้ไป

“ปี้ไปไ้มอนมันหยังมาน่าอั๊กบ่อใจนะ” (พีสะไกไ้มอนทำไมมันช่างน่ารักเหลือเกินนะ)

ท ทหาร มักจะใช้ ต เต่า ออกเสียงแทน เช่น : ที่ = ตี

“สาว ๆ ดังหลายไปตีไหนมากันเนี่ย?” (สาว ๆ ทั้งหลาย ไปที่ไหนกันมา หรือครับ?)

ทหาร = ตะหาร

“ตะหารเดินมาปุ่นหันเก่า” (ทหารเดินมาโน่นเห็นไม)

ท๋อง = ต๋อง / ต๋อง

“ตอนหัวค่ำกินน้ำพริกน้ำปูกับหน่อไม้ต้ม...ตอนเด็กนอนเจ็บต๋องเอาแต่เออว่าน้อ” (ตอนหัวค่ำกินน้ำพริกน้ำปูกับหน่อไม้ต้ม...พอตกตอนดึกนอนเจ็บต๋องเอามาก ๆ เลย)

ร เรือ ล ลิง มักจะใช้ ฮ นกฮูก ออกเสียงแทน เช่น : รัก = อั๊ก

“ไ้อ่อ่องไปหลงอั๊กสาวตีไหนแหลกเกาะ?” (ไ้อ่อ่องไปหลงรักสาวที่ไหนอีกนะ?)

รู = ฮู , รั = ฮู้ / หู้

“เบาะฮู้ว่าสาวตังนั้นจะเอาสินสอดกับเฮาเต้าใดหนะ” (ไม่รู้สาวทางนั้นจะคิดสินสอดทองหมั้นกับเราเท่าไรนะ), “บ่อฮู้บ่อหันสักอย่าง” (ไม่รู้ไม่เห็นอะไรสักอย่าง)

เรา = เฮา

“น้อง...เฮาไปแอ่วกันปะ?” (น้อง...เราไปเที่ยวกันเถอะ), “เฮาไปบ้านลุงจันทรมา” (ผมไปบ้านลุงจันทรมา) เฮา หมายถึง ผม, ฉัน, น้อง ใช้แทนตัวเองก็ได้

รูป = รูป

“อาวหนาน...รับถ่ายรูปตัวนก?...น้องจะเอาไปติดใบสมัครเรียน กคน. หนะ” (น้ำติด...รับถ่ายรูปตัวนก?...หนูจะเอาไปติดใบสมัครเรียน กคน. สักหน่อย)

กำแพงนั้นมีความคล้ายคลึงกับภาษาลาวและภาษาอีสาน ภาษาไทย-ไทย เช่น ไทยจีน, ไทลื้อ ผิดกันที่สำเนียงเล็กน้อยอยู่หลายคำ เสียงที่เปล่งออกมาส่วนมากคำที่เป็นควบกล้ำ จะไม่ออกเสียง เช่น กลอน = ก้อน, เกลือ = เกีย / กล้วย = ก้วย, ไกล้ = ไก้, ไกล = ไก้, ครู = คู, คลอง = คอง เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่งการออกเสียงสระ เอือ ก็มักจะไม่ค่อยออกเสียงเหมือนกัน มักจะเป็น สระ เอีย เกือบทั้งหมด เช่น เกลือ = เกีย / มะเอือ = หมะเอีย / เสือ = เสีย เป็นต้น คนสมัยใหม่จะออกเสียงเอือได้ และอักษร ร เริอ ก็มักจะออกเป็น ล ลิง แทบทุกแห่ง ดังกล่าวมา หากเป็นภาษาดั้งเดิมมักจะเป็นเช่นนั้น ปัจจุบันมีการผสมกลมกลืนให้เข้ากับภาษาไทย จึงดูเหมือนว่า คำเมืองมีความสละสลวยออกเสียงควบกล้ำได้มากขึ้น พร้อมกันนี้ ลูกหลานคนเมืองก็มักจะนำภาษากลางมาพูดผสมคำเมืองกันมากขึ้นด้วย เช่น

“ป้าอ้อย...ไปช่วยงานกินเลี้ยงของคู่ปิ่นก่อนเหลาะ?” “ตะคินฝนตักัก.. น้ามเขื่อนไหลบ่าเข้าท่วมบ้านป้างเคาะเลยเลาะ”

หมวด คำนาม สรรพนาม หรือ การเรียกขานของคนเมือง

เพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมทางด้านภาษาพื้นบ้าน หรือ “กำแพง” ในแบบฉบับของหมู่บ้านผู้เขียนและหมู่บ้านใกล้เคียง จักได้นำคำที่ใช้เรียกขานคำแทนชื่อ หรือคำนาม สรรพนาม ที่เห็นว่าถูกต้องและเหมาะสม พร้อมตัวอย่างสั้นๆ มาแสดงก่อนเป็นลำดับแรก เชิญติดตาม...

ฉัน / ผม = เฮา / เขา / เป็น / เป้ / น้อง (สุภาพ), ภู (ไม่สุภาพส่วนใหญ่ใช้กับเพื่อนผู้ชาย)

ตัวอย่าง : “เฮาบ่อหู้เรื่องโดยหนา” (ผมไม่รู้เรื่องด้วยนะ)

“วันนี้เขาว่าจะไปต่งสักกำหนด” (คิดไว้ว่าวันนี้ฉันจะไปนา

สักหน่อย)ใช้ในกรณีที่เป็นเพื่อนกัน

“แฮม(เสียงสูง)...ฮะฮะฮะ...น้องหิวเข้า” (แม่ทำอะไรกิน
หนูหิวเข้า) ใช้ในกรณีลูกพูดกับแม่

“กูบอกแล้ว...มึงบ่อเจ๊อู...เป็นจะไดบ่อเจ๊อูฟอง”
(กูว่าแล้ว...มึงไม่เชื่อกู...ทำไมไม่เชื่อกูบ้าง)

เธอ / ท่าน = ตัว / ตัวเอง / เฒ่า / บ่อมึง / แม่มึง (สุภาพ) บ้า, มึง
(ไม่ค่อยสุภาพส่วนมากผู้ใหญ่ใช้กับผู้น้อยและเพื่อนใช้กับเพื่อน)

ถ้าคนที่พูดด้วยเป็นญาติคนรู้จักก็จะเรียกตามฐานะนั้นเลย เช่น **ลุง...**
อาว... อา... อีป้อ... อีแม่... อีน้อง... น้อง...(ตามด้วยชื่อผู้เรียก)

เช่น : “ตัว(สามี, ภรรยา) วันนี้...เฮไปเก็บเห็ดกันหน่อ?” (น้อง วันนี้...
เราไปเก็บเห็ดกันนะ)

“ตัวเอง...(เพื่อน) วันนี้ว่างก่อ?...ไปจ่วยเขาปลุกนาฟองหนะ”
(ตัวเอง...วันนี้ว่างไหม?...ไปช่วยเราปลุกนาหน้อยสิ)

“ไอ้เฒ่า...(เพื่อนสนิท) สบายดีก่อ...บ่อได้ปะกันเมนเล้าหนะ”
(ไอ้เกลด...สบายดีไม๊..ไม่ได้เจอกันนานเลยนะเรา)

เขา (สรรพนามบุรุษที่ 3) = **ลุง / ป้า / อาว / อา / ปู่.. / ฮยา.. / เป็น**
(เรียกตามวัย ชื่อ หรือฐานะ)

เช่น : “น้องอาว..เตะวาปีหนานหัน ลุงนพป๋อน้องอยู่ในเมืองนะ...
เป็นไปฮะฮะหนะ?” (น้องอาว.. เมื่อวานพีติดเห็นลุงนพพ่ของน้องที่ในเมือง
ท่านไปทำอะไรหรือ?)

“ป๋ิหนาน...เตะวาน้องกะไปกับอาแอ็ดเหมือนกันหละ...ป๋ิหนานบ่อหันก้า”
(พีติด เมื่อวานน้องก็ไปกับอาแอ็ดเหมือนกันนะ...พีติดไม่เห็นเอง)

พ่อหรือแม่ ของปู่ย่าตายาย(ทวด) = ป่อใหญ่หม่อน แฮ่มใหญ่หม่อน

เช่น : “วันนี้่อแฮมบ่อไปสุ่มมาป่อใหญ่หม่อนแม่ใหญ่หม่อนที่บ้านปาง
เคาะก้า?” (วันนี้แม่ไม่ไปขอขมาตาทวดยายทวดที่บ้านปางค้อหรือ?)

ปู่ย่า ตายาย = ปู่ใหญ่ แม่ใหญ่ / ปู่โค่ง แม่โค่ง / ใหญ่ โค่ง /
ลับแลเรียก ปู่ชา แม่ชา บางแห่งเรียก ปู่อ้อย แม่อ้อย

เช่น : “ปู่ใหญ่จีนแม่ใหญ่ซุ่ม บะเด๋วเป็นเสียไปเสียแล้ว หย้งมากี้ตึงเตงหาเป็นเหมะใจน้อ” (ปู่ใหญ่จีนแม่ใหญ่ซุ่ม ตอนนี้น้ามันได้ตายไปเสียแล้ว รู้สึกคิดถึงท่านอย่างมากเลยนะ)

พี่ชายพี่สาวของพ่อแม่ = ลุง ป้า (กรณีที่เรายังไม่มียุติ หากมียุติจะเรียกอีกแบบ)

เช่น : “ลุงหน้อยลานเป็นปิ่นอ้ายเก่าของอีปิ่นแม่นก้อแม่?” (ลุงหน้อยลานท่านเป็นพี่ชายคนโตของพ่อไซ้ไหมแม่?) **หน้อย คือ คำที่ใช้เรียกคนซึ่งเคยบวชเรียนเป็นสามเณรมาก่อน**

น้องชายน้องสาวของพ่อแม่ = อาว (ชาย) อา (หญิง)

เช่น : “อาวหนานหล้า...เป็นยายบ้านไปอยู่ต่างจังหวัดแล้วก่า?” (ตอนนี้น้าหล้า...เขาย้ายบ้านเลขที่ไปอยู่ต่างจังหวัดแล้วหรือ?)

กรณีที่เรามีครอบครัวหรือมียุติแล้วจะเรียกน้องชายของแม่ว่า **“อี่ปู่”** หรือ **“ปู้..” (หนาน, หน้อย)**

เช่น : “น้องเอ..ฮ้องปู้หนานหล้ามากินเข้าแลงบ้านเฮาไป” (น้องเอ..ไปเรียกปู้หนานหล้ามากินข้าวเย็นที่บ้านเราหน่อยสิลูก)

ตัวน้ำก็จะใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า “ปู้” หรือ “อี่ปู่” กับหลานๆ หรือลูกของเราเช่นกัน เช่น :

“ปู้กินบ้านปู้แกมาแล้ว...กินกันเข้าเตอะ..บ่ต้องห่วงดอก” (ปู้กินข้าวบ้านคุณแก่เขามาแล้ว..กินกันเถอะ..ไม่ต้องห่วงหรอก)

“ปู้” หมายถึง “คุณ..” (ผู้ชาย) ก็ได้ ในกรณีที่เราไม่สนิทชิดเชื้อกับเขาดังตัวอย่างเบื้องต้น

“ย่า..” หมายถึง “คุณ..” (ผู้หญิง) ก็ได้ ในกรณีที่เราไม่สนิทชิดเชื้อกับเขาเช่นกันกับ ปู่

กรณีที่เรามีครอบครัวหรือมีลูกแล้วจะเรียกน้องสาวของแม่ว่า “แม่ฮย่า” หรือ “ฮย่า” ลูกของเราก็เรียกน้ำว่า “ฮย่า” เหมือนกัน

เช่น : “วันนี้..ฮย่าใหม่บ่อได้ไปในเมืองกะ?...มีก้อยขายเก่าจะ?” (วันนี้ ย่าใหม่ไม่ได้ไปในเมืองหรือ?...มีกลอยขายบ้างไหม?)

กรณีที่ลูกผู้น้องมีอายุมากกว่าเราหลายปี เราจะเรียกผู้ชายว่า “ลุง” เรียกผู้หญิงว่า “ป้า” ไม่เรียกว่า “น้อง” เรียกตามวัยว่าใครอายุมากกว่ากัน

การเทียบเคียงคำสรรพนามอื่นๆ

ผู้ชาย = ป่อจาย / ป่อจาย / ปู่จาย

เช่น : “ป่อจายหมูนั่น..ฮยะหยังกัน..มาจ่วยกันลาบจิ้นเฟ้เร็ว” (ผู้ชายพวกนั้น..ทำอะไรกันอยู่..มาช่วยลาบเนื้อที่นี้เร็ว)

ผู้หญิง = แม่ญิง / แม่ฮญิง / แม่ฮฮยง

เช่น : “คนมาเดินนำขบวนงานกลางสาตมีแต่แม่ฮฮยงเหาะ..ป่อจายไปตังใดกันหมัด” (คนมาเดินนำขบวนงานกลางสาตมีแต่ผู้หญิงนะ..ผู้ชายไปที่ไหนกันหมด)

พวกเขา = หมู่เขา / คนหมูนั่น

เช่น : “หมู่เขาแห่นาคไปไหนกันหนะ?” (พวกเขาแห่นาคไปไหนกันนะ?)

พวกเขา = หมู่สุ / สุเขา (สุภาพ), หมู่มึง / ไ้หมู่นี้ / อี้หมู่นี้ (ไม่ค่อยสุภาพส่วนมากผู้ใหญ่ใช้กับผู้น้อยและใช้กันในกลุ่มเพื่อน)

เช่น : “ไไหน...หมู่สุว่าจะไปหาป้ากันบ่อใจกะ?...จะใดมาจับกลุ่มกันอยู่हीं?” (ไหนพวกเขาว่าจะไปหาป้ากันไม่ใช่หรือ?...ทำไมถึงมานั่งจับกลุ่มกันอยู่ตรงนี้?)

พวกเรา = หมู่เฮา

เช่น : “ดีหมู่เฮามาวันนี้...ก่อเพราะว่าจะมาขอหื้อจ่วยแบ่งถนนในหมู่บ้านของเฮาฟอง..ปะเดวนี้ ฝนตกหนัก...ตางมันปุด ขั้วกะหลู ใจ้กานอะหยังเบาะได้เลย” (ที่พวกเราเจอกันในวันนี้..ก็เพราะว่าจะมารบกวนให้ช่วยสร้างถนนในหมู่บ้าน

ของเราบ้าง..ขณะนี้ฝนตกหนัก...ทางมันขาด สะพานก็พัง ใช้งานอะไรไม่ได้เลย)

พ่อ = ป่อ / อี่ป่อ

เช่น : “อี่ป่อไปตังมากะ?” (พ่อไปทุ่งนามาหรือ?)

แม่ = แม่ / แม่ / อีแม่

เช่น : “อีแม่..ขอตังค์ผ้อง จะไปโงงเรียนละ” (แม่..ขอตังค์ด้วย หนูจะไปโรงเรียนแล้ว)

พี่ชาย = ปี่ / อ้ายปี่ / อ้าย / อ้ายบ่าว

เช่น : “อ้ายหนาน..วันพูกน้องจะไปแควหาที่บ้านน่อ” (พี่หนาน..พรุ่งนี้หนูจะไปเที่ยวหาพี่ที่บ้านนะ) กรณีน้องสาวอยู่ไกลโทรหาพี่ชาย

พี่สาว = ปี่อ้าย / อ้าย / อ้าย

ตัวอย่าง : “อี่อ้าย..แหมะแลงนี้ฮยะหยังกิน?” (พี่สาวครับ..เย็นนี้ทำอะไรกินหรือ?)

พี่เขย = จาย / ปี่จาย

เช่น : “ตะวานี้..จายไปตังใด..เบาะหันเปิดร้านน่ว..เฮามาหาตังสองรอบ ปุ่นแหละ...มาหะใดกะเบาะปะ” (เมื่อวานนี้..พี่เขยไปที่ไหนหรือครับ..ไม่เห็นเปิดร้านเลย..ผมอุตส่าห์มาหาตังสองครั้งแหละ...มาเมื่อไหร่ก็ไม่เจอ)

คำนี้ที่บ้านน้ำลอกนิยมใช้เรียกผู้ชายที่ใครพ่นับถือว่า “จาย” ด้วย ทั้งที่ไม่มีมีความเกี่ยวข้องเป็นสายญาติกันกับตนเลย

สะไก้ = ไป, น้ำสะไก้ = อาไป

เช่น : “อาไปมาหะใด..กะลังหันหน้า..โคราขเป็นจ๊ะใดฟ่อง?” (น้ำสะไก้มาเมื่อไหร่ครับ..ฟังจะเห็นหน้า..ทางโคราขเป็นยังไม้งัง?)

น้องสะไก้ = น้องไป

“น้องไปปุ่นหนานเอน...เป็นเป็นคนบ้านปางเคาะ...หน้าตาดีปอดโทะ” (น้องสะไก้ทิดเอน...เธอเป็นคนบ้างปางค้อ...หน้าตาดีมากเลย)

คำอื่นที่ไม่ได้กล่าวถึงก็เว้นไว้ในฐานะที่เข้าใจ ก็คือ การใช้คำเมืองที่ตรงกับคำไทย อาจมีความแตกต่างตรงการออกเสียง เพราะเท่าที่สังเกตในการเขียน

ภาษาไทยให้ตรงกับภาษาเมืองนั้น ดูจะไม่ค่อยตรงกับเสียงที่เปล่งออกไปสักเท่าไร

๑. คำศัพท์ที่เกี่ยวกับผลไม้ ผัก พืช

ต่อไปนี้อ่านาคำศัพท์หรือชื่อที่ใช้เรียกขานกันเกี่ยวกับ ผลไม้ ผัก พืช มากล่าวถึง ดังต่อไปนี้...

กระท้อน = หมะต๋อง

“หมะต๋องบ้านอาถิ่น...หยังมาหวานแต่หวานว่าหนะ...มีกำคนมาขอซื้อถึงบ้านเลยเหละ” (กระท้อนบ้านอาถิ่น...ทำไมหวานจริง ๆ เลย...มีแต่คนมาขอซื้อกันถึงบ้านเลยนะ)

กล้วย = ก้วย / โก้ย

“ฟ่อโก้ยเคียนันดู...เคียดแต่เคียวว่าหนะ” (ดูกล้วยเครือนันซิ...เครือใหญ่เอามากมากเลย)

กล้วยน้ำว้า = ก้วยอ่อง

“ตะคิ่นเฮามัดโก้ยอ่องแขวนไว้...เจ้ามาค่างควาเจาะกินหมดเลย” (เมื่อคิ่นผมมัดกล้วยน้ำว้าแขวนไว้...ตอนเช้ามามีแต่รอยเจาะของค่างควาเต็มไปหมดเลย)

ตะขบ = หมะเก้น / หม่าเก้น

“หมะเก้นตันนี้...เก้ามิกำหนาม” (ตะขบตันนี้..ลำตันมีแต่หนาม)

แตงกวา = หมะแตงซี่ไก่

“ผัดกะเพราเคียงโน..หื้อเหมาะมันต้องมีหมะแตงซี่ไ่กับโดยก่อนหนอ” (ผัดกะเพราเครื่องโน..ท่าจะให้ดีมันต้องมีแตงกวากินกับด้วยถึงจะเข้าท่า)

แตงโม = หมะเต้า / หม่าเต้า

“หมะเต้าบ้านเฮานี้...ลูกน้อยหนะ...เบาะเหมือนหมะเต้าเจียงใหม่...ลูกใหญ่กว่ากันนักเลย” (แตงโมบ้านรานะ...ลูกเล็กนิดเดียว...ไม่เหมือนแตงโมที่เจียงใหม่ซึ่งลูกใหญ่กว่าเยอะเลย)

แตงล้าน = หมะแตงช้าง

“หมะแตงช้างใหญ่ใหญ่...ขึ้นช้างไฮปะเล่อปะเต๋อ” (แตงล้านลูกใหญ่...ขึ้นอยู่ข้างเขตแดนไร่โยะเยะมากมาย)

น้อยหน้า = หมะแห่น

“หมะแห่นต้นนั้น...สุกแตกเต็มต้นหมดเลย” (น้อยหน้าต้นนั้น...สุกแตกอ้าเต็มต้นหมดเลย)

ฝรัง = หมะแก้ว / บางแห่งเรียก หมะไก๊ย, หมะมัน

“แม่เบาะอยู่...ไปห่อหมะแก้วบ้านปู่หนานหล้าปุ่น” (แม่ไม่อยู่...ไปห่อฝรังที่บ้านปู่หนานหล้าโนน)

๒. ประเภทพืช ผัก ที่กินได้

กระเจี๊ยบขาว = หมะเขือห่อ / หมะเขี๋ยห่อ (บางแห่งก็เรียกว่ากระเจี๊ยบเขียวหรือกระเจี๊ยบมอญ)

“ได้ยินหมอเขาบอกว่า...คนที่เป็นเบาหวานหือหมั่นกินหมะเขือห่อเข้าไว้...เพราะมันจะช่วยคุ่มระดับน้ำตาลในเส้นเลือดได้ดี” (ได้ยินหมอเขาบอกว่า...คนที่ เป็นเบาหวานให้หมั่นรับประทานกระเจี๊ยบขาวเข้าไว้...เพราะว่ามันจะช่วยคุ่มระดับน้ำตาลในเส้นเลือดให้สมดุลดี)

กระถิน = ผักหนอง

“ผักหนองนี้...นอกจากจะช่วยต้านโรคหะเร็งแล้ว...ยังช่วยบำรุงสายตาได้แหมตวย เน้อ” (ผักกระถินนี้...นอกจากจะช่วยต้านโรคหะเร็งแล้ว...ยังสามารถช่วยบำรุงสายตาได้อีกด้วย)

ชะพลู = ผักพูนก / ผักพูนก

“ตะเจ้าแม่แก่งหัวปี...ใจหื้อน้องไปเก็บผักพูนกมาใส่โดย...เป็นว่ามันจะชยะหื้อแก่ง มีกลิ่นหอมน่ากิน” (เมื่อเช้าแม่แก่งหัวปลี...ใช้ให้ผมไปเก็บใบชะพลูมาใส่ด้วย...แม่บอกว่ามันจะทำให้แก่งมีกลิ่นหอมน่ารับประทาน)

ชะอม = ผักหละ

“แก่งแค...ถ้าเบาะใส่ผักหละ...เหมียนกับมันชาดอะหยังไปสักอย่าเลยละะ”
(แก่งแค...ถ้าไม่ใส่ผักชะอม...ดูเหมือนว่ามันจะชาดอะไรไปสักอย่างหนึ่งนะ)

คุณ = ตุน (มี ๒ สี คือ สีม่วงแก่ และสีขาว ที่นิยมกินคือสีขาว)

“แก่งตุน...หื้อเหมาะหือจู้มันแต่ ๆ ต้องแก่งใส่ปลาตุกก่อนหน่อ...มันถึงจะล่ำมะ” “มะ”ออกเสียงเบา ๆ (แก่งคุณ...ท่าจะให้ดีหรือเหมาะสมควรกันอย่างมากก็ต้องแก่งใส่ปลาตุก...มันถึงจะอร่อย)

เถานางนูน / ผักอีหนู = ผักสาบ

“ผักสาบบ้านเฮาอะเด่ว...มีกำเหมียนเงินเหมียนทองเลยละ...เพาะมันหายากขนาด” (ผักนางนูนบ้านเราเดี๋ยวนี...มีค่าเหมียนกับเงินทองเลยแหละ...เพราะว่ามันหายากมาก)

ใบยอ = ใบห่มขี้เต่า / ใบห่มดำเสื่อ

“วันพระหน้าหั้น...แม่จะห่อหนึ่งไก่อ...เป็นบอกหื้อไปเก็บใบห่มขี้เต่ามาไว้หลาย ๆ” (วันพระที่จะถึงนี้...แม่จะห่อหมกไก่อ...แม่บอกให้ไปหาเก็บใบยอมาไว้เยอะ ๆ)

ผักกะเจด = ผักหนองโป่ง

“ผักหนองโป่งนี้...ชอบขึ้นและแพ้น้ำ...คนมักจะปากันเอามากันกับน้ำพริกหือว่าแก่งส้ม” (ผักกะเจดนี้...ชอบขึ้นและแพร่ขยายในน้ำ...คนมักจะพากันนำมากินกับน้ำพริกและแก่งส้ม)

ผักกะเสิม / ผักแพว = ผักไผ่ (นิยมใส่ในลาบเนื้อและลาบหมูทางภาคเหนือ)

“หนึ่งในผักที่ใส่ในลาบจิ้นของคนเมือง...ที่ชาดบ่อได้เกาะคือ ผักไผ่...ถ้าลาบจิ้นตั้งเหนือบ่อใส่ผักไผ่...กะหมดล่ำกันแต่อา้นละ” (หนึ่งในผักที่ใส่ในลาบเนื้อของคนเมือง...ที่ชาดไม่ได้เลยก็คือ ผักแพว...ถ้าลาบเนื้อทางภาคเหนือไม่ใส่ผักแพวแล้วหะก็...หมดอร่อยกันเท่านั้นเอง)

ผักข้าเลือด = ผักหนามปู่ฮย่า (ชอบขึ้นอยู่ตามบริเวณข้างลำห้วยติดกับชายเขา)

“ของแถมแกงหน่อไม้ที่ขาดบ่อได้แถมอย่างหนึ่ง...เกาะคือ ผักหนามปู่ฮย่า” (ของกินกับแกงหน่อไม้ที่ขาดบ่อได้อีกอย่างหนึ่ง...ก็คือ ผักข้าเลือด)

ผักชีใบเลื่อย / ผักชีฝรั่ง = ผักหอมใบเปื้อ / หอมน้อยภูลัว

“งานเลี้ยงวันนี้...มีต้มจิ้น...ต้มเคื่องในจั่วใส่ผักหอมใบเปื้อเป็นเก้า...นอกนั้นกะมีฮย่าหลาย ๆ อย่างเป็นกับแกล้มโดย” (งานเลี้ยงวันนี้...มีต้มเนื้อ...ต้มเครื่องในจั่วใส่ผักชีใบเลื่อยเป็นหลัก...นอกนั้นก็มีฮย่าหลาย ๆ อย่างทำเป็นกับแกล้มอีกด้วย)

๓. ประเภทสัตว์บกและสัตว์น้ำ

ลองเปลี่ยนมาลองดูกำแพง ที่เน้นไปยังกลุ่มสัตว์บกและสัตว์น้ำบ้าง ในส่วนที่ออกเสียงเรียกขานเหมือนกันก็คงไม่ต้องกล่าวถึง เอาเฉพาะที่เห็นว่ามีความคุ้นเคยและดูแตกต่างกันก็พอ ดังนี้

จิ้งเหลน = จิ้งเหล่ / จ๊ะเหล่

“ในหมู่บ้านเบาะมีป่าแพะจะตะกอน...บะเด่วจิ้งเหล่มันปากันมาอยู่ในบ้านคนเหี้ยแล้วหนะ” (ในหมู่บ้านไม่มีสภาพเป็นป่าละเมาะเหมือนเมื่อก่อน...ตอนนี้จิ้งเหลนเลยพากันมาอยู่ในบ้านคนเสียแล้วสิ)

ปลากทราย = ป่าตอง / ป่าอีแล่ม

“ป่าตอง...บ้านเฮานิยมเอามาลาบและเอามาแกงส้มกันหลาย” (ปลากทรายบ้านเรานิยมเอามาลาบและนำมาแกงส้มกันมาก)

ปลาช่อน = ปาก่อ / ป่าจะลิ, ป่าจะเลาะ (ปลาช่อนตัวเล็ก)

“ตะวาแม่เฒ่าไปตั้งจัม...ตั้งบ้านไทย...คลองละวานอะหยั่งนี่ละ...นอกจากจะได้ป่าชิวหลายแล้ว...ฮยังได้ปาก่อ ป่าจะลิมาหมะจัดหลายตัว” (เมื่อวานแม่ยายไปยกยอ...แถบทางบ้านไทย...คลองละวานอะไรนี่แหละ..นอกจากจะได้ปลาชิวจำนวนมากแล้ว...ยังได้ปลาช่อน ปลาช่อนตัวเล็ก ๆ เพิ่มมาอีกตั้งหลายตัว)

ปลาไหล = ป่าเถียน / ป่าเตียน

“หมัดบ้านเฮานี้...บะมีไผหาป่าเถียนได้ดีเต่า..ป๋อใหญ่หน่วยหมแล้ว”
(คนทั้งหมู่บ้านเรา...ไม่มีใครที่จะหาปลาไหลได้เก่งเท่า..ป๋อใหญ่หน่วยอีกแล้ว)

หอยกาบ (คล้ายหอยแมลงภูทะเล) = หอยอีแจ็บ

“ตีแม่น้ำฮอกบ้านเฮาบะเด่ว...เบาะมีหอยอีแจ็บหมแล้ว...เป็นย่อนเขา
ลอคคองนี้ละ” (ตีแม่น้ำลอคบ้านเราในตอนนี้...ไม่มีหอยกาบอีกแล้ว...เป็นเพราะ
เขาขุดลอคคองกันนี้แหละ)

หอยขม (หอยนาลูกเล็ก) = หอยจูบ

“ออกแล้งแล้ว...หมู่แม่ฮยังจั่งปากันไปเซาะหาและหอยจูบกัน...ตั้งบ้าน
ไทยปุ่น” (พอถึงฤดูแล้ง...พวกแม่บ้านมักจะพากันไปหาถากหอยขมกัน...ทาง
หมู่บ้านของคนไทย) หมายถึง หมู่บ้านแถวเขตอำเภอพิชัยห่างจากหมู่บ้านผมไป
ทางเขตพิษณุโลก

หอยโข่ง (หอยนาลูกใหญ่) = หอยอีไ่ว่

“หอยอีไ่ว่ ตាំมตังนาบ้านเฮา...บะเด่วเบาะมีแล้ว...เพาะมันถูกหอยเซอริ
กินก่ายพันรู้ไปหมัด” (หอยโข่ง ที่อยู่ตรงช่องระบายน้ำออกจากนาบ้านเรา...เดี๋ยวนี้
ไม่มีแล้ว...เพราะมันถูกหอยเซอริกินกลายพันรู้ไปหมัดแล้ว)

คงต้องพักเรื่องหอยไ่ว่แต่เพียงนี้ตามด้วยสำนวนหรือ “กำมะเก่า” ปิดท้าย
เพื่อการทรงจำสืบทอดกันต่อไป ดังนี้...

จ้ตวันน้ำ บ่อหล้างเขียมปลา จ้ตวันนา บ่อหลอนไร่ข้าว (ขึ้นชื่อว่า
(แม่)น้ำ ไม่ร้างไร่ปลา ขึ้นชื่อนานา ไม่มีหมดจากข้าว)

หมายถึง การที่คนเรามีความขยันขันแข็ง หนักเอาเบาสู้ มุมนะทำงาน
อย่างไม่ย่อท้อ ไม่มีทางที่จะอดอยาก ยากไร้ เหมือนกับน้ำที่มีปลา และนา
ที่ไม่ขาด จากข้าว

ใบบัวปกจ้าง ตังนาซ່อนหอย (ใบบัวปกข้าง ช่องระบายน้ำเข้าออก
ในนาซ່อนหอย)

หมายถึง คนเราจะทำอะไรไว้ไม่ว่า ดี หรือ ไม่ดี สิ่งเหล่านี้จะปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นสักวันจนได้ คล้ายกับสุภาษิตของไทยที่ว่า ช่างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิด ทางเหนือจะเสริมเข้าไปอีกคำหนึ่งว่า ตังนาซ่อนหอย ซี้ให้เห็นว่า ซ่องตรงที่ระบายน้ำเข้าออกในน่านน้ำหอยชุมและหอยโข่งมันชอบอาศัยอยู่ตรงนั้น จะซ่อนยังก็ซ่อนไม่ได้ เป็นสิ่งที่ชาวนาภาคเหนือเขาได้รับการสังเกตธรรมชาติและนำมาผูกเป็นคำสอนคนรุ่นต่อ ๆ มา นั่นเอง

๔. ประเภทข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน

ต่อไปเป็นกำเมืองเกี่ยวกับข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้านบ้าง อาจจะไม่ครบทั้งหมด เท่าที่ผู้เขียนเห็นว่ามี ความแตกต่าง ทางด้านการเรียกขาน ถ้าไม่ได้เขียนไว้ในที่นี้ก็ให้ถือว่า เหมือนกัน นะครับ

กรรไกร = มีดยับ / ไมยับ

“ตะวาเย้ยอ้อยไปในเมืองโดยอี่แม่...เฮาเกะเลยถือโอกาสฝากเป็นไปซื้อไมยับกำหัวกระต่ายมาขายโดย” (เมื่อวานพี่สาวไปจังหวัดกับแม่...ผมก็เลยถือโอกาสฝากแม่ไปซื้อกรรไกรตราหัวกระต่ายมาขายด้วย)

กระดุม = หมะดุม (บางพื้นที่เรียกว่า หมะต่อม)

“ช่วงนี้...มีแต่คนมาถามหาซื้อเม็ดหมะดุมที่ร้าน (ภาษาเดิมเรียกฮ่าน) กันหลายเหาะ...เฮากะบอกหือเป็นไปซื้อบ้านปีเย้ย...เป็นตัดหยิบเสื้อผ้าขาย...น่าจะมีหมะดุมขายโดย” (ช่วงนี้...มีแต่คนมาถามหาซื้อเม็ดกระดุมที่ร้านกันเยอะเลย...ผมก็บอกให้เขาไปซื้อที่บ้านพี่สาว...เพราะพี่สาวเขาตัดเย็บเสื้อผ้าขาย...น่าจะมีกระดุมขายด้วย)

กางเกง = ผ้าเต๋ว

“อี่แม่...ตะวาน้องเอาผ้าเต๋วขาวยาวปาดไว้ขาวหั้น...ไปตังโดเหีย...หั้นฟ่องก่อ?” (คุณแม่...เมื่อวานหนูเอากางเกงขาวยาวพาดไว้ตรงราวผ้านั้น...ไปที่ไหนแล้ว...แม่เห็นบ้างไหม?)

เข็มขัด = ต้าย (บางพื้นที่เรียกว่า สายฮัดแอ)

“สังเกตว่า...หละอ่อนนักเลียนดีเจิต้ายหัวลูกเสือนั้น...มาซื้อหัวต้ายกันหมั้น...เพาะหัวมันขี้หัก” (สังเกตว่า...เด็กนักเรียนที่ใช้เข็มขัดหัวลูกเสือนั้น...มาซื้อหัวเข็มขัดกันบ่อย...เพราะว่าหัวเข็มขัดมันหักง่าย)

ทับพี = ต่าป้าก / ต่าป้าก / สาละพี

“บะเด่วบ้านเฮา...เบาะก่อยได้ฮยินไซฮ้องสาละพีกันว่าต่าป้าก...แฮมแล้วเหนาะ...ท่าจะลืมหักกันหมัดแล้วก้า” (บ้านเราเดี๋ยวนี...ไม่ค่อยได้ยินใครเรียกทับพีกันว่า ต่าป้าก...อีกแล้วนะ...สงสัยจะลืมหักกันไปหมดแล้วมั้ง)

ผ้าเช็ดตัว = ผ้าตุ้ม / ผ้าขาว / ผ้าเจ็ดตัว

“พัฒนากำรของผ้าตุ้มบ้านเฮา...บะเด่วบ้านน้ำฮอกเขาฮ้องกันว่าผ้าขาว...แต่บ้านแพะเขาฮ้องกันว่า ผ้าเจ็ดตัว...ความจริงเกาะคืออันเดวกัน” (พัฒนาการของผ้าเช็ดตัวบ้านเรา...เดี๋ยวนีบ้านน้ำฮอกเขาเรียกกันว่า ผ้าขาว...แต่บ้านแพะเขาเรียกกันว่า ผ้าเช็ดตัว...ความจริงก็คือสิ่งเดียวกัน)

บันไดยาว = เกิน (บันไดไม้ยาว ๆ ใช้สำหรับขึ้นต้นไม้ ขึ้นหลังคา หรือลงบ่อน้ำ)

“เฮาหันนกพิราบมันต้ายค่างหลังคาบันไดหัน...บ้านไผมีเกินฟ่องเนี่ย...จะไปขอยืมเขา...มาตั้งขึ้นเอนากลางสักกาดู” (ผมเห็นนกพิราบมันต้ายค่างหลังคาบันไดอยู่ตรงนั้น...บ้านใครมีบันไดยาวบ้างนะ...จะไปขอยืมเขา...เพื่อนำมาตั้งขึ้นเอนกบนหลังคาลงสักหน่อย)

รองเท้าฟองน้ำ = เกิบตะะ, อีตะะ / เกิบหูกีบ (บางแห่งเรียกว่า แค็บ)

“ไปงานศพแหะใด...ต้องหละวัง...เกิบตะะมันจ้งหาย...ตางดีดีหือสือบเกิบชีโลหันไป...มันจะได้เบาะหาย” (ไปงานศพครั้งใด...ต้องระวัง...รองเท้าฟองน้ำมักจะหาย...ทางที่ดีให้ใส่รองเท้าเก่า ๆ พัง ๆ ไป...มันจะได้ไม่หาย)

๕. หมวดกริยา

ต่อไปเป็นการเน้นในส่วนของคำกริยา อาจจะมีไม่มากนัก ค่อยๆ นำมาให้ลองติดตามอ่านและลองพูดกัน ดังนี้...

กต = เต็ก, เต็ก

“จะแดง(คอหมู)แล้วหนะ...จ้วยกันจับแล้วกะเต็กไว้แน่นๆ เหนือ...ห้ามป๋อยเป็นเด็ดขาด...บ่ออันเลียดมันจะฟุ้งฝะฟุ้งฟายเลยละนะ” (จะแทงแล้วหนะ...ช่วยกันจับแล้วก็กตไว้ให้แน่นๆ ด้วย...ห้ามปล่อยเป็นเด็ดขาด...ไม่งั้นเลียดมันจะฟุ้งกระจายไปทั่วเลยแหละ)

กางร่ม = ก้างจ้อง / จ้อง

“ตะวาฝนตกชะขนาดหนัก...หะมะเจ้าลูกบ้านแม่เฒ่ามา...เสียดกันฝนเบาะได้เอามา...ขากับเกาะเลยยืมจ้องของอีแม่ก้างไป” (เมื่อวานฝนตกหนักมาก...ตอนเข้ามาจากบ้านแม่ยาย...เสียดกันฝนก็ลืมเอามา...ขากลับเลยยืมร่มของแม่กางไป)

ก่าย = ปาด

“ตะคิ่นต่อนอน...กะจาดดี...เป็นหยังแจ้งมา...ถึงมีขามาปาดหน้าอีกเฮาได้หะ” (เมื่อคิ่นตอนเช้านอน...ก็ปกติดี...ทำไมตอนใกล้สว่าง...ถึงมีขามาก่ายหน้าอกเราได้หะ)

กิน = กิน / ฟาด / ซากเรียด / นั่ง (ตามลักษณะการพูดจริง, พูดเล่น)

“ตำวันตั้งหัวแหล้ว...เบาะดีกินเข้าตอนกันเตื่อเก่า?” (พระอาทิตย์ตรงหัวแล้ว...ยังไม่ถึงเวลากินข้าวกลางวันกันอีกหรือ?)

๖. หมวด ก. กริยาอาการไม่ดีไม่เหมาะสม

ดัดจริต = สลิด / สลิดดัก / สลิดตาย (ใช้ได้ทั้งกับผู้หญิงและผู้ชาย)

“พ่อปู่เฒ่ามันดื้อ...เต็นฮุ่นหละอ่อนอยู่หน้ากัณฑ์ธรรมบุนหน้า...สลิดตายหะ” (ดูตาแก่คนนั้นซิ...เต็นรวมอยู่กับกลุ่มเด็กหน้ากัณฑ์ธรรมนั้นซิ...ไม่สมควรสักนิดเลย)

โกรธ = เกียด / น้ำโห (บางแห่งใช้ว่า โขด)

“หันปุดอนโดนเมี่ยมันดำจ่นปอฝงเบาะตัน...มันเกียดจ่นตัวสั่นเหี้ยมด...ฮยะหยังเบาะได้...เลยบุบหม้อน้ำเย็นไปสองโน้ย” (เห็นนายคอนโดนเมี่ยมันดำจ่นฝงไม่ทัน...มันโกรธจ่นตัวสั่นไปหมด...ทำอะไรเมี้ยไม่ได้...เลยหันไปทุบหม้อน้ำเย็นไปสองลูก)

“มึงอย่าไปมาอู้หื้อกูมีน้ำโหนามึง...เดวเตอะปอมันหยัด...เอาสักกำดีกะ” (มึงอย่ามาพูดให้กูโมโหะมึง...เดี๋ยวเถอะ...ล่อชะดีมึง)

เขย่า = สว่าย , ชุกชู

“โอ...ผ่อหมะตันตันหนี่ด้อ...สู๊กเต็มตันเลย...ไ้อ่ต้อขึ้นสว่ายเลยไป” (โอ...ดูพุทราตันนี้ซี...สู๊กเต็มตันเลย...น้องต้อขึ้นเขย่าเลยไป)

“กำข้างชุกชูเข้า...ล้างซี้ไปมันนอก...ล้างแล้วเกอะเอาไปแจ้วแหมมลักสองคืน...ถึงจะเอาหอยมาแกงได้...เบาะอันแกงหอยเบาะล่ำมะ...ขบปะแต่ซี้ซายเหยะ” (จับข้างเขย่าเข้า...ล้างซี้โคลนมันนอก...ล้างแล้วก็เอาไปแช่ไว้อีกลักสองคืน...ถึงจะนำหอยมาแกงได้...ไม่มันแกงหอยก็ไม่อร่อยละ...เวลาเคี้ยวก็จะเจอแต่เม็ดทรายหละนะ)

ของมีไม่มากหรือข้าวที่ออกรวงไม่พร้อมกัน = ชะลุนซุนซาน / ซุนๆ ซานๆ

“หน้าหนาวมาพ้อมกับเข้าต้อออกวงชะลุนซุนซานเลยเหาะ...นำมหมอกนำมเหมยกะลงจ่นปอเปี๊ยะเหมือนกันเหาะ” (ฤดูหนาวมาพ้อมกับข้าวที่ออกรวงไม่พร้อมกัน...นำมหมอกน้ำค้างก็ลงจ่นรู้สึกเปี๊ยกเหมือนกันนะ)

คำเดียวหลายความหมาย = เค็น

เตรียมงานฆ่าหมูไว้รอกงานแต่ง เจ้าบ่าวไม่ยอมมา = เค็นขันหมาก

คอยก่อแต่งตัวรอแล้วไม่ได้ไปดั่งตั้งใจไว้ = เค็นไปเที่ยว, เค็นไปทำงาน

อายุมากแล้วไม่มีคู่ครองหรือหาคู่ครองไม่ได้ = เค็นเฒ่า, บ่าวเค็น, สาวเค็น

ด่า / คำด่า = ผีกิน / ปั่นต่าย (ตายเร็วๆ) / บ้าห่าวอก (ไอ้พวกลิง) / จ้าติงว่ว (ชาติโง่) / ปั่นล่อมปั่นต่าย (ขอให้ล่อมจมขอให้ตายไวๆ) (ตามลำดับของอารมณ์โกรธจากต่ำไปสูง)

“ไอ้ผีกิน...มึงมาเตะกูยยะหยัง” (ไอ้ผีกิน...มึงมาเตะกูทำไม)

“ไอ้ป็นตายหะ...กูยังทำเป็นเบาะไถ่เงินหะ” ไม่เชิงด่าคล้ายคำว่า (อะไรวะ...กูเรียกแค่นี้ทำเป็นไม่ได้ยิน)

ท้องโดยไม่มีพ่อหรือหาพ่อของลูกไม่ได้ = มานตาง (ปกติจะเรียกคนท้องว่า “แม่มาน”)

“ลูกสาวบ้านนั้นหนา...หายไปหลายวันแล้ว...ปอหู้ข่าวเหมเตือเขาว่า มานตาง...บ่อจักไผเป็นป้อมันกะบ่อหู้” (ลูกสาวบ้านนั้นนะ...หายไปหลายวัน...พอรู้ข่าวอีกทีท้องโดยหาพ่อของลูกไม่ได้...ไม่รู้ใครเป็นพ่อของลูกก็ไม่ได้)

นั่งยอง ๆ = นั่งเจาะเขาะ / นั่งหย่องเหาะ

“ตะกอนหันป่อใหญ่ นั่งเจาะเขาะฝนฟ้ากเจ้า...บะเด่วบ่อไค้นไผนั่งหย่องเหาะฝนฟ้าจะเป็นแถมแล้วหนา” (เมื่อก่อนนี้เห็นตานั่งยอง ๆ ลับมิดทุกเช้า...มาบัดนี้ไม่ค่อยได้เห็นใครนั่งยอง ๆ ลับมิดแบบท่านอีกแล้วนะ)

นั่งเอาขาข้างหนึ่งพาดบนเข่า / นั่งไขว่ห้าง = นั่งขาก่ายหง่อน / นั่งสับหง่อน

“เหม...มาบ้านงานศพ...แดนตีจะจ่วยกันยะงาน...ดันหลบมานั่งสูบบุหรี่...ขาก่ายหง่อนอยู่ไหนหะ” (เหม...มาบ้านงานศพ...แดนที่จะช่วยกันทำงาน...ดันหลบมานั่งสูบบุหรี่...นั่งขาไขว่ห้างอยู่ตรงนี้ได้)

๖. หมวด ข. คำกริยา และคำอันเนื่องด้วยกริยาอาการ พร้อมด้วยประโยคคำพูดสั้น ๆ เป็นตัวอย่าง เพื่อให้เห็นบริบทของการใช้คำ ตามที่เห็นว่าสำคัญดังต่อไปนี้

บ่ม, ฟัก, อบอุ่น, ให้ความอบอุ่น ให้ความร้อน = อู้ก (ใช้ได้หลายอย่าง เช่น

อู้กผ้า คือ นอนอยู่ใต้ผ้าห่มทำให้เกิดความอบอุ่นไม่อยากลุกจากไปไหน

อู้กเกีย คือ กลัวยที่นำไปบ่มเพื่อรอวันสุก

อู้กปล้า คือ การใช้ใบตองห่อปลาแล้วนำไปย่างไฟอ่อน ๆ ให้สุก ก็เรียกได้

พูดไม่ยอมฟัง / ดื้อรั้น = หล้ม

“หละอ่อนหญี่นี้...มันหยังมาหล้มเอาแต่เื่อว่า...อู้จะไดบอกจะไดมันกะเบาะฟังเหาะ” (เด็กพวกัน...ทำไมมันดื้อรั้นกันเสียจริง...พูดอะไรบอกอะไรมันก็ไม่ยอมฟัง)

ไม่ค่อยเต็มเต็ง / ไม่ค่อยรู้จักอะไร / ไม่ประสีประสา = สิ่งตึง / สามสสิ่ง

“บ้ำสิ่งตึงเอ้ย...ไ้ไปเอาของสามรอบแล้ว...ยังได้มาเบาะคบเลยเหาะมึง” (ไอ้คนไม่เต็มเต็งเอ้ย...ไ้ไปเอาของสามรอบแล้ว...ยังได้มาไม่ครบเลยนะ)

ไม่มีความประณีต / ไม่มีความละเอียด = หมะหลุสุสะ

“แก่งแคอะหยังเหลาะเนี้ย...ชอยผักหมะหลุสุสะ...เป็งป็นผักต้มหื้อหมูเหมะใจเหาะ” (แก่งแคผักอะไรหรือนี...ดูการชอยผักไม่มีความประณีต...ดูเหมือนกับผักต้มให้หมูจ้งเลย)

ยังติดอยู่นิดหนึ่ง, เกือบหลุด = ชัม

“หันลันเกิบกระเทยตีเข้าประกวด...ชัมปองอยู่บนเวทีหัน...ดิงจะไดกะบ่อออก” (เห็นลันรองเท้าของกระเทยที่เข้าประกวด...ติดชองอยู่นิดหนึ่งบนเวที...พยายามดึงอย่างไ้ก็ไม่ออก)

โยน = โฉน

“บะเด่วเขามีวิธีการยยะนาแบบใหม่...เขาอู้กันว่า...นาโฉน...ไ้กล้าเส้นหน้อยๆ โฉนลงไปในนากันเอาเหลาะ” (เดี๋ยวนีเขาวิธีการทำนาแบบใหม่...เขาเรียกกันว่า...นาโยน...ไ้กล้าเส้นเล็กๆ โยนลงไปในนากันเอาเอง)

สกิดกัน = เกิดสะหลัก

“ตะวา...หันหญี่พานล่าหญี่ปาอู้กันว่า...ไ้กันเตื่อหนี่คนน้อย...เบาะปอเกิดสะหลักหญี่ปา...ยยะหื้อหญี่ปุนไปเหยจันได้” (เมื่อวาน...เห็นพวกพรานล่าหญี่ปาคุยกันว่า...ไ้ปาค้างนั้นคนมีน้อย...ไม่พอสกิดกันหญี่ปา...ทำให้หญี่หลุรอดไปเสียจันได้)

ส่องจับกบเขียด หรือส่องหาปลาเวลากลางคืน = ก้าน / เตี้ยน

“ตอนตีเฮาเป็นหญี่น้อย...แม่คินมาจะออกไปหาก้านป้าเป็นประจำ” (ตอนที่ผมเป็นหญี่น้อย...กลางคืนจะออกไปหาส่องจับปลาเป็นประจำ)

๗. คำวิเศษณ์ และคำอื่นๆ ที่อยากให้อ่านเพิ่มเติมนะ ดังต่อไปนี้

เกรงว่าจะไม่ปลอดภัย / รู้สึกว่าเคี้ยวอาหารได้ไม่เต็มปาก = ขาม

“ตะวานี่...แย้ย่อยชื้อปลาหมึกสดมาผัดกะเพรา...กินไปกะรู้สึกขามขาม อยู่หนา...กลัวว่าเขาจะแฉะสารฟอมาลินเอาไว้อะ” (เมื่อวานนี้...พี่อ่อยชื้อปลาหมึก มาผัดกะเพรา...กินไปก็รู้สึกเกรงว่าจะไม่ปลอดภัยอยู่นะ...กลัวว่าเขาจะแฉะสาร ฟอมาลินเอาไว้อะ)

เกือบจะ, เกือบไป = สะแล่ / สะหลั

“ลืมหิ้วตุ้มไว้ดีแก้อีข้างกองไฟที่นั่งผิงกันหั่น...เบาะมีไฟหั่น...สะหลั ไฟไหม้หั่น” (ลืมหิ้วตุ้มไว้ดีแก้อีข้างกองไฟตรงที่นั่งผิงกันอยู่นั้น...ไม่มีใครเห็น... ไฟเกือบจะไหม้แล้ว)

เชื่อว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี, เป็นสิ่งชั่วร้าย / มีอาถรรพ์ = ชิด / ถูกหมาด

“คนเฒ่าคนแก่เป็นว่าวัดเฮนนี่มันถูกหมาด...คนรุ่นไหนๆ จะมาพัฒนา... เบาะว่าจะเป้นตุ้เจ้าหรือเจ้าบ้านเกาะแล้วแต่...จะมีแต่ความขัดแย้งแบ่งฝ่ายกันอยู่ ตลอดละ...หาความเจริญอยาก” (ผู้สูงอายุท่านว่าวัดของเรานี้เชื่อว่ามีอาถรรพ์... คนรุ่นไหนจะมาพัฒนา...ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือชาวบ้านก็ตามแต่...จะพบแต่ ความขัดแย้งแบ่งพรรคแบ่งพวกกันอยู่ตลอด...หาความเจริญรุ่งเรืองได้ยาก)

“ได้ฮยินกำเข่าว่าปีนี้นั้นชิดบ้านชิดเมือง...ฟ้าฝนบ่ตกต้องตามฤดูกาล... นี่เป็นเพราะว่าเขาบ้มกำโพธิ์กันอีกะ...แต่ก่อ?” (ได้ฮยินเข่าเล่าสืบกันว่าปีนี้นั้นเมือง ถูกกระทำจากสิ่งชั่วร้าย...เหตุที่ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล...เป็นเพราะว่าเขาตัด ต้นโพธิ์จริงหรือ...ใช่หรือไหม?)

ผลไม้วายหรือหมดลูกแล้ว = โหล้ง (ใช้กับคนก็ได้)

“หะตันตันนี้...หวานขนาดเลย...เสียดาโยโหล้งเหี้ยแล้ว...บ่อเหลี่ย ลักไหนเลย” (พุทราตันนี้...หวานจังเลย...เสียดาวยาวเสียแล้ว...ไม่เหลือ ลักลูกเลย)

อาการดีใจหรือชอบใจอะไรสักอย่างโดยเปล่งเสียงออกมาดังๆ = เหิด

“พ่อฮยานงค์ดู...เหิดตั้งแต่ตั้งว่าหนะ...เป็นดีใจอะหยั่งจ๊ะ” (คุณานงค์ซี...

หัวเราะเสียงดังมาก ๆ เลย...เธอคือดีใจอะไรกันหนะ)

อาการตื่นเต้นกระสับกระส่าย ยากไปทีใดที่หนึ่งแทบจะทนไม่ได้ = แอ่น

“สาวน้อยบะเด๋ว...เป็นตึงปากันแอ่นหนะ...ปากันไปหาป้อจายถึงบ้านเขาเลยหนะ” (สาววัยรุ่นเดี๋ยวนี...พวกเธอมักจะตื่นเต้นกระสับกระส่าย...พากันไปหาผู้ชายจนถึงบ้านเขาเลยนะ)

๘. หมวดเกี่ยวกับ ลักษณะสิ่งของ

ลักษณะ คด = กัด

“ไม่กัดเขาเอาไว้แบ่งขอ...เหล็กงอเขาเอาไว้แบ่งเกี่ยว...คนคดอย่างเดียวฮยะหยั่งเบาะได้” (ไม่คดเขาเอาไว้ทำตะขอ...เหล็กงอเขาเอาไว้ทำเคียว...คนคดอย่างเดียวทำอะไรไม่ได้)

ลักษณะ ทุ, ไม่คม = บี้ (ใช้กับพวกมีด พร้า ขวาน หรือของมีคม) / ปู่ (ใช้กับของปลายแหลมที่หมดความแหลมคม) / มุ่ม (ใช้กับการลบมุมสิ่งของที่แหลมคมให้หายคม)

“ไผเอามูยอ้อไปฟันเหล็กฟันหินตางใดมาเนีย...มันบี้เหยียดหมดเหลาะ” (ใครเอาขวานของพ่อไปฟันเหล็กฟันหินทางไหนมา...คมมันทุไปหมดแล้ว)

๙. หมวดเกี่ยวกับสี

ลักษณะขาวของผิวหน้าสัตว์ = ด่อน

“ต่อไปในปายหน้า...เฮาคงจะบ่ได้เห็นควายด่อนกันแหละก้า” (ต่อไปในภายภาคหน้า...เราคงจะไม่ได้เห็นควายเผือกกันอีกละมัง)

ลักษณะชาวโพลนหรือชาวเป็นกลุ่ม ๆ = ชาวสะบะบุน (ดอกไม้ผลไม้)

“ไปเก็บพริกขี้หนูหลังบ้านหื้ออแม่สักกำไป...หันชาวสะบะบุนจ้ซ้องอยู่เต็มหัน” (ไปเก็บพริกขี้หนูหลังบ้านให้แม่หน่อยสิ...เห็นออกเม็ดชาวโพลนกันซ้เต็มไปหมด)

ลักษณะคูเก่าหรือซิด ไม่มีสีสัน = หมองซ็อนต็อน (สิ่งของ)

“บ้านไม้โบราณหลังน้อยข้างวัดหัน...ของไผเหลาะ...เบาะหันมีไผอยู่...หมองซ็อนต็อน นำกั่วเอาแต่ไผว่าหนะ” (บ้านไม้โบราณหลังน้อยข้างวัดตรงนั้น...เป็นของไครนะ..ไม่เห็นมีไครอยู่...ดูหมองเก่าซิดน่ากลัวเอามาก ๆ เลย)

ลักษณะดำผิวยศมฆ่า = ดำมอย

“โอ...อ๊น้องหนูนา...เป็นเป็นคนดำมอย...ฟ่อแหล้วเกาะงามเหมาะ...มีเส้นห์เต้วาหนะ” (โอ...น้องหนูนา...เป็นคนผิวยศมฆ่า...ดูแล้วก็สวยสมวัย...มีเส้นห์จริง ๆ เลย)

ลักษณะเหลืองอร่าม = เหลืองฮ่าม / เหลียงเอี้ยะเตี้ยะ

“พระวิหารวัดหนี่...ตาสีเหลืองฮ่ามไผหนะ...แต่มันกะเปิงตีเป็นของวัดหนะ” (พระวิหารวัดหนี่...ตาสีเหลืองอร่าม...แต่มันก็เหมาะสมที่เป็นของวัดหนะ)
 “เข้ามาในวัดหันผ้าเหลืองตากเต็มฮาว...เหลียงเอี้ยะเตี้ยะ...เปิงเป็นวัดเต้วาดู” (เข้ามาในวัดเห็นผ้าเหลืองตากเต็มราว...เหลืองอร่าม...เหมาะสมกับความเป็นวัดจริง ๆ เลย)

๑๐.หมวดเกี่ยวกับแสง - สี

สว่างกลาง ๆ เลือน ๆ = แจ้งฮุมฮุมฮุม / แจ้งสะฮุมสะฮุม

“ตะเจ้าตีห้าเก็ง...แจ้งฮุมฮุมฮุมเนี้ย...น้องเมียปาลูกปาเมียมาฮ้องหน้าบ้าน...บอกว่าจะไปฮ้านยางหละเนอ” (เมื่อเข้าตอนตีห้าครึ่ง...สว่างกลาง ๆ เลือน ๆ นี่แหละ...น้องเมียปาลูกปาเมียมาเรียกที่หน้าบ้าน...บอกว่าจะกลับไปร้านยางแล้วนะ)

สว่างจ้า = แฉ่งฮ่าม / แฉ่งห้าม

“ผ่อกำงไต้งคีนนี้ด้...มีกำคนกำนบกบกำนเขียดกันไฟแฉ่งฮ่ามไปหมัด”
(ดูทุ่งนาคีนนี้ซี...มีแต่คนส่องหากบส่องหาเขียดกันแสงไฟสว่างจ้าไปหมด)

สว่างปลอดโปร่งโล่งใจไม่มีอุปสรรค = แฉ่งดีชวายงาม

“เจ้านี้...แฉ่งดีชวายงาม...หมู่เฮามาปากันไปแห่ขบวนตักบาตรเทโวกันน้อ”
(เข้านี้...สว่างปลอดโปร่งโล่งใจ...พวกเรามาพากันร่วมขบวนแห่ตักบาตรเทโวกันเถอะ)

กำเมืองเป็นภาษาที่น่ารัก น่าเอาใจใส่ ช่วยกันรักษา สืบทอดเอาไว้มิควรให้สูญหายไป คงความเป็นเอกลักษณ์ของคนเมืองและวัฒนธรรมของชาวเหนือ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เยาวชน คนรุ่นใหม่ไม่ควรทอดทิ้ง ลืมนรากของตนเอง และภาษาของบรรพบุรุษ ที่ได้สร้างเอาไว้ให้ หากไม่ช่วยกันใช้ ช่วยกันเขียน หรือช่วยกันสืบทอดไว้ สักวันภาษากำเมืองคงจะเหลือแต่บันทึกทางประวัติศาสตร์เท่านั้นเอง

แหล่งที่มา/ อ้างอิง

คำศัพท์หลักที่นำมาเป็นแนวในการเขียน <http://www.olddreamz.com/dialect/khumtai.html>

คำศัพท์หลักที่นำมาเป็นแนวในการเขียน <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=29297>

ที่มาของกำมะเภา <http://www.khonmuang.com/pages/gummagao10.htm>

ที่มาของคำสำนวนเพราะ ๆ <http://www.facebook.com/hakonmuang.hugsa>

ผู้ช่วยตรวจทานและให้ความหมายของคำเมือง ประกอบด้วย

นายทรง ขมหวาน อายุ ๗๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๔ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุดรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านหมอเป่าพื้นบ้าน/ผู้ทำหน้าที่ บวงสรวงพ่อปู่ปากพาน

นายสุวรรณ ขวัญอ่อน อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๖ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุดรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา/ภาษาท้องถิ่น

นายสมจิตร เศรษฐสุจริตกุล อายุ ๕๙ ปี บ้านเลขที่ ๓๓/๒ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุดรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนา/ตีกลองปู่เจ้า/พิธีกรรมบุญทางพุทธศาสนา

นางทองสุข เรียงประพัฒน์ อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๙๗/๑ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุดรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการสาน เกลนออน/ทำหมอนปักทอง/ทำกำไลปฤกษ์และดอกไม้ ประดิษฐ์

นายหลิน จำเดิม อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๕๗ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุดรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร/ดนตรีพื้นเมือง (ร้องขอ)

การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิติ

จันทร์สุดา คำชาติ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายเรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิติ สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ให้เป็นไปตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐ และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนในการเรียนแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิติ ผ่านบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ ๑ แขนงวิชาศิลปประดิษฐ์ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ จำนวน ๑๕ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย เรื่องการแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิติ สร้างบทเรียนโดยใช้โปรแกรม Dreamweaver เวอร์ชัน CS 3 แบบทดสอบความรู้แบบประเมิน

ทักษะการปฏิบัติของผู้เรียน และแบบสอบถามความคิดเห็นต่อการใช้บทเรียน การวิเคราะห์ข้อมูลหาประสิทธิภาพของบทเรียน และวิเคราะห์ความคิดเห็นของ นักศึกษาที่มีต่อบทเรียนใช้คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

๑. ได้บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย แบ่งบทเรียนออกเป็น ๕ บท ได้แก่ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการแกะสลัก การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิดเป็น ดอกพุดตูมและพุดคว้าน การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิดเป็นดอกนิล การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิดเป็นดอกประพันธ์ และการแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิดเป็นดอกเพชรสยาม บทเรียนประกอบไปด้วย วัตถุประสงค์ของบทเรียน เนื้อหา ประจำบทเรียน แบบทดสอบท้ายบทและแบบฝึกทักษะการปฏิบัติหลังการศึกษา แต่ละบทแล้วมีแบบทดสอบท้ายบทและแบบฝึกทักษะการปฏิบัติในบทนั้น ๆ โดยผ่านเกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ขึ้นไป

๒. บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ ๘๕.๐๗/ ๘๐.๕๓ ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ ๘๐/๘๐

๓. นักศึกษามีความคิดเห็นว่า บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย มีความเหมาะสมในระดับมากเกี่ยวกับการนำเสนอบนเครือข่าย มีความน่าสนใจ สามารถนำไปศึกษาได้ในช่วงเวลาและสถานที่ตามต้องการ และสามารถนำ ความรู้จากบทเรียนฯ ไปประยุกต์ใช้ในการแกะสลักผักและผลไม้ได้จริง

บทนำ

การแกะสลักเป็นศิลปะอย่างหนึ่งของชาติไทยที่มีมาแต่โบราณ แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติที่ควรแก่การอนุรักษ์ มิให้สูญหาย โดยการใช้มีดแกะสลักมาแกะส่วนที่ไม่ต้องการออกให้เป็นลวดลายต่าง ๆ อย่างประณีตสวยงาม เพื่อให้ผักผลไม้เปลี่ยนแปลงไปจากรูปเดิม (ศกรินทร์ หงส์รัตนาวรกิจ, ๒๕๕๐) เป็นศิลปะของไทยที่มีคุณค่าทั้งในชีวิตประจำวัน และในโอกาสพิเศษ นอกจากจะให้ความเพลิดเพลินระหว่างเรียนแล้ว ปัจจุบันถือเป็นอาชีพแขนงหนึ่งเพราะไม่ว่าจะเป็นภัตตาคารหรือโรงแรมต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญ และพิถีพิถันในเรื่องนี้มาก โดยมีการบรรจุบุคลากรในด้านนี้โดยเฉพาะ จึงสามารถ

นำไปประกอบอาชีพได้ การแกะสลักยังได้ถูกบรรจุลงในหลักสูตรการศึกษาของไทยในระดับต่าง ๆ (โสภภาพรรณ อมตะเดชา, ๒๕๓๘)

การแกะสลักแบบพลิกมิดเป็นศิลปะการแกะสลักโดยใช้มีดปลายแหลมตรง มีคมเพียงด้านเดียว และมีด้ามกลมแบบโบราณซึ่งสามารถพลิกปลายมีดให้บิดไปตามแรงบังคับของปลายนิ้ว และล้วงลึกไปแกะส่วนลึกของเกสรและกลีบดอกได้โดยง่าย ไม่ว่าจะกลีบดอกจะมีความละเอียดมากก็สามารถทำได้โดยง่าย (ดำรงศักดิ์ นิรันดร์, ๒๕๔๖) นอกจากนี้การแกะสลักแบบพลิกมิดจะทำให้สามารถแกะสลักได้ประณีตพลีเหมือนธรรมชาติมากที่สุด สามารถแกะสลักได้อย่างรวดเร็วกว่าการแกะสลักแบบธรรมดาโดยเริ่มจากการแกะสลักแม่แบบ ๔ แบบจากฟักทอง เนื่องจากฟักทองเป็นผักที่มีเนื้อไม่อ่อนหรือแข็งจนเกินไป เหมาะแก่การนำมาฝึกแกะสลักเป็นอย่างมาก แขนงวิชาศิลปประดิษฐ์หลักสูตรครุศาสตรสาขาราชบัณฑิตยศาสตร์สุภาพและสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการแกะสลักทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และการแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิดก็เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาการแกะสลักบนวัสดุธรรมชาติ ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความสามารถในการแกะสลักแบบพลิกมิด ซึ่งหากผู้เรียนสามารถแกะสลักแบบนี้ได้ จะทำให้สามารถแกะสลักได้พลีไหวประณีตเหมือนธรรมชาติ และแกะสลักได้เร็วกว่าการแกะสลักแบบธรรมดา นักศึกษาสามารถนำไปดัดแปลงออกแบบลวดลายต่าง ๆ ได้อย่างวิจิตรสวยงาม ในแต่ละภาคเรียนมีจำนวนนักศึกษาเรียนในรายวิชาการแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อนไม่ต่ำกว่า ๒๐ คนโดยนักศึกษาต้องลงปฏิบัติพร้อมกันหลายคน ประกอบกับพื้นฐานของนักศึกษาแต่ละคนมีความแตกต่างกันมาก เนื่องจากนักศึกษาจบการศึกษามาจากหลากหลายสาขา ซึ่งส่วนใหญ่แล้วนักศึกษาไม่มีพื้นฐานทางด้านนครกรรมศาสตร์มาก่อน จึงทำให้การเรียนเป็นไปได้ช้าและเสียเวลา ประกอบกับเวลาในคาบเรียนน้อยจึงทำให้เมื่อหมดเวลานักศึกษาก็ยังปฏิบัติได้ไม่เสร็จตามเวลา และสิ่งสำคัญที่สุดผลงานยังไม่บรรลุตามเกณฑ์ที่กำหนดได้ดีเท่าที่ควร จึงส่งผลทำให้นักศึกษาเกิดความเบื่อหน่ายและท้อแท้ในการเรียน ทำให้ไม่สนใจที่จะเรียน ทำให้การเรียนการสอนไม่ประสบผลสัมฤทธิ์ที่ตั้งไว้ โดยตรวจสอบดูได้จากคะแนนผลการเรียนที่ผ่านมา

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะผู้สอนวิชาการแกะสลักบนวัสดุธรรมชาติ จึงคิดแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการสร้างบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายเรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิติ เพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในการเรียนการสอนเกี่ยวกับการแกะสลัก เพราะบทเรียนที่สร้างขึ้นมาทำให้นักศึกษาสามารถที่จะลงมือปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ สามารถนำไปเรียนด้วยตัวเอง และสามารถปฏิบัติซ้ำตามต้องการ การถ่ายทอดเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะทำให้นักศึกษาเกิดทักษะในการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง เพราะไม่จำเป็นต้องเรียนภายในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว เป็นการประยุกต์ให้มีความเหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้เรียนได้จริงเป็นการให้อิสระในการเรียนรู้ด้วยตนเองตามกำลังความสามารถของแต่ละบุคคลโดยไม่มีใครบังคับ และไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ สามารถนำความรู้และทักษะที่ได้ไปประกอบอาชีพอย่างมีคุณภาพ ตลอดจนเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อสร้างบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย เรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิติ สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๒. เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย เรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิติให้เป็นไปตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐
๓. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนในการเรียนแกะสลักฟักทองแบบพลิกข้อมือ ผ่านบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างจากนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ ๑ แผนกวิชาศิลปประดิษฐ์ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน ๑๕ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย เรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด
๒. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - ๒.๑ แบบทดสอบความรู้ เป็นแบบทดสอบแบบปรนัยชนิด ๔ ตัวเลือก จำนวนทั้งหมด ๕๐ ข้อ
 - ๒.๒ แบบประเมินทักษะการปฏิบัติของผู้เรียนในด้านฝีมือการแกะสลัก ด้านความประณีต ขั้นตอนการแกะสลัก
๓. แบบสอบถามความคิดเห็นในการใช้บทเรียนมีลักษณะเป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ให้เลือกประเมิน ๕ ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ตามลำดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในระหว่างการเรียนของแต่ละบทเรียนแล้วทำการทดสอบกับกลุ่มนักศึกษา เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนให้เป็นไปตามเกณฑ์ $\frac{80}{80}$ โดย ๘๐ ตัวแรก ได้จากแบบทดสอบ ๕๐% ซึ่งเป็นคะแนนระหว่างเรียน ส่วนอีก ๕๐% ได้จากแบบประเมินทักษะ ซึ่งวัดที่ตัวผลงานของนักศึกษาที่ปฏิบัติระหว่างเรียนในช่วงที่มีการเรียนการสอน ผลคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบและแบบประเมินทักษะ มารวมกันจะต้องได้ไม่ต่ำกว่า ๘๐% สำหรับ ๘๐ ตัวหลังเก็บข้อมูลโดยให้นักศึกษาทำแบบทดสอบประมวลความรู้ทั้งบทเรียน ซึ่งเป็นแบบทดสอบหลังเรียน และผลงานของนักศึกษาที่แกะสลักสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งคะแนนที่ได้จะต้องไม่ต่ำกว่า $\frac{80}{80}$ หลังจากนั้นให้กลุ่มนักศึกษาคำตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียน ในการเรียนบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย เรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด ด้านเนื้อหาสาระ ด้านการเรียนรู้ ด้านทักษะ ด้านการใช้งาน ด้านการออกแบบ ด้านความรู้และประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น ๓ ชุด ได้แก่

๑. ข้อมูลจากแบบทดสอบความรู้จะได้นำผลของคะแนนที่จากการทดสอบระหว่างเรียนและหลังเรียนของกลุ่มตัวอย่าง มาทำการวิเคราะห์หาประสิทธิภาพบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายโดยใช้ตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐

๒. แบบประเมินทักษะ วิเคราะห์ได้จากผลงานของนักศึกษาในด้านการแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด คิดคะแนนจากปฏิบัติงานระหว่างเรียนและหลังเรียนของผู้เรียนในแต่ละบทเรียน โดยคะแนนที่ได้จะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๘๐ แล้วนำมาวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของบทเรียนแต่ละบทใช้วิธีหาประสิทธิภาพใช้สูตรคำนวณ

๓. ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้งานบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้มาตราส่วนในการประมาณค่า (Rating scale) โดยใช้มาตราวัดไลเคิร์ต (Likert Scale)

ผลการวิจัย

๑. คะแนนจากการทำแบบทดสอบและแบบวัดทักษะการปฏิบัติของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย เรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด พบว่าบทเรียนที่ ๑ มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๑.๖๗ บทเรียนที่ ๒ มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๓.๓๓ บทเรียนที่ ๓ มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๖.๐๐ บทเรียนที่ ๔ มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๖.๖๗ และบทเรียนที่ ๕ คะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๗.๖๗ ซึ่งคะแนนเฉลี่ยทั้ง ๕ บทเรียนได้ร้อยละ ๘๕.๐๗ จะเห็นได้ว่าคะแนนเฉลี่ยร้อยละของคะแนนระหว่างเรียนมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ ร้อยละ ๘๐

๒. จากการนำบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง พบว่า บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย เรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิดที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพดังนี้

บทที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการแกะสลัก มีประสิทธิภาพเท่ากับร้อยละ ๘๑.๖๗/๘๐.๕๓

บทที่ ๒ การแกะสลักดอกพุทธรักษา พุทศวัน มีประสิทธิภาพเท่ากับร้อยละ ๘๓.๓๓/๘๐.๕๓

บทที่ ๓ การแกะสลักดอกนิล มีประสิทธิภาพเท่ากับร้อยละ ๘๖.๐๐/๘๐.๕๓

บทที่ ๔ การแกะสลักดอกประพันธ์ มีประสิทธิภาพเท่ากับร้อยละ ๘๖.๖๗/๘๐.๕๓

บทที่ ๕ การแกะสลักดอกเพชรสยาม มีประสิทธิภาพเท่ากับร้อยละ ๘๗.๖๗/๘๐.๕๓

บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายโดยภาพรวมทั้งหมด มีประสิทธิภาพเท่ากับร้อยละ ๘๕.๐๗ มีค่ามากกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ ๘๐/๘๐ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

๓. ด้านความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการใช้บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย เรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด โดยแบบสอบถามความคิดเห็นมีลักษณะเป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ให้เลือกประเมิน ๕ ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ตามลำดับ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ด้านเนื้อหาสาระและการนำเสนอ นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ด้านการเรียนรู้ นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ด้านทักษะ นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ด้านการใช้งาน นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ด้านการออกแบบ นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ด้านความรู้และประโยชน์ที่ได้รับ นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

๑. จากบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายที่ได้สร้างขึ้นนี้ เป็นบทเรียนที่มีลักษณะให้ผู้เรียนศึกษาได้ด้วยตนเอง ได้รับความสนใจของผู้เรียนด้วยการใช้รูปภาพประกอบคำอธิบาย เพื่อให้บทเรียนมีความน่าสนใจมากขึ้น ผู้เรียนสามารถใช้เวลานอกเหนือจากเวลาเรียนไปทบทวนหรือฝึกได้ไม่จำกัด สอดคล้องกับกิดานันท์ มลิทอง (๒๕๔๐) ได้กล่าวไว้ว่า คอมพิวเตอร์ช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนให้แก่ผู้เรียน เนื่องจากเป็นประสบการณ์ที่แปลกใหม่ ใ้ใจให้ผู้เรียนให้เกิดความอยากรู้อีกทั้งยังให้ความเป็นส่วนตัวแก่ผู้เรียน เป็นการช่วยให้ผู้เรียนที่เรียนช้า สามารถเรียนไปได้ตามความสามารถของตนโดยสะดวกอย่างไม่มีแรง และเป็นการช่วยขยายขีดความสามารถของผู้สอนในการควบคุมผู้เรียนได้อย่างใกล้ชิด สอดคล้องกับบุญเกื้อ ควรหาเวช (๒๕๔๕) ที่กล่าวถึงคุณลักษณะของบทเรียนโปรแกรมว่า ผู้เรียนมีโอกาสตอบสนองหรือมีส่วนร่วมในการเรียน จากกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดไว้ในกรอบ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาและมีทักษะในเรื่องที่เรียน นอกจากนี้ ใจทิพย์ ณ สงขลา (๒๕๔๗) ได้กล่าวเกี่ยวกับการเรียนการสอนบนเว็บว่า การสอนเสริมรายวิชา โดยใช้เว็บเพื่อการสอนเสริม เป็นการจัดทำเว็บเพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูลหรือสารสนเทศเพิ่มเติมจากการเรียนปกติ รวมทั้งอาจมีการจัดกิจกรรม การสื่อสารนอกเวลาการเรียน โดยใช้เว็บเป็นช่องทางการสื่อสารหลัก ซึ่งเปิดเฉพาะให้กับผู้เรียนรายวิชานั้นหรืออาจเผยแพร่ให้กับผู้สนใจทั่วไปเข้าศึกษา ทั้งนี้บทเรียนที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น นอกเหนือจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยแล้ว ผู้สนใจทั่วไปยังสามารถที่จะเข้าไปเรียนรู้ในบทเรียนได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตมี ศรีสุรรัตน์ (๒๕๕๐) ที่ได้ทดลองใช้บทเรียนบนเครือข่ายเรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ในการใช้โปรแกรม ไมโครซอฟท์ เอ็กเซล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ผลการวิจัยพบว่า บทเรียนบนเครือข่าย ช่วยสนับสนุนกระบวนการจัดการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนสูงขึ้น และผู้เรียนทุกคนที่เรียนจากบทเรียนบนเครือข่าย มีค่าคะแนนเฉลี่ยของการทดสอบหลังการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ ๖๐ ของคะแนนเต็ม แสดงว่าบทเรียนบนเครือข่าย เป็นสื่อหรือนวัตกรรมที่มีประสิทธิผลช่วยให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ได้จริง

๒. จากการหาประสิทธิภาพ โดยประเมินจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังจากเรียนโดยใช้บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายเรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ พบว่า บทเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพมากกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดร้อยละ ๘๐/๘๐ คือมีค่า ๘๕.๐๗ แสดงว่าบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายเรื่อง การแกะสลักแบบพลิกมิด มีประสิทธิภาพดี สามารถใช้สอนให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ได้ ทั้งนี้เพราะในการสร้างบทเรียนทั้ง ๕ บทเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามหลักการและขั้นตอนการสร้างบทเรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล สอดคล้องกับการวิจัยของ ชม ภูมิภาค (๒๕๒๔) ที่กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลไว้ว่า บุคคลย่อมมีความแตกต่างกันหลายด้านเช่น แตกต่างกันในเรื่องบุคลิภาพ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตอบสนองต่อการสอน ความแตกต่างกันทางพุทธิพิสัย ด้านความรู้ การรับรู้ ความเข้าใจ นอกจากนี้ วณมาริน เพ็ชรพลาย (๒๕๔๗) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต วิชาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักศึกษา ระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ ๒ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม ภาควิชาครุศาสตร์วิศวกรรม ผลการวิจัยสรุปไว้ว่า บทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต วิชาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา มีประสิทธิภาพเท่ากับ ๘๑.๖๐/๘๗.๓๓ เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดคือ ๘๐/๘๐ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ พรทิพย์ พรหมโชติ (๒๕๔๘) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต วิชาอินเทอร์เน็ต การศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า บทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต วิชาอินเทอร์เน็ต เพื่อการศึกษา มีประสิทธิภาพเท่ากับ ๘๐.๓๓/๘๔.๕๘ เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดคือ ๘๐/๘๐ และผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

นอกจากนี้ เอกวิทย์ แก้วประดิษฐ์ (๒๕๔๕) ได้กล่าวไว้ว่า จุดเด่นของการเรียนผ่านเว็บ จะสนองความต้องการระหว่างบุคคล ซึ่งการจัดการเรียน

การสอนให้ได้ประสิทธิภาพ จะต้องเป็นการเรียนการสอนที่ตอบสนองในเรื่องความแตกต่างของบุคคลที่จะเรียนรู้ ดังนั้นการเรียนผ่านเว็บส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนกำหนดความต้องการในการเรียนด้วยตนเอง โดยไม่มีใครมาบีบอัดหรือกดดันในการเรียนเหมือนกับเรียนแบบปกติในชั้นเรียน ผู้เรียนจะมีอิสระทั้งด้านเวลาและปริมาณในการเรียนเหมือนกับเรียนแบบปกติในชั้นเรียน ผู้เรียนจะมีอิสระทั้งด้านเวลาและปริมาณของข้อมูล เนื้อหาวิชาที่มีอิสระในด้านสถานที่ จะมีความเป็นส่วนตัว และมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น อยากจะเรียนเมื่อใดก็ได้ โดยไม่จำกัดจำนวนครั้งที่เรียนและทำที่สุด ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ก็จะสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมรมิตร ตันทิกุล (๒๕๔๕) ที่ได้ทดลองใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเพื่อเสริมคำศัพท์ภาษาอังกฤษเกษตร ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีลำพูน ซึ่งได้ผลว่า บทเรียนมีประสิทธิภาพ ๘๘.๗๗/๘๓.๓๓ สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ ๘๐/๘๐ แต่มีนักเรียนบางคนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ประสิทธิภาพ เนื่องจากข้อจำกัดของเวลาในการทดลอง ซึ่งนักเรียนมีความจำเป็นต้องไปปฏิบัติภารกิจอื่น ๆ และงานวิจัยของ สยาม ตัญญาพัฒน์กุล (๒๕๔๘) ที่ได้ทดลองใช้โปรแกรมการเรียนการสอนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในวิชาเคมี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ซึ่งได้ผลว่า โปรแกรมการเรียนการสอนผ่านเว็บที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่ระดับ ๘๐/๘๐ คือมีค่า ๘๕.๒๔/๘๓.๕๒ จัดได้ว่าโปรแกรมการเรียนการสอนผ่านเว็บ ช่วยให้ได้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญและมีประสิทธิภาพในเกณฑ์ที่สามารถสอนได้จริง

นอกจากนี้ David R. Krathwohl (อ้างใน ฤตินันท์ สมุทร์ทัย, ๒๕๔๕) กล่าวว่า สิ่งสำคัญที่จะชี้แนะให้ผู้เรียนและผู้สอนมองในสิ่งเดียวกัน มุ่งในสิ่งเดียวกันมี ๓ ด้านได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ทักษะพิสัย ซึ่งผลสัมฤทธิ์หรือความจะมากหรือน้อยเพียงใด จะต้องวัดภายหลังจากที่ได้เรียนไปแล้ว จากข้อมูลที่ยกมาทั้งหมด สรุปได้ว่า บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายเรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิติ เป็นบทเรียนที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้จริง

๓. จากการประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายเรื่อง การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ดีต่อบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย โดยภาพรวมของบทเรียนในระดับมาก ในทุกหัวข้อ ได้แก่เรื่องความชัดเจน ความต่อเนื่องในเนื้อหาสาระ ความเหมาะสมของเทคนิคการนำเสนอ สามารถเป็นสื่อสำหรับการเรียนรู้ได้ สามารถปฏิบัติด้วยตนเอง การใช้รูปภาพเคลื่อนไหวประกอบได้ชัดเจน เหมาะสมตรงกับคำอธิบาย และใช้ขนาดตัวหนังสือได้เหมาะสม อ่านได้ง่าย นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงความเป็นมาของการแกะสลักฟักทองแบบพลิกมิด การแกะสลักดอกแม่แบบ ๔ ดอก ได้แก่ ดอกพุด ดอกนิล ดอกประพันธ์ และดอกเพชรสยาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ อุกฤษฎ์ วงศ์สัมพันธ์ (๒๕๔๔) ที่ได้ศึกษาค้นคว้าอิสระเรื่อง การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์หมวดคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีลำพูน วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทเรียนคอมพิวเตอร์ที่สร้างขึ้น โดยกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรคหกรรมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์มีเนื้อหาและ การนำเสนออยู่ในระดับดี ด้านภาพ เสียงและภาษาอยู่ในระดับดีมาก ด้านการออกแบบจอภาพอยู่ในระดับดี เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ปรียานุช จุนวัฏ (๒๕๔๘) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเรื่อง การออกแบบแฟชั่นเสื้อผ้ากับนักศึกษาระดับปริญญาตรี กลุ่มวิชาเอกผ้าและการแต่งกาย สาขาคหกรรมศาสตร์ ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนด้านทักษะการออกแบบแฟชั่นของบทเรียน และด้านการเรียนรู้ของบทเรียนอยู่ในระดับดีมาก จะเห็นได้ว่า บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นบทเรียนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ใหม่ ทำให้เกิดแรงกระตุ้นที่จะเรียน สามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้เอง

ข้อเสนอแนะ

๑. การสร้างบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายนั้น ผู้สร้างจะต้องมีความรู้ในเรื่องโปรแกรม มีทักษะและความชำนาญในการใช้โปรแกรมที่ใช้สร้าง จะทำให้โปรแกรมที่สร้างขึ้นมีความสมบูรณ์

๒. ควรมีการศึกษาถึงการออกแบบและวิธีการสร้างบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายเพื่อเป็นพื้นฐานในการออกแบบบทเรียน

๓. การเรียนโดยใช้บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย ควรจะให้อิสระในการเรียนไม่จำกัดเวลาเรียน นักศึกษาอาจจะเรียนจากที่บ้านก็ได้ เนื่องจากนักศึกษาแต่ละคนมีความพร้อมและความสามารถแตกต่างกัน

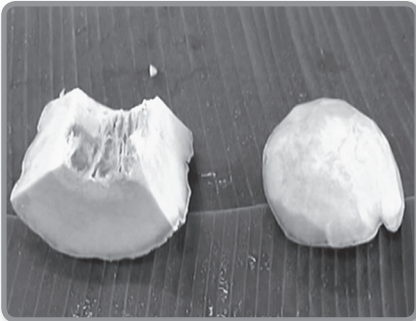
๔. การเรียนด้วยบทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้สำหรับเชื่อมต่อกับระบบเครือข่ายควรมีประสิทธิภาพ และมีความเร็วสูง เพื่อไม่ให้นักศึกษาเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียน

๕. การสร้างบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย อาจจัดทำในรูปแบบของ ซีดีรอม เนื่องจากแก้ปัญหาในการดาวน์โหลดข้อมูล และการผิดพลาดของเซิร์ฟเวอร์ (Server) ในขณะที่ทำการเรียนการสอน

การแกะสลักฟักทองแบบพลิกมีด

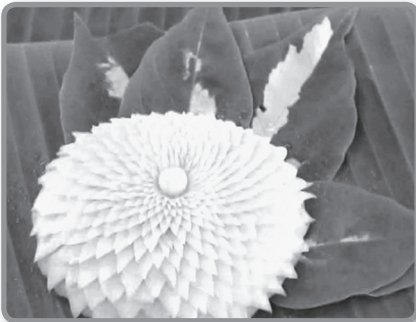
การจับมีด

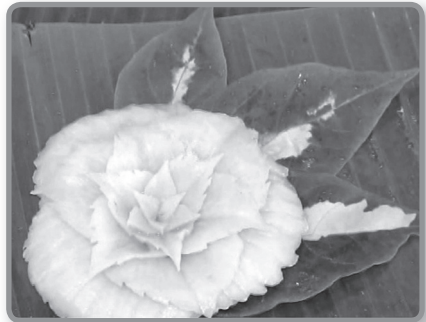
การเกลาร่องผักทองเพื่อเตรียมแกะสลัก
แบบพลิกมีด

การฝึกจับมีดแกะสลักลายฟันปลา

ดอกแม่แบบดอกที่ ๑ ดอกพุก

ดอกแม่แบบดอกที่ ๒ ดอกนิล

ดอกแม่แบบดอกที่ ๓ ดอกประพันธ์

ดอกแม่แบบดอกที่ ๔ ดอกเพชรสยาม

หลังจากนักศึกษาได้เรียนการแกะสลักแบบพริกมิตแล้ว
สามารถนำพื้นฐานไปแกะสลักในชั้นสูงได้

ผลงานจากการเรียนการแกะสลักฟักทองแบบพริกมิตได้รับรางวัลชมเชยอันดับ ๒
ประเภทสถานศึกษา จากการแข่งขันแกะสลักชิงถ้วยพระราชทาน

รางวัลเหรียญเงิน จากการแข่งขันแกะสลักผักและผลไม้
ณ โรงแรมแซงกรีล่าเชียงใหม่

๒ เอกสารอ้างอิง

- กรอภกาญจน์ อรุณรัตน์. (๒๕๓๖). **ชุดการเรียนรู้การสอน**. เชียงใหม่ : ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กิดานันท์ มลิทอง. (๒๕๔๘). **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- _____. (๒๕๔๘). **ไอซีทีเพื่อการศึกษา**. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.
- ใจทิพย์ ณ สงขลา. (๒๕๔๗). **การออกแบบการเรียนรู้การสอนบนเว็บในระบบการเรียนอิเล็กทรอนิกส์**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชม ภูมิภาค. (๒๕๒๔). **เทคโนโลยีทางการสอนและการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ประสานมิตร.
- ทีศนา แหม่มณี. (๒๕๔๗). **ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ดำรงศักดิ์ นิรันดร์. (๒๕๔๖). **แกะสลักวีจิตร**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.แฮตส์.
- นักรบ ชุ่มอารมณ์. (๒๕๔๗). **บทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต วิชาการสื่อสารด้วยเส้นใยแก้วนำแสง**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษาทางการอาชีวศึกษาและเทคนิคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- บุญเกื้อ ควรหาเวช. (๒๕๔๕). **นวัตกรรมการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : เอส อาร์ ปริ้นต์.
- ปริญานัฐ นุรักษ์ภูมิ. (๒๕๔๘). **การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องการออกแบบแพชั่นเสื้อผ้า**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พรทิพย์ พรหมโชติ. (๒๕๔๘). **บทเรียนบทเครือข่ายอินเทอร์เน็ต วิชา อินเทอร์เน็ต**

การศึกษา. วิทยาลัยการศึกษาศรอุดสาหกรรมบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยี การศึกษาทางอาชีวศึกษาและเทคนิคการศึกษา สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง.

วัคมี ศรีสุรัตน์. (๒๕๕๐). **บทเรียนบนเครือข่าย เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ**

คอมพิวเตอร์ในการใช้โปรแกรมไมโครซอฟต์ เอ็กเซล สำหรับนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒. การศึกษาอิสระ วิทยาลัยการศึกษาศรอุดสาหกรรมบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ฤตินันท์ สมุทรทัย. (๒๕๔๕). **การวัดและประเมินผลการศึกษาเบื้องต้น.** เอกสาร

ประกอบการสอน: ภาควิชาประเมินผลและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วนมาริน เพ็ชรลาย. (๒๕๔๗). **บทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต วิชาเทคโนโลยี**

และนวัตกรรมการศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรอุดสาหกรรม บัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยี การศึกษาทางการอาชีวและเทคนิค การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง.

ศักรินทร์ หงส์รัตนาวรกิจ. (๒๕๕๐). **แกะสลักผักผลไม้เพื่อการตกแต่ง.** กรุงเทพฯ :

วาดศิลป์.

สมรมิตร ดันตีกุล. (๒๕๔๕). **การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเพื่อเสริม**

คำศัพท์ภาษาอังกฤษเกษตร ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)
วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีลำพูน.

สยาม ตัญญาพัฒน์กุล (๒๕๕๘). **ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่องพันธะเคมีของ**

นักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่เรียนด้วยโปรแกรมการสอนบนเครือข่าย
อินเทอร์เน็ต. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสตรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สาขาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (๒๕๔๘). **หลักสูตรวิทยาศาสตร์**

บัณฑิตสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สุชา จันทรเฒ. (๒๕๓๙). **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.

สุนันท์ สังข์อ่อน. (๒๕๓๙). **สื่อการสอนและนวัตกรรมการศึกษา**. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์.

สุวิมล ติรภานันท์. (๒๕๔๖). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ**.

พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกวิทย์ แก้วประดิษฐ์. (๒๕๔๖). **เทคโนโลยีการศึกษา: หลักการและแนวคิด**

สู่ปฏิบัติ. ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ.

รูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการส่งเสริม วัฒนธรรมพื้นบ้านของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักราช พ้าขาว

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ๒) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างวิธีการวิจัย

เชิงคุณภาพ และวิธีวิจัยแบบเชิงปริมาณ ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามใช้สถิติความถี่และร้อยละ และแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ใช้สถิติค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า (๑) รูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ ๑) หลักการและเหตุผลของการจัดตั้งศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา ๒) ลักษณะทางกายภาพ ๓) โครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการ บทบาทหน้าที่ คณะกรรมการประจำศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา การบริหารจัดการด้านบุคลากรและงาน ด้านแผนงาน และงบประมาณ ด้านสถานที่สิ่งแวดลอม ด้านการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย ด้านข้อมูลสารสนเทศและประชาสัมพันธ์ ด้านวิชาการและการวิจัย และด้านการอนุรักษ์ และส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรม และ ๔) ลักษณะของกิจกรรม โครงการที่ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ (๒) ประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มีขั้นตอนและวิธีการที่จะส่งผลทำให้เกิดเป็นผลในทั้งระยะสั้นและยาวนาน ประกอบด้วย ๑) การเกื้อหนุนด้านบริหาร ๒) การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ๓) ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอน ๔) การตั้งกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมพื้นบ้าน ๕) การบูรณาการในการปฏิบัติงาน และผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารจัดการโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นว่างบแบบการบริหารจัดการมีความเหมาะสมร้อยละ ๑๐๐ และความเป็นไปได้อ้อยละ ๙๑.๓๐

หลักการและความเป็นมา

ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เริ่มก่อตั้งขึ้นจากบทบาทและภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยในด้านการทำนุบำรุง ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๓ ในลักษณะของบ้านพักอาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ จากความตระหนักถึงและให้ความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของ

กลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมุ่งนำเสนอให้ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ให้แก่นักศึกษาและประชาชน ในการดำเนินงานศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาให้ความสนใจศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรม และองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและในบริเวณชายขอบบนพื้นที่สูง และการศึกษาวิจัยด้านชาติพันธุ์ที่สามารถนำไปสู่การสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

นอกจากศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาดำเนินงานตามบทบาทของมหาวิทยาลัยแล้วยังสอดคล้องกับแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๙ กำหนดวิสัยทัศน์ โดยใช้มิติทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนและประสานความร่วมมือกับ ทุกภาคส่วนเพื่อสร้างสังคมคุณธรรม ตลอดจนพันธกิจเพื่ออนุรักษ์ คุ้มครองและส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ของชาติและความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมั่นคง โดยมียุทธศาสตร์พัฒนาระบบบริหารจัดการงานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม องค์ความรู้ทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้ได้รับการรวบรวม จัดระบบในรูปของฐานข้อมูล และมีการบริหารจัดการที่ดี เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานจัดให้มีศึกษา และรวบรวมองค์ความรู้ทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จัดการองค์ความรู้ทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมให้เป็นระบบ และส่งเสริมเครือข่ายร่วมขับเคลื่อนงานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมอย่างมีเอกภาพ (แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๐: ๕๖-๕๗) และความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรมนั้น การศึกษาคือกระบวนการสร้างสรรค์และถ่ายทอดวัฒนธรรม ดังนั้นการอยู่รอดของการศึกษาก็ต้องอาศัยวัฒนธรรมและการอยู่รอดของวัฒนธรรมก็ต้องอาศัยการศึกษา (วิระ บำรุงรักษา, ๒๕๓๘: ๒๔๓) และในการดำเนินงานและส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ในปัจจุบันการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการช่วยทำงานมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ที่ไม่ใช่วัตถุที่เป็นของส่วนรวม มีคุณค่าในทางจิตใจ ด้านจิตวิญญาณหรือมีมูลค่าทางสัญญาะ (sign value spiritual) (กาญจนา แก้วเทพ

และคณะ, ๒๕๕๓: ๑๓-๑๕)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดให้มีศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา ขึ้นในสถาบันการศึกษาเป็นการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้และการศึกษาเชิงลึกในด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์จากประชากรกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งประชากรที่อยู่ในวัยศึกษาที่เข้าเรียนในวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มากกว่า ๕๐๐ คน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ไทใหญ่ ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) ม้ง มูเซอ จีนยูนนาน (จีนฮ่อ) และลีซอ กลุ่มนักศึกษาชาติพันธุ์เหล่านี้มีความแตกต่างทั้งทางบุคลิกภาพ ความคิด และวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตและเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของสังคมในการอยู่ร่วมกันที่จะทำให้องค์กรอยู่รอดในระยะยาวของมวลมนุษยชาติ นอกจากนั้นในจังหวัดแม่ฮ่องสอนยังไม่มีมีการก่อรูปหรือแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในลักษณะการจำลองวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในสถานศึกษา หากมีการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จะสามารถส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ รวมทั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้และแหล่งรวบรวมข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ขึ้นอันเป็นพื้นฐานการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบ และยังสามารถใช้เป็นแหล่งในการศึกษาเชิงลึกทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

๒. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิธีวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัยประกอบด้วย ข้อมูลและแหล่งข้อมูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ศึกษา วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ตามรายละเอียดดังนี้

๑. ข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) ได้แก่ แบบสอบถาม เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย วารสาร เอกสารประกอบการประชุม สัมมนา การสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต การศึกษาข้อมูลทางกายภาพ เพื่อประกอบการวิเคราะห์ในขณะศึกษาภาคสนาม

แหล่งข้อมูลจากได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม แบบสอบถาม สำหรับถามผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือกลุ่มนักศึกษาชาติพันธุ์ในวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มนักศึกษาชาติพันธุ์ที่ศึกษาอยู่ในวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้แก่ กลุ่มไทยวน กลุ่มไทใหญ่ กลุ่มปกากะญอ (กะเหรี่ยง) กลุ่มม้ง กลุ่มมูเซอ กลุ่มจีนยูนนาน (จีนฮ่อ)กลุ่มลีซอ เป็นต้น

๒) กลุ่มผู้นำชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ภูมิปัญญา ผู้อาวุโส ผู้นำเยาวชนในชุมชน

๓) กลุ่มพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในวัดชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์

- ๔) กลุ่มชาวบ้านภายในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์
- ๕) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านชาติพันธุ์ศึกษา

๒. เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยขั้นนี้คือ ประเด็นในการจัดสนทนากลุ่มแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม (Questionnaires) มี ๒ ชุด

๒.๑ การจัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยกำหนดประเด็นล่วงหน้าในการจัดสนทนากลุ่ม ซึ่งข้อมูลได้จากการแสดงความคิดเห็นข้อเสนอแนะในการระหว่งการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งผู้วิจัยกำหนดกลุ่ม ๆ ละ ๓-๕ คนประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษาและบริหารด้านวัฒนธรรมโดยมีประเด็นที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ได้แก่

- ๑) ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอนควรมีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมกับการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างไร
- ๒) รูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ควรมีลักษณะอย่างไร
- ๓) กิจกรรมในลักษณะใดบ้างที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

๒.๒ การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ในประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาใช้สำหรับพระภิกษุ ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์

๒.๓ การใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) ผู้วิจัยกำหนดให้มี ๒ ชุด แบบสอบถามชุดที่ ๑ ใช้สำหรับกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ พระภิกษุ ผู้ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรม ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นทางการ และนักศึกษา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจำนวน ๑ ชุด โดยกำหนดประเด็นหลักในการสอบถามตามกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถ

เลือกตอบ (Check List) ในประเด็นด้านการบริหารจัดการทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรม สอบถามปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาที่เหมาะสมโดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ การดำรงตำแหน่ง ภูมิลำเนาเดิม ชาติพันธุ์เดิม ลักษณะการอยู่อาศัยในชุมชน ระดับการศึกษา ลักษณะของคำถามเป็นแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ ข้อมูลด้านการบริหารจัดการที่เหมาะสมของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา เป็นการสอบถามข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

ตอนที่ ๓ ข้อมูลการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

ตอนที่ ๔ สอบถามปัญหาและข้อเสนอแนะ การสนับสนุน/ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในปัจจุบันและอนาคตและข้อคิดเห็นอื่นๆ ในลักษณะปลายเปิด

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านการวิจัย และด้านวัฒนธรรมจำนวน ๓ คน เพื่อหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหา (IOC: Index of item objective congruence)

แบบสอบถามชุดที่ ๒ เพื่อประเมินการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาที่เหมาะสมจากการเลือกแบบเจาะจงตามรายการที่กำหนดเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่ามีตัวเลือก ๕ ระดับคือ

๕ หมายถึง มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้มากที่สุด

๔ หมายถึง มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้มาก

๓ หมายถึง มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ปานกลาง

๒ หมายถึง มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้น้อย

๑ หมายถึง มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้น้อยที่สุด

ในตอนท้ายของแบบประเมินมีข้อความปลายเปิดให้ผู้ประเมินได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม และตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมิน โดยให้ผู้เชี่ยวชาญงานวิจัยตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาแล้วปรับปรุง แก้ไขแบบประเมินตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๑ การเก็บข้อมูลจากการจัดกลุ่มสนทนา โดยได้จากการกำหนดประเด็นในการจัดกลุ่มสนทนา การแสดงความคิดเห็นข้อเสนอแนะในระหว่างการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งผู้วิจัยกำหนดกลุ่ม ๆ ละ ๓-๕ คนประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษาและบริหารด้านวัฒนธรรม

๓.๒ ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มจำนวน ๓ ครั้ง โดยครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๖ ณ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน ในเวทีการเสวนาวิชาการเรื่องการบริหารจัดการองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในสถานศึกษาโดย รองศาสตราจารย์ ดร.มังกร ทองสุกดี ดร.จรรยา คำพวนตา และอาจารย์สุศักดิ์ ป้อมทองคำ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหาร การศึกษาและด้านวัฒนธรรม ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๖ ณ วัดปางหมู โดยผู้ร่วมการสนทนากลุ่ม ได้แก่พระครูอนุกุตสังฆกิจ เจ้าอาวาสวัดปางหมู อาจารย์รุ่งทิวา มูลสถานผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาวิชาชีพครูวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน อาจารย์ประจักษ์ เข็มมุกด์ อดีตคณบดีวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน พ.ต.ท.บัณฑิต อินทุฤทธิ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และครั้งที่ ๓ วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖ ณ วัดปางหมู มีผู้แทนกลุ่มชาติพันธุ์จากพระภิกษุ กลุ่มผู้นำชุมชน นักศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

๓.๓ การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยทำหนังสือจากคณบดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามด้วยตนเองและส่งทางไปรษณีย์ และขอรับคืนโดยส่งกลับทางไปรษณีย์โดยได้รับความร่วมมืออย่างดีจากกลุ่มเป้าหมาย

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มสนทนา การสัมภาษณ์ และการศึกษาเอกสาร โดยนำเสนอข้อมูลแบ่งเป็น ๒ ส่วนคือ

๑) นำเสนอโดยการอธิบายประเด็นสำคัญและยกตัวอย่างคำพูด (Quote)

๒) สรุปสาระสำคัญจากประเด็นการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

๓.๔.๒ การวิเคราะห์เนื้อหาจากแบบสอบถามผู้วิจัยใช้วิธีการทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ คือ

๑) ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วยการแจกแจงความถี่และการกระจายแบบร้อยละ

๒) ข้อมูลด้านการบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษางานวัฒนธรรมของผู้นำชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการสอบถามข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วยการแจกแจงความถี่ และแบบร้อยละ

๓) ข้อมูลการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วยการแจกแจงความถี่ และแบบร้อยละ

๔) สังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและข้อเสนอแนะวิธีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านผู้วิจัยนำมาสรุปอภิปรายเชิงพรรณนา

๓.๔.๓ การวิเคราะห์แบบประเมินชุดที่ ๒ ในประเมินการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาที่เหมาะสมจากการเลือกแบบเจาะจงโดยแยกการเก็บข้อมูลใน ๒ ลักษณะได้แก่

๑) จากผู้เข้าร่วมสัมมนาวิชาการมาร่วมการประชุมวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการเสวนาทางวิชาการเรื่อง การบริหารจัดการองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และการส่งเสริมวัฒนธรรม

พื้นบ้านในสถานศึกษาเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๖ ณ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านชาติพันธุ์ และผู้มีประสบการณ์ด้านการบริหารงาน ด้านวัฒนธรรม และงานวิชาการที่จัดขึ้นในองค์กรด้านวัฒนธรรม

๒) จากกลุ่มผู้บริหารทางวัฒนธรรม ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา และวัฒนธรรม ผู้นำชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ และผู้นำ นักศึกษา จำนวน ๒๓ คน เพื่อขอความอนุเคราะห์ประเมินรูปแบบการบริหาร จัดการที่เหมาะสมและความเป็นไปได้

๓) แบบประเมินรูปแบบการบริหารจัดการ โดยใช้มาตรฐาน ส่วนประมาณค่า (Rating scale) เพื่อถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับ ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับ จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดในการจัดทำแบบประเมินรูปแบบ การบริหารจัดการที่เหมาะสมโดยผู้วิจัยได้ประยุกต์คุณลักษณะการบริหารจัดการ วัฒนธรรมที่พึงประสงค์และแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๙ เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์สร้างแบบประเมินรูปแบบการบริหารจัดการที่ เหมาะสม

ผู้วิจัยประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ ศึกษาตามประเด็น ด้วยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยกำหนดค่าคะแนนของคำตอบ ดังนี้

ระดับคำตอบ ๕ หมายถึง มากที่สุด

ระดับคำตอบ ๔ หมายถึง มาก

ระดับคำตอบ ๓ หมายถึง ปานกลาง

ระดับคำตอบ ๒ หมายถึง น้อย

ระดับคำตอบ ๑ หมายถึง น้อยที่สุด

การแปลความหมายแบ่งเป็นค่าเฉลี่ย ๕ ระดับ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึง ค่าระดับที่เหมาะสม/ เป็นไปได้มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึง ค่าระดับที่เหมาะสม/ เป็นไปได้มาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายถึง ค่าระดับที่เหมาะสม/ เป็นไปได้ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายถึง ค่าระดับที่เหมาะสม/ เป็นไปได้น้อย

ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายถึง ค่าระดับที่เหมาะสม/ เป็นไปได้น้อยที่สุด

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินด้วยการแจกแจงความถี่ และ กำหนดให้ข้อที่มีค่าเฉลี่ยเกิน ๓.๕๐ เป็นการบริหารจัดการที่มีความเหมาะสมและ เป็นไปได้ของการนำรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมไปใช้ ส่วนความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบประเมิน ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหา สรุปประเด็นและ สาระสำคัญต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของศูนย์ ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เพื่อศึกษา ประสิทธิภาพของรูปแบบการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัย แม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งผล ต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ ส่งผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาวิทยาลัย แม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. หลักการและเหตุผลของการจัดตั้งศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนประกอบด้วยความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีฐานของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่า ๘ กลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีสังคมและวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปตามบริบทของการอพยพและการตั้งถิ่นฐาน คติความเชื่อและสิ่งแวดล้อม กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนกระจายตัวไปในทุกตำบล หมู่บ้าน และมีสิ่งที่เป็นคุณค่าหลายประการของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ควรศึกษาในเชิงวิชาการ และศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาสามารถนำคุณค่าเหล่านั้น เช่น ภาษา วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประเพณี ภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรมการกินอาหาร รูปแบบของวิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรม ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ศึกษา ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัย และส่งเสริม สนับสนุนในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีหน้าที่ในการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมจึงมีความจำเป็นที่ให้มีการตั้งศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไปอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนถึงศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาจะสามารถช่วยสร้างเสถียรภาพทางสังคม ความเป็นระเบียบและความผาสุกของสังคมได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๒. ลักษณะทางกายภาพของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

ในการดำเนินงานมีความจำเป็นที่ต้องมีสถานที่หรือแหล่งเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเป็นรูปธรรม คือ ควรกำหนดอาคารที่มีลักษณะการพักอาศัยตามรูปแบบของสถาปัตยกรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ควรมีอาคารหรือลานอเนกประสงค์เพื่อจัดกิจกรรมการสาธิต การแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ รวมถึงสถานที่ที่จัดให้มีการพักผ่อนพบปะ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น ห้องน้ำ เครื่องอำนวยความสะดวก และการแบ่งพื้นที่ให้มีความเคลื่อนไหวในวิถีชีวิต เช่น พื้นที่การปลูกพืชผักสวนครัว สวนสมุนไพร การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะเอื้อให้ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษามีลักษณะความเคลื่อนไหว มีชีวิต

๓. โครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

การบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนให้การส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นไปอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องได้ ภายใต้การกำหนดให้มีเป้าหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ นโยบายและแผนงาน รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา และมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะพันธกิจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน การวิจัย และการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ในการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าว จึงมีความจำเป็นกำหนดให้มีบุคลากรขึ้นทำหน้าที่รับผิดชอบดังนี้

๑) **ผู้อำนวยการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา** ควรมาจากคณาจารย์หรือบุคลากรภายในมหาวิทยาลัยมากกว่าบุคคลภายนอก ด้วยเหตุผลของการคล่องตัวในการบริหารจัดการ และเชื่อมโยงกิจกรรมการส่งเสริม สนับสนุนกับการจัดการเรียนการสอนได้มากกว่า และในการบริหารจัดการจะมุ่งเน้นในลักษณะการประสานงาน การแสวงหาความร่วมมือ และเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการบุคลากรและงาน ด้านแผนงานและงบประมาณ ด้านสถานที่/สิ่งแวดล้อมของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา ด้านการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย ข้อมูลสารสนเทศ และประชาสัมพันธ์ ด้านวิชาการและการวิจัย รวมถึงการอนุรักษ์ และส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรม

๒) บทบาทหน้าที่ของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

๑. ส่งเสริม สนับสนุนการจัดประชุม สัมมนา จัดอบรมกิจกรรม ศิลปวัฒนธรรม

๒. ทำนุบำรุง และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์

๓. จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปีของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

๔. ส่งเสริมให้บริการทางวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม

๕. สร้างระบบงาน ประสานภาคีและเครือข่ายทั้งภายในและต่างประเทศ

๖. จัดระบบและร่วมพัฒนาสภาพแวดล้อมศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา และประสานกับหน่วยงานอื่นและให้ความร่วมมือในด้านศิลปวัฒนธรรม

๗. รวบรวมข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมและเผยแพร่กิจกรรม ทางศิลปวัฒนธรรม การศาสนา และสิ่งแวดล้อม

๘. เป็นแหล่งเรียนรู้แก่นักศึกษา และประชาชนทั่วไป

๙. จัดหาแหล่งทุนและตั้งกองทุนทางศิลปวัฒนธรรม

๑๐. ส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติงานวัฒนธรรมศึกษาในจังหวัด/มหาวิทยาลัย

๑๑. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม
พื้นบ้าน

๑๒. ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรนักศึกษา บุคคลทั่วไปทำ
การวิจัย

๑๓. จัดให้มีกองทุนและจัดระบบการบริหารจัดการกองทุน ด้านศิลป
วัฒนธรรม

๑๔. รายงาน/ประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

๓) คณะกรรมการประจำศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา ควรมีองค์ประกอบ
ของคณะกรรมการที่มาจากบุคลากรจากหลายหลายกลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์
นักศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านชาติพันธุ์ พระภิกษุ ผู้นำศาสนาอื่น และ
ผู้นำองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อดำเนินการในลักษณะบูรณาการ
การมีส่วนร่วม และการให้ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์
ชาติพันธุ์ศึกษา

๔) การบริหารจัดการงานในศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา ควรให้ครอบคลุม
และเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา ประกอบด้วยงานบริหาร
ทั่วไป งานวิชาการ งานวิจัย งานส่งเสริมและประสานงานวัฒนธรรม งานบริการ
และสร้างเครือข่ายสัมพันธ์ งานแผนงานและงบประมาณ โดยแบ่งเป็นการบริหาร
จัดการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. การบริหารจัดการบุคลากรและงาน เกี่ยวข้องกับงานบริหารทั่วไป งานธุรการ งานพัสดุ ครุภัณฑ์ และการประสานงานทั่วไป

๒. การบริหารจัดการแผนงานและงบประมาณ เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดทำแผนงาน กิจกรรม โครงการ และการขอตั้งงบประมาณ

๓. การบริหารจัดการสถานที่/สิ่งแวดล้อมของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา เกี่ยวข้องกับดูแลด้านกายภาพภายในศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา

๔. การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย มุ่งเน้นการแสวงหาความร่วมมือ การประสานงานเครือข่าย การสร้างเครือข่ายสัมพันธ์

๕. การบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศและประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นการจัดทำข้อมูลด้านชาติพันธุ์

๖. การบริหารจัดการวิชาการและการวิจัย เกี่ยวข้องกับงานบริการวิชาการ การจัดการองค์ความรู้ และงานวิจัยของกลุ่มชาติพันธุ์

๗. การบริหารจัดการการอนุรักษ์ และส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรม งานส่งเสริมและประสานงานกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมกับหน่วยงานภายในและภายนอก

๔. ลักษณะของกิจกรรม โครงการที่ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์

การส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาตินั้น ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาควรมีกิจกรรม โครงการที่สามารถดำเนินงานในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้เป็นแนวทางหลัก และสามารถพัฒนาปรับปรุงให้มีความเหมาะสม มีความยืดหยุ่นกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ในแต่ละปี ดังปรากฏไว้แล้วในแบบสอบถามและแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

จากผลการวิเคราะห์ประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการ เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการให้ภารกิจได้ดำเนินกันไปอย่างต่อเนื่อง มีขั้นตอนที่เหมาะสมและเป็นไปได้เพื่อให้บรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา พบว่า การบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาควรมีขั้นตอนและวิธีการที่จะส่งผลทำให้เกิดให้เกิดผลจริง และเกิดเป็นผลในทั้งระยะสั้นและยาวนาน มีดังต่อไปนี้

การเกื้อหนุนด้านบริหาร ควรมีการประกาศจัดตั้งให้ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาเป็นหน่วยงานภายในหรือส่วนงานสังกัดวิทยาลัยแม่ฮ่องสอนอย่างเป็นทางการ และสนับสนุนบุคลากร งบประมาณทุกปีงบประมาณ ตลอดจนการสร้างกลไก และกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม ในการบริหารจัดการบุคลากรและงาน การบริหารจัดการแผนงานและงบประมาณ การบริหารจัดการสถานที่และสิ่งแวดล้อมของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย การบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศและประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นการจัดทำข้อมูลด้านชาติพันธุ์ การบริหารจัดการวิชาการและการวิจัย และการบริหารจัดการการอนุรักษ์ และส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ควรสร้างระบบความร่วมมือเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของจากความร่วมมือ ร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมในรูปแบบของคณะกรรมการ คณะทำงานและหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่น ๆ อย่างหลากหลาย รวมทั้งการทำความตกลงร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน สร้างเครือข่าย ซึ่งจะเกิดผลดีในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ และสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในระยะยาวได้

ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอน ควรให้ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา มีบทบาทหน้าที่เชื่อมโยงกับการเรียนการสอนของคณาจารย์ และนักศึกษา

เหมาะสมที่เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การวิจัยด้านชาติพันธุ์ในแง่มุมต่าง ๆ การสร้างหลักสูตร/รายวิชาด้านชาติพันธุ์ศึกษา การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งเชื่อมโยงร่วมมือเชิงวิชาการกับหน่วยงานสถานศึกษาอื่นๆ

การตั้งกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรมีการระดมสรรพกำลังจากผู้มีส่วนร่วมบนฐานของชาติพันธุ์เป็นตัวตั้ง เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นภาวะการณ์ที่ท้าทายให้แก่ผู้บริหารจัดการที่รับผิดชอบ แต่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดพลังขับเคลื่อนในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไปได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่องยั่งยืนได้

การบูรณาการในการปฏิบัติงาน ควรมีการบูรณาการในการกิจตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาทั้งภายในและภายนอก หน่วยงานภายนอกจะเกี่ยวข้องกับการขอความร่วมมือในรูปแบบของคณะกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น บุคคลหรือหน่วยงานภายในจะเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน การขอความร่วมมือในเรื่องต่างๆ การขอตั้งงบประมาณสนับสนุนประจำปี เป็นต้น ซึ่งหากสามารถบูรณาการในการกิจจะช่วยให้เกิดความคล่องตัว ไม่ซ้ำซ้อนในงาน และลดเส้นทางเดินของงาน ตลอดจนเกิดผลดีในการประหยัดค่าใช้จ่ายจากความซ้ำซ้อนของระหว่างกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมลงได้ เช่น กิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมสามารถบูรณาการกับกิจกรรมการสืบทอดทางวัฒนธรรม กิจกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมสามารถประยุกต์ใช้บูรณาการกับกิจกรรมการสาธิต และกิจกรรมการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งการบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากสรุปผลการศึกษาข้างต้นผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการศึกษาในแต่ละประเด็นที่สำคัญดังนี้

๑. รูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ได้แก่ การศึกษาบริบททั่วไปที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่ม เช่น วิถีชีวิต คติความเชื่อ พิธีกรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปหัตถกรรม เพื่อจะทำความเข้าใจลักษณะและบุคลิกภาพหรือวัฒนธรรมพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่ม รวมทั้งเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงและเกิดประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการ การกำหนดเนื้อหากิจกรรม/โครงการได้อย่างเหมาะสมกับการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีความสัมพันธ์ในแง่ของพฤติกรรมของคนและกลุ่มคน กลุ่มคนกับชุมชน เพราะมีแบบแผน และระเบียบของชุมชนหรือสังคม รวมถึงมีการปลูกฝังมโนทัศน์ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของรุธ เบเนดิกต์ (Ruth Benedict) กล่าวว่า บุคลิกภาพโดยภาพรวมของคนในสังคมก็คือวัฒนธรรมประจำชาติ (National Characteristics) และวัฒนธรรมประจำชาติก็คือรูปแบบรวมของบุคลิกภาพส่วนบุคคล หรือวัฒนธรรมพื้นฐาน (Basic Personality) ของสังคม และ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) กล่าวว่า ในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ บุคคลจะกระทำทุกอย่างในแนวทางเดียวกัน ค่านิยม บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมนั้น รูปแบบทางวัฒนธรรมจึงเป็นตัวแบ่งแยกสังคมหนึ่งออกจากสังคมอื่นๆ อย่างชัดเจน (นิยพรรณ (พลวัฒน์) วรรณศิริ, ๒๕๕๐: ๑๐๕-๑๐๖) และในการกำหนดหลักการและเหตุผลของจัดตั้งศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาเพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปตามบริบทของการอพยพและการตั้งถิ่นฐาน คติความเชื่อและสิ่งแวดล้อม กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประเพณี ภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรมการกินอาหาร รูปแบบ

ของวิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรม ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ศึกษา ทำการศึกษา ค้นคว้าวิจัย และส่งเสริม สนับสนุนในรูปแบบต่างๆ การทำนุบำรุงศิลปะและ วัฒนธรรม ตลอดถึงศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาจะสามารถช่วยสร้างเสถียรภาพทาง สังคม ความเป็นระเบียบและความผาสุกของสังคมได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งสอดคล้องกับ อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) กล่าวว่า เสถียรภาพทางสังคม สร้างความเป็นระเบียบและความผาสุกของสังคม มากกว่าปัจเจกบุคคล มิฉะนั้น จะเกิดความไร้บรรทัดฐาน (Anomie) ซึ่ง Radcliffe-Brown เสริมว่าองค์ประกอบ สำคัญที่ช่วยยึดสังคมไว้ด้วยกันนั้น ได้แก่ ค่านิยม ความรู้สึกและพิธีกรรมต่างๆ (อนุรักษ์ ปัญญานูวัฒน์, ๒๕๕๒)

ในเรื่องของลักษณะทางกายภาพของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษานั้น มีความจำเป็น ที่จะต้องมีสถานที่เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดอาคารที่มีลักษณะการพักอาศัยตามรูปแบบของ สถาปัตยกรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับวิระ บำรุงรักษ์ (๒๕๓๘: ๒๓๔-๒๔๑) กล่าวไว้ในเรื่องเครื่องชี้ภาวะทางวัฒนธรรม ไว้ว่า การส่งเสริมและ การสนับสนุน (Promotion) ทางวัฒนธรรม คือการก่อสร้าง และการปรับปรุง เครื่องอำนวยความสะดวกทางวัฒนธรรม ตลอดถึงความร่วมมือให้มีการส่งเสริม กิจกรรมทางวัฒนธรรมทุกประเภท และให้มีการจัดการศึกษาเพื่อวัฒนธรรม (Education) คือการเพิ่มเนื้อหาสาระวัฒนธรรมในหลักสูตร จัดสรรอุปกรณ์เครื่อง อำนวยความสะดวกให้เพียงพอกับการศึกษา และในเรื่องโครงสร้างการบริหาร จัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา จำเป็นจะต้องมีผู้อำนวยการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา เป็นผู้บริหารประจำศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาบริหารจัดการตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์ ชาติพันธุ์ศึกษาในรูปแบบของคณะกรรมการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา โดยครอบคลุม และเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ การบริหารจัดการบุคลากรและงาน การบริหาร จัดการแผนงานและงบประมาณ การบริหารจัดการสถานที่/สิ่งแวดล้อมของศูนย์ ชาติพันธุ์ศึกษา การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย การบริหาร จัดการข้อมูลสารสนเทศ การบริหารจัดการวิชาการและการวิจัย การบริหารจัดการ

การอนุรักษ์ และส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ และรัตติกา เจนจิต (๒๕๕๓: ๒๕๙) กล่าวว่า มิติการบริหารจัดการวัฒนธรรม ในภาคปฏิบัติการ มีสิ่งที่ต้องบริหารจัดการ ได้แก่ ๑) การบริหารจัดการงาน หมายถึงการออกแบบโครงสร้างการทำงานว่าจะประกอบด้วยฝ่ายงานอะไรบ้าง การแบ่งประเภทของงาน การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างสายงานต่าง ๆ ๒) การบริหารจัดการวัสดุ/อุปกรณ์/งบประมาณ เป็นส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสิ่งที่ไม่มีชีวิตของกลุ่มองค์กร หากว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมาย ๓) การบริหารจัดการกิจกรรม และในการกำหนดลักษณะ ของกิจกรรม โครงการนั้นเหมาะสมกับการที่จะส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ เพื่อให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรม ช้างเคียงมีการเรียนรู้และรับรู้ซึ่งกันและมีการยอมรับซึ่งกันและกันได้ ซึ่งจะ ช่วยสร้างการปฏิสัมพันธ์แบบสันติวิธี ซึ่งสอดคล้องกับอมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๔๐) กล่าวว่า เมื่อสังคมวัฒนธรรมมีความหลากหลายทางคุณลักษณะและรูปแบบ วัฒนธรรมแต่ละชุดย่อมมีเหตุผลของการเกิดและมีคุณค่าสำหรับสังคมนั้น ๆ ซึ่ง วัฒนธรรมมีลักษณะของความสัมพัทธ์ (Culture Relativism) การเกิดวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะตัวเปรียบเทียบกันได้ยาก และ เมื่อวัฒนธรรมแพร่กระจายจากศูนย์กลาง (Cultural Diffusion) และไปมีปฏิสัมพันธ์ กับวัฒนธรรมช้างเคียงอยู่แล้ว (Cultural Interaction) ย่อมมีการเรียนรู้และรับรู้ ซึ่งกันและกัน ในระยะแรกอาจรับวัฒนธรรมใหม่ชั่วคราว (Cultural Borrowing) และต่อมารับอย่างถาวร (Cultural Adoption) ในกรณีที่วัฒนธรรมมีคุณลักษณะ ใกล้เคียงกันพอยอมรับซึ่งกันและกันได้ ปฏิสัมพันธ์จะอยู่ในแบบสันติวิธี กล่าวได้ว่า รูปแบบและองค์ประกอบการบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา ที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้มากที่สุด เป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษา เกี่ยวกับบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ของนักศึกษาที่ศึกษาในวิทยาลัย แม่ฮ่องสอน ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่กระจายอยู่ในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัด แม่ฮ่องสอน

๒. ศึกษาประสิทธิภาพของรูปแบบการบริหารจัดการของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่เป็นขั้นตอนและวิธีการที่จะส่งผลทำให้เกิดให้เกิดผลจริง และเกิดเป็นผลในทั้งระยะสั้นและยาว ประกอบด้วย การเกื้อหนุนด้านบริหาร คือการประกาศจัดตั้งให้ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาเป็นหน่วยงานภายในหรือส่วนงานอย่างเป็นทางการ และสนับสนุนบุคลากรงบประมาณ ตลอดจนการสร้างกลไก และกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม ในการบริหารจัดการบุคลากรและงาน แผนงานและงบประมาณ สถานที่และสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย ข้อมูลสารสนเทศ และประชาสัมพันธ์ งานวิชาการและการวิจัย และการอนุรักษ์ และส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ สมพงษ์ เกษมสิน (๒๕๑๔: ๑๓-๑๔) กล่าวว่า การบริหารการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร (Administrative resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (process of administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และ กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๕๓: ๑๔) กล่าวว่าการบริหารจัดการเป็นกระบวนการของการมุ่งไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม องค์กร จากการทำงาน/ดำเนินการร่วมกัน โดยใช้บุคคล และทรัพยากรต่าง ๆ ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมาย การบริหารจัดการโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน การสร้างระบบความร่วมมือเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของจากความร่วมมือ ร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมในรูปแบบของคณะกรรมการ คณะทำงานและหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่นๆ อย่างหลากหลาย รวมทั้งการทำความตกลงร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งจะเกิดผลดีในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์และสร้างความเข้มแข็งในระยะยาวได้ ซึ่งสอดคล้องกับปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (๒๕๔๓: ๑๔๖) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน จะสะท้อนถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวต่อกิจกรรมนั้นได้ การมีส่วนร่วมอาจเป็นการสนับสนุนทรัพยากร เช่น การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือช่วยทำกิจกรรม คือการเข้าร่วมในการวางแผน

การประชุม การแสดงความคิดเห็นการดำเนินการ การติดตามและประเมินผล และอำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือการเป็นผู้นำ เป็นร่วมคณะกรรมการ หรือเป็นสมาชิก เป็นต้น

สำหรับปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษามีบทบาทหน้าที่เชื่อมโยงกับการเรียนการสอน เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การวิจัยด้านชาติพันธุ์ในแง่มุมต่าง ๆ การสร้างหลักสูตร/รายวิชาด้านชาติพันธุ์ศึกษา การทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งเชื่อมโยงร่วมมือเชิงวิชาการกับหน่วยงานสถานศึกษาอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.๒๕๔๗ ระบุไว้ในมาตรา ๗ ให้มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดิน ฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่น สร้างสรรค์ศิลปวิทยา เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนของปวงชน มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน วิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ปรับปรุง ถ่ายทอด และพัฒนาเทคโนโลยี รวมทั้งการทะนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรม และการตั้งกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรมีการระดมสรรพกำลังจากผู้มีส่วนร่วมบนฐานของชาติพันธุ์เป็นตัวตั้ง เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในปัจจุบันเป็นภาวะการณ์ที่ท้าทายให้แก่ผู้บริหารจัดการที่รับผิดชอบ แต่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดพลังขับเคลื่อนในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไปได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่องยั่งยืนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแผนวัฒนธรรมแห่งชาติได้กล่าวถึงการให้ความสำคัญกับการฟื้นฟู และพัฒนาการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม บนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติไทยแล้ว ยังให้ความสำคัญกับการสร้างฐานสถาบันการศึกษาให้สถาบันการศึกษาทุกระดับเป็นแหล่งบ่มเพาะ คุณงามความดีแก่เยาวชน และส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางวัฒนธรรมเพื่อเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย

สร้างภาคีขับเคลื่อนการดำเนินงานทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม และนอกจากนั้นการบูรณาการในการปฏิบัติงานในการกิจตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาทั้งภายในและภายนอก การขอความร่วมมือในรูปแบบของคณะกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ การขอตั้งงบประมาณสนับสนุนประจำปี การบูรณาการในการกิจจะช่วยให้เกิดความคล่องตัว ไม่ซ้ำซ้อนในงาน และลดเส้นทางเดินของงาน ประหยัดค่าใช้จ่ายจากความซ้ำซ้อนของระหว่างกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมลงได้ อย่างเช่นกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม สามารถบูรณาการกับกิจกรรมการสืบทอดทางวัฒนธรรม กิจกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมสามารถประยุกต์ใช้บูรณาการกับกิจกรรมการสาธิต และกิจกรรมการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งการบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ อนุสรณ์ สุนทรพงศ์ และ เชษฐา โพธิ์ประทับ (๒๕๔๒) กล่าวว่า ควรนำนโยบายวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่กระบวนการเรียนการสอนและประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการศึกษาขั้นพื้นฐานและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง สถานศึกษาร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น สนับสนุนกิจกรรมตามประเพณีที่ดั้งเดิม ส่งเสริมให้นักเรียนสืบค้นจากชุมชน และผู้สอนควรจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแบ่งเป็น ๒ ส่วนดังต่อไปนี้ ส่วนที่ ๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และส่วนที่ ๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ควรนำรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาไปใช้อย่างจริงจัง และจัดระบบงานอย่างเป็นรูปธรรม

๒) ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาควรมุ่งเน้นการทำงานเชิงวิชาการโดยยึดหลักการมีส่วนร่วม มีความยืดหยุ่น เพื่อให้บุคลากร หน่วยงานได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานได้ง่ายและสะดวกขึ้น

๓) ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาควรเน้นการประสานสร้างความร่วมมือจากเครือข่ายหรือภาคีต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภายใน ภายนอกมหาวิทยาลัย

๔) ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาควรมีการเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย และควรมีการพัฒนา ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น หลักสูตรหรือรายวิชาชาติพันธุ์ศึกษา ร่วมร่วมมือเชิงวิชาการกับเครือข่ายจากสถาบันการศึกษาอื่นๆ

๕) ควรสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุง และพัฒนาด้านกายภาพ หรือภูมิทัศน์บริเวณบ้านพักในศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาอย่างต่อเนื่องทุกปีงบประมาณ

๖) ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาควรมีการดำเนินการกิจกรรมโครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมจัดการความรู้ การบริการวิชาการ การวิจัยทางชาติพันธุ์และหรือด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง

๗) ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาควรสนับสนุนเวทีทางวัฒนธรรมในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในรูปแบบที่หลากหลาย

ส่วนที่ ๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ควรมีการวิจัยเชิงลึกด้านชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยความร่วมมือ ความสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันระหว่างชาติพันธุ์

๓) ควรมีการศึกษา วิจัยคุณลักษณะเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละชาติพันธุ์

๔) ควรมีการศึกษา วิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับรูปแบบหรือแนวทางในการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์

๕) ควรมีการศึกษา วิจัยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์

ปรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพและรัตติกาล เจนจัด. **การบริหารจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมด้วยนวัตกรรมการวิจัย**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์. ๒๕๕๓.
- ปรีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนวิจัย. ๒๕๕๓.
- สมพงศ์ เกษมลิน. **การบริหาร**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ. ๒๕๑๔.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. **พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.๒๕๔๗**. http://president.uru.ac.th/legal_uru/prbraj.pdf. (๙ พ.ย.๒๕๕๕), ๒๕๕๕.
- วัฒนธรรม, กระทรวง. **แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๙**. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. ๒๕๕๒.
- นัยพรพน(พลวัฒน์) วรรณศิริ. **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : แอ็กสเปอเน็ท. ๒๕๕๐.
- อนุรักษ์ ปัญญานูวัฒน์. **ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม**. สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. <http://www.uniserv.cmu.ac.th/uniserv/km/filekm.pdf> (๒๐ กันยายน ๒๕๕๒).
- อนุสรณ์ สุนทรพงศ์และเชษฐา โพธิ์ประทับ. **รายงานการวิจัยเรื่อง ความตระหนักและการเตรียมพร้อมรองรับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนมัธยมศึกษา**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๒.

พระสงฆ์พลัดถิ่นในดินแดนล้านนา Displaced Buddhist Monks in Lanna

ประภาศิริ ศรีภมร

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์พลัดถิ่นในดินแดนล้านนา” ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ต่อแรงงานอพยพไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาสถานการณ์และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาในประเทศไทยของพระภิกษุไทใหญ่ ลักษณะและวิธีการย้ายถิ่นของพระภิกษุไทใหญ่ และบทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ต่อแรงงานอพยพไทใหญ่

วิธีการวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับการวิจัยและการสัมภาษณ์พระสงฆ์จากประเทศเพื่อนบ้านที่จำพรรษาอยู่ที่วัดในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์สู้รบกันระหว่างกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่กับรัฐบาลเมียนมาร์ที่มีมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้นมา มีส่วนทำให้ชาวไทยใหญ่ทั้งพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป เดินทางข้ามประเทศเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ประกอบกับปัจจัยภายใน รัฐบาลไทยไม่มีนโยบายปราบปรามแรงงานต่างด้าวหรือผู้อพยพด้วยวิธีรุนแรง กับทั้งเป็นประเทศที่มีศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี คล้ายคลึงกับชาวไทยใหญ่ การมีญาติพี่น้องในจังหวัดเชียงใหม่หรือใกล้เคียง และประเทศไทยมีเศรษฐกิจดีและต้องการแรงงานเพิ่มเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ชาวไทยใหญ่และพระภิกษุไทใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่มากขึ้น

ลักษณะการเข้าประเทศไทยของพระภิกษุส่วนใหญ่ อยู่ในขณะครองสมณเพศ เดินทางจากชุมชนของตนเองโดยลำพัง หรือมาเป็นกลุ่ม ๆ โดยมีนายหน้าให้การดูแล ในการเดินทาง และมีคนไทย ซึ่งเป็นญาติหรือเป็นพระภิกษุคอยให้ความช่วยเหลือ ดำเนินการให้เป็นคนเข้าเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้พระภิกษุไทใหญ่เห็นว่าการเข้าเมือง ในขณะที่ดำรงสมณเพศจะได้รับการอำนวยความสะดวกสูงกว่าการเข้ามาของฆราวาส

เมื่อเข้ามาจำพรรษาอยู่ในเชียงใหม่แล้ว พระภิกษุไทใหญ่ มีบทบาทในการช่วยเหลือแรงงานอพยพชาวไทยใหญ่ ทั้งในเรื่องการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง ตามวิธีการผ่อนปรนแรงงานของรัฐบาล การช่วยสอนภาษาไทยและภาษาไทใหญ่ ให้แก่แรงงานและบุตรหลาน การแนะนำสั่งสอนให้รู้จักอดออม เพื่อส่งเงินไปช่วยเหลือญาติพี่น้องในประเทศเมียนมาร์ และให้ปฏิบัติตนที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมเชียงใหม่ และบทบาทการช่วยเหลือสิ่งของจำเป็น สำหรับการอุปโภคบริโภคให้แก่แรงงานที่มีรายได้น้อยและยากจนจากการผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ทำให้เราได้ทราบ

ข้อปัญหาของการเข้ามาอาศัยอยู่ในล้านนา พระสงฆ์เหล่านี้ถือเป็นองค์กรสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมสานสัมพันธ์ระหว่างประชาชนของประเทศเพื่อนบ้านและล้านนาได้อย่างลงตัว

บทนำ

หลังจากที่ประเทศเมียนมาร์ได้รับเอกราชเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๑ ได้แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ ภาค คือ ภาคสะกาย ภาคมณฑลเย้ ภาคมะกวย ภาคพะโค ภาคย่างกุ้ง ภาคอิระวดี และภาคตะนาวศรี ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคต่างๆ นั้นเป็นชนชาติเมียนมาร์ สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีกว่า ๗ ชาติพันธุ์ ได้ถูกแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ รัฐ คือ รัฐคะฉิ่น รัฐฉิ่น รัฐยะไข่ รัฐคะเรนนิ (คะยาห์) รัฐกะเหรี่ยง รัฐมอญ และรัฐฉาน รัฐต่างๆ เหล่านี้มีหัวหน้ารัฐเป็นผู้ปกครองแต่ขึ้นอยู่กับรัฐบาลกลางเมียนมาร์ ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๐๕ นายพลเนวิน ได้ก่อการปฏิวัติและยกเลิกผู้ปกครองรัฐต่างๆ แต่คงเขตการปกครองไว้โดยขึ้นตรงต่อรัฐบาลทหารของเมียนมาร์ หลังจากที่ยกกองทัพเมืองไต (Mong Tai Army : MTA) ภายใต้การนำของ ขุนล่า ได้วางอาวุธให้กับเมียนมาร์ในเดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๓๙ แล้ว เพื่อป้องกันการก่อตัวขึ้นมาใหม่ และการตัดสินใจกำลังบำรุงของกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ จึงเกิดการบังคับประชาชนที่อาศัยอยู่ตามชนบทในภาคใต้ และภาคตะวันออกของรัฐฉาน ให้เคลื่อนย้ายจากชนบทเข้าไปอยู่ในตัวเมืองและชานเมือง โดยกำหนดเวลาของการเคลื่อนย้ายให้แล้วเสร็จภายใน ๓-๕ วัน หากพ้นกำหนดดังกล่าวแล้วอาจถูกทรมานหรือยิงตาย ด้วยเหตุนี้จึงเกิดเหตุการณ์สังหารหมู่ เผาหมู่ ทารุณกรรมและการข่มขืนอย่างมากระหว่าง พ.ศ.๒๕๓๖-๒๕๔๕ ประชาชนที่ถูกขับไล่ได้แบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม บางส่วนอพยพเข้าสู่ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะบริเวณชายแดนไทย เมียนมาร์ ด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ส่วนใหญ่เข้ามาอาศัยทำงานรับจ้าง รวมถึงการติดต่อค้าขายโดยพาหนะวัวต่างของชาวไทย นอกจากนี้ยังมีชาวไทใหญ่ในรัฐฉาน หลบหนีเข้ามาเป็นสมณเพศ (ชูลิทธิ ชูชาติ, ๒๕๔๕)

การที่ชาวไทใหญ่อพยพหนีเข้ามายังประเทศไทย ด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้นนั้น นอกจากเป็นการอพยพเพื่อหลีกเลี่ยงภัยจากการปราบปราม และเพื่อวัตถุประสงค์ในการหางานทำ และในขณะเดียวกันก็นำพาเอาพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของตนเองมาด้วย บรรพบุรุษของชาวไทใหญ่นั้นนับถือพระพุทธศาสนา มาช้านาน นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ พุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในหมู่ชาวไทใหญ่ ซึ่งนับถือผี ในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ.๒๐๙๑-พ.ศ.๒๑๒๔) ซึ่งเป็นกษัตริย์เมียนมาร์ที่ยิ่งใหญ่ มีความสามารถด้านการรบ การปกครอง และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงพยายามให้ชาวไทใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ด้วยการห้ามไม่ให้มีการปฏิบัติที่ผิดหลักพระพุทธศาสนา ทรงสร้างศาสนสถานในพระพุทธศาสนาจำนวนมากในรัฐฉาน ทรงนิมนต์พระภิกษุที่มีความรู้ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับชาวไทใหญ่ ทำให้ชาวไทใหญ่เลื่อมใสศรัทธาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่ามีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาอื่น ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาควบคู่กับการนับถือผี มีอิทธิพลอย่างมากต่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อที่มีผลต่อการเกิดความคิดในกลุ่มชนชาติพันธุ์ของตน และด้วยระบบความเชื่อดังกล่าว ได้ส่งผลให้วัดกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมของชาวไทใหญ่ สำหรับการทำกิจกรรมทางศาสนา หรือความเชื่ออยู่ตลอดเวลา ซึ่ง ปานแพร เซวน์ประยูร (๒๕๕๐) และศิวัช นนทะวงษ์ (๒๕๕๓) กล่าวถึงไทใหญ่ในทำนองเดียวกันว่า เป็นกลุ่มชนชาติที่รักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้เป็นอย่างดี ดังที่พบเห็นชุมชนไทใหญ่ในบริเวณต่างๆ ของเชียงใหม่ ยังคงรักษาเอกลักษณ์สืบทอดทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆ เอาไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น กลุ่มชนชาวไทใหญ่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น จากการวิจัยของปานแพร เซวน์ประยูร (๒๕๕๐) ได้พบว่า ชาวไทใหญ่ที่อพยพถิ่นฐานเข้ามายังจังหวัดเชียงใหม่ มีการอพยพเคลื่อนย้ายในขณะที่ดำรงสมณเพศภิกษุอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าชาวไทใหญ่นิยมให้บุตรหลานของตนเองบวชสามเณร (บวชสามเณร) เพื่อเข้ามาศึกษาในวัด รวมทั้งการอพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

ก็ยังอนุรักษ์ประเพณีดังกล่าวไว้ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีจำนวนผู้เข้าบวชสงฆ์ลดลง น้อยลงบ้างก็ตาม

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดใหญ่ มีฐานะเป็นทั้งศูนย์กลางการพัฒนา ส่วนภูมิภาคของภาคเหนือ และเป็นจังหวัดชายแดนของประเทศ ที่มีอาณาเขต ติดต่อกับรัฐฉานประเทศเมียนมาร์ พบว่ามีการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนจาก ประเทศเมียนมาร์ โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทใหญ่เป็นจำนวนมาก กลายมาเป็นคน พลัดถิ่นและเป็นผู้ใช้แรงงานในจังหวัดเชียงใหม่ มักพบเห็นเป็นแรงงานอยู่ทั้งใน สถานที่ก่อสร้าง โรงงาน สวนส้ม ตลาด ร้านขายอาหาร ฯลฯ ของจังหวัดเชียงใหม่ (ออมสิน บุญเลิศ, ๒๕๔๗) รวมทั้งพบว่าชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาในจังหวัด เชียงใหม่ นอกจากจะเข้ามาหางานทำแล้ว ยังมีพระภิกษุไทใหญ่ อพยพเข้ามาใน จังหวัดเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน (ปานแพร เชาวันประยูร, ๒๕๕๐) ชูลิทธิ์ ชูชาติ (สัมภาษณ์ ธันวาคม, ๒๕๕๑) ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ว่าพระภิกษุไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันนี้มีทั้งผู้อพยพย้ายถิ่นมาจากรัฐฉาน แล้วมาบรรพชาในวัดของชาวไทใหญ่ หรือการอพยพหลบเข้าเมืองของไทใหญ่นั้น กระทำในขณะดำรงสมณเพศ รวมทั้งจากการออกสำรวจพื้นที่ในเขตเทศบาล นครเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้พบพระภิกษุไทใหญ่ที่พำนักอาศัย อยู่ในอำเภอเมือง จำนวน ๙๗ รูป รวมทั้งยังได้พบพื้นที่ที่เป็นชุมชนชาวไทใหญ่ ในเขตแจ้งศรีภูมิ ประตูช้างเผือก วัดป่าเป้า และ ปานแพร เชาวันประยูร (๒๕๕๐) ได้รายงานไว้ว่า เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มคนชาวไทใหญ่มาดำรงฐานตั้งแต่สมัยพระเจ้า กาวิละ นอกจากนี้ยังมีชุมชนนอกเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ เช่น ชุมชนไทใหญ่ ที่บ้านกาดและบ้านหัวฝาย อำเภอแม่วาง ซึ่งติดกับอำเภอสันป่าตอง ไทใหญ่ ที่บ้านเมืองนะ ตำบลเมืองนะ บ้านนาหวาย บ้านโล่งป่าหาญ บ้านโป่งอาง บ้านห้วยใส เขตตำบลทุ่งข้าวพวงที่บ้านห้วยเป้า บ้านแม่กอน บ้านทุ่งข้าวพวง บ้านแม่จา บ้านห้วยนาทราย บ้านห้วยทรายขาวและบ้านขุนคอน อำเภอเชียงดาว ชุมชนไทใหญ่ที่จัดได้ว่าเป็นชุมชนใหญ่อีกแห่งหนึ่ง คือชุมชนไทใหญ่ที่อำเภอ เวียงแหง บ้านเวียงแหง บ้านห้วยหก บ้านปางควาย บ้านกองลมใหม่ ตำบล

เปียงหลวง ที่บ้านเปียงหลวง บ้านจอม บ้านห้วยไคร้ บ้านม่วงป๋อก บ้านปางป๋อ บ้านม่วงเครือ บ้านสามปู บ้านมหาธาตุและบ้านสันตวงติ

เนื่องจากพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์และผูกพันกับชาวไทใหญ่ มาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน แต่กลับมีการอธิบายรายละเอียดของพระภิกษุไทใหญ่ ที่เกี่ยวข้องกับการอพยพโยกย้ายจากรัฐฉานมายังจังหวัดเชียงใหม่ น้อยมาก พบเพียงการวิจัยจำนวนหนึ่ง ดังเช่นการวิจัยของ ปานแพร ชาวน้ประยูร (๒๕๕๐) ที่ระบุว่า มีไทใหญ่บางรายอพยพย้ายถิ่นมาจังหวัดเชียงใหม่ ในขณะที่ดำรงสมณเพศ ส่วนชาวไทใหญ่ทั้งที่มีอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว รวมทั้งกลุ่มที่เพิ่งอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ นิยมเข้ามาทำบุญที่วัด สาเหตุที่ชาวไทใหญ่เลือกใช้ชีวิตสำหรับการพบปะกัน เพื่อการประกอบพิธีทางพุทธศาสนาตามที่ตนเองนับถือแล้ว การใช้วัดก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่ง ที่ช่วยลดความหวาดระแวงจากสังคมไทย และรัฐไทย เพราะชาวไทใหญ่ส่วนใหญ่หลบหนีเข้ามาโดยผิดกฎหมาย การพบปะกันในวัด ไม่ได้รับการตรวจค้น จึงเป็นสถานที่ที่ค่อนข้างปลอดภัย ทำให้สามารถสร้างเครือข่ายที่แน่นแฟ้น จนเกิดความรู้สึกอบอุ่นและมีวัดเป็นที่พึ่งทางใจ ตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคมไทย ช่วยลดความตึงเครียด และความขัดแย้งภายในสังคมไทใหญ่อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในรายงานดังกล่าว ยังได้อธิบายอีกว่า วัดนอกจากจะเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีทางศาสนาให้แก่ชาวไทใหญ่แล้ว ยังมีส่วนสำคัญในกระบวนการในการเตรียมตัวออกสู่ระบบเศรษฐกิจ เพราะจะทำให้ผู้บวชเรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมไทย ภาษาไทยวัฒนธรรมไทย ในขณะที่เดียวกันนั้น ในระหว่างที่ชาวไทใหญ่ได้บวชเรียน ก็จะได้มีโอกาสรู้จักผู้คน รวมทั้งการออกมาเป็นนายจ้างหรือพ่อค้า เมื่อลาสิกขาออกมา จึงอาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นสถานที่พักพิงและเตรียมตัว สำหรับชาวไทใหญ่ให้มีความพร้อมก่อนออกสู่ตลาดแรงงาน ที่รองรับกับชาวไทใหญ่จำนวนมากภายในจังหวัดเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับการพบปะหรือวิธีการต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาอยู่ร่วมกับสังคมไทย มักอยู่ภายใต้แนวคิดแบบการจำแนกพวก (Exclusion) ไทใหญ่จึงกลายเป็นคนอื่นในสายตาคนไทย ชาวไทใหญ่จึงต้องมีกระบวนการปรับตัว เพื่อการดำรง

อยู่ในสังคมที่มีความแตกต่างให้มีความเหมือน หรือสอดคล้องกับคนกลุ่มใหญ่ ในสังคม ดังนั้น จึงทำให้เห็นถึงบทบาทของวัดตลอดจนพระภิกษุไทใหญ่เข้ามาเกี่ยวข้อง จนทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต หรือการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยที่แตกต่างไปจากเดิม

ผู้วิจัยเห็นว่าบทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ต่อแรงงานอพยพไทใหญ่ เป็นเรื่องที่น่าสนใจ มีความจำเป็นและสำคัญยิ่ง ในการปรับตัวเพื่อความอยู่ร่วมกัน ในสังคมได้อย่างกลมกลืนและสงบสุข จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ บทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ต่อแรงงานไทใหญ่ ที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ใน จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัดเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย พระภิกษุ ไทใหญ่ในวัดไทใหญ่นั้นมีการย้ายถิ่นกันมาอย่างไร มีขั้นตอนและ กระบวนการย้ายถิ่นอย่างไร มีปัจจัยภายในและภายนอกอย่างไร ต่อการผลักดัน ให้อพยพย้ายถิ่นเข้ามายังประเทศไทย และจำพรรษาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ และ พระภิกษุไทใหญ่เหล่านี้มีบทบาทต่อแรงงานอพยพไทใหญ่อย่างไร

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสังเกต แบบมีส่วนร่วม ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ครอบคลุมตามประเด็น ของวัตถุประสงค์การวิจัยมากขึ้น ผู้วิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑. สถานการณ์และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาประเทศไทย ของพระภิกษุไทใหญ่

๑.๑ สถานการณ์ของไทใหญ่ในประเทศเมียนมาร์ มีความขัดแย้ง ระหว่างรัฐบาลเมียนมาร์กับชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีต้นตอมาจากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ และการที่อังกฤษเข้ามาใช้นโยบาย “แบ่งแยกและปกครอง” ในสมัยอาณานิคมนั้น ขยายตัวมากขึ้นเมื่อรัฐบาลเมียนมาร์ไม่ยอมปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของ ข้อตกลงสนธิสัญญาปางโหลง (ปางหลวง) และรัฐธรรมนูญ พ.ศ.๒๔๙๐ เพราะ นายพล เนวิน ทำการรัฐประหาร ยึดอำนาจจากนายกรัฐมนตรีนุ และได้ประกาศ

ยุบสภารวมทั้งยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.๒๔๙๐ เจตนารมณ์ของข้อตกลงสนธิสัญญาปางหลวง (หลวง) จึงยุติลง นำไปสู่ไฟสงครามระหว่างรัฐบาลเมียนมาร์กับชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ

ตัวแทนเมียนมาร์และกลุ่มชาติพันธุ์ ทำสัญญาปางหลวง

ที่มา : khonkhurtai.org/index.php?option=com. (10 Jan 2013) สนธิสัญญาปางหลวง

ในส่วนการสู้รบของชาวไทยใหญ่กับรัฐบาลเมียนมาร์ เริ่มใน พ.ศ.๒๕๐๑ เมื่อรัฐฉานครบกำหนดแยกตัวเป็นอิสระ ตามข้อตกลงสนธิสัญญาปางหลวง (ปางหลวง) แต่รัฐบาลเมียนมาร์ไม่ทำตามข้อตกลง และยังส่งกองกำลังทหารเข้ายึดครองรัฐฉาน ชาวไทยใหญ่จึงจับอาวุธลุกขึ้นต่อต้าน นับจากนั้นเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยกองกำลังไทใหญ่ที่มีความเข้มแข็งเป็นที่รู้จักกันทั่วไป คือ MTA และ SSA แต่กองกำลังก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากทั่วโลกเท่าใด เนื่องจากมีข้อกังขาในเรื่องกองกำลังได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด แต่สุดท้าย MTA ก็ยุติบทบาทการต่อสู้เข้าสวามิภักดิ์ต่อรัฐบาลเมียนมาร์ใน พ.ศ.๒๕๓๙ ยังคงเหลือเฉพาะกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ (SSA) เพียงกลุ่มเดียวที่มีเจ้ายอดศึกเป็นผู้นำโดยปฏิบัติการอยู่บริเวณตอนกลาง และตอนใต้ของรัฐฉาน แต่กองกำลังของเจ้ายอดศึกถูกกดดันจากรัฐบาลเมียนมาร์อย่างต่อเนื่อง ในทุกรูปแบบ รวมทั้งการย้ายชาวบ้านทั้ง ๑๑ เมือง หรือมากกว่า ๑,๔๐๐ หมู่บ้าน เข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่กองกำลังรัฐบาลเมียนมาร์ควบคุมอยู่

เพื่อที่จะตัดแหล่งเสปียงของ SSA และขณะเดียวกันรัฐบาลเมียนมาร์ก็ประกาศให้พื้นที่ ซึ่งกองกำลังของเจ้ายอดศึกปฏิบัติการณ์อยู่เป็น “เขตยิงอิสระ” หากกองกำลังรัฐบาลเมียนมาร์พบใครในเขตนี้จะสามารถสังหารได้ทันที

นโยบายของรัฐบาลเมียนมาร์ ในการปราบปราม SSA ส่งผลกระทบต่อชาวไทใหญ่อย่างมาก โดยเฉพาะนโยบายที่เรียกว่า “สี่ตัด” คือ การตัดปริมาณอาหาร เงินช่วยเหลือ การรวบรวมกำลังคน และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ต่อกองกำลังชนกลุ่มน้อย วิธีการหลัก ๆ ของนโยบายนี้ คือ การนำเอาชาวบ้านไปคุมขัง ทรมาณ หรือสังหาร หากรู้ว่ามี การติดต่อกับกองกำลังชนกลุ่มน้อย ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม หรือบังคับขู่เข็ญและปล้นเอาพืชผลในไร่ นา อาหาร สัตว์เลี้ยง เงินสด และสิ่งของมีค่าต่าง ๆ จากชาวบ้าน หรือบังคับให้ชาวบ้านไปใช้แรงงานในกองทัพ และลิดรอนเวลาที่จะทำงานอื่นใด และเพิ่มการบังคับให้โยกย้ายถิ่นฐานไปยังสถานที่ หรือหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้ การควบคุมโดยตรงของกองทัพรัฐบาลเมียนมาร์ ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๓๙ รัฐบาลเมียนมาร์ได้ใช้กำลังบังคับประชาชนกว่า ๓๐๐,๐๐๐ คน จากหมู่บ้านกว่า ๑,๔๐๐ แห่ง จากภาคกลางของรัฐฉานให้ย้ายออกจากถิ่นที่อยู่อาศัย เพื่อที่จะนำพื้นที่ไปทำประโยชน์อย่างอื่น ถึงแม้รัฐบาลเมียนมาร์จะใช้ นโยบายอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่การสู้รบทั้งหมด แต่กองกำลังของเจ้ายอดศึกก็ยังคงสู้รบอย่างเข้มแข็งเหมือนเช่นเดิม และยังไม่มีความยอมเจรจาหยุดยิงแต่อย่างใด เพราะถึงแม้ว่าการสู้รบจะทำให้ชาวบ้านจำนวนมากเดือดร้อน แต่การยอมเจรจาหยุดยิงก็ไม่ได้หมายความว่า ชาวบ้านจะมีชีวิตที่ดีไปกว่าเดิม ทั้งนี้ การต่อสู้ระหว่างกองกำลังไทใหญ่กับชาติกับรัฐบาลเมียนมาร์ ได้ส่งผลกระทบโดยตรงทางด้านการเมือง และความมั่นคงต่อรัฐฉานและชาวไทใหญ่ รวมทั้งส่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม คือความเป็นอยู่ของชาวไทใหญ่ค่อนข้างสูง นำไปสู่เงื่อนไขและเหตุผลในการตัดสินใจอพยพไปยังประเทศไทยของชาวไทใหญ่ ตลอดจนพระภิกษุไทใหญ่ที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่จังหวัดเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน

๑.๒ ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาประเทศไทยของพระภิกษุไทใหญ่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาอยู่ในประเทศไทยของภิกษุไทใหญ่ แบ่ง

ออกเป็น ๒ ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายในประเทศเมียนมาร์ และปัจจัยภายนอกประเทศเมียนมาร์ ซึ่งก็คือปัจจัยภายในของประเทศไทย ที่มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจอพยพย้ายถิ่นของพระภิกษุไทใหญ่ ดังนี้

๑.๒.๑ ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ปัจจัยจากปัญหาการสงครามปราบปรามชนกลุ่มน้อยของกองทัพเมียนมาร์ การสู้รบของชนกลุ่มน้อยกับกองทัพเมียนมาร์ ซึ่งรวมถึงไทใหญ่ มีการต่อสู้กับรัฐบาลเมียนมาร์ เพื่อต้องการเรียกร้องความเป็นอิสระมีเอกราช ให้เป็นไปตามสนธิสัญญาปางโหลงที่ถูกยกเลิกไป เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๐ การสู้รบดังกล่าวมา ซึ่งทำความเดือดร้อนให้แก่ชาวไทใหญ่ในพื้นที่ต่อสู้ค่อนข้างสูง ถูกรังควาญและรังแกจากทหารกองทัพเมียนมาร์ ทำให้ชาวไทใหญ่ต้องจบสิ้นชีวิต บ้านแตกสาแหรกขาด รวมถึงการถึงไจกรรมทรัพย์สินที่มีค่าจนสิ้นตัว จากปัญหาการสงครามดังกล่าว นำไปสู่ปัญหาปัจจัยด้านเศรษฐกิจและความยากจน พบว่าชาวไทใหญ่ในพื้นที่ต่อสู้ไม่มีอาชีพที่มีรายได้มั่นคง ทำการเกษตรไม่เป็นผล เพราะมักถูกรื้อขอหรือปล้นสะดมจากกองทัพเมียนมาร์ ทรัพย์สินที่มีก็ถูกยึด รายได้ก็ทำให้มาได้ก็ถูกเรียกเก็บเป็นภาษี ทำให้ความมั่นคงในชีวิตของตนเองและครอบครัวหมดสิ้น ทำให้พบแต่ความยากจน ลำบาก และปัจจัยปัญหาด้านอื่น ซึ่งเป็นปัจจัยปัญหาเกี่ยวเนื่องมาจากสงครามปราบปรามชนกลุ่มน้อยของรัฐบาลเมียนมาร์ ปัญหาดังกล่าวคือ การขาดโอกาสทางการศึกษาของชาวไทใหญ่ แม้ว่าในช่วงปกติการจัดการศึกษาของรัฐบาลเมียนมาร์ไม่ค่อยทั่วถึงอยู่แล้ว การสงครามยิ่งทำให้ชาวไทใหญ่ในพื้นที่ต่อสู้หมดโอกาสในการรับการศึกษามากขึ้นไปอีก คงมีบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ของไทใหญ่บางกลุ่มได้เข้ามาสู่ชุมชน เพื่อให้ความรู้แก่เยาวชนและประชาชน แต่ก็ในช่วงสั้นๆ ไม่ต่อเนื่องและทั่วถึง ปัญหาด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ปราศจากความสงบสุข ต้องหลบหนีทหารจากกองทัพ เมียนมาร์อยู่ตลอดเวลา ประชาชนขาดอิสรภาพ และขาดความยุติธรรมที่ได้รับจากรัฐบาลเมียนมาร์ มักถูกเกณฑ์ไปคนรับใช้ในกองทัพเมียนมาร์ ไม่ทราบชะตากรรมว่าจะมีโอกาสได้กลับมาบ้านเกิดอีกหรือไม่ รวมถึงอาจถูกเกณฑ์จากกองทัพกัซาดิไทใหญ่ ให้บุตรหลานของตนเองเข้าไปเป็นทหารเพื่อร่วมรบกับกองทัพเมียนมาร์

๑.๒.๒ ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วยปัจจัยด้านการเมืองของไทย ที่รัฐบาลไทยไม่เคยใช้ความรุนแรง ผลักดันผู้ลี้ภัยจากภัยสงครามในประเทศเมียนมาร์ รวมทั้งแรงงานต่างด้าวเลย ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยที่ประเทศไทยโดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาเหมือนกันกับไทใหญ่ในรัฐฉาน ปัจจัยด้านการมีญาติพี่น้องในจังหวัดเชียงใหม่ ส่งเสริมและสนับสนุนให้การตัดสินใจอพยพมาเชียงใหม่มากขึ้น ปัจจัยด้านความช่วยเหลือขององค์การสหประชาชาติ แม้ว่าประเด็นนี้จะไม่มีความชัดเจนหรือไม่เกี่ยวข้องกับการลี้ภัยของไทใหญ่ เนื่องจากไม่อยู่ในเงื่อนไขผู้ลี้ภัย แต่ก็ชี้ให้เห็นว่าการรับผู้ลี้ภัยของประเทศไทยเป็นไปตามเงื่อนไขของสหประชาชาติ ทำให้การกดดัน ผลักดันให้ผู้อพยพหนีภัยการสู้รบในพม่าอยู่บนพื้นฐานสิทธิมนุษยชน มีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรง จึงส่งผลทางอ้อมต่อการแก้ไขปัญหาผู้อพยพไทใหญ่ ด้วยมาตรการที่ไม่รุนแรงด้วย ปัจจัยด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่นำไปสู่ความต้องการแรงงานต่างด้าวก่อนข้างมาก จนนำไปสู่การกำหนดเงื่อนไขผ่อนปรนแรงงานต่างด้าว ให้สามารถทำงานที่สถานประกอบการในประเทศไทยได้ โดยไม่ผิดกฎหมายแต่แรงงานต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ราชการกำหนด

แผนที่แสดงเส้นทางการอพยพของชาวไทใหญ่จากรัฐฉานเข้าสู่ประเทศไทย

๒. ลักษณะวิธีการอพยพของพระภิกษุไทใหญ่ในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะการอพยพของพระภิกษุไทใหญ่เข้าเมืองเชียงใหม่นั้น มีทั้งเข้ามาในลักษณะเป็นขบวนและเข้ามาในลักษณะเป็นพระภิกษุ แต่ส่วนใหญ่อพยพเข้าเมืองไทยในขณะที่เป็นพระภิกษุ ในส่วนวิธีการที่นิยมใช้สำหรับการอพยพ คือ การเดินทางด้วยเท้าตลอดทางจนถึงด่านชายแดน และการเดินเท้าร่วมกับการอาศัยยานพาหนะรับจ้าง ทั้งนี้วิธีการอพยพทั้งในขณะที่เป็นพระภิกษุและในขณะที่เป็นฆราวาส พบว่ามีการเดินทางเข้าเมืองโดยลำพัง และด้วยกันเป็นหมู่คณะ โดยมีผู้ชำนาญทางเป็นผู้คอยช่วยเหลือในระหว่างการเดินทาง แต่ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้ชำนาญทาง อย่างไรก็ตาม แนวโน้มวิธีการอพยพของพระภิกษุไทใหญ่อันหนึ่งเดินทางมาโดยลำพัง แต่ได้ติดต่อประสานงานกับญาติผู้หนึ่งที่เชียงใหม่ไว้ก่อนหน้าแล้ว อีกทั้งพบว่าการเดินทางอพยพในขณะที่เป็นพระภิกษุนั้น มักได้รับความสะดวกสูงกว่าการเข้าเมืองในขณะที่เป็นฆราวาส

การเดินทางข้ามพรมแดนไทย-เมียนมาร์ ของพระภิกษุไทใหญ่

๓. บทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ต่อแรงงานอพยพไทใหญ่

๓.๑ บทบาทของการเป็นพระภิกษุได้แก่ บทบาทช่วยสอนธรรมะแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อทำหน้าที่จรรโลงพระพุทธศาสนา สั่งสอนให้ประชาชนเป็น

คนดี ทั้งนี้การปฏิบัติตนของพระภิกษุต้องปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด รักษาวินัยสงฆ์ ให้สมบูรณ์ ซึ่งเป็นบทบาทการสร้างกิจวัตรปฏิบัติตามหลักของพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากการปฏิบัติตนในศีลวินัยอย่างเคร่งครัดแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ในการดูแลวัด ให้มีความสะอาดดูสวยงามตลอดเวลา นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการแนะนำศาสนพิธีให้แก่ญาติโยมทั่วไปใหญ่และเป็นคนไทย

พระภิกษุไทใหญ่กำลังอบรมเยาวชนไทใหญ่

๓.๒ บทบาทการช่วยเหลือแรงงานอพยพไทใหญ่ ประกอบด้วย บทบาทสำคัญ ๔ ประการ คือ บทบาทที่ปรึกษาด้านแรงงานให้แรงงานไทใหญ่ ปฏิบัติตนตามเงื่อนไขการผ่อนปรนของรัฐบาล รวมถึงการหาวิธีการช่วยเหลือให้สามารถแก้ไขปัญหาอื่น ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานให้สำเร็จลุล่วง หรือจากปัญหาใหญ่ให้หมดสิ้นลุล่วง บทบาทด้านการสอนภาษาให้แก่แรงงานอพยพไทใหญ่และบุตรหลาน รวมทั้งการสอนหลักการใช้ภาษาไทใหญ่ ให้แก่บุตรหลานของแรงงานอพยพไทใหญ่ที่ถูกต้อง มีให้สูญหายไปตามกาลเวลา เพราะสังคมสมัยใหม่การใช้ภาษาไทใหญ่น้อยลง บทบาทด้านการสั่งสอนแรงงานอพยพไทใหญ่ให้ใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท รู้จักอดออมนำเงินที่ได้ไปช่วยเหลือญาติพี่น้องที่เมียนมาร์

และไม่ประพัตตินนอกกลุ่มทางโดยเฉพาะให้อยู่ในกรอบของกฎหมายไทย และบทบาทด้านการช่วยเหลือสิ่งของให้แก่แรงงานอพยพไทใหญ่ ที่มีปัญหาด้านการเงินหรือมีเครื่องอุปโภคบริโภคที่ไม่เพียงพอ เป็นการช่วยเหลือเป็นครั้งคราวแก่ผู้ประสบปัญหามีรายได้ไม่เพียงพอ

พระภิกษุมอบสิ่งของช่วยเหลือผู้อพยพชาวไทใหญ่

อภิปรายผล

ผลการศึกษานี้มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาใช้ประกอบการอภิปรายผลเพื่อขยายความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องตลอดจนการความคิดเห็นของผู้วิจัยที่มีต่อประเด็นดังกล่าว ดังนี้

๑. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาประเทศไทยของพระภิกษุไทใหญ่ จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามาเมืองไทยของพระภิกษุไทใหญ่นั้น เป็นปัจจัยที่ค่อนข้างเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่โดยตรง ที่อยู่ในภาวะสงคราม หรือการถูกปราบปรามจากรัฐบาล เมียนมาร์ ด้วยเหตุนี้จึงมีกำลังกั๊กชาติไทใหญ่ เป็นการต่อสู้ที่มีมาอย่างยาวนาน ยากที่จะหาข้อยุติได้ง่าย แต่ในทางตรงกันข้าม กลับมีผลกระทบอันยิ่งใหญ่ ต่อประชาชนชาวไทใหญ่ที่ต้องถูกปราบปราม กดขี่

ข้ามแขวง ปล้นสะดมจากกองทัพเมียนมาร์ และต้องถูกรังขอจากกองทัพกองกำลังกู้ชาติ ให้ส่งคนในครอบครัวเข้าไปเป็นทหาร เพื่อต่อสู้เรียกร้องเอกราชให้แก่ไทใหญ่ นับว่าเป็นสภาพที่กินไม่เข้าคายไม่ออก

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาทั้งเอกสารและการสัมภาษณ์จากพระภิกษุ ทำให้เห็นว่าในช่วงที่รัฐบาลเมียนมาร์ ทำการปราบปรามประชาชนที่อยู่ในพื้นที่สู้รบนั้น จะอยู่บนพื้นฐานความโหดร้าย ขาดความประนีประนอม ถูกฆ่าฟันล้มตายเป็นจำนวนมาก สร้างความเกลียดชังคับแค้นจากประชาชนชาวไทใหญ่เป็นอย่างยิ่ง จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญนำไปสู่ปัญหาปัจจัยอื่น ที่มีผลต่อการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่

ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยนอกประเทศเมียนมาร์ ที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาประเทศไทยของพระภิกษุไทใหญ่ พบว่าประกอบด้วย ปัจจัยด้านการเมืองในประเทศไทยที่ใช้วิธีการแก้ไขปัญหาค้นคว้าด้วยวิธีการไม่รุนแรง ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีพื้นฐานคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาของชาวไทใหญ่ ทำให้สามารถปรับตัวหรือได้รับการยอมรับได้ง่าย ปัจจัยด้านการมีญาติพี่น้องอยู่ในเมืองไทยที่จังหวัดเชียงใหม่ หรือจังหวัดใกล้เคียงอื่น ปัจจัยด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ทำให้ต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น แต่แรงงานในประเทศไทยมีไม่เพียงพอ ทำให้ผู้ประกอบการหันไปพึ่งพาแรงงานต่างด้าวมากยิ่งขึ้นรวมทั้งรัฐบาลได้มีมาตรการผ่อนปรนแรงงานต่างด้าว ให้สามารถทำงานในเมืองไทยได้โดยถูกกฎหมาย

๒. ลักษณะและวิธีการอพยพของภิกษุไทใหญ่ ส่วนใหญ่เข้ามาในขณะครองสมณเพศ โดยมีวิธีการเข้ามาทั้งการเดินทางเท้าโดยลำพัง และร่วมเดินทางมาเป็นหมู่คณะจำนวนหลายสิบคน แต่ก็พบว่า กรณีเดินทางเป็นหมู่คณะหลายสิบคนนั้น ต้องอาศัยผู้ชำนาญทางหรือนายหน้าทำหน้าที่ประสานงานกับทุกฝ่าย แม้กระทั่งกับข้าราชการที่เกี่ยวข้องในประเทศเมียนมาร์และในประเทศไทย นอกจากนี้ยังพบว่ามีส่วนเดินทางด้วยรถยนต์รับจ้างตั้งแต่ต้นการเดินทาง ในลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ครองสมณเพศ เพราะการครองสมณเพศนั้น พระภิกษุไทใหญ่กล่าวว่ามักได้รับความสะดวกกว่าการเดินทางในขณะเป็นฆราวาส นอกจากนี้

ในขณะที่เดินทางเข้ามาเมืองไทย ก็อาศัยขอความช่วยเหลือจากพระภิกษุในประเทศไทย ญาติพี่น้องในประเทศไทยที่คอยอำนวยความสะดวกทำให้ลดปัญหาการแสดงตนแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ แสดงให้เห็นว่า สภาพทางวัฒนธรรมและประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนของประเทศไทยและเมียนมาร์ ทำให้ได้รับการอนุโลมจากบุคลากรของทั้งสองประเทศค่อนข้างมาก จะเห็นได้ว่าการอพยพของพระภิกษุไทใหญ่เข้าสู่ประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่ เป็นไปตามลักษณะกระบวนการย้ายถิ่น ๓ ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ การตัดสินใจย้ายถิ่น โดยมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ระหว่างการย้ายถิ่น ได้แก่ กระบวนการเดินทางและการอำนวยความสะดวกในการเดินทาง และเมื่อไปถึงประเทศไทย ซึ่งจะเกิดเครือข่ายส่วนบุคคล มากกว่าอาศัยเครือข่ายที่เป็นทางการ โดยเฉพาะกรณีของการอพยพเคลื่อนย้ายของพระภิกษุไทใหญ่ ทำให้เป็นระบบการพึ่งพาบุคคลที่เกี่ยวข้อง จนสามารถนำพระภิกษุหรือฆราวาสชาวไทใหญ่เข้ามายังประเทศไทยได้อย่างสะดวกและราบรื่น แม้ว่าสถานการณ์การอพยพเคลื่อนย้ายในขณะนั้นเป็นไปในลักษณะที่ขัดต่อกฎหมาย แต่ก็ได้รับการอำนวยความสะดวกจากผู้ประสานงานทำให้การเดินทางราบรื่น อีกทั้งทำให้เห็นถึงความเกรงใจ ระหว่างบุคลากรของราชการกับผู้อพยพซึ่งเป็นพระภิกษุ ทำให้ผู้ครองสมณเพศมีโอกาสดอพยพ มายังเชียงใหม่เป็นได้ค่อนข้างง่าย อย่างไรก็ตาม ในกรณีอพยพเคลื่อนย้ายโดยอาศัยนายหน้าหรือผู้ชำนาญทาง ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ แม้ว่าพระภิกษุไทใหญ่จะให้สัมภาษณ์ว่าบางกลุ่มก็ไม่สามารถเข้ามาได้ เพราะถูกตรวจสอบจนไม่สามารถอพยพเข้ามาประเทศไทยได้ แต่ก็ทำให้เห็นว่าโอกาสการใช้นายหน้าของผู้อพยพเป็นช่องทางที่สำคัญ โดยยอมเสียค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดการจำนวนหนึ่ง แม้จะสูงเมื่อเทียบกับภาวะเศรษฐกิจของผู้อพยพแต่ก็มีความคุ้มค่า เพราะหากอยู่ในประเทศเมียนมาร์จะได้รับแรงกดดันมากกว่าเป็นทวีคูณ

๓. บทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ต่อแรงงานอพยพไทใหญ่ ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุไทใหญ่มีการแสดงบทบาทของพระภิกษุใน ๒ บทบาทใหญ่ คือ บทบาทของความเป็นพระภิกษุ และบทบาทที่มีต่อแรงงานอพยพไทใหญ่

โดยบทบาทของความเป็นพระภิกษุ ต้องปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดในศีลธรรมและวินัยของสงฆ์ ศึกษาเล่าเรียนใน พระธรรม มีวัตรปฏิบัติที่สงฆ์พึงต้องแสดง ได้แก่ การออกบิณฑบาต การสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ตลอดจนต้องหมั่นเพียรดูแลวัดที่พำนักอาศัย ให้มีความสะอาดสะอาดอันอยู่ตลอดเวลา หรือการดูแลศาสนสถานให้อยู่ในสภาพร่มเย็น น่าเลื่อมใส ในขณะที่บทบาทที่มีต่อแรงงานอพยพไทใหญ่ ที่เกี่ยวข้องกับทบาทสำคัญ ๔ ประการ คือ บทบาทที่ปรึกษาด้านแรงงานให้แรงงานไทใหญ่ ปฏิบัติตนตามเงื่อนไขการผ่อนปรนของรัฐบาล การหาวิธีการช่วยเหลือให้สามารถแก้ไขปัญหาให้แก่แรงงานอพยพไทใหญ่ การสอนภาษาไทยและไทใหญ่ให้แก่แรงงานอพยพไทใหญ่และบุตรหลาน บทบาทด้านการส่งเสริมแรงงานอพยพไทใหญ่ ให้ใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท รู้จักอดออม นำเงินที่ได้ไปช่วยเหลือญาติพี่น้องที่ เมียนมาร์ และไม่ประพฤติดนนอกกลุ่มนอกลทาง โดยเฉพาะให้อยู่ในกรอบของกฎหมายไทย และบทบาทด้านการช่วยเหลือสังคมให้แก่แรงงานอพยพไทใหญ่ ที่มีปัญหาด้านการเงินหรือมีเครื่องอุปโภคบริโภคที่ไม่เพียงพอ เป็นการช่วยเหลือเป็นครั้งคราวแก่ผู้ประสบปัญหาหมีรายได้ไม่เพียงพอ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการแสดงบทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ เป็นการแสดงบทบาททั้งในฐานะเป็นพระภิกษุ ที่ต้องอยู่ภายใต้หลักธรรมวินัยให้เหมาะสมแก่การเป็นผู้ครองสมเพศมีประชาชนเคารพกราบไว้ และบทบาทเป็นที่พึ่งให้แก่เพื่อนร่วมชะตากรรมที่ต้องละถิ่นฐานบ้านเกิดมาอยู่พื้งพิง ประกอบอาชีพในประเทศอื่นให้รู้จักประมาณตน และอยู่อย่างเคารพในสถานที่ ไม่กระทำความเป็นบุคคลที่สังคมไม่พึงประสงค์ นอกจากนี้ยังให้เพื่อนร่วมชาติ คำนึงถึงเหตุผลที่ต้องอพยพโยกย้ายมายังจังหวัดเชียงใหม่ เพราะบ้านเกิดเมืองนอนนั้นพบแต่ความยากลำบากในชีวิต อีกทั้งอยู่อย่างเสี่ยงต่อความตาย ความเป็นอยู่จึงไม่สงบสุข แต่เมื่อเทียบกับการมาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ความหวาดระแวง ความหวาดกลัวก็ลดน้อยไป แต่ก็ต้องการให้ ทุกคนเคารพกฎกติกาของประเทศไทย แม้จะถูกกดขี่ด้านแรงงานก็ร้องขอให้แรงงานอพยพไทใหญ่เหล่านั้นมีความอดทนให้อดออมเพื่อมีเงินเหลือส่งไปช่วยเหลือญาติพี่น้อง ที่ต้องประสบชะตากรรมในประเทศเมียนมาร์ให้ได้ มีเงินไว้ใช้ยามจำเป็น

จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระภิกษุไทใหญ่ภายหลังอพยพเข้ามาอยู่เมืองเชียงใหม่แล้ว มีโอกาสได้ศึกษาพระธรรมวินัยอย่างเป็นระบบและระเบียบแบบแผน ซึ่งดีกว่าการศึกษาในขณะอยู่ในประเทศเมียนมาร์ รวมทั้งเป็นไปตามความตั้งใจที่ต้องการเข้ามาศึกษาทั้งพระธรรมวินัย บาลี และแผนกสามัญ นับว่าเป็นการแก้ไขปัญหาด้านการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า บทบาทสำคัญของพระภิกษุไทใหญ่ที่ต้องการช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติ ที่เข้ามาแสวงหาที่ทำกิน และแสวงหาโอกาสที่ดีในเมืองเชียงใหม่ ได้คงความเป็นไทใหญ่ รู้จักตนเอง รู้จักกลุ่ม และรู้จักทดแทนให้แก่สังคม ที่ให้ความอยู่ดีกินดีด้วยการไม่ประพฤติดนให้เป็นภาระแก่สังคมเมืองเชียงใหม่ พระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญต่อการสร้างความรักชาติ คำนึงถึงญาติพี่น้องที่มีความเป็นอยู่อย่างยากลำบากในประเทศเมียนมาร์ ด้วยการส่งเงินที่ได้รับค่าน้ำพัก น้ำแรงของตน หมายถึง แรงงานอพยพไทใหญ่ต้องคำนึงถึงการอดออม และความอดทนที่ยิ่งใหญ่ เพื่อให้ชีวิตของตนเอง ครอบครวั และสังคมไทใหญ่ ในเมียนมาร์ ให้ดีขึ้นไปด้วยในอนาคต แต่ผลการวิจัยดังกล่าวมิได้บ่งบอกถึงการสร้างบทบาทก้าวร้าว ให้รักชาติในลักษณะต้องลุกขึ้นต่อสู้ร่วมกับกองกำลัง กู้ชาติใด ๆ ทั้งสิ้น เพียงแต่บทบาทของพระภิกษุไทใหญ่ที่พบในการวิจัยเป็นการสร้างความหวังให้ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่มีเสถียรภาพ ภายใต้การไม่เบียดเบียน และไม่ต้องการให้คนอื่นมาเบียดเบียน ที่นับว่าเป็นเรื่องยากยิ่งต่อการอยู่ในรัฐฉาน ประเทศ เมียนมาร์ ที่ยังคงเต็มไปด้วยการต่อสู้ แต่บทบาทที่พระสงฆ์ได้สั่งสอนให้แก่แรงงานอพยพไทใหญ่นั้น สามารถใช้ได้ผลดีกับการอยู่ร่วมกับคนในเมืองเชียงใหม่ ที่มีศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีคล้ายคลึงกัน

บรรณานุกรม

กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์. พงศาวดารใหญ่. เล่ม ๑, กรุงเทพฯ : องค์การค้า
คุรุสภา, ๒๕๒๖.

ขจิตวัชย์ บุรุษพัฒน์. ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. พระนคร : แพรววิทยา,
๒๕๑๕.

ขวัญชีวัน บัวแดง. รายงานการวิจัย. พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยกับความสัมพันธ์
ชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง-คนเมือง ภายใต้แผนการวิจัย อำนาจ พื้นที่ และ
อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคม
ไทยภาคเหนือ. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย
พ.ศ.๒๓๔๙-๒๔๗๕ กรุงเทพฯ : ปรินญาณิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓.

_____. พ่อค้าวัวต่าง ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของ
ประเทศไทย (พ.ศ.๒๓๔๘-๒๕๐๓). เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญา
ท้องถิ่น, ๒๕๔๕.

ธนาภา เดชพาวุฒิกุล. การศึกษาการพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์
เมียนมาร์ที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ค.ศ.๑๘๘๐-๑๙๕๐.
เชียงใหม่: ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

ธานี แสงรัตน์. รายงานการศึกษาส่วนบุคคล “นโยบายต่างประเทศต่อเมียนมาร์
ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ปี ๒๕๕๕-๒๕๕๘”. (กรุงเทพฯ : สถาบันการต่างประเทศ
เทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงต่างประเทศ, ๒๕๕๕.

ธีรภาพ โลหิตกุล. คนไทในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ, ๒๕๓๘.

นคร พันธุ์ณรงค์. **ปัญหาชายแดนไทย-เมียนมาร์**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา

สังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

นางนุช จันทราวัย และเรณู วิชาศิลป์. **ไท (TAI)**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2541.

บรรจบ พันธุเมธา. **กาเลหม่านไตในรัฐฉาน**, กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือ, 2504.

ปานแพร เซาวันประยูร. **บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อกระบวนการผลิตซ้ำทาง**

อัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ :

ปริญญาานิพนธ์ ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, ๒๕๕๐.

พิมุข ชาญธนะวัฒน์. **การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ**

ชาวไทยใหญ่ กรณีศึกษาชาวไทยใหญ่ บ้านถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า

จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ปริญญาานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ยุพิน เข็มมุกด์. **สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา พ.ศ.๑๙๕๔-๒๑๐๑**.

กรุงเทพฯ : ปริญญาานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑.

_____. **ล้านนาภายใต้การปกครองของเมียนมาร์ พ.ศ.๒๑๐๑-๒๓๑๗**.

เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

ศิวัช นนทะวงษ์. “การแสดงทางวัฒนธรรม”, **วัฒนธรรมและสิทธิในประเทศไทย**.

๑๒, ๖๗ (เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๕๓) : ๑๔.

สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. **ประวัติศาสตร์ไทยใหญ่**. กรุงเทพฯ : โครงการประวัติศาสตร์

สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย, ๒๕๔๔.

สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. **ถิ่นฐานคนไทย (๒) ในรัฐฉาน**. โครงการบรรยายให้ความรู้บนเวที
พิพิธภัณฑ์ “มิวเซียมออนสเตจ” ครั้งที่ ๑. ลำพูน : ห้องประชุมพิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ หริภุญไชย จ.ลำพูน, ๒๕๕๕.

สุภางค์ จันทวานิช. **ผลกระทบของการย้ายถิ่นข้ามชาติต่อชุมชนชายแดนและ
ชุมชนที่มีผู้ย้ายถิ่นจำนวนมากในประเทศไทย: การสร้างความกลมกลืน
และความมั่นคงในชุมชน**. กรุงเทพฯ : รายงานการวิจัย สำนักงานเลขาธิการ
วุฒิสภา, ๒๕๕๑.

ออมสิน บุญเลิศ. **การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทย
พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : ปรินซ์นิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

Chao Tzang Yawngwe. **The Shan of Burma: memoirs of a Shan exile**.
Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1987.

Damrikul, U. **Lanna : Environment, society and culture**. Bangkok :
Rung-aroon Press, 1999.

Sao Saimong Mangrai. **The Shan States and the British annexation**. Inthaca.
New York : Department of Asian Studies, Cornell University, 1965.

Yangsang, J. **Monks' role in the changing society**. Chiang Mai : Unpublished
M.A.Thesis. Chiang Mai University, 1998.

สัมภาษณ์

พระวิจิตร อดตสาโร. สัมภาษณ์, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๕.

พระแสงเมือง ลุงไถ่น. สัมภาษณ์, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๕.

พระจันทร์ อินตา. สัมภาษณ์, ๑๖ กันยายน ๒๕๕๕.

อุภูณาวดา. สัมภาษณ์, ๑๖ กันยายน ๒๕๕๕.

มหาสาม สร้อยคำ. สัมภาษณ์, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๕.

- พระอธิการ. สัมภาษณ์, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระชายทอน. สัมภาษณ์, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระศรีนวล เอชโน. สัมภาษณ์, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระทิพย์มงคล วงศ์จันแก้ว. สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระหลู่ เอ็งสาม. สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระวี ใจดี. สัมภาษณ์, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระสามตีบ จิรธมโม. สัมภาษณ์, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระลุงจ้อ. สัมภาษณ์, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระจิ่งดำ ธรรมมวโร. สัมภาษณ์, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระชวานา. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระศิลปะชัย สันติกโร. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระศรีคำ เขมธโร. สัมภาษณ์, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระเขมาวัธ. สัมภาษณ์, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๕.
- พระมหาวัชชัย นามจ้อย (ภททสุธิ). สัมภาษณ์, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระวิสุทธิ. สัมภาษณ์, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระสามปอน หทัยเจริญ. สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. สัมภาษณ์, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- พระทัศน์ จะกะทูน. สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระสมบัติ. สัมภาษณ์, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระหน่อไธย อารยธมโม. สัมภาษณ์, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระพร จิตตกุลโล. สัมภาษณ์, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- ใจ คำเรือง. สัมภาษณ์, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.
- นันทิยะ ลุงมู. สัมภาษณ์, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.
- ส่ายมูหลิง ขันดี. สัมภาษณ์, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

วัฒนธรรมสุขภาพ Health culture

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สามารถ ใจดี*

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิต (The way of life) ของคนในสังคมนับตั้งแต่
วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีการสื่อความ
วิถีการจรรยาและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิถีแสดงความสุขทางใจ และ
หลักเกณฑ์การดำเนินชีวิตโดยแนวทางการแสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้นอาจเริ่มมาจาก
เอกชนหรือคณะบุคคลทำเป็นตัวอย่าง แล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบต่อกันมา
วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลาเมื่อมีการประดิษฐ์หรือ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่แก้ปัญหาคและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยมและในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม การจะรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้จึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมนั้น ให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนในสังคมใหญ่ ย่อมมีเนื้อหา รูปแบบ บทบาท และหน้าที่แตกต่างกันไป หากว่าความแตกต่างนั้น ไม่ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสังคมโดยส่วนรวมแล้วก็สมควรให้กลุ่มชนทั้งหลาย มีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระบบความเชื่อ สภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การติดต่อแลกเปลี่ยน กับวัฒนธรรมอื่น ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ กันยานุช เทาประเสริฐ, ๒๕๔๗)

ในส่วนของวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพตนเองเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ ระบบเครือญาติในการเกื้อกูลช่วยเหลือกัน ระบบความคิด ความเชื่อต่างๆ ที่เป็น ผลมาจากประสบการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้ในการแพทย์แบบประสบการณ์ ระบบ ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้เกิดการปรับตัวระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการช่วยเหลือ กันแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วย ระบบบริหารจัดการที่ยึดถือความเป็นผู้อาวุโส และความเป็นผู้รู้ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดระบบการแพทย์พื้นบ้านที่ประกอบด้วย การแพทย์แบบประสบการณ์ การแพทย์แบบโหราศาสตร์ การแพทย์แบบอำนาจ เหนือธรรมชาติที่มีผลต่อการปฏิบัติตนของชาวบ้านทั้งในยามปกติและเจ็บป่วย นอกจากนี้การมีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาสุขภาพในชุมชนนั้นก่อให้เกิดผู้นำ อย่างไม่เป็นทางการ การพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกระบวนการเหล่านี้ ยังก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่ช่วยให้เกิดการ พัฒนา ให้ชุมชนมีพลังที่จะต่อรองกับคนภายนอกในเรื่องต่างๆ ด้วย ดังนั้นเพื่อให้ประชาชน ได้มีโอกาสในการพัฒนาอย่างเต็มที่และสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง ของประชาชน ระบบการดูแลสุขภาพในปัจจุบันจึงควรเป็นระบบ

สุขภาพองค์รวม (Bio-social Health Care System) และเป็นระบบที่เปิด โอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาความสามารถในการดูแลตนเองโดยเป็นธรรมชาติ ที่สุดภายในกรอบวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้จะต้องเป็นระบบที่จัดสรรความรู้

ด้านสุขภาพที่ถูกต้องชัดเจนและสนับสนุนให้ประชาชนเป็นหุ้นส่วนของระบบการดูแลสุขภาพตนเองด้วย

ในสังคมวัฒนธรรมแต่ละแห่งทั่วโลก ความรู้ได้รับการส่งสมสืบทอดและพัฒนาจนกลายเป็นแบบแผนจารีตประเพณีและวิถีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป มีผลให้ระบบการดูแลสุขภาพ (Health care system) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจ วิถีคิดของมนุษย์แต่ละกลุ่มที่มีต่อความเจ็บป่วยในลักษณะต่างกัน โดยจะสัมพันธ์กับประสบการณ์และบริบทแวดล้อมทั้งด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และประวัติศาสตร์ของสังคมนั้น ระบบการดูแลสุขภาพนับเป็นภูมิปัญญาที่มีการก่อเกิดและปรับตัวจนมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมเป็นผลผลิตจากการสังเกตทดลองใช้กลั่นกรอง และส่งสมสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการดูแลสุขภาพเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับระบบอื่นๆ ในสังคม โดยทุกระบบต่างก็มีความสำคัญต่อความมั่นคงทางสังคมและการดำรงชีวิต นักมานุษยวิทยาชาวตะวันตกได้กล่าวไว้ว่าการดูแลสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับลักษณะทางวัฒนธรรมและการจัดระเบียบทางสังคม ระบบการดูแลสุขภาพจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและดำรงอยู่ในทุกสังคมเรื่อยมา สำหรับสังคมไทยการดูแลสุขภาพตั้งแต่อดีตอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วยวิถีคิด ความเชื่อ และวิถีพฤติกรรมในการดูแลสุขภาพที่เรียกว่า วัฒนธรรมสุขภาพ (Health culture) สังคมไทยในแต่ละภูมิภาคจึงมีการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งยังคงมีบทบาทอยู่มาก โดยเฉพาะ ในสังคมชนบท เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงและพึ่งพิงอาศัยกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืชและธรรมชาติในระบบนิเวศเดียวกันซึ่งฐานคิดของระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน คือ การรักษาโรคแบบองค์รวมระหว่างร่างกายและจิตใจโดยมีความเชื่อว่าสุขภาพที่ดีเป็นภาวะสมดุลของร่างกายและจิตใจของผู้ป่วย

วิถีคิดหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นสามารถนำมาเป็นพลังในการอธิบายและยกระดับวิถีคิด ความเชื่อที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์ การตีความของกลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมย่อยให้พ้นจากข้อกล่าวหาที่ว่าระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างมกมาย เป็นความเชื่อผิด ๆ ขาดความเป็นวิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์และอธิบายได้ตามหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ตามทัศนะของการแพทย์แผนปัจจุบันมักมองว่าระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านเป็นเพียง “ระบบความเชื่อ” ไม่มีมูลฐานของเหตุผลที่พิสูจน์ได้ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และมองข้ามการทำความเข้าใจในวิถีคิดเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคและระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านในวัฒนธรรมต่าง ๆ ไปอย่างน่าเสียดาย ระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านหรือการตอบสนองต่อความเจ็บป่วยของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันไปจากแนวคิดทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ซึ่งมีได้เป็นเพราะชาวบ้านหรือกลุ่มชาติพันธุ์ขาดข้อมูลหรือมีความเชื่อมกมายไร้สาระแต่ประการใดในทางตรงข้ามวิถีคิดเกี่ยวกับความเจ็บป่วยในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ และประเพณีปฏิบัติซึ่งมีโครงสร้างหรือระบบตรรกทางวัฒนธรรมในตัวของมันเอง วัฒนธรรมสุขภาพจึงเป็นประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจท่าทีของมนุษย์ต่อปัญหาความเจ็บป่วย ดังเช่น การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ พบว่า ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเห็นว่าการใช้ภูมิปัญญาไม่มีผลข้างเคียง ใช้ง่าย เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน ประหยัดค่าใช้จ่าย และยังทำให้ผู้ติดเชื้อและญาติมีสภาพร่างกายและจิตใจดีขึ้นเนื่องจากการรักษาตามความต้องการของผู้ป่วยและญาติแตกต่างจากแพทย์แผนปัจจุบันที่รักษาตามความรู้และความต้องการของแพทย์โดยเฉพาะโรงพยาบาลชุมชนแพทย์จะมีพุดคุย ชักถามอาการเจ็บป่วยน้อยมาก นอกจากนี้การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาด้านสุขภาพยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนให้คงอยู่ต่อไปและอยากให้มีการดูแลสุขภาพที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาด้านสุขภาพกับการแพทย์แผนปัจจุบัน (สามารถ ใจเตี้ย สิวลี รัตนปัญญาและสมชาย แสนวงศ์, ๒๕๕๖)

แนวคิดมานุษยวิทยากับความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพ

บนโลกและความสับสนต่อการมีชีวิตรอยู่ของผู้คนประวัติศาสตร์ของมานุษยวิทยาจึงอุดมไปด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับสุขภาพ ความเจ็บป่วย และการเยียวยารักษาโรค อาจกล่าวได้ว่าการแพทย์และพิธีกรรมเกี่ยวกับการขจัดปัดเป่าทุกข์ภัยที่คุกคามสุขภาพของบุคคลและสังคมนั้นเป็นหัวข้อเก่าแก่ของมานุษยวิทยาคู่เคียงกับเรื่องราวของการศึกษาเรื่องโครงสร้างสังคม เครือญาติ การแลกเปลี่ยน และปรัมปราคติ เช่นเดียวกับความรู้ด้านมานุษยวิทยาสาขาอื่นมานุษยวิทยาเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยในยุคแรกนั้นเริ่มต้นขึ้นในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อนักจักรวรรดินิยม พ่อค้าวานิช และมิชชันนารีได้เดินทางออกไปพบเห็นสังคมที่มีความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยที่แตกต่างไปจากสังคมของตน นักเดินทางเหล่านี้ได้ทำการบันทึกสารายวิถีความเป็นอยู่ที่ได้พบเห็น เมื่อบันทึกและจดหมายเหล่านั้นถูกส่งกลับและได้รับการศึกษาวិเคราะห์โดยนักคิดในยุโรปและสหรัฐอเมริกาจึงเกิดการสร้างแนวคิดทฤษฎีทางมานุษยวิทยาการแพทย์ขึ้นประวัติศาสตร์ของแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้จึงสะท้อนกระบวนการทัศน์ของแต่ละยุคสมัยอย่างชัดเจน

ในบริบทของสังคมไทยการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมสุขภาพและมิติทางสังคมวัฒนธรรมของการแพทย์และความเจ็บป่วยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพมีการสะสมองค์ความรู้และมีการเปลี่ยนผ่านทางด้านกรอบแนวคิดและทฤษฎีมาอย่างซ้ำ ๆ การที่พัฒนาการของมานุษยวิทยาทางการแพทย์เป็นไปอย่างเชื่องช้านี้ ด้านหนึ่งสะท้อนสถานะชายขอบของมานุษยวิทยาที่ดำรงอยู่ในท่ามกลางวาทกรรมกระแสหลักของวิทยาศาสตร์การแพทย์แบบชีวกลไก ในขณะที่มานุษยวิทยาการแพทย์นั้นมีสถานะที่ทำได้เพียงดิ้นรนประคองตนเองให้รอดพ้นจากการครอบงำของกระแสหลักอีกด้านหนึ่ง สถานะดังกล่าวสะท้อนการขาดความเข้มแข็งของชุมชนวิชาการด้านมานุษยวิทยาโดยรวมและด้านมานุษยวิทยาการแพทย์โดยเฉพาะซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพหุลักษณะทางการแพทย์ (Medical pluralism) ที่อธิบายความหลากหลาย

ของวัฒนธรรมสุขภาพที่ดำรงอยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ นั้นเป็นแนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางนักมานุษยวิทยาที่แสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริงซึ่งปรากฏเหมือนกันทุกสังคมทั่วโลกว่า ในสังคมหนึ่ง ๆ จะมีระบบการแพทย์มากกว่าหนึ่งระบบดำรงอยู่เสมอ ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีอย่างมาก หรือจะเป็นสังคมดั้งเดิมที่ห่างไกลจากความทันสมัยก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้เพราะโดยความเป็นจริงแล้วไม่มีระบบการแพทย์ระบบใดระบบเดียวที่จะมีความสมบูรณ์แบบในตัวของมันเองในการที่จะตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดจากความเจ็บป่วยได้อย่างบริบูรณ์ในทุกมิติอย่างเหมาะสมกับความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่มีอยู่ในสังคมได้ พหุลักษณะทางการแพทย์จึงเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่เกิดขึ้นในทุกสังคมทั่วโลกที่ว่า การแพทย์ระบบเดียวจะไม่สามารถตอบสนองปัญหาสุขภาพได้อย่างพร้อมมูลนั้นก็เพราะว่าสุขภาพและความเจ็บป่วยนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่มีหลายมิติ สลับซับซ้อน และเป็นพลวัต กล่าวได้ว่าสุขภาพโดยแท้จริงแล้วเป็นปรากฏการณ์ทางชีววัฒนธรรม (Biocultural phenomenon) ซึ่งในแต่ละวัฒนธรรม (และวัฒนธรรมย่อย) ย่อมมีนิยามสุขภาพที่แตกต่างกัน มีค่านิยม ความคิด ความเชื่อ และแบบแผนการปฏิบัติตนเกี่ยวกับความเป็นอยู่ที่ดีหรือสุขภาพะที่แตกต่างกัน สุขภาพจึงผันแปรปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม และมีใช่เพียงแต่วัฒนธรรมเท่านั้นที่แตกต่างกันไปในแต่ละถิ่นที่ แม้แต่กระบวนการชีววิทยาของมนุษย์ในแต่ละสังคมก็มีได้มีลักษณะสากลเหมือนกันทุกสังคม บริบททางสังคมของท้องถิ่นมีส่วนสำคัญยิ่งในการกำหนดให้ร่างกายตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมด้วยกลไกและกระบวนการทางชีววิทยาที่แตกต่างกัน

แม้แนวคิดเรื่องพหุลักษณะทางการแพทย์นั้นจะเพิ่งถูกพัฒนาขึ้นในราว ๒๐ ปีที่ผ่านมาเท่านั้น แต่โดยที่นักมานุษยวิทยาการแพทย์ได้ให้ความสนใจศึกษาวัฒนธรรมสุขภาพที่ดำรงอยู่อย่างแตกต่างหลากหลายในสังคมมนุษย์ แนวคิดในการมองความแตกต่างทางวัฒนธรรมสุขภาพจึงถูกสร้างขึ้นและสะสมมาตลอดประวัติศาสตร์ของมานุษยวิทยาการแพทย์ โดยแนวคิดเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลง

ไปตามยุคสมัยอย่างเป็นวิภาษวิธี ด้านหนึ่งแนวคิดเหล่านี้ชี้นำวิธีการและตีกรอบมุมมองของนักมานุษยวิทยาในการเข้าไปปฏิสังสรรค์กับวัฒนธรรมสุขภาพ อีกด้านหนึ่งแนวคิดเหล่านี้ถูกปรับเปลี่ยนปรับแก้จากการปฏิสังสรรค์ที่นักมานุษยวิทยามีกับวัฒนธรรมสุขภาพต่าง ๆ เราจะเห็นความหลากหลายของแนวคิดหรือมุมมองที่นักมานุษยวิทยาใช้ศึกษาวัฒนธรรมสุขภาพได้โดยประมวลจากประวัติศาสตร์แนวคิดแต่ละยุคสมัยของมานุษยวิทยา มนุษย์ในแต่ละสังคมต่างก็มีวิถีเอาชนะโรคภัยไข้เจ็บที่แตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระบบความเชื่อ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การติดต่อแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่น วิธีการเอาชนะความเจ็บป่วยนี้ค่อย ๆ พัฒนามาจนกลายเป็นระบบการดูแลสุขภาพของชุมชน ในสังคมสมัยโบราณการจัดการเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและความเจ็บป่วยเป็นไป ตามความเชื่อในอำนาจลึกลับ อำนาจเหนือธรรมชาติ และภูตผีปิศาจ รูปแบบการจัดการด้านสุขภาพจึงเป็นในรูปของการเซ่นไหว้ บวงสรวง และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยผู้จัดการอาจเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือหัวหน้าชุมชน (เสาวภา พรศิริพงษ์, ๒๕๓๙)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมสุขภาพ

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structure and Functionalism) ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมเป็นทฤษฎีแม่บทที่สำคัญทฤษฎีหนึ่งในจำนวนทฤษฎีทั้งหลายซึ่งในความเป็นจริงทฤษฎีนี้มีทฤษฎีสองทฤษฎีรวมกันอยู่ คือ ทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Functionalism) ของแรดคลิฟฟ์ บราวน์ (Radcliffe-Brown) และทฤษฎีหน้าที่นิยม (Fuctionalism) ของบรอนิสลอฟ มาลินอสกี (Bronislow Malinoski) ทฤษฎีนี้จะเน้นการทำความเข้าใจกับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม ฐานคติใหญ่ของการศึกษาสังคมกลุ่มโครงสร้างหน้าที่นิยม คือ ภายในสังคมนั้นมีการทำหน้าที่ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเพื่อความดำรงอยู่ของแต่ละสังคม ส่วนย่อยหรือระบบย่อยภายในสังคมจะปฏิบัติงานต่อเนื่องประสานสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งไปสู่ความมุ่งหมายสุดท้ายของแต่ละสังคม คือ ความอยู่รอด อิทธิพลของ

เดอร์กไคม์มีผลต่อแนวคิดของบราวน์ ในเรื่องโครงสร้างสังคมที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและกิจกรรมของมนุษย์โดยให้ความสำคัญกับหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อระบบสังคม

ทั้งนี้โครงสร้าง ก็คือ สถาบันของสังคมที่เกิดมาจากความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์นั่นเอง เขาเชื่อว่ามนุษย์ในทุกสังคมวัฒนธรรมมีความต้องการพื้นฐานทางจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรมคือ การตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หรือเปรียบเทียบเสมือนเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ๓ ด้านของมนุษย์ คือ ความต้องการด้านความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Biological and Psychological Needs) ความต้องการด้านสังคม (Instrumental Needs) และความต้องการทางด้านจิตใจ (Symbolic Needs) ซึ่งวัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ต้องทำคือการตอบสนองความต้องการของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้ง ๓ อย่างดังกล่าว ส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่เพื่อสนองความต้องการของปัจเจกชนในสังคมนั้น

ทฤษฎีวัฒนธรรม (Cultural Theory) สำคัญของทฤษฎีนี้ คือ สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับรูปแบบและวิวัฒนาการของวัฒนธรรมในสังคมและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม แนวคิดทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมจึงพิจารณาตั้งแต่พื้นฐานที่แตกต่างกันระหว่างสังคมดั้งเดิมและสังคมพัฒนา การปรับตัวของมนุษย์ในระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการที่ยังคงอยู่อย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของทฤษฎี คือ ไม่สามารถกำหนดชี้ชัดลงไปว่าลักษณะประเพณีวัฒนธรรมแบบใดมีอิทธิพลต่อการอยู่รอดของสังคมอย่างแท้จริง

ทฤษฎีสัญลักษณ์นิยม (Symbolism) อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรม คือ ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเนื่องจากวัฒนธรรมเป็นผลผลิตของมนุษย์ที่ถ่ายทอดไปยังสมาชิกของสังคมโดยผ่านการเรียนรู้และสัญลักษณ์ การจะเข้าใจชุมชนในพื้นที่วัฒนธรรมหนึ่งๆ เราสามารถเข้าใจผ่านขั้นตอนของการตีความตัวบท

วัฒนธรรมผ่านรหัสเจ้าของวัฒนธรรมโดยเฉพาะซึ่งนับเป็นวิธีการศึกษาวัฒนธรรมในปัจจุบัน โดยเฉพาะการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์จะต้องเข้าใจถึงความคิด จิตนาการ อารมณ์ความรู้สึก โลกทัศน์ของคนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ เป็นแนวคิดในการศึกษาทางมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ซึ่งเป็นเรื่องของการตีความพฤติกรรมของมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการอธิบายความคิดของมนุษย์ซึ่งแสดงออกในทางภาษาและการกระทำที่มีต่อสัญลักษณ์

ทฤษฎีธาตุ (Humour theory) ธาตุ (Humour) ในระบบการดูแลสุขภาพแบบทฤษฎีธาตุนั้นแตกต่างไปจากธาตุ (Element) ในทฤษฎีวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่หมายถึง สารบริสุทธิ์ที่เป็นสารที่ประกอบขึ้นจากอะตอมชนิดเดียวกันโดยไม่มีสารอื่นใดประกอบหรือเจือปน การดูแลสุขภาพแบบทฤษฎีธาตุเป็นแบบฉบับวัฒนธรรมดั้งเดิมทางการแพทย์ ๓ กระแส คือ วัฒนธรรมการแพทย์แบบกรีก แบบอินเดีย และแบบจีน ซึ่งทฤษฎีธาตุในทั้งสามวัฒนธรรมได้พัฒนาตัวบทในการอธิบายปรากฏการณ์ของร่างกายมนุษย์และความเจ็บป่วยจนเป็นทฤษฎีที่สลับซับซ้อนและเป็นระบบที่ดีที่สุด

จะเห็นได้ว่ามิติสุขภาพและกระบวนการทัศน์ทางวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องต่อปัจจัยเรื่องความเชื่อและการรับรู้ในการอธิบาย คาดคะเนต่อการมีพฤติกรรม การป้องกันโรคหรือระดับความรุนแรงของการเกิดโรคและผลกระทบต่อบุคคล จึงต้องนำวิธีการศึกษาเชิงโครงสร้าง เกี่ยวกับคติชนที่เกี่ยวข้องในวิถีชีวิต เช่น ความเชื่อในคำสอนสั่งของศาสนา ข้อห้ามปฏิบัติ (Taboos) นิยายปรัมปรา (Myths) ที่มนุษย์ได้รับการบ่มเพาะจากขบวนการขัดเกลาทางสังคมมาร่วมอธิบายด้วย

รูปแบบวัฒนธรรมสุขภาพ

การแพทย์ทางเลือก

ความตื่นตัวและมีการจัดระบบองค์ความรู้ในเรื่องการแพทย์อย่างจริงจัง เองจึงในต่างประเทศตลอดระยะเวลา ๑๐ กว่าปีที่ผ่านมารวมทั้งองค์การอนามัยโลกเองก็ตระหนักเห็นถึงความสำคัญดังกล่าวจึงมีการกำหนดยุทธศาสตร์ทางด้าน

การแพทย์ทางเลือกออกมาในแผนปี ค.ศ.๒๐๐๒-๒๐๐๕ ว่า จะช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ในการกำหนดนโยบายระดับชาติเพื่อประเมินและควบคุมการใช้ประโยชน์จากการแพทย์ทางเลือก ส่งเสริมการสร้างหลักฐาน (Evidence) ที่น่าเชื่อถือในด้านความปลอดภัย ศักยภาพ และคุณภาพของการรักษาและผลิตภัณฑ์ในกลุ่มนี้ และจะให้ความมั่นใจว่าจะสามารถมีบริการที่มีคุณภาพ มีราคาที่เหมาะสมได้ให้แก่ประชาชน รวมทั้งจะส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์ โดยผู้ให้บริการและผู้มารับบริการ และจากการสำรวจขององค์การอนามัยโลกเองพบว่ามีทางการแพทย์ทางเลือก ๕ เรื่องที่มีการใช้ประโยชน์ในโลกมากที่สุดคือ การแพทย์พื้นบ้านของจีน โยมิโอพาทีไครโอแพรกติก อายุรเวทและยูนานีซึ่งก็เป็นเรื่องทางการแพทย์ทางเลือกลำดับแรกของการดำเนินงานโดยองค์การอนามัยโลก กระแสความตื่นตัวเรื่องศาสตร์การแพทย์ทางเลือกในสังคมไทยนั้นเริ่มก่อตัวอย่างเด่นชัดเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๐ โดยเริ่มต้นจากการนำสมุนไพรมาใช้ การรื้อฟื้นภูมิปัญญาการแพทย์แบบพื้นบ้านไปจนถึงการแสวงหารูปแบบและวิธีการรักษาแบบต่าง ๆ จากต่างประเทศมาใช้กันอย่างหลากหลาย จนกระทั่งกระทรวงสาธารณสุขได้มีการก่อตั้งกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๔๕

คำว่าทางเลือกเทียบกับทางหลักจะเข้าใจว่าเป็นอีกทางหนึ่งที่น่ามาเป็นตัวเลือกในการตัดสินใจที่จะใช้ทางไหน ทางหลัก คือทางที่คนส่วนใหญ่ใช้กัน ส่วนทางเลือกเป็นทางใหม่ หรือทางอื่นที่เป็นตัวที่จะเลือกใช้หากคนยอมรับและใช้กันมากก็จะกลายเป็นทางหลักไปอีกเช่นกัน ความหมายของการแพทย์ทางเลือกนั้นขึ้นกับ เวลา และสถานที่ ในระยะเวลาแตกต่างกันความหมายก็แตกต่างกัน เช่น ในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ ในสมัยนั้นมีหมอฝรั่งนำการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามาใช้ในสยามประเทศเราเรียกการแพทย์แผนตะวันตกในตอนนั้นว่า การแพทย์ทางเลือก ในสถานที่ต่างกันจะมีความหมายแตกต่างกัน เช่น ในประเทศอินเดียจะใช้การแพทย์แผนอินเดีย เป็นการแพทย์หลักของประเทศอินเดีย เช่น การแพทย์อายุรเวทถือเป็นการแพทย์แผนปัจจุบัน ของอินเดียถูกต้องตามกฎหมาย เพราะประชาชนทั้งประเทศยอมรับที่จะใช้เป็นหลัก ประเทศจีนมีการใช้การแพทย์

แผนโบราณของจีนเป็นหลักถือเป็นการแพทย์กระแสหลักของจีนเช่นเดียวกัน (เทวัญ ธาณิรัตน์, ๒๕๔๙) สำหรับในประเทศไทย นั้น การแพทย์ทางเลือก คือ การแพทย์ที่ไม่ใช่การแพทย์แผนปัจจุบัน การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านไทย เป็นวิทยาการผสมผสานให้ใกล้เคียงกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ มิใช่การแพทย์ที่ให้การรักษาโดยใช้ยาแผนปัจจุบัน ผู้ให้การรักษา ไม่จำเป็นต้องจบวุฒิทางการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่เป็นผู้ที่ผ่านการอบรม และได้รับการฝึกฝนจนเป็นที่ชำนาญในแต่ละสาขาหรืออาจเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญสาขานั้นๆ ก็ได้ ซึ่งหัวใจสำคัญของแพทย์ทางเลือก คือ การเรียนรู้การดูแลตนเอง (Self-care training)

๑. ประเภทของการแพทย์ทางเลือก

๑.๑ จำแนกตามการนำไปใช้ คือ

คอมพลีเมนทารี เมดิซีน (Complementary Medicine) คือ การแพทย์ทางเลือกที่นำไปใช้เสริมหรือใช้ร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน

อัลเทอเนทีฟ เมดิซีน (Alternative Medicine) คือ การแพทย์ทางเลือกที่สามารถนำไปใช้ทดแทนการแพทย์แผนปัจจุบันได้ โดยไม่ต้องอาศัยการแพทย์แผนปัจจุบัน

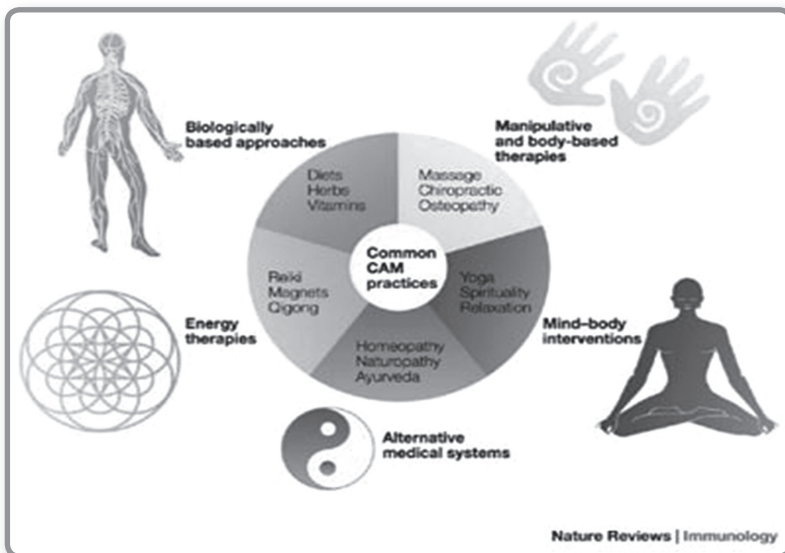
๑.๒ การจำแนกตามกลุ่มของการแพทย์ทางเลือก หน่วยงานของ National Center of Complementary And Alternative Medicine (NCCAM) ของสหรัฐอเมริกา ได้จำแนกออกเป็น ๕ กลุ่มดังนี้ คือ

ระบบอัลเทอเนทีฟ เมดิซีน (Alternative Medical Systems) เป็นระบบการแพทย์ทางเลือกที่มีวิธีการตรวจรักษาวินิจฉัยและการบำบัดรักษาที่มีหลากหลายวิธีการ ทั้งด้านการให้ยา การใช้เครื่องมือมาช่วยในการบำบัดรักษา และหัตถการต่างๆ เช่น การแพทย์แผนโบราณของจีน การแพทย์แบบอายุรเวชของอินเดีย เป็นต้น

ระบบมายด์ บอดี้ อินเตอร์เวนชัน (Mind-Body Interventions) คือ วิธีการบำบัดรักษาแบบใช้กายและใจ เช่น การใช้สมาธิบำบัด โยคะ ชี่กง เป็นต้น ระบบบำบัดที่ใช้สารชีวภาพ (Biologically Based Therapies) คือ วิธีการบำบัดรักษา

โดยใช้สารชีวภาพ เช่น สมุนไพร วิตามินหรือแร่ธาตุทั้งอาหารสุขภาพ เป็นต้น ระบบการบำบัดโดยใช้หัตถการ (Manipulative and Body-Based Methods คือ วิธีการบำบัดรักษาโดยใช้มือ เช่น การนวด การดัด การจัดกระดูก เป็นต้น

พลังบำบัด (Energy Therapies) คือ วิธีการบำบัดรักษาที่ใช้พลังงานในการบำบัดรักษาที่สามารถวัดได้และไม่สามารถวัดได้ในการบำบัดรักษา เช่น การสวดมนต์บำบัด พลังกายทิพย์ พลังจักรวาล เรกิ โยเร เป็นต้น

รูปแบบของการแพทย์ทางเลือก

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลสุขภาพกรุงเทพ (๒๕๕๖)

ปัจจุบันระบบการแพทย์ทางเลือกในระบบสังคมมีการแข่งขันค่อนข้างมาก การแพทย์ทางเลือกในบางส่วนก็ถูกใช้ในการป้องกันความเจ็บป่วยหรือส่งเสริมให้มีสุขภาพที่ดี

การแพทย์แผนไทย

การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine) เป็นวิธีการดูแลสุขภาพของคนไทยที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีไทย มีการใช้สมุนไพรทั้งในรูปแบบอาหาร และยา ใช้ในการอบ การประคบ และการนวด การแพทย์แผนไทยมีการวินิจฉัยโรคเป็นแบบความเชื่อแบบไทยมีองค์ความรู้เป็นทฤษฎีโดยพื้นฐานทางพุทธศาสนาผสมกลมกลืนกับความเชื่อทางพิธีกรรม มีการเรียนการสอนและการถ่ายทอดความรู้อย่างกว้างขวางสืบทอดมายาวนานหลายพันปี ได้มีการฟื้นฟูการแพทย์แผนไทยกันอย่างกว้างขวาง หลังจากที่มีการแพทย์แผนไทยถูกละเลยและเลือนหายไปจนกลายเป็นเพียงการรักษาคนไข้แบบนอกระบบ เพราะพระราชบัญญัติการแพทย์เพื่อควบคุมการประกอบโรคศิลปะซึ่งประกาศเมื่อปี พ.ศ.๒๕๖๖ มีผลโดยตรงทำให้การแพทย์แผนไทยเป็นสิ่งผิดกฎหมาย หมอยาไทยทั้งหมดทั้งหมอลวงและหมอเชลยศักดิ์ (หมอพื้นบ้าน) ต่างได้ละทิ้งอาชีพ แพทย์แผนไทยได้กลายเป็นหมอนอกระบบเรียกว่าการแพทย์แผนโบราณ ซึ่งหมายถึง “ผู้ประกอบโรคศิลปะโดยอาศัยความสังเกต ความชำนาญอันได้บอกเล่าต่อกันมาเป็นที่ตั้งหรืออาศัยตำราอันมีมาแต่โบราณโดยมิได้ดำเนินไปในทางวิทยาศาสตร์” การที่พระราชบัญญัติให้คำจำกัดความว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์นี้เอง ทำให้การแพทย์แผนไทยขาดการสนใจจากวงการการสาธารณสุขไทย ทำให้ต้องดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวและขาดการสนับสนุน

ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบันเสด็จพระราชดำเนินวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ในครั้งนั้นได้ทรงปรารภว่าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นแหล่งรวบรวมตำราแพทย์แผนไทยอยู่แล้วทำไมไม่จัดให้มีโรงเรียนสอนการแพทย์แผนไทยในวิชาเวชกรรม ผดุงครรภ์ หัตถเวช และเภสัชกรรมเพื่อเป็นวิทยาทานให้แก่ผู้สนใจที่ต้องการศึกษา ทำให้คณะกรรมการวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พร้อมด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้าน การแพทย์แผนไทยที่ยังหลงเหลืออยู่ได้รับสนองพระราชปรารภและจัดทำหลักสูตรโรงเรียนแพทย์แผนโบราณขึ้นในนาม “โรงเรียนแพทย์แผนโบราณแห่งประเทศไทย”

ปี พ.ศ.๒๕๓๒ การแพทย์แผนไทยได้เข้าสู่ระบบราชการโดยกระทรวงสาธารณสุขได้จัดตั้งศูนย์การประสานงานการแพทย์และเภสัชกรรมแผนไทยขึ้นเป็นองค์กรประสานงานการพัฒนาการแพทย์แผนไทยต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๖ จึงได้จัดตั้งเป็นสถาบันการแพทย์แผนไทยขึ้นอย่างไม่เป็นทางการเป็นหน่วยงานระดับสูงกว่ากอง สังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข และได้รับการรับรองฐานะอย่างเป็นทางการในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๓ ต่อมาโดยพระราชบัญญัติคุ้มครอง ส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๘ ๒ ก. ลงวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๔ หน่วยงานใหม่ที่เกิดขึ้นมีชื่อว่า “สถาบันการแพทย์แผนไทย” และในปัจจุบันมีกรมการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก สังกัดกระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานในด้านนี้

การแพทย์แผนไทยเป็นการแพทย์แบบองค์รวม มีองค์ความรู้ ครอบคลุมการบำบัดรักษาโรคอย่างครบถ้วน คือ รู้การเกิดของโรค รู้สาเหตุของโรคจากปัจจัยต่าง ๆ รู้จักโรค ทราบถึงอาการโรค และชื่อสมมติของโรคตามอาการ รู้จักยารักษาโรค ทราบถึงสรรพคุณและวิธีปรุงยา รู้วิธีการรักษาโรค ทราบว่ายาชนิดใด วิธีรักษาแบบใดเหมาะสำหรับโรคใด ๆ ความรู้ทั้ง ๔ จึงเป็นหลักปฏิบัติในการวิเคราะห์ และบำบัดรักษาโรคของคนไทย

การบำบัดโรคแผนไทยการบำบัดโรคตามแพทย์แผนไทย

หมอแผนไทยเป็นส่วนสำคัญในการแพทย์แผนไทย เพราะการแพทย์แผนไทยเกิดจากการบูรณาการองค์ความรู้จากหมอพื้นบ้านจากทั่วประเทศมานานอย่างช้า ๆ นานแล้ว มักใช้วิธีการหลายวิธีเพื่อให้ผลรักษาทั้งทางร่างกาย และจิตใจ เช่น การใช้ธรรมชาติบำบัด กายภาพบำบัด จิตบำบัด และการใช้ยา ดังนี้

๑. การใช้สมุนไพร ปัจจุบันคนหันมาให้ความสนใจกับการดูแลสุขภาพกันมากขึ้น และนโยบายด้านสุขภาพของรัฐบาลเองก็ส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิเท่าเทียมกันในทุก ๆ ด้าน ซึ่งรวมถึงด้านสุขภาพด้วยและจากเหตุดังกล่าวนี้เองสมุนไพรจึงได้ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญอีกครั้งซึ่งในระบบการแพทย์แผนไทยจะใช้ยาสมุนไพรเป็นหลัก

การเก็บสมุนไพรไปปรุงยา

๒. การนวดไทยหรือบางครั้งเรียกหัตถเวชหรือหัตถศาสตร์ เป็นวิธีการรักษาความเจ็บป่วยที่เก่าแก่วิธีหนึ่งที่รวมอยู่กับการแพทย์แบบดั้งเดิมของไทย มีความเป็นมาอย่างไรไม่มีหลักฐานแน่ที่ชัดเจนแต่เชื่อกันว่าเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ในการต่อสู้กับความเจ็บป่วย จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งจนมีหลักในการปฏิบัติและมีวิธีการเฉพาะตัว การนวดไทยเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มีการพัฒนามาเป็นลำดับในขณะเดียวกันก็มีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้จากวัฒนธรรมหลักอื่นๆ เช่น วัฒนธรรมอินเดียดังที่พบว่าเส้นประธานสิบ จำนวน ๕ เส้น คือ อิทา ปิงคลา สุมณา กาลหารี และสิกขินี ตรงกับชื่อของทางเดินพลังกฤษณาลินีในโยคะศาสตร์ อีกทั้งฤๅษีดัดตนบางท่าก็มีส่วนคล้ายกับอาสนะโยคะ ส่วนการแลกเปลี่ยนกับการแพทย์จีนทฤษฎีจิงลั่วของจีนอาจมีอิทธิพลต่อหลักของการนวดไทยไม่มากนักน้อยและการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนศาสตร์และศิลป์การนวดของไทยและจีนอาจมีมาแล้วในประวัติศาสตร์อันยาวนานของทั้งสองชาติ

ทั้งนี้รูปแบบการนวดในแต่ละภูมิภาคในประเทศไทยจะมีความเหมือนและแตกต่างกัน โดยภาคเหนือมีรูปแบบวิธีการนวด ย่ำ (เหยียบ) เด็ก (กด) บิด ฮ้าว (ดัด/ดึง) เขียบแคะ (เขียบเส้น) ย่ำขาง จักเอ็น ดอกเส้น ภาคกลางมีรูปแบบวิธีการนวด กด บีบ การเหยียบหลักแดง ภาคอีสานมีรูปแบบวิธีการนวด (การถอนนิ้วคล้ายกำแล้วดึงออก) นวดจับเส้น เขียบเส้น ภาคใต้มีรูปแบบวิธีการนวด จับเส้น เขียบเส้น ดึงเส้น รีดเส้น เขียบเส้น ไล่ตามเส้นกระดูก ดึง กดจุด

๓. การใช้พิธีกรรมและความเชื่อ พิธีกรรมและความเชื่อตามหลักการแพทย์แผนไทยมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้านตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติ ไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา ยังไม่รู้จักรัสสาวเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกิดมูลกัน รู้ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของจักรวาลซึ่งเต็มไปด้วยความเร้นลับ มีพลังและอำนาจที่เขาไม่อาจจะหาคำอธิบายได้ ความเร้นลับดังกล่าวรวมถึงญาติพี่น้องและผู้คนที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านยังความสัมพันธ์กับพวกเขา ทำบุญและรำลึกถึงอย่างสม่ำเสมอทุกวันหรือในโอกาสสำคัญๆ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่ามีเทพเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่า เขา สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพ และพอดิพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติที่ได้ให้ชีวิตแก่ตน พิธีกรรมต่างๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว เช่น งานบุญพิธีที่เกี่ยวกับน้ำ ข้าว ป่าเขา รวมถึงสัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่างๆ มีพิธีสู่ขวัญข้าว เป็นต้น

ดังนั้นการแพทย์แผนไทยจึงเป็นกรรมวิธีทางภูมิปัญญาที่ไม่มีทางสูญสิ้นไปอย่างแน่นอน มิใช่สิ่งเก่าใช้ไม่ได้ หรือพ้นสมัยแต่ยังเป็นนวัตกรรมทางความคิดและอิงธรรมชาติ วิถีคนไทยที่ยังก้าวต่อไปในอนาคต

การแพทย์พื้นบ้าน

การแพทย์พื้นบ้าน (Traditional Medicine) เป็นภูมิปัญญาในการดูแลและบำบัดรักษาโรคที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของผู้คนในชุมชนที่ผ่านการลองผิดลองถูก มีการคิดค้น พัฒนา สังสม และถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคนจนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามแต่สังคมวัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งวิธีการวินิจฉัยโรค การเรียกชื่อโรค และการรักษา ระบบการแพทย์พื้นบ้านเกิดขึ้นบนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและคนกับคนในจารีตแบบเดิม

ที่คนยังยอมรับอำนาจของธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติ และจัดระเบียบความสัมพันธ์ของคนบนพื้นฐานโลกทัศน์ดังกล่าวทั้งเพื่อให้คนสามารถเข้าถึงทรัพยากรโดยทั่วถึงและเพื่อสืบทอดและสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุด ระบบการแพทย์ในจารีตดังกล่าวจะมีขอบเขตของความเจ็บป่วยที่กว้างขวาง กล่าวคือ รวมความผิดปกติของร่างกายและจิตใจไว้อย่างครอบคลุมรอบด้าน ดังการอธิบายถึงแหล่งที่มาของความเจ็บป่วยไว้ทั้งอำนาจของธรรมชาติอำนาจเหนือธรรมชาติและอำนาจทางสังคม การกำหนดขอบเขตของความเจ็บป่วยไว้กว้างขวางก็เพื่อให้ความเจ็บป่วยเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ให้นักกลุ่มต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละฝ่ายที่มีอยู่เพื่อให้คนป่วย ได้มีทางออกของชีวิตอย่างดีที่สุด ในขณะเดียวกันก็เพื่อให้ความเจ็บป่วยซึ่งถือว่าเป็นวิกฤติของชีวิตเป็นพื้นที่สำคัญในการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมแบบพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันระบบการแพทย์พื้นบ้านเป็นการปฏิบัติในความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการแพทย์สมัยใหม่ ซึ่งทำให้การแพทย์พื้นบ้านกลายเป็นแพทย์ขายขอบและสูญเสียความชอบธรรมในการปฏิบัติทางด้านสุขภาพ (วิเชียร ไทยเจริญ, ๒๕๔๗) ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยเป็นการดูแลสุขภาพในชุมชนแบบดั้งเดิมที่มีคู่มากับประเทศไทยตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัยซึ่งมีความหลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปแต่ละสังคม วัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ระบบวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านมีเอกลักษณ์เฉพาะวัฒนธรรม และมีการเรียนรู้โดยอาศัยรากฐานประสบการณ์และรากฐานความเชื่อศาสนา ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ หมอพื้นบ้าน ผู้ป่วย และบริบททางสังคมวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังมีปฏิสัมพันธ์ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันและระบบการแพทย์อื่นในสังคมด้วย เหตุนี้จึงทำให้ระบบวัฒนธรรมนี้ไม่หยุดนิ่งและมีการปรับตัวตลอดเวลา เปรม ชินวันทนานนท์ (๒๕๔๗) กล่าวว่า ก่อนที่บริการทางสาธารณสุขแผนใหม่จะเข้ามามีบทบาทในสังคมล้านนาและสังคมไทยทั่วประเทศนั้น ภาคเหนือมีการแพทย์พื้นบ้าน มีตำรา คัมภีร์ ไบหลาน ซึ่งมักจะจารึกเป็นภาษาธรรมล้านนาและมีการเรียนสืบทอดกันภายใน

ครอบครัว หมอพื้นบ้านล้านนาหรือที่เรียกว่าหมอเมืองมีความสำคัญในการดูแลและรักษาอาการเจ็บป่วยของคนในท้องถิ่น เพราะเป็นผู้มีความสามารถในการแพทย์เป็นผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บให้กับคนทั้งชุมชน ผู้ที่จะเป็นหมอเมืองได้นั้นต้องมีคุณสมบัติหลายประการ เช่น ต้องเคยบวชเรียนมาก่อน มีความสามารถทั้งด้านพุทธ พิธีกรรม อักษรศาสตร์รวมถึงไสยศาสตร์ หรือบางคนเกิดมาในฤกษ์ที่เหมาะสมจะเป็นหมอ ทายาทของพ่อหมอก็จะเรียนจนได้เป็นหมอ

คัมภีร์ใบลานภาษาล้านนากับทีกสูตรยา

ระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงมีพื้นฐานของความหลากหลายที่ผู้คนมีสิทธิ์ในการเลือกด้วย เครือข่ายและตัวหมอเข้าสู่ความสัมพันธ์ในกระบวนการตรวจรักษาคนไข้ด้วยความสัมพันธ์ของคนที่มีอัตลักษณ์ร่วมกันดำเนินไปจนญาติพี่น้องภายในสถานการณ์ที่เป็นปกติธรรมดา ในสภาพเช่นนี้คนไข้จึงไม่เครียดหรือรู้สึกว่าเป็นตนเองอยู่ในสภาพที่ไม่เหมือนกับคนอื่นเมื่อตนเป็นผู้เจ็บป่วย ระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงไม่ได้มีหน้าที่เพียงการดูแลสุขภาพเท่านั้น แต่มีส่วนสำคัญในการสร้างและผลิตซ้ำอำนาจของชุมชนไม่ว่าจะเป็นอำนาจของผี ของพระเจ้าหรือของบุญกรรม

ส่งผลให้ระบบการแพทย์พื้นบ้านมีหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดเกื้อกูลของคนในชุมชน และต่างชุมชนไปพร้อมกันด้วย ลักษณะของแพทย์พื้นบ้านตามภูมิภาคมีลักษณะ ดังนี้

๑. ระบบการแพทย์พื้นบ้านภาคเหนือ

ทั้งนี้ความหลากหลายของสาเหตุการเกิดโรคทำให้ทางภาคเหนือมีหมอพื้นบ้านหลายประเภท เช่น หมอผี หมอสู่วัณญ์ หมอสะเดาะเคราะห์ หมอเมือง หมอเมือ หมอทรง หมอสมุนไพร และพระ นอกจากนี้ชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่อง ของกรรม ถือว่าการเจ็บป่วยเป็นเรื่องของกรรมอย่างหนึ่ง ที่อาจเป็นความสัมพันธ์ในร่างกายของตน เช่น จิตหรือขวัญกับธาตุ หรือระหว่างธาตุกับธาตุ หรืออาจเกิดจากความสัมพันธ์ภายนอกตัวตนก็ได้ เช่น ระหว่างคนกับคน คนกับชุมชน คนกับผีหรือจิตวิญญาณ หรืออาจเป็นระหว่างคนกับธรรมชาติ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อดูแลสุขภาพของคนในชุมชน เพื่อดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ตั้งแต่การประพาดปฏิบัติเพื่อความร่มเย็นเป็นสุข การทำนายทายทักอาการเจ็บป่วย การขจัดปัดเป่ารักษาอาการ การสร้างเสริมกำลังใจ และสุดท้ายเป็นการเตือนสติก่อนหมดลมหายใจ ให้หมดห่วงกังวล สอดคล้องกับการศึกษาของอำพันธ์ เรียงเสนาะและคณะ (๒๕๕๐) พบว่า ลักษณะของภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาที่ผู้ป่วยเอดส์ได้นำมาใช้ในการดูแลสุขภาพจิตใจของตนเอง ได้แก่ ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับอาหารและสมุนไพร ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับเคราะห์กรรม และภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา

วัสดุ เครื่องประกอบพิธีสืบชะตา

แต่การใช้แพทย์พื้นบ้านภาคเหนือยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ และประชาชนที่มีการศึกษา ทำให้ความรู้ เจตคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแล และรักษาความเจ็บป่วยโดยใช้แพทย์พื้นบ้านมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน การใช้มีเฉพาะกลุ่มคนบางท้องถิ่นที่การบริการสุขภาพแผนใหม่ยังเข้าไปไม่ถึง รูปแบบการรักษาส่วนใหญ่จะอาศัยพิธีกรรมต่างๆ ในการดูแลและรักษาความเจ็บป่วย ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีการปฏิบัติและสืบทอดจากรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูก หลานประชาชนบางกลุ่มสามารถใช้วิชาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหาเลี้ยงชีพได้ โดยเฉพาะหมอนวด หมอเมือและหมอสมุนไพร (สามารถ ใจเตี้ย, ๒๕๔๘)

๒. การแพทย์พื้นบ้านภาคกลาง

เนื่องจากภาคกลางเป็นบริเวณที่ราบลุ่มกว้างใหญ่และมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีโอกาสติดต่อกับสังคมภายนอกเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของภูมิภาคอื่นมารวมเข้าไว้ด้วยกันจึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องการดูแลสุขภาพ แบ่งได้สองกลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มการแพทย์แผนปัจจุบันและกลุ่มการแพทย์พื้นบ้าน

อิทธิพลของการแพทย์พื้นบ้านในภูมิภาคนี้มีลักษณะความเชื่อมาจากสาเหตุการเกิดโรคตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นเพราะได้ข้อมูลพื้นฐานจาก

ยาตำราไทยโบราณจากหลายๆ ตำรา เช่น ตำรายาวัตโพธิ์ ตำราแพทยศาสตร์ สงเคราะห์ ตำราเวชศาสตร์วรรณา เป็นต้น และได้รับอิทธิพลพื้นฐานความรู้จาก มอญ ทวารวดี และอินเดียด้วย รวมทั้งอิทธิพลทางด้านภาษบาลี สันสกฤตที่ใช้ บันทึกตำรายาจึงทำให้การเรียกชื่อโรคมีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ เช่น กษัย มุตกิด ฉันทฆาต เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าการแพทย์พื้นบ้านของภาคกลางมีระบบ แบบแผนในการรักษาที่ชัดเจนมากกว่าในภูมิภาคอื่น สำหรับหมอพื้นบ้านในพื้นที่ ก็จะประกอบด้วยหมอยาสมุนไพร หมอกวาดยา หมอนวด รูปแบบและลักษณะ ของตัวยาก็คจะเป็นไปตามตำรายาต่างๆ ที่มีบันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ยาต้ม ยาหม้อ ยานัตถุ ยาฝน ยาเป่า รวมถึงการนวดแบบราชสำนักและการนวด แบบเชลยศักดิ์

๓. การแพทย์พื้นบ้านภาคอีสาน

การแพทย์พื้นบ้านในชุมชนอีสานมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลา ยาวนาน ด้วยการสั่งสมประสบการณ์และภูมิปัญญาของท้องถิ่น มีการบอกกล่าว ให้ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา มีสถาบันศาสนาและสถาบันครอบครัวเป็นสื่อ ในการถ่ายทอดความเชื่อและวิถีปฏิบัติ มีรูปแบบการปฏิบัติที่เกิดขึ้นในระดับ ครอบครัวและชุมชนครอบคลุมมิติของการส่งเสริมการป้องกัน และการบำบัดรักษา และฟื้นฟูสุขภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความเชื่อและบริบทของวัฒนธรรม ประเพณี และขึ้นกับปัจจัยทางด้านสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมสัมพันธ์กับ ความเจ็บป่วย นอกจากนี้การตัดสินใจด้านการรักษาของคนในชนบทยังขึ้นอยู่กับ เครือข่ายทางสังคมของผู้ป่วย เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงาน และกลุ่ม ผู้นำชุมชน อย่างไรก็ตามความรู้ส่วนใหญ่ในระบบการแพทย์แบบพื้นบ้านยังเป็น ความรู้ด้านการรักษาเยียวยาและการฟื้นฟูสภาพความเจ็บป่วย จึงเป็นความรู้ เฉพาะของแต่ละการเจ็บป่วย เช่น การใช้วิธีทางไสยศาสตร์ในการรักษาความเจ็บป่วย ที่เชื่อว่าเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นต้น หมอพื้นบ้านของภาคอีสาน มี ๒ ประเภท คือ หมอรักษาโรคที่เกิดจากสิ่งที่เหนือธรรมชาติและหมอรักษาโรคที่มี สาเหตุเกิดมาจากธรรมชาติ

ระบบการแพทย์พื้นบ้านภาคอีสานจึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างปัจจัยต่าง ๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และกระบวนการทางวัฒนธรรม นำไปสู่การทดลองการเรียนรู้การถ่ายทอดในกลุ่มของตนเอง ประกอบด้วยการป้องกัน (Preventive) และการรักษา (Curative) โดยการใช้วิธีการทั้งธรรมชาติและไสยศาสตร์และพุทธไสยศาสตร์สาเหตุการเจ็บป่วยในโลกทัศน์ของชาวอีสานมีความคล้ายคลึงกับทางภาคเหนือ คือ ความเจ็บป่วยเกิดจากขวัญ ความเจ็บป่วยเกิดจากผี และความเชื่อเรื่องความสมบูรณ์ของร่างกาย

๔. การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้

ผู้คนภาคใต้มีพื้นฐานความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพคล้ายคลึงกับภาคกลาง คือเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากการเสียสมดุลของธาตุ ๔ จะต่างกัน ตรงตัวยาสมนไพรที่นำมาใช้ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่ต่างกัน ทำให้วัตถุแตกต่างกันด้วยจากหลักฐานทางด้านเอกสารพบว่า หมอพื้นบ้านภาคใต้มีความชำนาญในเรื่องของโรคผิวหนัง ร่องลงมา คือ การรักษายาเสพติดและมะเร็งตัวยาที่ใช้รักษาโรคผิวหนังจะมีลักษณะเป็นน้ำมันหรือขี้ผึ้งและด้วยปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ที่มีการปลูกมะพร้าวกันมาก จึงมีการนำน้ำมันมะพร้าวมาเป็นส่วนหนึ่งของตำรับยาด้วย ตัวยาอื่นๆ ที่ใช้รักษาก็มีลักษณะเป็นยาหม้อ ยาต้ม ยาพาส่วน ความเชื่อเรื่องโรคที่เกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติจะพบน้อยมากเมื่อเทียบกับภาคเหนือและภาคอีสาน

สำหรับเอกลักษณ์ของแพทย์พื้นบ้านในภาคใต้ คือ การรำโนราห์ ซึ่งผู้แสดงจะต้องมีโครงสร้างทางร่างกายที่แข็งแรงและผ่านการฝึกฝนที่ยาวนาน นับเป็นการบริหารร่างกายอีกวิธีหนึ่ง และบางท่ายังมีความคล้ายคลึงกับท่าฤๅษีดัดตนของภาคกลางอีกด้วย

กรณีศึกษาจิตบำบัดตามแบบแผนแพทย์พื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างกำลังใจผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์

การศึกษานี้คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในตั้งแต่ปี ๒๕๕๑-๒๕๕๓ โดยศึกษาในกลุ่มผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ในพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแห่งหนึ่ง ในจังหวัดลำพูน พบว่า ระบบแพทย์พื้นบ้านเพื่อการดูแลสุขภาพของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตและการดูแลสุขภาพ องค์ความรู้ได้มาด้วยการถ่ายทอดความรู้จากญาติ พ่อ แม่ และการเรียนรู้ด้วยตนเององค์ความรู้ที่ใช้มักจะเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะผีที่เชื่อว่ามีอยู่ทุกแห่ง (มีทั้งผีดีและผีร้าย) และความศรัทธาในวัตถุที่เชื่อว่าจะสามารถป้องกันภัยอันตรายที่ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยได้ เช่น ยันต์ในรูปแบบต่าง ๆ (การสัก ผ้ายันต์ ตระกรุด) ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์บางคนเมื่อเริ่มเจ็บป่วยจะพึ่งพาภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นอันดับแรกและจะให้หมอเมืองหรือญาติผู้ใหญ่เป็นคนทำพิธีต่อเมื่ออาการเริ่มรุนแรงมากขึ้นจะเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลประจำอำเภอส่วนสถานีนอนามัยจะเข้ามาดูแลผู้ป่วยต่อจากโรงพยาบาล จากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ร่วมกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

ความรู้ด้านกายบำบัด

สุขภาพทางกายเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตประจำวัน เมื่อสุขภาพทางกายเกิดการเจ็บป่วยจึงต้องหาแนวทางในการรักษาโดยเร่งด่วนเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นปกติดังเดิมผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ก็เช่นเดียวกัน มักจะมีอาการปวดเมื่อยตามตัว แขน ขาชาหรืออ่อนแรง รูปแบบกายภาพบำบัดที่ใช้มักจะเป็นการนวดซึ่งเป็นรูปแบบของกายภาพบำบัดที่ปฏิบัติเป็นประจำ มักจะกระทำในหมู่สมาชิกของครอบครัวเท่านั้น ลักษณะการนวดจะไม่มีแบบแผนที่ชัดเจนมักเกิดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสมประสบการณ์จากการที่ต้องแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับตนเอง สมาชิกในครอบครัว

และชุมชน ซึ่งประสบการณ์เหล่านั้นได้ถูกประยุกต์ใช้เรื่อยมา รวมถึงการผสมผสานกับลักษณะการนวดที่ได้จากการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างกันปรากฏเป็นรูปแบบการนวดที่หลากหลาย ถูกถ่ายทอดมายังกลุ่มเครือข่ายตีโนวงศ์ตระกูล และเพื่อนบ้านที่ไว้วางใจได้

ความรู้ด้านจิตบำบัด

เมื่อผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์เกิดสภาวะความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากความเจ็บป่วยทางจิตใจนับตั้งแต่เมื่อทราบผลการตรวจเลือดว่าติดเชื้อจะมีความวิตกกังวลต่อสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง บางคนจะมีความคิดแยกตัวออกจากครอบครัวและสังคม บางคนกลัวที่จะต้องเผชิญกับการไม่ยอมรับและรังเกียจจากคนในครอบครัว เพื่อน ญาติและคนในชุมชนทำให้เกิดอาการซึมเศร้า เกิดความรู้สึกความมีคุณค่าในตนเองลดต่ำลง บางคนมีความคิดที่จะทำร้ายตัวเองหรือฆ่าตัวตายเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาหรือยุติปัญหาที่เกิดขึ้น ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการดูแลด้านจิตใจจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้กำลังใจพลเปลี่ยนหรือบรรเทาความวิตกกังวลที่สะท้อนหรือแฝงอยู่ในรูปแบบพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ของการรักษา การดูแลจิตใจของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยในพื้นที่ ประกอบด้วย

๑. การเลี้ยงผี ซึ่งอาจสรุปได้ว่าผีตามความเชื่อของประชาชนในพื้นที่มี ๒ ประเภท คือ

ผีร้าย ได้แก่ ผีตายโหง ผีพราย ผีป่า ผีนางไม้ ผีปกกะโหล่ง ผีกองกอย ผีกะ ผีโพง ผีกระสือ เป็นต้น ผีเหล่านี้จะคอยหลอกหลอนให้ผู้คนหวาดกลัว บางครั้งรบกวนหรือเข้าสิงคนขอสิ่งที่ตนต้องการ เช่น อาหาร หรือที่อยู่อาศัยเรียกว่า “ผีทัก” จนผู้นั้นเจ็บไข้ได้ป่วยจะต้องนำข้าวปลาอาหารและเหล้าสังเวยจึงจะหาย

ผีดี ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ มีผีปู่ย่า ผีมด ผีเม้ง ผีอารักษ์ ผีเสื้อวัด ผีเสื้อเมือง ผีเจ้าบ้าน ผีนา ผีเจ้านาย ผีเจ้าพ่อต่าง ๆ ที่คอยปกป้องรักษาป่าไม้ ต้นน้ำลำธารจะมีชื่อเรียกตามสถานที่นั้น ๆ เช่น ผีห้วยหลวง ผีห้วยทราย ผีดงฮัก เป็นต้น ผีเหล่านี้จะเป็นผีที่มีฤทธิ์เดชมากถ้าใครไม่นับถือหรือลบหลู่ จะทำให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานาหรืออาจทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย รักษาไม่หายจนกว่าจะทำ

พิธีขอขมา ลาโทษ ภาชนะเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันยังมีสิ่งสถิต เช่น ผีกระดัง ผีหม้อหนึ่ง ผีปากวัก (อุปกรณ์ใช้ พันด้าย) ผิดีเหล่านี้จะคอยช่วยเหลือให้ความคุ้มครองผู้คน

๒. การส่งเคราะห์ การส่งเคราะห์ ส่งแทน ส่งต้อง ส่งชนเป็นพิธีกรรมในการเซ่นสังเวยแก่ผีตามภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา เป็นการแสดงออกถึงความพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคลโดยการประนีประนอมกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อพบว่าเจ้าชะตาประสบชะตากรรมที่ไม่อาจแก้ไขได้โดยการรักษาพยาบาลตามปกติได้ จะมีความเชื่อว่าเจ้าชะตานั้นอาจถูกผีแค้นหรืออำนาจอื่นถือโอกาสกระทำร้ายในขณะที่เจ้าชะตาดวงกำลังเข้ามาอุป ซึ่งถือว่าต้องใช้การส่งหรือการสังเวยแก่เทพหรือผีนั้นโดยตรง เพื่อที่เจ้าชะตานั้นจะได้พ้นจากชะตากรรมนั้น (สัมภาษณ์พ่อหนานดอน อินตะแก้ว เมื่อ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๓)

พิธีกรรมการส่งเคราะห์นี้ชาวล้านนาจะปฏิบัติเมื่ออาการเจ็บป่วยทรุดหนักและไม่รู้ว่าจะรักษาหายหรือไม่ ผู้ประกอบพิธีกรรมต้องมีอาคมแกร่งกล้าเพื่อป้องกันไม่ให้เคราะห์เข้าตนเอง โดยทั่วไปแล้วจะเป็นผู้ที่เคยบวชเป็นพระมาก่อน (หนาน)

จะเห็นได้ว่าวิถีคิดในการรักษาผู้ป่วยและผู้ติดเชื่อโดยการส่งเคราะห์หรือการเลี้ยงผีถือเป็นวิธีการกระทำด้วยความรุนแรงต่ออำนาจวิญญาณนั้นและการประนีประนอม แลกเปลี่ยน ต่อรองผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างผีกับคน เป็นแบบจำลองที่หลีกเลี่ยงจากอำนาจคนเปลี่ยนมาเป็นอำนาจของผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติแทน วิถีคิดลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชนในการพึ่งตนเองและเทคนิควิถีในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

๓. การสืบทอด ผู้ป่วยเอดส์จะกระทำการสืบทอดเมื่อตนเองป่วยหนักญาติจะทำพิธีนี้เพื่อการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยให้กลับคืนสู่สภาพปกติและเพื่อเป็นสิริมงคล ขบไล่สิ่งเลวร้ายให้ผ่านพ้นไปได้ การประกอบพิธีสืบทอดนั้นมักทำกันในตอนเช้าถึงเที่ยงวันเท่านั้น ผู้ที่จะสืบทอดจะเป็นผู้กำหนดวันประกอบพิธีเมื่อถึงวันประกอบพิธีจะนิมนต์พระสงฆ์มา ๑ รูป หรือ ๔ รูปก็ได้ แต่ไม่เกิน ๕ รูป และจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในการประกอบพิธีสืบทอดให้พร้อม

๔. สมานบำบัด เป็นการใช้สมานเพื่อฝึกใจให้มีพลังและมีอำนาจสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในที่นี้สมานใช้เป็นยารักษาโรคที่เกิดจากความเครียด ความกังวล ไม่เกี่ยวกับโรคที่มีเชื้อโรคโดยตรงแต่สามารถรักษาใจที่เป็นทุกข์อันเกิดจากโรคได้ในพื้นที่ศึกษาผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อได้เข้าไปฝึกสมานที่วัดเป็นประจำการทำสมานได้รับคำแนะนำและความช่วยเหลือจากท่านเจ้าอาวาสวัดแม่ปอก (สัมภาษณ์ผู้ติดเชื้อเมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๓)

จากพิธีกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่าการให้ความสำคัญกับความเชื่อและการให้คุณค่าของสัญลักษณ์นิยม (Symbolism) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทโดยทั่วไปเป้าหมายของการใช้มักจะมีมุ่งหวังให้หายหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยและมักจะให้การตอบแทนโดยการเลี้ยงขอบคุณซึ่งเป็นกุศโลบายหนึ่งในการเสริมสร้างกำลังใจให้กับผู้ป่วยให้มีความหวังจากการช่วยเหลือของสิ่งที่ตนศรัทธา บางครั้งอาจจะแฝงด้วยผลประโยชน์ที่เป็นสิ่งของ หรือเงินที่ผู้ประกอบพิธีเก็บจากเครื่องเช่นสังเวद्यต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความพึงพอใจของผู้ป่วยและญาติเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการรักษาความเจ็บป่วยที่มุ่งแต่การใช้เทคโนโลยีระดับสูงสิ่งที่จะต้องจ่ายไปน้อยมาก

ความรู้ด้านสมุนไพรบำบัด

การรักษาโดยใช้สมุนไพรเป็นการถ่ายทอดสูตรยาสมุนไพรจากบรรพบุรุษการรักษาวิธีการนี้จะอาศัยสมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่นนำมาปรุงเป็นยา การใช้สมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาโรคที่เกิดจากภาวะแทรกซ้อนของการติดเชื้อเอชไอวีบางชนิดใช้เพื่อบำรุงร่างกาย ช่วยเจริญอาหาร และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับร่างกาย ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์มีทัศนคติที่ว่าเมื่ออาการทางด้านร่างกายของตนดีขึ้นก็จะทำให้จิตใจของตนเองดีขึ้นด้วยเช่นกัน สมุนไพรที่นำมาใช้ เช่น มะระขี้นก ใบบัวบก ขิง ผัก ฟ้าทะลายโจร เสลดพังพอน ชะเอม สะระแหน่ สมุนไพรที่ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ได้นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นนั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทด้วยกัน ได้แก่ สมุนไพรที่มีฤทธิ์ในการยับยั้งเชื้อต่อเชื้อเอชไอวี

โดยตรง เช่น มะระ พลูขาว ลูกใต้ใบ กระเทียม ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น สมุนไพรที่มีฤทธิ์กระตุ้นภูมิคุ้มกัน ได้แก่ เห็ดหลินจือ โสม กระเทียม ฟ้าทะลายโจร และสมุนไพรที่รักษาหรือมีฤทธิ์ต่อเชื้อฉวยโอกาสได้แก่ พลู ฟ้าทะลายโจร ฝรั่ง ขมิ้น ข่า และ พญาสัตตบงกช เป็นต้น ในพื้นที่ศึกษามีหมอสมุนไพร ๒ ท่านที่ปรุงยาสมุนไพรขาย นอกจากนี้ญาติหรือตัวผู้ติดเชื้อที่พอจะมีความรู้จะเข้าป่าเพื่อหาสมุนไพรมาใช้ โดยลักษณะการใช้มีหลายรูปแบบ (สัมภาษณ์พ่อหมอทอง ต๊ะเป้งปัน เมื่อ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓)

กระดูกลิงลมตำรับยาฝนของพ่อหมอทอง ต๊ะเป้งปัน

การใช้สมุนไพรของผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อเอชไอวีจะมาจากคำบอกเล่าของผู้ป่วยด้วยกัน ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ซึ่งสมุนไพรบางชนิดไม่สามารถหาได้ในพื้นที่จำเป็นต้องสั่งซื้อในราคาที่สูง สมุนไพรบางชนิดไม่ได้รับการรับรองทางด้านวิชาการที่ถูกต้อง แต่ด้วยความหวังที่ต้องการให้หายขาดจากอาการป่วยส่วนใหญ่มักจึงใช้ยาสมุนไพรเหล่านั้นถึงแม้จะรู้ว่าจะเกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพก็ตาม

ความรู้ด้านโภชนาการบำบัด

สารอาหารหรือโภชนาการมีบทบาทสำคัญคู่กับโรคเอดส์มาตั้งแต่ยุคต้น ๆ ของการค้นพบโรคนี้ เพราะยาต้านไวรัสเอดส์ในสมัยนั้น ยังไม่มีประสิทธิภาพดีพอ หรือแม้จะมีประสิทธิภาพดีแต่ผู้ติดเชื้อก็ยังเข้าไม่ถึงยาเพราะยามีราคาแพงมากตามปกติแล้วผู้ติดเชื้อเอดส์จะมีระดับภูมิคุ้มกันต่ำลง เมื่อเชื้อเข้าทำลายระบบภูมิคุ้มกันทำให้ผู้ติดเชื้อเริ่มมีภาวะขาดสารอาหารและพลังงาน ระบบภูมิคุ้มกันยิ่งอ่อนแอจนเกิดภาวะเจ็บป่วยจากเชื้อฉวยโอกาสเกิดโรคแทรกซ้อนต่าง ๆ เช่น วัณโรค ปอดอักเสบจากเชื้อรา มีอาการของโรค คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย เบื่ออาหาร กลืนลำบากเพราะมีแผลในปากหรือในลำคอ กินอาหารได้น้อยลงทำให้ผอมแห้ง น้ำหนักลด ดังนั้นการที่ร่างกายจะเอาชนะหรือต่อสู้กับเชื้อโรคได้นั้นจำเป็นต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกันซึ่งต้องได้จากพลังงานและสารอาหารที่ต้องการเพิ่มมากขึ้นกว่าคนปกติ ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ในพื้นที่ที่มีการใช้สมุนไพร เช่น มะระขี้นก (ผลอ่อนและยอดใช้ลวกแก้วนํ้าพริก) พลู่ควา (ใช้ใบสดแก้วนํ้าพริกหรือนํ้าพริก) สะเดา จะเก็บดอกในฤดูหนาวใช้ประกอบอาหารเรียกว่า “ยำสะเลียม” สมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารบางชนิดจะปลูกไว้ในครัวเรือน บางชนิดจะเก็บได้เฉพาะบางฤดู นอกจากนี้ในตลาดสดในหมู่บ้านได้มีการเอาผักพื้นบ้านมาจำหน่ายในราคาถูก เช่น ยอดมะกอก ผักหวานป่า ใบผักแว่น เทียนน้ำ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าในพื้นที่มีการใช้สมุนไพรเป็นส่วนประกอบของอาหารในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว แต่สิ่งที่เป็นปัญหาคือการปรุงอาหารที่ไม่สงวนคุณค่า เช่น การลวก การต้มที่ใช้เวลานานเกินไปทำให้วิตามินบางชนิดสูญหายไปกับความร้อน (สามารถ ใจเตี้ย สิวลี รัตนปัญญา และ สมชาย แสนวงศ์, ๒๕๕๓) สอดคล้องกับรูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพโดยใช้วัฒนธรรมสุขภาพที่ส่วนใหญ่จะอาศัยพิธีกรรมต่าง ๆ มีการปฏิบัติและสืบทอดจากรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูก หลาน ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวเป็นการถ่ายทอดผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ซึ่งการดูแลผู้ป่วยเอดส์น่าจะใช้นี้มาเป็นแนวทางในการดูแลสุขภาพที่บ้าน โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา (Busisiwe, ๒๐๐๕)

ผลกระทบการพัฒนาประเทศกับวัฒนธรรมสุขภาพ

เมื่อชุมชนหมู่บ้านถูกผนวกเข้าสู่ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแบบใหม่ ระบบวัฒนธรรมสุขภาพได้รับผลกระทบ ดังนี้

ประการแรก ฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่เป็นฐานสำคัญของการก่อเกิด ดำรงอยู่และสืบทอดระบบวัฒนธรรมสุขภาพถูกแยกออกไปจากชุมชนที่สำคัญก็คือการเข้ามาจัดการเรื่องป่าของรัฐทั้งการยึดเอาป่าออกไปจากการดูแลของชุมชนและการกระตุ้นให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเฉพาะอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดส่งผลให้ป่าถูกทำลายอย่างมากทั้งจากธุรกิจที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ การลักลอบตัดไม้รวมทั้งการแผ้วถางของชาวบ้านเองเพื่อขยายพื้นที่การเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดดังกล่าว

ประการที่สอง การแพร่หลายของวาทกรรมการแพทย์สมัยใหม่ที่เน้นในเรื่องความถูกต้องของระบบการแพทย์สมัยใหม่ในลักษณะอำนาจเชิงเดี่ยว คือ มีแต่หลักการของระบบการแพทย์สมัยใหม่อย่างเดียวเท่านั้นที่ถูกต้อง อะไรที่ไม่เหมือนหรืออธิบายด้วยหลักการแพทย์สมัยใหม่ไม่ได้ถือว่าไม่ถูกต้องลักษณะเช่นนี้ทำให้ระบบคิดของการแพทย์พื้นบ้านถูกปฏิเสธ จะได้รับการยอมรับบ้างก็เป็นส่วนที่เป็นกระพี้ คือ การนำสมุนไพรบางตัวมาพิสูจน์ทดลองด้วยหลักวิทยาศาสตร์ และสนับสนุนให้มีการใช้กันในลักษณะของสมุนไพรเดี่ยว ๆ และการยอมรับในเรื่องการนวดบ้างเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบการแพทย์พื้นบ้านหลายประการที่สำคัญ คือ เป็นการแยกระบบการดูแลสุขภาพออกจากหน้าที่ทางสังคม การแยกการรักษาแบบพื้นบ้านออกจากความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติและไม่สามารถพึ่งตัวเองในด้านการรักษาพยาบาลของชุมชน

ระบบวัฒนธรรมสุขภาพจำต้องกระทำในกระบวนทัศน์ใหม่ คือ การพึ่งตัวเองโดยเปลี่ยนวิธีคิดและวิธีการจากการครอบงำของอิทธิพลโลกสู่ประเทศและท้องถิ่นมาสู่การสร้างท้องถิ่นให้เข้มแข็งด้วยการพึ่งตนเองได้จากภูมิปัญญาของท้องถิ่นเองและสามารถคัดสรรระบบที่เป็นโลกาภิวัตน์เข้ามาประยุกต์ใช้

อย่างเหมาะสมกับท้องถิ่น และอย่างเป็นตัวของตัวเอง การสูญเสียความรู้การแพทย์พื้นบ้านมีผลกระทบต่อประเทศกำลังพัฒนาทำให้ประชาชนหันไปใช้การแพทย์สมัยใหม่ทำให้ขาดแคลนบุคลากรและสถานรักษาพยาบาล รวมถึงการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความรู้ ความสามารถของหมอพื้นบ้านมีน้อย ซึ่งเป็นบริบทที่การแพทย์พื้นบ้านไม่สามารถแสดงตัวตนได้เต็มที่และสังคมไม่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ดังนั้นในการจะส่งเสริมระบบวัฒนธรรมสุขภาพนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับว่าระบบการแพทย์พื้นบ้านมีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง มีวิถีคิดและกระบวนการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนอีกแบบหนึ่งจึงควรมีอิสระที่จะพัฒนาตนเองบนวาทกรรมของแต่ละวัฒนธรรมเอง

นอกจากนี้การเข้าใจระบบคุณค่าและระบบอำนาจของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะระบบวัฒนธรรมสุขภาพเกิดขึ้น ดำรงอยู่และพัฒนามาในบริบทของชุมชนที่ชุมชนมีระบบคุณค่าและระบบอำนาจ ของตัวเองสามารถจะกำหนดความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในชุมชนได้ ระบบคุณค่าดังกล่าวเน้นที่การให้ความสำคัญ ความเป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของการเคารพต่อส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ส่วนระบบอำนาจก็คือศักดิ์ศรีและสิทธิของความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่จะเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่คนในชุมชน หรือสังคมท้องถิ่นเพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตซ้ำ และถ่ายทอดภูมิปัญญาในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรมและความยั่งยืนของธรรมชาติ ซึ่งระบบคุณค่าและอำนาจของชุมชนแต่เดิมจะปรากฏในรูปของศาสนา และอำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ทั้งการนับถือผี ซึ่งเป็นทั้งระบบอำนาจของชุมชนที่ใช้ขัดเกลา และควบคุมความสัมพันธ์ของคนในสังคมและเป็นทั้งแหล่งกำเนิดคุณค่าที่ทำให้คนเข้ามามีความสัมพันธ์กัน

บทสรุปและอภิปราย

วัฒนธรรมสุขภาพก่อตัวมาจากกระบวนการ万吨สุขภาพที่มีผลกระทบโดยตรงต่อการพัฒนามนุษย์ สังคม และระบบนิเวศ การปรับกระบวนการ万吨สุขภาพใหม่เป็นแนวทางที่มุ่งให้การดูแลสุขภาพเกิดความหลากหลายและพึ่งพาตนเองได้ ส่วนวัฒนธรรมสุขภาพเป็นระบบการคิดและปฏิบัติตนในการดูแลสุขภาพตนเอง เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบเครือญาติในการเกื้อกูลช่วยเหลือกัน ระบบความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้ในการแพทย์แบบประสบการณ์ ซึ่งก่อให้เกิดระบบการแพทย์ทางเลือก การแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้านซึ่งเป็นวิทยาการผสมผสานให้ใกล้เคียงกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ มิใช่การแพทย์ที่ให้การรักษาโดยใช้ยาแผนปัจจุบัน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามแต่สังคมวัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ การใช้รูปแบบวัฒนธรรมสุขภาพเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตและการดูแลสุขภาพของ ซึ่งการปฏิบัติอาจมาจากการผ่านประสบการณ์และการแสวงหาทางเลือกในการรักษา อาการเจ็บป่วยที่ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถตอบสนองได้ และที่สำคัญกระบวนการลักษณะนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทรของผู้ใกล้ชิดและคนในชุมชนที่พยายามช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ป่วยหายหรือทุเลาจากอาการเจ็บป่วย ถึงแม้จะรู้ว่าโรคบางโรคไม่สามารถรักษาให้หายได้ นอกจากนี้แนวคิดการใช้ระบบการแพทย์พื้นบ้าน เช่น การใช้สมุนไพร หมอพื้นบ้านเองสามารถนำมาผสมผสานเป็นทางเลือกให้กับประชาชนในชุมชนรักษาอาการเจ็บป่วย ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นการพึ่งตนเองตามแบบวิถีชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าระบบการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานโดยเฉพาะการแพทย์พื้นบ้านมีความสอดคล้องกับชีวิตคนในชุมชนอย่างแยกไม่ออกนับตั้งแต่การปฏิสนธิจนถึงเสียชีวิต

ข้อเสนอแนะในการใช้วัฒนธรรมสุขภาพในการดูแลและรักษาความเจ็บป่วย โดยเฉพาะการเสริมสร้างกำลังใจต้องมองสุขภาพในมิติทางวัฒนธรรมผ่านสัญลักษณ์นิยมโดยเฉพาะสิ่งเหนือธรรมชาติ (ผีและเจ้า) ซึ่งมองสุขภาพในแง่มุมของการเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุ กระบวนการรักษาจึงเป็นการต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติที่มุ่งให้เกิดความสมดุลในด้านร่างกาย จิตใจ ครอบครัวยุทธศาสตร์ และสังคม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ดังเช่น มันทยา มรรคอนันตโชติ (๒๕๔๒) พบว่า การดูแล

รักษาผู้ติดเชื้อเอดส์แบบองค์รวมเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาผสมผสานกับการแพทย์แผนปัจจุบันและบริการให้ผู้ป่วยสามารถป้องกันและลดภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ ของผู้ติดเชื้อเอดส์ได้ผลดี ประหยัดค่าใช้จ่าย ชุมชนและครอบครัวสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในระดับหนึ่ง และเป็นโอกาสหรือทางเลือกที่ดีสำหรับผู้ติดเชื้อที่ยังไม่มีอาการแสดงเข้ารับการดูแลรักษาเพื่อป้องกัน ภาวะแทรกซ้อนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเมื่อระยะเวลาการติดเชื้อนานขึ้น

การเสริมสร้างสุขภาพของประชาชนด้วยวัฒนธรรมสุขภาพนับว่าเป็นภาวะพึงพาที่พอเพียงเหมาะสม กระบวนการรักษามุ่งรักษาจิตใจคนมากกว่ามุ่งรักษาโรคซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งสกลั่นกรองจากบรรพชนสู่รุ่นลูกหลานที่มีความหลากหลายตามสภาพพื้นที่ และเลื่อนไหลไปตามกระแสของวัฒนธรรม โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (๒๕๔๗) กล่าวว่า แม้ว่าวัฒนธรรมสุขภาพจะได้รับการยอมรับมากขึ้นภายใต้วาทกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ก็ยังเป็นความรู้ชายขอบที่ถูกเบียดขับและกดทับจากความรู้แบบวิทยาศาสตร์ และเป็นระบบการดูแลสุขภาพที่รัฐไม่ได้ส่งเสริม และไม่ค่อยมีบทบาทในการพัฒนาเท่าใดนัก ในช่วงที่ผ่านมามีการแพทย์ที่เป็นพิธีกรรมและเกี่ยวข้องกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการน้อย การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบการศึกษาและชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการสืบทอดองค์ความรู้ไม่ให้สูญหายไปกับกระแสการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี

ซึ่งการมอง “สุขภาพ” ในฐานะที่เป็นทั้งหมด (Totality) ของการมีชีวิตรอยู่ของบุคคลจึงเป็นทรงคนะแบบองค์รวมของเรื่องสุขภาพ (Holistic View of Health) ซึ่งมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กันของปัจจัยทางกายภาพ ทางจิตใจอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และสิ่งแวดล้อมที่ทำให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตโดยไม่สามารถแยกแยะจิตใจ ร่างกาย หรือสิ่งแวดล้อมออกจากกันอย่างอิสระแต่ต้องมองอย่างเชื่อมโยง มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ซึ่งผลลัพธ์ขององค์รวมต้องมาจากแนวคิดที่หลากหลาย (Mcevor and Duffy, ๒๐๐๘)

๒ เอกสารอ้างอิง

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (๒๕๔๗). **หลักการพื้นฐานของสุขภาพองค์รวมในการบำบัดทางเลือกและสุขภาพองค์รวม**. [ระบบออนไลน์] (แหล่งที่มา). <http://www.dtam.moph.go.th/alternative/downloads/altertreatment.pdf> (๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖)
- เปรม ชินวันทนนานนท์. (๒๕๔๗). **ทิศทางการนำแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกเข้าสู่ระบบสุขภาพ**. เอกสารวิชาการเสนอต่อที่ประชุมมหกรรมสมุนไพรแห่งชาติ ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ.
- วิเชียร ไทยเจริญ. (๒๕๔๗). **อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ กรณีศึกษาแพทย์พื้นบ้าน อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช**. บทคัดย่อและบทสรุปผลงานวิชาการ การประชุมวิชาการและชุมนุม การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านไทย การแพทย์ทางเลือกแห่งชาติ ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑-๕ กันยายน ๒๕๔๗ ณ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุม อิมแพ็คเมืองทองธานี.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ กันยานุช เทาประเสริฐ. (๒๕๔๗). **ตำราการแพทย์พื้นบ้าน ล้านนาสาขามอกายภาพบำบัด**. ชุดโครงการวิจัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ชนเผ่าภาคเหนือ. วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สามารถ ใจดี. (๒๕๔๘). **การดูแลเมื่อเจ็บป่วยโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนจังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สามารถ ใจดี สวัสดิ์รัตนปัญญา และ สมชาย แสนวงศ์. (๒๕๕๓). **การพัฒนาบทเรียน วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนากับการเสริมสร้างสุขภาพผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์**. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

_____. (๒๕๕๖). ประสิทธิภาพพบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง ภูมิปัญญา
พื้นบ้านล้านนากับการเสริมสร้างสุขภาพผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ :
สมุนไพรและโภชนาการบำบัด, วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่. ๑๔ (๑) :
๕๗-๖๖.

เสาวภา พรศิริพงษ์. (๒๕๓๘). **การแพทย์พื้นบ้านกับสมุนไพร**. รายงานการสัมมนา
วิชาการเรื่องการแพทย์แผนไทยกับสังคมไทย. โครงการจัดงานทศวรรษ
การแพทย์แผนไทย วันที่ ๑๐-๑๓ มีนาคม ๒๕๓๘.

อำพันธ์ เรียงเสนาะ หรรษา เศรษฐบุปผา และ สิริลักษณ์ วรธนะพงษ์. (๒๕๕๐).
ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการดูแลด้านจิตใจของผู้ป่วยเอดส์ : ลักษณะ
ของภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา. **พยาบาลสาร**. ๓๔ : ๑๕๘-๑๗๑.

ศูนย์ข้อมูลสุขภาพกรุงเทพ. (๒๕๕๖). **การแพทย์ทางเลือก**. [ระบบออนไลน์]
(แหล่งที่มา). <http://www.bangkokhealth.com/index.php/health/health-general/general-health/822.html> (๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖)

Busisiwe, P. (2005). Models of Community/Home-Based Care for People
Living With HIV/AIDS in Southern Africa. **Association of Nurses in
AIDS care**. 16 (3): 33-40.

Mcevoy, L. and Duffy, A. (2008). Holistic practice-A concept analysis.
Nurse Education in Practice. 8 (6) : 412-419.

เทคนิควิธีการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่รัฐโอริสสา ประเทศอินเดีย

สินีนามุ สมบูรณ์เอนก

สืบเนื่องจากผู้เขียนได้ปฏิบัติหน้าที่ในการอนุรักษ์เอกสารโบราณของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาระยะหนึ่ง และได้รับโอกาสจากหน่วยงานให้ไปฝึกอบรบการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่ INTACH Indian Conservation Institute Orissa Art Conservation Centre เมืองภูพเนศวร (Bhubaneswar) รัฐโอริสสา ประเทศอินเดีย ระหว่างวันที่ ๒๖ กันยายน-๑๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๓ ศูนย์อนุรักษ์ดังกล่าวมีที่ทำการอยู่ในอาคารพิพิธภัณฑสถานของรัฐโอริสสา (State Museum of Orissa) นั้นจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๘ โดยมีความเชี่ยวชาญในด้านการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ต้นฉบับตัวเขียนที่ทำจากกระดาษ จิตรกรรมฝาผนัง และภาพถ่าย

ดังนั้นความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมในครั้งนี้ ผู้เขียนจึงอยากถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง ผสมผสานกับความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าเพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่ออาจเป็นแนวทางสำหรับการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลของผู้ที่สนใจต่อไป

ความเป็นมาของคัมภีร์ไบเบิล

กล่าวกันว่าก่อนที่จะมีการใช้กระดาษนั้น คนโบราณใช้ไบเบิลเป็นวัสดุหลักสำหรับการขีดเขียน หรือจารตัวหนังสือ เป็นเวลานานหลายศตวรรษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศแถบเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันหมายรวมถึง อินเดีย เนปาล ศรีลังกา พม่า ไทย อินโดนีเซีย ลาว และกัมพูชา แต่เป็นการยากที่จะกล่าวอ้างได้ว่าเริ่มมีการจารตัวหนังสือลงบนไบเบิลตั้งแต่เมื่อใด บ้างก็อ้างว่ามีการจารเป็นครั้งแรกด้วยภาษาสันสกฤตมานานกว่า ๖,๐๐๐ ปีมาแล้ว (The University of Southern Mississippi Libraries, ๒๐๐๘) แต่ทั้งนี้เชื่อกันว่าคัมภีร์ไบเบิลมีจุดเริ่มต้นที่ประเทศอินเดียนับตั้งแต่ก่อนคริสตวรรษที่ ๖ (as cited in Martin and Olson, ๒๐๐๕) โดยในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น ปรากฏหลักฐานว่าเมื่อประมาณพุทธศักราช ๔๓๓ หลังจากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ในลังกาทวีปแล้ว จึงได้มีการจารพระไตรปิฎกที่สังคายนาลงบนไบเบิลเป็นครั้งแรก นับแต่นั้นเป็นต้นมาเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปสู่ภูมิภาคใด พระไตรปิฎกที่จารลงบนไบเบิลก็ได้แพร่หลายไปยังภูมิภาคเหล่านั้นด้วย (กองแก้ว วีระประจักษ์, ๒๕๔๒, น. ๙๕๙) โดยเผยแพร่มายัง มอญ พม่า ไทย จนถึงเมืองเชียงรุ่ง ประเทศจีน

ส่วนในประเทศไทยนั้นคัมภีร์ไบเบิลน่าจะเข้ามามีบทบาท และรู้จักใช้กันแล้วพร้อม ๆ กับการยอมรับอารยธรรมจากอินเดีย ซึ่งประมาณว่าตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา หากแต่ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๑ ในจารึกปราสาทหิน พระวิหาร ๑ บรรทัดที่ ๑๐ กล่าวถึงการจารไบเบิล ความว่า "... ต่อมาก็เขียนเอกสารประวัติไว้บนไบเบิล ..." (กองแก้ว วีระประจักษ์, ๒๕๔๒, น. ๙๕๙)

ต่อมาเมื่อมีกระดาดเข้ามาแทนที่การใช้ใบลานจึงลดน้อยลง อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของการใช้คือการจารความรู้นในทางศาสนา เช่น การทำนายดวงดาวตามหลักของโหราศาสตร์ เป็นต้น (Agrawal, O.P, ๑๙๘๔, p. ๒๔-๒๕)

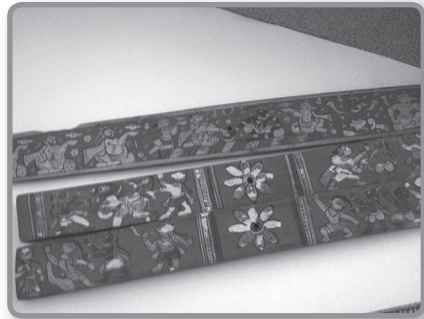
การเตรียมใบลาน

การเตรียมใบลานให้เหมาะสมกับการใช้งานเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึง แม้อาจมีวิธีการที่หลากหลายก็ตาม แต่เป็นสิ่งที่น่าสังเกตคือการพึ่งพิงกับธรรมชาติ กล่าวอีกนัยยะหนึ่งคือการใช้วัสดุพื้นบ้านเป็นองค์ประกอบในทุกขั้นตอนของการเตรียม เพื่อให้ได้ใบลานที่มีคุณภาพพร้อมสำหรับการใช้งานของชาวอินเดียทางตอนใต้ โดยใบลานสดจะต้องผึ่งให้แห้งในที่ร่มแล้วทาด้วยน้ำมันสนุนไพรที่เรียกว่า “Gingili oil” เพื่อให้ใบลานอ่อนนุ่ม หรือบางแห่งใช้วิธีการแขวนใบลานไว้ในห้องครัวที่มีควันไฟคลุ้งกระจายไปทั่ว หลังจากนั้นจึงทำความสะอาดคราบเขม่านั้นก่อนนำไปใช้งาน แต่ในรัฐโอริสชาวบ้านจะแขวนใบลานไว้ในห้องครัวจากนั้นจึงนำไปทาด้วยผงขมิ้น หรือใช้วิธีตากแดดแล้วนำใบลานเหล่านั้นไปแช่ในน้ำโคลนประมาณ ๑๐-๑๕ วัน หลังจากนั้นจึงนำขึ้นมาทำความสะอาดและตากแดดให้แห้งอีกครั้งโดยตากแดดสัก ๒-๓ แดด ก่อนที่จะทาด้วยผงขมิ้น หรืออาจใช้วิธีต้มใบลานกับเกลือหยาบแล้วทำความสะอาดด้วยผ้านุ่ม จากนั้นจึงนำไปตากน้ำค้างและแดดอีก ๒-๓ วัน (Mitra, Mallika, n. d.) ใบลานที่แห้งสนิทแล้วจะถูกตัดเป็นรูปทรงตามต้องการ โดยทั่วไปจะมีขนาดกว้างประมาณ ๔ เซนติเมตร และยาวประมาณ ๖-๔๐ เซนติเมตร

ความเป็น “ช่าง” ของชาวอินเดียที่มีอยู่ในสายเลือดไม่ได้ปรากฏแต่เฉพาะสิ่งปลูกสร้างที่มีขนาดใหญ่เท่านั้นหากส่งผ่านมายังข้าวของและผลงานที่มีขนาดย่อมด้วยเช่นกัน การจารลงบนใบลานเพื่อให้เกิดตัวอักษรและรูปภาพตามจินตนาการของผู้จาร การระบายสีสันต่าง ๆ บนรูปภาพ ตลอดจนการทำไม้ประทับคัมภีร์ล้วนผ่านการสร้างสรรค์อย่างประณีต งดงามของช่างผู้มากฝีมือในอดีต ซึ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของความเป็น “อินเดีย” ที่สามารถสัมผัสได้จากคัมภีร์ ใบลานได้เช่นกัน ดังนั้นคัมภีร์ใบลานของชาวโอริสจึงมีครบทั้งศาสตร์และศิลป์ในเวลาเดียวกัน

คัมภีร์ใบลานของชาวโอริสสา

ไม้ประดับคัมภีร์ที่สวยงาม

วิธีการจารและระบายสี

ดังเป็นที่ทราบกันดีว่าวิธีการจารหรือการเขียนตัวอักษรลงบนใบลานมี ๒ วิธี คือ ๑) การจารโดยใช้เหล็กจาร และ ๒) การจารโดยใช้ปากกาหรือพู่กัน (Brush)

การเขียนตัวอักษรลงบนใบลานโดยใช้เหล็กจารเป็นวิธีการที่แพร่หลายกันมากในแถบอินเดียตอนใต้ และแม้กระทั่งที่รัฐโอริสสา โดยผู้จารจะวางใบลานลงในตำแหน่งที่จารได้สะดวกแล้วจึงจารด้วยเหล็กจารเริ่มจากซ้ายไปขวา เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะตัวอักษรในภาษาโอริยะ (Oriya language) ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น ของรัฐโอริสสานั้นมีลักษณะเป็นตัวกลมป้อมเช่นเดียวกับอักษรธรรมล้านนา ลักษณะตัวอักษรเช่นนี้ช่วยให้การจารเป็นไปด้วยความราบรื่นมากกว่าตัวอักษรที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม นอกจากนี้ เจ.พี.แดส (as cited in Martin and Olson, ๒๐๐๕) ยังเชื่อว่าการที่ต้องจารด้วยตัวอักษรที่มีลักษณะตัวกลมป้อมนั้น เพราะในระยะยาวร่องรอยที่จารเป็นเส้นตรงจะทำให้ใบลานแตกหักได้ อนึ่งตัวอักษร

เหล็กจารของชาวโอริสสา

ที่ถูกเจาะร่องลงบนใบลานจะไม่มีสีและยากต่อการอ่าน ดังนั้นร่องรอยที่จารสามารถมองเห็นได้ด้วยการใช้เขม่าหรือผงถ่านผสมกับน้ำมันที่สกัดจากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ดังเช่น น้ำมัน Gingili น้ำมัน Polang น้ำมันมัสตาร์ด ฯลฯ ถูลงไปในร่องตัวอักษรเหล่านั้น หรือใช้น้ำที่คั้นได้จากใบถั่วทดแทนส่วนผสมดังกล่าวข้างต้น (Mitra, Mallika, n. d.)

สำหรับวิธีการเขียนด้วยหมึกคือ การใช้ปากกาหรือฟู่กันเขียนลงบบนใบลานเช่นเดียวกับการเขียนลงบนกระดาษ แต่การเขียนวิธีนี้มีข้อควรระวังคือใบลานไม่สามารถดูดซึมหมึกได้ดีเท่ากระดาษ นั่นคือน้ำหมึกจะยังปรากฏอยู่บนผิวหน้าของใบลานทำให้เลอะเทอะได้

ส่วนคัมภีร์ใบลานที่มีภาพประกอบและด้วยสีสันแพรวพราวสดใส สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในรัฐโอริสสา เนื่องจากเป็นทั้งตำราในทางศาสนา และใช้บันทึกสรรพความรู้ในทางโลกย์ ซึ่งแตกต่างกับคัมภีร์ใบลานของไทย โดยเฉพาะในแถบล้านนาซึ่งนิยมจารเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นหลัก ฉะนั้น จึงมีเฉพาะข้อความอันเป็นความรู้เพียงประการเดียวด้วยถือว่าคัมภีร์ใบลานเป็นของศักดิ์สิทธิ์ จึงไม่สมควรมีเรื่องราวทางโลกย์มาเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามวิธีการทำภาพประกอบบนใบลานนั้นสามารถทำได้โดยการเจาะร่องภาพที่ต้องการด้วยเหล็กจารเช่นเดียวกับการจารตัวอักษร หลังจากนั้นจึงเติมเต็มร่องรอยที่ปรากฏนั้นด้วยสีดำหรือสีแดง ซึ่งโอกาสในการใช้สีมีข้อจำกัดมาก (Agrawal, O.P., 1984, p.34) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเจาะร่องเป็นไปด้วยความยากลำบากอีกทั้งเนื้อที่ของการเกิดร่องรอยมีจำกัด ฉะนั้นจึงไม่เอื้อต่อการเติมเต็มสีให้หลากหลายได้เมื่อเทียบกับวิธีการระบายภาพด้วยฟู่กัน ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่นิยมทำ เพราะสามารถทำได้สะดวกกว่าวิธีแรกด้วยการใช้สีที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็น สีเหลือง แดง น้ำเงิน เขียว ขาว ดำ และ สีอื่น ๆ ที่เกิดจากการผสมสีดังกล่าวแต่งแต้มลงบนจุดหรือพื้นที่ที่ต้องการได้อย่างเสรี

สาเหตุที่ต้องอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน

คัมภีร์ใบลานจัดเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภทลายลักษณ์อักษร เพราะคัมภีร์ใบลานเป็นแหล่งสรรพความรู้ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนขนบธรรมเนียม สภาพสังคม ค่านิยม และความเชื่อของบรรพชนที่ได้ยึดถือปฏิบัติมาช้านาน การที่คนโบราณนิยมใช้ใบลานมาจารึกเรื่องราวความรู้ต่าง ๆ นั้น เพราะใบลานเป็นวัสดุธรรมชาติที่ได้จากต้นลาน ซึ่งเป็นพรรณไม้ที่หาได้ง่ายในเขตภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียใต้ ใบลานที่นิยมนำมาใช้จารตัวอักษรมี ๒ ชนิด คือ Palmyra palm และ Talipot palm หรือ Fan palm ใบลานที่พบในประเทศอินเดียโดยเฉพาะ Palmyra palm นั้นจะมีความแข็ง หนา และมีสีเข้มต่างจากใบลานในแถบประเทศศรีลังกา ไทย มาเลเซีย หรืออินโดนีเซียก็ตามจัดอยู่ในจำพวก Talipot palm ซึ่งลักษณะของใบจะมีความนุ่ม บาง สามารถโค้งงอได้ และมีสีอ่อนกว่า ด้วยคุณสมบัติที่โดดเด่นเช่นนี้จึงสามารถมีอายุยืนยาวถึง ๖๐๐ ปี หากมีการเก็บรักษาที่ดี

ในประเทศอินเดียพบว่ามีคัมภีร์ใบลานที่จารไว้เก่าแก่ที่สุดคือในราวศตวรรษที่ ๑๐ ดังเช่น ที่รัฐโอริสสา เป็นต้น ชาวโอริสสานิยมจารเรื่องราวทางศาสนาฮินดู และศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ลงบนใบลานเพื่อการศึกษาเรียนรู้และการประพฤติปฏิบัติ ปัจจุบันคัมภีร์ ใบลานเหล่านี้จัดเก็บอยู่ในวิหาร หน่วยงานของรัฐ มหาวิทยาลัย หมู่บ้านในชนบท และ บ้านของผู้มีฐานะดีด้วยเป็นของสะสมส่วนบุคคล

จากควมมีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหาสาระและควมมีอายุเก่าแก่ของคัมภีร์ใบลานล้วนเป็นปัจจัยหลักที่ต้องมีการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานไว้เพื่อคนรุ่นหลังสืบไป ดังที่ INTACH ICI Orissa Art Conservation Centre (n.d.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานของรัฐโอริสสาได้อธิบายเหตุผลของการอนุรักษ์คัมภีร์ ใบลานไว้พอจะสรุปได้ดังนี้

๑. เพื่อคงไว้ซึ่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชาวเอเชียที่มีมานานกว่า ๑๐๐๐ ปี ซึ่งได้รับการบันทึกหรือจารลงบนใบลาน และสรรพวิชาความรู้เหล่านั้นควรได้เผยแพร่ใน วงกว้างต่อไป

๒. หากคัมภีร์ใบลานถูกทำลายเสียหายไปแล้ว แน่แน่นอนว่าพัฒนาการความรู้ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นและสั่งสมมายาวนานย่อมสูญสิ้นไปชั่วกาลนาน

๓. การเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานให้คงอยู่ได้นั้นย่อมสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นต่อไปสร้างสรรค์ผลงานออกมาอย่างต่อเนื่อง

จากเนื้อหาสาระที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานทำให้ชาวโอริสสาได้ทราบถึงความรู้ของบรรพชน ซึ่งสามารถนำมาใช้โดยตรงแล้วยังเป็นแนวทางในการต่อยอดองค์ความรู้เหล่านั้น โดยสร้างสรรค์งานใหม่ให้สอดคล้องกับยุคสมัยอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการ สืบทอดศิลปะในงานด้านนี้ของชาวบ้านรากูราจปุร์ (Raghurajpur) ซึ่งได้รับการอนุรักษ์ให้เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมหมู่บ้านหนึ่งในรัฐโอริสสา แม้ผลงานที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยการประยุกต์ให้ทันสมัยก็ตาม แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งความเชื่อทางศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

วิธีการป้องกันและดูแลรักษา

คัมภีร์ใบลานซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติมักได้รับผลกระทบจากปัจจัยต่าง ๆ อาทิ อากาศ ฝุ่นละออง และความสกปรกต่าง ๆ แผลง ฯลฯ ดังนั้นเมื่อ INTACH ICI Orissa Art conservation Centre ได้รับมอบคัมภีร์ใบลานจากหน่วยงานเจ้าของเอกสาร เช่น จากพิพิธภัณฑ์แห่งรัฐโอริสสา เป็นต้น ให้ทำการอนุรักษ์คัมภีร์เหล่านั้น เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องดำเนินงานตามขั้นตอนของการป้องกันรักษาเป็นอันดับแรก ดังนี้

ใบลานที่จัดเป็นลายเทพเจ้า

๑. การอบเพื่อยับยั้งการเกิดเชื้อรา คัมภีร์ใบลานทุกผูกจะต้องได้รับการอบเพื่อการป้องกันและยับยั้งการเกิดเชื้อรา โดยการใช้สารเคมีที่เรียกว่า สารไธมอล (Thymol crystals) ซึ่งมีลักษณะเป็นผลึกใสคล้ายผลึกแก้วในอัตราส่วน ๕๐ กรัม : พื้นที่ ๑ ตารางเมตร ผู้เขียนได้ทดลองปฏิบัติโดยใช้ตุ้บ ซึ่งทำด้วยเหล็ก

ขนาดความกว้างประมาณ ๑.๕ เมตร และความสูงประมาณ ๑.๙ เมตร ภายในตู้จะมีชั้นวางจำนวน ๕ ชั้น และแต่ละชั้นจะเจาะรูขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ เซนติเมตร โดยรอบ เพื่อให้ไอระเหยของสารเคมีสามารถทะลุขึ้นไปอบคัมภีร์โบราณบนชั้นต่างๆ ได้โดยใส่ไธมอลในถ้วยแก้ววางไว้ชั้นล่างสุด ซึ่งได้ติดตั้งหลอดไฟฟ้าแบบมีไส้ขนาด กำลังไฟฟ้า ๔๐ วัตต์ ไว้จำนวน ๔ หลอด และจะต้องเปิดไฟฟ้าในตู้บับวันละ ๒ ชั่วโมง ประมาณ ๗-๑๐ วัน เพื่อให้ไธมอลละลายกลายเป็นไอระเหย

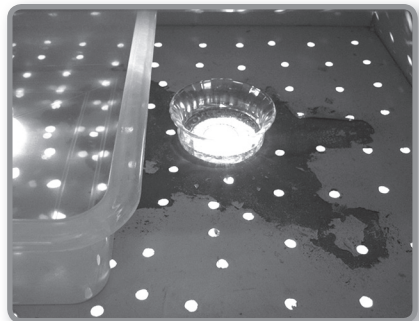
ส่วนการวางคัมภีร์โบราณในตู้บับนั้นจะวางในลักษณะคลี่หน้าลานออก แต่ยังอยู่ในผูกอยู่โดยเพียงแค่คลายปมของสายสนองให้กว้างขึ้น เพื่อให้โบราณในผูกสามารถแผ่กว้างรับไอระเหยของสารเคมีได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันเพื่อป้องกันความสับสนในการเรียงหน้าลานอีกด้วย ดังนั้นการวางคัมภีร์โบราณในตู้บับจึงไม่ควรวางจนแน่นเกินไป

เมื่อครบกำหนดการอบคัมภีร์โบราณแล้วจะต้องเปิดตู้บับทิ้งไว้ ๑ คืน เสียก่อนเพื่อระบายอากาศ จากนั้นจึงนำออกมาทำความสะอาดหรือสลับกับการอบฆ่าแมลง

๒. การอบเพื่อยับยั้งการเจริญ

เติบโตของแมลง ก่อนที่จะมีการดูแล บำรุงรักษาต่อไปนั้นการอบเพื่อยับยั้ง การเจริญเติบโตหรือการฆ่าแมลงจึงเป็น ขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง และมีหลากหลายวิธีในการใช้นับตั้งแต่การใช้

ฟอรัมาลดีไฮด์ (Formaldehyde) ไปจนถึง ก๊าซฟอสจีน (Phosgene gas) และเอทิลีน ออกไซด์ (Ethylene oxide) ทั้งนี้ในการใช้สารเคมีหรือก๊าซดังกล่าวต้องคำนึงถึง ความปลอดภัยต่อคัมภีร์โบราณและบุคลากร ผู้ปฏิบัติงานด้วยวิธีที่ปลอดภัยที่สุด และสร้างความเสียหายน้อยที่สุดในการฆ่าแมลง คือ การแช่แข็งเอกสาร (Freezing) ในอุณหภูมิ -๓๐ องศาเซลเซียส ส่วนอีกวิธีหนึ่งที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพและ

ชั้นอบเอกสารที่บรรจุสารไธมอล

มีความปลอดภัยก็คือ การใช้สารพาราไดคลอโรเบนซีน (1, 4 dichlorobenzene-PDCB) (Dean, 1997) และที่ศูนย์อนุรักษ์แห่งนี้ได้ใช้พาราไดคลอโรเบนซีน เป็นสารอบฆ่าแมลง เนื่องจากสารดังกล่าวเป็นสารหนักจึงต้องวางไว้บนสุดของตู้อบ เพื่อให้ไอระเหยลลอดผ่านรูลงมาชั้นล่างได้ โดยใช้ในประมาณ ๒๐๐ กรัม ต่อการอบคัมภีร์ไบลาน ๑ ครั้ง

ในกรณีที่คัมภีร์ไบลานมีภาพประกอบสีให้คลุมด้วยกระดาษที่มีเนื้อเยื่อ (Tissue paper) เช่น กระดาษสาญี่ปุ่น และกระดาษเนปาล (Nepalese paper) เป็นต้น เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นโดยตรงจากปฏิกิริยาทางเคมีต่อภาพประกอบสีเหล่านั้น และสามารถกระทำได้เพียงการเจาะรูเล็กๆ โดยรอบกระดาษเพื่อให้ไอระเหยสามารถลอดผ่านเข้าไปได้ ส่วนระยะเวลา ในการอบคือ ๗-๑๐ วัน

ตู้อบเอกสาร

อบเอกสารเพื่อทำลายแมลง

๓. การทำความสะอาด การทำความสะอาดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นการทำความสะอาดแบบแห้งและการทำความสะอาดแบบเปียก หรือใช้ตัวทำละลาย เพราะคัมภีร์ไบลาน โดยส่วนใหญ่มีอายุมากแล้วทั้งสิ้น มักมีเชื้อราเกาะตามผิวหน้าของเอกสารบ้าง หรือเป็นที่รวมของฝุ่นละอองและคราบสกปรกต่างๆ บ้าง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุให้คัมภีร์ไบลานชำรุด เสียหายได้ทั้งสิ้น

๓.๑ การทำความสะอาดคัมภีร์ไบเบิล

๓.๑.๑ การทำความสะอาดแบบแห้ง การทำความสะอาดชนิดนี้เป็นขั้นตอนแรกของการทำความสะอาด โดยการคลี่ไบเบิลบนกระดาษซับจากนั้นใช้แปรงขนอ่อนปัดฝุ่นและคราบสกปรกออก ฝุ่นละอองและคราบสกปรกที่ปัดได้นั้นจะมากองรวมกันที่กระดาษซับ ซึ่งสามารถขจัดออกได้ด้วยการใช้เครื่องดูดฝุ่น

๓.๑.๒ การทำความสะอาดแบบเปียกหรือใช้ตัวทำละลาย (Solvent cleaning) การทำความสะอาดแบบเปียกเป็นขั้นตอนต่อมาของการทำความสะอาด โดยการผสม p-Hydroxy diphenyl จำนวน ๒ กรัม ลงในเอทิลแอลกอฮอล์บริสุทธิ์ ๙๐% จำนวน ๑๐๐ มิลลิลิตร แล้วคนให้เข้ากันจนสารละลาย จากนั้นใช้ก้อนสำลีขนาดย่อมซึ่งห่อด้วยผ้าขาวบางอีกชั้นหนึ่งชุบแอลกอฮอล์ผสมพอหมาดๆ เช็ดไบเบิลให้ทั่วทีละหน้า โดยเช็ดจากจุดกึ่งกลางของไบเบิลไปในทิศทางเดียวกันอย่างเบามือจนสะอาด จากนั้นจึงพลิกกลับมาทำอีกด้านหนึ่ง ทำเช่นนี้ไปตลอดจนหมดผูกแล้วจึงผึ่งลมให้แห้ง

นอกจากการทำความสะอาดคัมภีร์ไบเบิลดังกล่าวมาแล้ว ยังมีส่วนประกอบที่สำคัญ ของคัมภีร์ไบเบิลอีก ๒ ประการคือ ไม้ประกับคัมภีร์ ซึ่งเป็นตัวหลักที่ป้องกันไม่ให้คัมภีร์ในผูก โกง งอ และผ้าห่อคัมภีร์ ที่ทำหน้าที่หลักคือการป้องกันความสกปรกจากภายนอกไม่ให้มารบกวนคัมภีร์ในผูกได้ ทั้งไม้ประกับคัมภีร์และผ้าห่อคัมภีร์มีวิธีการทำความสะอาดดังนี้

๓.๒ การทำความสะอาดไม้ประกับคัมภีร์ หากเป็นไม้แผ่นเรียบให้เช็ดด้วยเอทิลแอลกอฮอล์บริสุทธิ์ แต่ถ้าเป็นไม้ประกับคัมภีร์ที่ตกแต่งลวดลายต้องทดสอบก่อนว่าสีที่ใช้ระบายนั้นจะลอกหรือไม่โดยการใช้สำลีพันหลายไม้ชุบแอลกอฮอล์พอหมาดเช็ดเบาๆ บริเวณที่ไม่สำคัญ หากมีสีติดมากับสำลีแสดงว่าเป็นสีที่สามารถละลายน้ำได้ จึงไม่ควรทำความสะอาดด้วยแอลกอฮอล์ จะทำได้เพียงปัดฝุ่นด้วยแปรงขนอ่อนเท่านั้น ส่วนบริเวณที่เป็นซอกมุมเล็กมุนน้อยที่แปรงปัดฝุ่นไม่สามารถซอกซอนเข้าไปได้ ให้ใช้สำลีพันปลายไม้เช็ดทำความสะอาดก็เพียงพอแล้ว

๓.๓ การทำความสะอาดผ้าห่อคัมภีร์ เนื่องจากผู้เขียนประสบปัญหาว่า จะทำความสะอาด ผ้าห่อคัมภีร์อย่างไรดี หากผ้านั้นทอดด้วยฝ้ายเป็นเส้นยืนและ เส้นพุ่งสลับกับไม้ไผ่เจียบบางให้เกิดเป็นลวดลายและสีสันทที่สวยงามตามจินตนาการ ของผู้ทอ หรือเป็นผ้าห่อคัมภีร์ที่ใช้เทคนิคการเกาะโดยสอดสลับเส้นฝ้ายสีต่าง ๆ กับไม้ไผ่จนเกิดเป็นลวดลายเรขาคณิต ผ้าห่อคัมภีร์ทั้ง ๒ ชนิดนี้พบมากในภาคเหนือ ของประเทศไทย เมื่อมีโอกาสไปฝึกอบรมที่ ICI Orissa Art Contervation Centre ผู้เขียนจึงได้นำผ้าห่อคัมภีร์ชนิดแรกไปด้วย ๑ ผืน เพื่อเป็นตัวอย่างในการฝึกปฏิบัติการ ทำความสะอาดในขั้นต้นคือการใช้แปรง ขนอ่อนปัดฝุ่นและสิ่งสกปรกอื่น ๆ ออกจากผืนผ้า จากนั้นใช้สาลิซูปเอริลแอลกอฮอล์บริสุทธิ์ ๗๕% ซึ่งผสมกับ พาราไดโคลโรเบนซีน ๑-๒ กรัม ไว้แล้วแตะซับมุมโดมุมหนึ่งของผ้าห่อคัมภีร์ เพื่อทดสอบว่าสีย้อมของผ้าจะตกหรือไม่ เมื่อทดสอบแล้วปรากฏว่าสีไม่ตก จึงทำความสะอาดด้วยวิธีดังกล่าวจนทั่วทั้งผืน จากนั้นจึงผึ่งลมให้แห้งสนิทก่อน นำไปใช้งานต่อไป

๔. การเพิ่มความเข้มให้

ตัวอักษร คัมภีร์โบราณตัวที่อักษร กลางเลือน ทำให้อ่านไม่สะดวกหรือ ไม่ทราบเนื้อความได้ครบถ้วนสมบูรณ์ สามารถแก้ไขได้โดยการเพิ่มความเข้มให้ ตัวอักษรด้วยการใช้วัตถุติดจากพื้นบ้าน ซึ่งไม่เป็นอันตรายต่อคัมภีร์โบราณด้วย นั่นคือ การใช้ยางไม้ผสมกับเขม่า โดยใช้

ทำความสะอาดผ้าห่อคัมภีร์

ยางของต้นมะขวิด (Wood apple gum) ซึ่งมีลักษณะเป็นก้อนผลึกสีน้ำตาลอ่อน ค่อนข้างใส ผสมกับน้ำในอัตราส่วน ยางไม้ ๒๕ กรัม ต่อน้ำ ๑๐๐ มิลลิลิตร แล้วแช่ ค้างคืนไว้ประมาณ ๑-๒ คืน จนยางไม้ละลายหมดสิ้น จากนั้นกรองน้ำยางไม้ที่ได้ ให้สะอาด เพราะในความเป็นจริงอาจมีเศษไม้ ฝุ่น หรือความสกปรกอื่นปนเปื้อน มากับยางไม้ หากต้องการใช้งานให้น้ำยางไม้ที่ได้ ๒๐ มิลลิลิตร ผสมกับน้ำสะอาด

๕๐ มิลลิลิตร และเขม่า ๒ กรัม คนให้เข้ากัน จากนั้นมันวาลี่เป็นก้อนขนาดพอเหมาะ แล้วห่อด้วยผ้าขาวบางชุบน้ำเขม่าเช็ดอย่างเบามือบนตัวอักษรที่ล้างเลือนไปที่ละหน้า และใช้ผ้าขาวบางชุบน้ำหมาดๆ เช็ดบนหน้าลาน แล้วใช้ผ้าขาวบางสะอาดเช็ดซ้ำลงไปจนกว่าใบลานจะสะอาด จะเห็นตัวอักษรในแต่ละบรรทัดปรากฏชัดเจน จากนั้นวางผึ่งลมให้แห้ง

๕. การป้องกันการกัดกินของแมลง

๕.๑ การใช้สมุนไพร เป็นวิธีการดั้งเดิมในการป้องกันการกัดกิน คัมภีร์ใบลานของแมลง ที่ยังคงใช้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นอกเหนือจากการใช้กานพลู หรือพริกไทยใส่ในถุงผ้าโปร่งวางไว้ที่มุมลิ้นชักตู้ และชั้นที่วางคัมภีร์ใบลานแล้ว ชาวไอร์แลนด์ยังใช้สมุนไพรพื้นบ้านร่วมกับน้ำมันหอมระเหยรักษาคัมภีร์ใบลานอีกด้วย โดยใช้ผงขมิ้น ๒๐ กรัม ผงอบเชย ๕ กรัม และเทียนดำ ๕ กรัม ผสมกับน้ำมันกานพลู ๕ มิลลิลิตร ทาบนขอบใบลานทั้งขอบบนและขอบล่าง ห้ามทาบนหน้าลานโดยตรง เพราะจะทำให้ใบลานติดกันได้ หากหาซื้อน้ำมันกานพลูได้ยาก อาจใช้น้ำมันตะไคร้หอม น้ำมันสะเดาอินเดีย หรือน้ำมันการบูรทดแทนได้

ยางมะขวิดที่แห้งแล้ว

เมื่อทาส่วนผสมของสมุนไพรดังกล่าวบนขอบบน-ล่างของใบลานเสร็จแล้ว ให้วางผึ่งลมจนแห้ง จากนั้นจึงมัดเก็บเข้าที่ดั้งเดิม

ข้อควรระวัง ห้ามผสมโดยใช้น้ำมันหอมระเหยมากเกินไป เพราะจะทำให้ส่วนผสมเหลว และเมื่อทาลงบนขอบใบลานจะทำให้ชุ่มชื้นเกินไป จนอาจเกิดเชื้อราได้ในภายหลัง

๕.๒ การใช้สารเคมี โดยการใช้เอธิลแอลกอฮอล์ ๑๐๐ มิลลิลิตรผสมกับพาราไดโคลโรเบนซีน ๑๐ กรัม คนให้เข้ากัน จากนั้นใช้แปรงจุ่มสารละลายดังกล่าวทาขอบกระดาษหุ้มให้ทั่วแล้วทิ้งให้แห้งจึงนำไปใช้งานได้

๖. การป้องกันการเกิดเชื้อรา ให้ใช้เอธิลแอลกอฮอล์ ๑๐๐ มิลลิลิตร ผสมกับสารโธมอล ๑๐ กรัม แล้วใช้แปรงจุ่มสารละลายดังกล่าวทาบนกระดาษซับ จนชุ่ม จากนั้นวางผืนกระดาษซับ ให้แห้งก่อนการใช้งาน โดยวิธีการใช้งานคือ ใ้วางกระดาษป้องกันเชื้อรา (Fungicidal paper) ไว้ล่างสุด จากนั้นวางคัมภีร์ไบเบิล แล้วตามด้วยกระดาษป้องกันแมลง (Insecticidal paper) ไว้บนสุด ลักษณะการใช้งานของกระดาษทั้ง ๒ ชนิดดังกล่าวเป็นการใช้ชั่วคราวเท่านั้น พอสักระยะหนึ่ง ประมาณ ๒ เดือน กลิ่นของสารละลายจะหมดไป ต้องเปลี่ยนกระดาษชุดใหม่

การซ่อมบุรณะคัมภีร์ไบเบิล

๑. การซ่อมไบเบิลที่แตกจากกันเป็นทางยาว มีวิธีการดังนี้

๑.๑ ใช้ฟู่กันเล็กจุ่มเอธิลแอลกอฮอล์เช็ดทำความสะอาดที่รอยแตกของแผ่น

๑.๒ ใช้ฟู่กันจุ่มกาว FEVICOL ป้ายบนรอยแตกเป็นทางยาว

๑.๓ ดันรอยแผ่นที่แตกออกจากกันเป็นทางยาวให้ติดกัน

๑.๔ หากมีกาวเลอะออกมาจากการดันรอยแผ่นให้ติดกันนั้น แก้ไขโดยใช้สำลีพันปลายไม้เช็ดให้สะอาด

๑.๕ ใช้ Spatula ปาดซ้ำบริเวณรอยแตกให้เรียบสนิท จากนั้นวางไบเบิลไว้ใต้แผ่นกระจกเพื่อให้ไบเบิลเรียบเสมอกัน โดยวางทิ้งไว้ประมาณ ๑ คืน วันรุ่งขึ้นจะสังเกตเห็นได้ว่ารอยแผ่นที่ซ่อมไว้นั้นแห้งสนิทแล้วจึงเริ่มซ่อมบุรณะรอยแผ่นอื่นต่อไป

๒. การเชื่อมต่อไบเบิลที่ขาดหายไป มีขั้นตอนดังนี้

๒.๑ เลือกไบเบิลที่จะนำมาซ่อมเสริมให้มีสี ขนาด และความหนาใกล้เคียงกับไบเบิลต้นฉบับให้มากที่สุด

๒.๒ ลบปุ่มเส้นหรือรอยขรุขระของแผ่นไบเบิลต้นฉบับโดยใช้ตะไบสามเหลี่ยมตะไบเบาๆ

๒.๓ คัดลอกร่องรอยที่ขาดหายไปของโบราณต้นฉบับลงบนโบราณใบใหม่ด้วยดินสอดำ

๒.๔ ใช้ใบมีดเบอร์ ๑๑ กรีดไปตามรอยดินสอที่คัดลอกไว้แล้วนั้น และลบรอยดินสอ ให้สะอาด

๒.๕ ลบรอยเส้นที่เกิดขึ้นในโบราณใบใหม่ที่เกิดจากการคัดลอก โดยใช้ตะไบ เบาๆ

๒.๖ ลองเชื่อมต่อชิ้นส่วนโบราณเข้ากับร่องรอยที่ขาดหายไปว่าจะเชื่อมต่อกันได้ๆ สนิทหรือไม่ ถ้าไม่สนิทให้ใช้ดินสอทำเครื่องหมายไว้ตามจุดที่เป็นเหตุให้ชิ้นส่วนของโบราณเชื่อมต่อไม่สนิทกับโบราณต้นฉบับ

๒.๗ ใช้ตะไบสามเหลี่ยมตะไบเบาๆ เพื่อลบปุ่มเส้นบริเวณที่เชื่อมต่อกันไม่สนิท

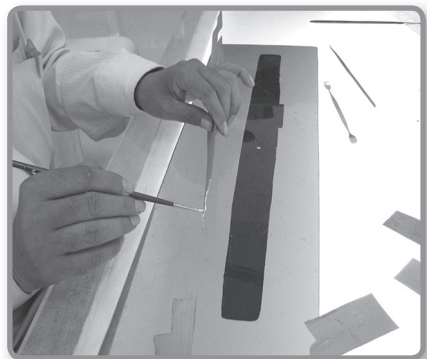
๒.๘ เมื่อเชื่อมต่อกันได้สนิทแล้วให้ลบรอยดินสอที่ได้ทำเครื่องหมายนั้นออก

๒.๙ ใช้ฟู่กันจุ่มเอธิลแอลกอฮอล์ทำความสะอาดรอยที่ขาดหายไป และชิ้นส่วนของโบราณที่จะเชื่อมต่อ

๒.๑๐ ทากาว FEVICOL ที่รอยแผลบนโบราณและที่ชิ้นส่วนโบราณซึ่งจะนำมาเชื่อมต่อกับโบราณต้นฉบับ

๒.๑๑ ทาบชิ้นส่วนของโบราณให้แนบสนิทกับร่องรอยที่ขาดหายไป หากมีกาวเลอะออกมาให้ใช้สำลีพันปลายไม้เช็ดให้สะอาด จากนั้นใช้ Spatula ปาดเบาๆ บริเวณรอยเชื่อมต่อให้เรียบสนิท แล้วพลิกกลับมาทำอีกด้าน

๒.๑๒ วางผังลมให้แห้งใต้แผ่นกระจกหนา

ทากาวเชื่อมประสาน

๓. การซ่อมโบราณที่แมลงกัดกิน ลักษณะแผลที่เกิดขึ้นกับโบราณอันเนื่องมาจากแมลงกัดกิน คือ เป็นรู หรือเป็นร่องลึกยาว

วัสดุ-อุปกรณ์ที่ต้องเตรียมก่อนการซ่อมบูรณะ คือ

- กระดาษเนปาล (Nepalese paper)
- ไม้ปลายแหลม
- กาว Carboxy Methyl

Cellulose (CMC) ๒ กรัม ผสมให้เข้ากันกับน้ำสะอาด ๑๐๐ มิลลิลิตร

- สำลีพันปลายไม้
- Spatula

สำหรับวิธีทำ คือ

๓.๑ ทากาว CMC ลงบน

กระดาษเนปาล

๓.๒ ใช้ไม้ปลายแหลมดึงเยื่อกระดาษเนปาลแล้วม้วนเป็นวงกลมอุดลงไปในรูแผล

๓.๓ ใช้ Spatula กดเบาๆ ที่รอบแผลให้เนียนเรียบไปกับพื้นผิวของโบราณ

๓.๔ วางผึ่งลมให้แห้ง

อุดรูด้วยเยื่อกระดาษ

การส่งมอบคัมภีร์โบราณ

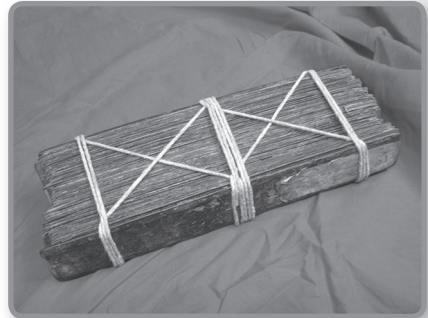
เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการดังกล่าวข้างต้นแล้ว จึงเก็บเรียงโบราณเข้าผูกห่อด้วยผ้าแดงคืนเจ้าของคัมภีร์โบราณ โดยมีหลักฐานการรับ-ส่งเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมทั้งการกำหนดวิธีแสดงระดับความเสียหาย หรือระดับการดูแลรักษาที่แตกต่างกันไป ดังเช่น

สีแดง หมายถึง เป็นคัมภีร์
ใบลานที่ชำรุด เสียหายมาก (Damage)
ต้องใช้ความระมัดระวังเป็นอย่างสูง
ในการหยิบจับ (Carefully handle)

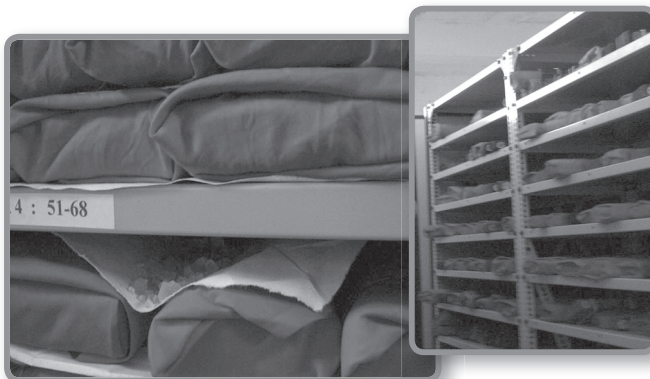
สีน้ำเงิน หมายถึง เป็นคัมภีร์
ใบลานที่ได้รับความเสียหายไม่มากนัก
(Little damage)

สีเขียว หมายถึง เป็นคัมภีร์
ใบลานที่อยู่ในสภาพดี (Good condition)

หลังจากการซ่อมบูรณะคัมภีร์ใบลานแล้ว หน่วยงานเจ้าของเอกสารก็ต้อง
เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานดังกล่าวไว้ในสภาวะแวดล้อมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
น้อยที่สุด เช่น การควบคุมอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ให้คงที่ตลอดเวลา
การป้องกันอันตรายจากแสงสว่าง ความร้อน เชื้อรา แมลงและสัตว์ชนิดต่าง ๆ
 เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อชนรุ่นหลังต่อไป

เตรียมห่อผ้า

การเก็บรักษาคัมภีร์ใบลาน

สรุป

จากการที่ผู้คนในอดีตได้นำเอาวัชดุธรรมชาตินี้อ่องถิ่นดั่งเช่น ไบลาน มาเป็นวัตถุดิบสำหรับการบันทึกเรื่องราวความรู้ต่าง ๆ วิถีชีวิต จารีตธรรมเนียม และความเชื่อ จึงทำให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษา เรียนรู้เรื่องราวแต่หนหลังที่เป็น องค์ความรู้ของบรรพบุรุษ ผ่านตำรับตำราที่เรียกว่า “คัมภีร์ไบลาน” ประกอบกับ ความมีอายุเก่าแก่ของคัมภีร์ไบลาน ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่คนรุ่นต่อมาควรให้ความเอาใจใส่ ดูแลรักษาคัมภีร์ไบลาน ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและ ของชาติให้คงสภาพที่ดี มีอายุยืนยาวให้มากที่สุด เพื่อส่งต่อให้แก่คนรุ่นหลัง ได้ศึกษาเรียนรู้สืบไป ฉะนั้นการอนุรักษ์คัมภีร์ไบลานในทุกขั้นตอนจึงควรทำด้วยความรู้ ความเข้าใจ และความละเอียดรอบคอบ อีกทั้งสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ หรือวิทยาการสมัยใหม่ให้เข้ากับความรู้อย่างกลมกลืน จึงจะถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ที่สมบูรณ์

ปรรณานุกรม

กองแก้ว วีระประจักษ์. (๒๕๔๒). คัมภีร์ใบลาน ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง** (เล่มที่ ๒, น. ๙๕๙). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

Agrawal, O. P. (1984). **Conservation of manuscripts and paintings of South-east Asia**. London : Butterworths.

Dean, John F. (1997). **Conservation and stabilization of palm leaf and parabaik manuscripts**. Retrieved December 26, 2013, from <http://www.library.cornell.edu/d//conservation> and stabilization of palm leaf and parabaik. pdf.

INTACH Indian Conservation Institute. Orissa Art Conservation Centre. (n.d.) **Conservation of palm leaf manuscripts** [Brochure]. Bhubaneswar : Author.

Martin, Rebecca A. & Olson, Chalermsee. (2005). The collection of palm-leaf manuscripts at Northern Illinois University Libraries [Electronic version]. **Illinois Libraries**, 85, 9-15.

Mitra, Mallika. (n.d). **History material and technology of palm leaf manuscripts**. Unpublished manuscript, INTACH ICI OACC Bhubaneswar.

The University of Southern Mississippi Libraries. (2008). **Palm leaf manuscript**. Retrieved March 2, 2013, from http://www.lib.usm.edu/spcol/exhibitions/item_of_the_month/iotm_nov_o...

พระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์กับการปรากฏขึ้นของเจดีย์ แบบช้างล้อมในสุโขทัยและล้านนา^๑

สุรพล ดำริห์กุล^๒

ในดินแดนประเทศไทยปรากฏมีพระเจดีย์อยู่รูปแบบหนึ่งมีลักษณะเป็นเจดีย์
ทรงระฆังหรือเจดีย์ทรงกลม ที่ส่วนฐานจะมีประติมากรรมปูนปั้นรูปช้างประดับอยู่
โดยรอบ มีชื่อเรียกไปตามรูปทรงและองค์ประกอบทางศิลปกรรมว่า “เจดีย์แบบ

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
สาขาปรัชญา และได้ตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง “เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและ
พระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์ในประเทศไทย” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๕๔).

^๒ ศาสตราจารย์เกียรติคุณสาขาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ช้างล้อม”^๓ เจดีย์แบบช้างล้อมนี้ได้ปรากฏมีอยู่ตามเมืองต่าง ๆ หลายแห่ง โดยเฉพาะเป็นรูปแบบของพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญ ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก เช่น พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช เมืองนครศรีธรรมราช พระเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย พระเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย พระเจดีย์วัดมเหยงค์ กรุงศรีอยุธยา พระธาตุเจดีย์หลวง เมืองเชียงใหม่ และพระธาตุเจดีย์ช้างค้ำ เมืองน่าน ฯลฯ เป็นต้น แบบแผนของเจดีย์ดังกล่าวนี้เป็นอิทธิพลของศิลปะลังกาที่แพร่หลายเข้ามาพร้อมกับพระพุทธรูปปางนาคปรก ซึ่งได้รับรูปแบบมาจากสถูปรุวันเวลิ (Ruvanveli) ณ เมืองอนูราชปุระ อันเป็นพระเจดีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของเกาะลังกา^๔

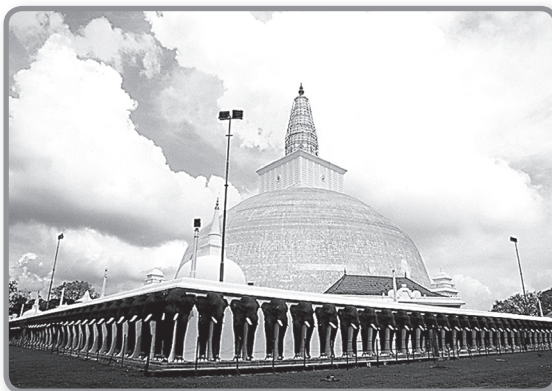
ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีความรู้เกี่ยวกับเจดีย์แบบช้างล้อมจะเป็นเรื่องราวของเจดีย์ช้างล้อมที่ปรากฏอยู่แต่ในพื้นที่ของแคว้นสุโขทัยเสียเป็นส่วนมาก เนื่องจากพบมีเจดีย์รูปแบบดังกล่าวเป็นจำนวนมากในพื้นที่แถบนั้น โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งเดิมเคยเชื่อกันว่าจะเป็นเจดีย์ช้างล้อมองค์แรก ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และมีความเกี่ยวข้องข้องกับพระพุทธรูปปางนาคปรกจากเมืองนครศรีธรรมราช ตามหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑^๕ รวมทั้งเชื่อว่าอิทธิพลศิลปะลังการะลอกสำคัญที่ได้เผยแพร่เข้ามาสู่สุโขทัยในคราวที่พระศรีศรिताราชจุฬามณีเสด็จกลับจากลังกาในรัชกาลของพระเจ้าเลอไท ดังปรากฏหลักฐานงานสร้างปฏิสังขรณ์ที่วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย ซึ่งมีงานปูนปั้นประดับแสดงอิทธิพลของศิลปะลังกา และรูปแบบของเจดีย์ที่มีช้างล้อม อาจเริ่มเผยแพร่เข้ามา

^๓ ร.ศ.ร.สันติ เล็กสุขุม เจดีย์ ความเป็นมา และคำศัพท์ เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน ๒๕๓๕) หน้า ๒๗.

^๔ เอ บี กริสไวลด์ ศิลปในประเทศไทย กรมศิลปากรจัดพิมพ์ ด้วยความร่วมมือของมูลนิธิอาเซีย (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร ๒๕๐๕), หน้า ๑๐๐.

^๕ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ดำเนินพุทธเจดีย์, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวิลพร, ๒๕๑๐), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

ในระบอบนั้น^๖ แต่ผลของการวิจัยที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาในช่วงเวลาที่ผ่านมา ทำให้แนวความคิดเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไป และทำให้ทราบว่าปรากฏการณ์ของเจดีย์แบบช้างล้อมทั้งในแคว้นสุโขทัยและล้านนาจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ โดยเฉพาะแคว้นสุโขทัยนั้น จะเริ่มปรากฏขึ้นในรัชสมัยของพระยาสิทธิไทย ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์กำลังเฟื่องฟู และเกิดการแข่งขันของนิกายหรือสำนักทางพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เพื่อชิงความเป็นใหญ่ ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับทางการเมือง ที่ส่งผลให้แคว้นสุโขทัยถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา บทความนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่นำเสนอเรื่องราวพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์กับเจดีย์ช้างล้อมที่ปรากฏในแคว้นสุโขทัยและล้านนา จะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์บ้านเมือง ประวัติพระพุทธศาสนา และศิลปะสถาปัตยกรรม ซึ่งความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นมาของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่เผยแพร่เข้ามาตั้งมั่นอยู่ในประเทศไทย รวมทั้งยังช่วยเสริมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สถูปวันเวลี เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา

^๖ สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์สมัยสุโขทัย ที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว, (กรุงเทพฯ : บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๔) หน้า ๑๕๗.

ประวัติพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์

พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเกาะลังกา

พระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในเกาะลังกานั้นเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท มูลเหตุแห่งการเกิดลัทธิหินยานฝ่ายเถรวาทนั้น ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน แล้วเป็นเวลาประมาณ ๑๐๐ ปี ได้มีคณะสงฆ์คณะหนึ่ง ได้พากันแก้ไขบทบัญญัติในทางศาสนาให้ต่างไปจากพุทธบัญญัติ แต่พระเถระานุเถระส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย ได้ยึดถือไปตามผลของการสังคายนา ในภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วสามเดือน เป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในคณะสงฆ์ แยกออกเป็นฝ่ายเถรวาท หรือหินยาน กับฝ่ายมหายาน ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัยและทรงชำระสมณวงศ์ให้บริสุทธิ์ แล้วโปรดให้จัดส่งพระเถระพร้อมด้วยบริวารให้ไปเผยแผ่พระศาสนาในนานาประเทศ ๙ สาย ซึ่งในจำนวนนั้นมีพระมหินทรมหาเถระ พร้อมด้วยเถระอื่นๆ ได้อัญเชิญพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานยังเกาะลังกา ในระยะแรกๆ ชาวลังกานับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งพระมหินทรมหาเถระได้นำเข้ามาเผยแผ่ ต่อมาในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๔ พระพุทธศาสนาในเกาะลังกาแตกแยก จึงทำให้เกิดปัญหาความแตกแยกเกิดขึ้น ในเกาะลังกา^๗ จนเมื่อพระเจ้าปรักรมพาหุที่ ๑ ขึ้นครองราชย์ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ได้โปรดให้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท แล้วจัดวางระเบียบปฏิบัติในพระพุทธศาสนาและสังฆมณฑลให้เรียบร้อย ตั้งแต่นั้นมาพระสงฆ์ในลังกาจึงนิยมศึกษาเล่าเรียนจนเชี่ยวชาญพระธรรมวินัยและรอบรู้พุทธวจนะ กษัตริย์ลังกาก็ทรงปฏิบัติพระองค์เป็น “ธรรมราชา” เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ทำให้กิตติศัพท์เลื่องลือออกไปยังนานาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา จึงมีพระสงฆ์ในประเทศพม่า มอญ ไทย

^๗ พระโศภณคณาภรณ์ (ระแบบ วิฑูยาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

และเขมร สนใจเดินทางไปยังเกาะลังกาทวีป เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาที่ปรับปรุงใหม่ และนำมาประเพณีปฏิบัติในบ้านเมืองของตน^๘

การประดิษฐานพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เผยแผ่เข้ามายังดินแดนประเทศไทยเป็นครั้งแรก ที่เมืองนครศรีธรรมราชในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งการเข้ามาของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ครั้งนั้น ได้มีการกล่าวถึงเรื่องราวแตกต่างกันอยู่ ๒ ประการ คือ ประการแรก กล่าวกันว่า ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ครั้งรัชสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช จันทราชนุ โดยพระสงฆ์ไทยจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยที่เกาะลังกาจนรอบรู้ดีแล้ว จึงเดินทางกลับมาซึ่งในการเดินทางกลับมา ครั้งนั้นได้ชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกาเข้ามาด้วย เพื่อตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช^๙ ส่วนอีกประการหนึ่งกล่าวว่า พระราหุลเถระพระสงฆ์ชาวลังกา ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มพระเถระ ๔ รูปที่เดินทางจากเกาะลังกาไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยพร้อมไปกับพระฉปัฏ ต่อมาได้เดินทางมายังเมืองนครศรีธรรมราช ได้รับความเลื่อมใสจากกษัตริย์เมืองนครศรีธรรมราช แต่งตั้งให้เป็นพระราชาครู^{๑๐} และพระมหาธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้รับการบูรณะในช่วงเวลานี้มีรูปทรงเป็นอย่างเจดีย์ลังกาหรือเจดีย์แบบช้างล้อม^{๑๑}

^๘ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, *พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา*, สถาบันทักษิณคดีศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๓, หน้า ๓๑-๓๒.

^๙ ตริ อมาตยกุล, *"นครศรีธรรมราช," รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช* (พระนคร : รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๖.

^{๑๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *เที่ยวเมืองพม่า*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๗), หน้า ๓๓๘-๓๔๐.

^{๑๑} มานิต วัลลิโกดม, *ทักษิณรัฐ*, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ (กรุงเทพฯ : บริษัททุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๘-๑๗๑.

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เมืองนครศรีธรรมราช

แคว้นสุโขทัย

พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในแคว้นสุโขทัย

เมืองสุโขทัยในระยะเริ่มแรกเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่าชาวเมืองสุโขทัยนับถือศาสนานิกายใด ได้มีผู้เสนอความเห็นไว้ว่า เนื่องจากได้เคยค้นพบพระพิมพ์ชนิดหนึ่งทั้งที่เมืองสุโขทัยและศรีษะนาแลย์ ซึ่งเหมือนกับพระพิมพ์ที่พบที่เมืองพุกาม ประเทศพม่า และที่เมืองลำพูน จึงสันนิษฐานว่าแต่เดิมชาวสุโขทัยน่าจะได้นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทตามแบบที่ได้นับถือในเมืองพุกามมาก่อน แล้วจึงหันมานับถือพระพุทธศาสนาหินยานตามแบบพวคมอญเมืองสะเทิม ทั้งนี้เพราะในสมัยนั้นเมืองสะเทิมมีพระสงฆ์ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอยู่เป็นอันมาก^{๑๒} แต่ในอีกความเห็นหนึ่งกล่าวว่า ในระยะแรกนั้นศาสนาในเมืองสุโขทัยคงเป็นพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ดังปรากฏหลักฐานของศาสนสถานและรูปเคารพทางศาสนา

^{๑๒} สีนชัย กระบวนแสง, **ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย** (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐), หน้า ๕๐-๕๑.

ที่โบราณสถานวัดพระพายหลวง และศาสนสถานที่ยังสร้างขึ้นในรุ่นราวคราวเดียวกัน คือพระปรางค์ที่เรียกว่า ศาลตาผาแดง กับพระปรางค์สามองค์ที่วัดศรีสวาย^{๑๓} ต่อมาในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้มีการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ครองเมืองสุโขทัย ซึ่งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้ขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วง การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นน่าจะมีผลทำให้เกิดคติความเชื่อทางศาสนา มีการเปลี่ยนแปลงด้วย เชื่อว่าในระยะนี้พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชคงได้แพร่หลายเข้ามายังเมืองสุโขทัยแล้ว ทั้งนี้มีเรื่องราวอยู่ในเอกสารของล้านนากล่าวถึงพระโหราาช ซึ่งควรหมายถึงพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ได้อัญเชิญพระพุทธรูปหินจากนครศรีธรรมราชมาสู่เมืองสุโขทัย^{๑๔}

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ยังได้วิเคราะห์เรื่องราวที่แสดงถึงการเกี่ยวข้งกันระหว่างสุโขทัยกับนครศรีธรรมราชไว้ว่า ปู่โสมงครามหรือที่ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชเรียกเพี้ยนไปเป็น “พระยาศรีไสยณรงค์” นั้น น่าจะเป็นโอรสของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์กับพระราชมารดาขวานครศรีธรรมราช ผู้ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระยาศรีธรรมมาโคกราช โดยให้เหตุผลว่า เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ลงไปเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งในครั้งนั้นได้อัญเชิญพระพุทธรูปหินมาด้วย และการที่ปู่โสมงครามได้นำกองทัพลงไปเมืองนครศรีธรรมราช และได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีให้เข้าไปในเมือง จึงทำให้เชื่อว่าเพราะปู่โสมงครามเป็นพระญาติ เนื่องจากมีพระราชมารดาเป็นเจ้าหญิงแห่งเมืองนครศรีธรรมราช^{๑๕} หลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านี้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของแคว้นสุโขทัยกับเมืองนครศรีธรรมราชว่าเป็นไปอย่างใกล้ชิด และแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปลัทธิลังกาวงศ์คงได้แพร่หลายเข้ามายังเมืองสุโขทัย โดยผ่านทางเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่ครั้งนั้นแล้ว

^{๑๓} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, **สุโขทัยเมืองพระร่วง**, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ พ.ศ.๒๕๓๑, หน้า ๑๗.

^{๑๔} พระรัตนปัญญาเถระ (ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร แปล) **ชินกาลมาลีปกรณ์**, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิพพร, ๒๕๐๑), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^{๑๕} นคร พันธุ์ณรงค์ (บรรณธิการ), **รายงานผลการสัมมนาการเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๑), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย

ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ได้ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า พ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์พระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุโขทัย รวมทั้งสร้างวัดขึ้นในอรัญญิกด้วย หลักฐานดังกล่าวสอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ของล้านนาในตอนที่ว่าด้วยพระเถรานุเถระสวดอนุโมทนาในคราวเมื่อพระเจ้าฟิสิกปนัดดาธิราชทรงบำเพ็ญกุศล มีความกล่าวว่า “เพื่อจะยังพระศาสนาของพระพุทธ ซึ่งกษัตริย์ทรงพระนามว่า รามราช เป็นต้นเค้า นำมาแต่ลังกานั้นให้รุ่งเรือง”^{๑๖}

^{๑๖} พระรัตนปัญญาเถระ (ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร แปล), **ชินกาลมาลีปกรณ์**, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวดพร, ๒๕๐๑), หน้า (๑๖).

มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในโบราณพื้นเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นโดยชาวเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีความกล่าวว่า “นางเมืองท้าวโคตมิลิตได้สร้างวัดและพระพุทธรูปกับขุนรามกำแหงผู้ผู้ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า นางเมือง “ท้าวโคตมิลิต” นี้ก็คือ พระนาง “พลิต” ซึ่งเป็นมเหสีของพ่อขุนรามคำแหง ที่ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชระบุว่า เป็นเครือญาติของพระเจ้าศรีธรรมไตรราชจันทรภาณุ พระเจ้าศรีธรรมไตรราชจันทรภาณุคงจะยกถวายพ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัยในคราวเสด็จเมืองนครศรีธรรมราช”^{๑๗} หลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของแคว้นสุโขทัยกับเมืองนครศรีธรรมราชคงดำเนินไปอย่างใกล้ชิด ซึ่งช่วยสนับสนุนเรื่องราวของพระสงฆ์ชาวเมืองนครศรีธรรมราชที่นำพระพุทธรูปาลังกางวงศ์เข้ามาสู่เมืองสุโขทัยให้มีน้ำหนักมากขึ้น

พระพุทธรูปาลังกางวงศ์ได้เข้ามาสู่แคว้นสุโขทัยอีกครั้งหนึ่งในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งในครั้งนี้เป็นพระพุทธรูปาลังกางวงศ์ที่พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามุนีได้จาริกแสวงบุญเดินทางไปศึกษาพระศาสนายังเกาะลังกาและนำกลับมาเผยแพร่ยังแคว้นสุโขทัย เรื่องราวดังกล่าวนี้ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๒ และหลักที่ ๑๑ ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้สรุปไว้ว่า พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามุนีนั้นเป็นพระโอรสของพระยาคำแหงพระราม ซึ่งเป็นราชนัดดาของพ่อขุนศรีนาวนาถม ปฐมกษัตริย์ผู้สร้างเมืองสุโขทัยเป็นบุคคลที่อยู่ร่วมยุคสมัยกับพระยาเลอไทยและพระมหาธรรมราชาลิไทยของกรุงสุโขทัย ที่ได้ไปบำเพ็ญกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปาลังกางวงศ์ ซึ่งข้อความในจารึกได้เล่าถึงประวัติของพระองค์ตั้งแต่สมัยยังเป็นฆราวาสว่า มีฝีมือรอบฟุ้งมาก คือขี่ช้างพังไปรบช้างพลายที่ตกน้ำมันชนะ และก็ได้รับคำชมเชยจากพระยาเลอไทยว่าเก่งมาก ในที่สุดเข้าใจว่าลูกชายของท่านเสียชีวิต จึงเห็นว่าโลกนี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ก็เลย

^{๑๗} นคร พันธ์ณรงค์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๘), หน้า ๘๕.

สละเหย้าเรือนนอกผนวช ได้กล่าวถึงพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีเดินทาง
ไปไหว้พระธาตุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเมืองไทย เริ่มตั้งแต่แถวสระหลวง สองแคว ขึ้นไป
เมืองขวาง คือ เมืองอุดรดิตถ์ และขึ้นไปถึงลำพูน ลงมาตาก เชียงทองแถวตาก
ระแหง ข้ามไปอินเดีย ไปปาตาลีบุตร ไปไหว้สถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา
ทั้งหลาย แล้วผ่านมาทางอินเดียได้ลงไปถึงเกาะลังกา ได้ทำการอุปสมบทใหม่
ตามลัทธิลังกาวงศ์ และจำพรรษาอยู่ที่ลังกาเป็นเวลาถึง ๑๐ ปี ระหว่างนั้นได้ไป
บูรณะวัดสำคัญ ๆ เช่น ภูปาราม และมหายังคเจดีย์ กษัตริย์ลังกาจึงทรงแต่งตั้ง
ให้เป็นพระมหาสวามี เมื่อเดินทางกลับมาแล้วได้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุมา
บรรจุไว้ในเมืองไทย โดยการเดินทางกลับผ่านทางภูเขาดะนาวศรี ผ่านเมืองเพชรบุรี
ราชบุรี จากนั้นมาถึงเมืองอโยธยาศรีรามเทพนคร และถึงเมืองสุโขทัยในที่สุด^{๑๔}
และสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีฯ นี้คงจะเป็นหลักสำคัญในการขยาย
และบูรณะวัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย งานเหล่านี้มีช่างจากเกาะลังกาเข้ามาช่วย
ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏมีอิทธิพลของศิลปะลังกาปะปนอยู่ในศิลปะสุโขทัย^{๑๕}

พระพุทธศาสนาที่พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีได้นำเข้ามาเผยแผ่
ในแคว้นสุโขทัยนั้นเป็นพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์จากเกาะลังกาโดยตรง จึงเป็น
พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายหนึ่ง ที่เรียกกันว่า ลังกาวงศ์สายสีหฬ หรือนัก
สีหฬ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายสีหฬในแคว้นสุโขทัยนี้
น่าจะได้รับความสำเร็จและมีผู้สนใจเลื่อมใสมากขึ้น ทำให้การศึกษาทางศาสนา
ขยายตัวออกไป อย่างกว้างขวางและพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง
เป็นอันมาก

^{๑๔} ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร, “การอภิปรายในหัวข้อเรื่อง ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย”,
รายงานผลการสัมมนาสังคโลกได้ชาวไทยกับการวินิจฉัยปัญหาเศรษฐกิจการเมืองและ
สังคมในสมัยสุโขทัย, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พิชณศ, ๒๕๑๙), หน้า ๓๙-๓๙.

^{๑๕} ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐,
คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรีจัดพิมพ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๒), หน้า ๒๓๙.

อย่างไรก็ดีเมื่อราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในรัชกาลของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ได้มีพระพุทธรูปลงกาวงศ์อีกสายหนึ่งเผยแผ่เข้ามาที่สุโขทัย ภายใต้การนำของพระสงฆ์ชาวสุโขทัยสองรูป คือ พระอินมัทสสีและพระสุนนเถระ ซึ่งเคยบวชครั้งแรกในฝ่ายคามวาสี ต่อมาได้เดินทางไปยังเมืองพันทหรือเกาะตะมะ และเข้าบวชใหม่ในฝ่ายอรัญญวาสีที่สำนักของพระอุทุมพรบุปผามหาสวามี^{๒๐} เมื่อเดินทางกลับมายังแคว้นสุโขทัย ได้เผยแผ่พระพุทธรูปลงกาวงศ์ตามแนวทางของสำนักพระพุทธรูปลงกาวงศ์สายรามัญ จึงเรียกกันว่า *ลงกาวงศ์สายรามัญ* หรือ *สำนักรามัญ* และได้รับการสนับสนุนและศรัทธาจากสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทเป็นอันมาก ซึ่งต่อมาสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทเสด็จออกผนวช โดยมีพระอุทุมพรบุปผามหาสวามีเป็นพระอุปัชฌาย์ ภายหลังที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทลาผนวชแล้ว ได้ส่งพระสงฆ์ที่ได้เคยไปศึกษาพระศาสนาที่เมืองพันท ให้ไปเผยแผ่พระพุทธรูปลงกาวงศ์สายรามัญนี้ยังเมืองต่างๆ ภายนอกอาณาจักร คือ พระปิยทัสสี ไปเผยแผ่พระศาสนาที่เมืองอโยธยา พระสุวัณณศิริไปที่เมืองหลวงพระบาง พระเวสสุโกไปเผยแผ่ยังเมืองน่าน ส่วนพระพุทธรูปลงกาวงศ์สายรามัญ ให้ไปอยู่ที่เมืองสองแคว พระอานนทอยู่ทีวัดป่ามะม่วง^{๒๑} และใน พ.ศ.๑๙๑๒ พระสุนนเถระได้เดินทางไปเจริญพระพุทธรูปลงกาวงศ์ในเมืองเชียงใหม่ตามที่ได้รับนิมนต์จากพระเจ้ากือนา กษัตริย์แห่งล้านนา^{๒๒} ดังนั้นแคว้นสุโขทัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ คงปรากฏมีทั้งพระพุทธรูปลงกาวงศ์สำนักสีหล ซึ่งเป็นสายเดิมที่เผยแผ่เข้ามาก่อนและสำนักรามัญ ซึ่งเป็นสายใหม่ที่เข้ามาและได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท

^{๒๐} พระพุทธพุทฺธกามและพระพุทฺธญาณ, *ตำนานมูลศาสนา*, (กรุงเทพฯ : เสริมวิทยบรรณาการ, ๒๕๑๙), หน้า ๓๑๖.

^{๒๑} พระพุทธพุทฺธกามและพระพุทฺธญาณ, *เรื่องเดิม*, หน้า ๓๒๐.

^{๒๒} *ชินกาลมาลีปกรณ์*, หน้า ๙๙.

เจดีย์ช้างล้อมในแคว้นสุโขทัย

ในแคว้นสุโขทัยปรากฏมีเจดีย์ช้างล้อมอยู่ตามเมืองต่างๆ รวมจำนวน ๑๒ แห่ง ได้แก่ เมืองสุโขทัย จำนวน ๕ แห่ง คือ เจดีย์วัดช้างล้อม เจดีย์วัดสระศกดิ์ เจดีย์วัดช้างรอบ เจดีย์วัดเจดีย์สี่ห้อง และเจดีย์ช้างล้อมบ้านไสยาสัน เมืองศรีษัชนาลัย จำนวน ๓ แห่ง คือ เจดีย์วัดช้างล้อม เจดีย์รายช้างล้อมภายในวัดเจดีย์เจ็ดแถว และเจดีย์วัดนางพญา เมืองกำแพงเพชร จำนวน ๓ แห่ง คือ เจดีย์ช้างเผือกภายในวัดพระแก้ว เจดีย์วัดช้าง และเจดีย์วัดช้างรอบ และที่เมืองพิษณุโลก จำนวน ๑ แห่ง คือ เจดีย์วัดอรุณญิก

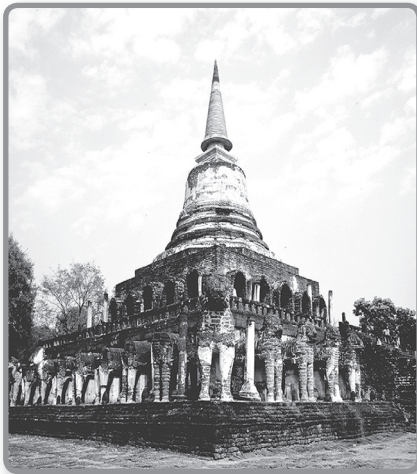

ภาพเก่าเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีษัชนาลัย

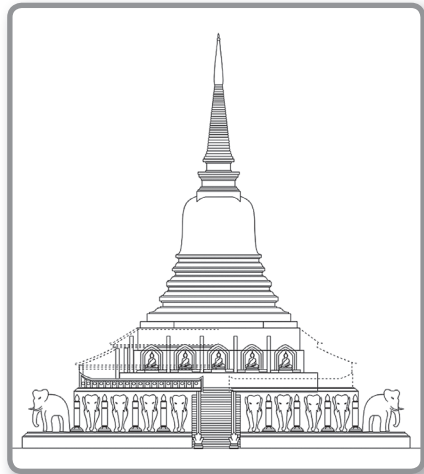
การปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมในแคว้นสุโขทัย

เจดีย์ช้างล้อมในแคว้นสุโขทัยนั้นมีหลักฐานของการก่อสร้างชัดเจนอยู่เพียง ๒ แห่ง คือ เจดีย์วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๒๗ และเจดีย์วัดสระศกดิ์ สร้างใน พ.ศ. ๑๙๕๕ แต่ผลของการศึกษาค้นคว้านี้สรุปได้ว่าการเกิดขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมนั้นเป็นผลมาจากความขัดแย้งและแข่งขันกันของสำนักพระพุทธรศานาลังการวงศ์ทั้งสองสำนัก เพื่อแสวงหาความชอบธรรมเพื่อให้

ได้รับการยอมรับ ซึ่งแต่ละฝ่ายจะได้รับการสนับสนุนจากเชื้อพระวงศ์และกษัตริย์ของสุโขทัย จนกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองและส่งผลให้แคว้นสุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา กล่าวคือ สำนักสายสีหล่นั้นเป็นพระพุทธรศาลงกาวงศ์สายเดิมที่เผยแพร่ผ่านมาทางนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยา มีพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี^{๒๓} เป็นผู้นำและได้รับการสนับสนุนจากเชื้อพระวงศ์ในสายวงศ์พ่อขุนศรีนาวนำถม ปฐมกษัตริย์ผู้สร้างเมืองสุโขทัย ส่วนสำนักรามัญหรือมอญนั้นเป็นพระพุทธรศาลงกาวงศ์สายใหม่ที่เข้ามา โดยได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ในสายราชวงศ์พระร่วงหรือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

เจดีย์วัดช้างล้อม
เมืองศรีสัชนาลัยปัจจุบัน

แผนผังเจดีย์วัดช้างล้อม
เมืองศรีสัชนาลัย

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของสุโขทัย เมื่อพ่อขุนรามคำแหงสวรรคตแล้ว พระยาเลอไทย พระราชโอรส ได้ครองราชสมบัติสืบต่อมา^{๒๔} ในช่วงเวลานี้เมืองต่างๆ

^{๒๓} พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี เป็นเชื้อพระวงศ์ในสายวงศ์พ่อขุนศรีนาวนำถม ปฐมกษัตริย์ผู้สร้างเมืองสุโขทัย

วงศ์สายรามัญในล้านนา เป็นผู้สร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๙๑๖ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ได้อัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัย^{๒๖}

การแข่งขันของสำนักพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์และความขัดแย้งทางการเมืองในแคว้นสุโขทัย คงเป็นส่วนที่ทำให้กองทัพกรุงศรีอยุธยาเข้ามายึดเมืองสองแคว (พิษณุโลก)^{๒๗} ในเวลาต่อมา ทำให้พระมหากษัตริย์ราชธานีต้องทรงย้ายไปประทับที่เมืองพิษณุโลกในระหว่าง พ.ศ.๑๙๐๖-๑๙๑๒ ส่วนเมืองสุโขทัยได้ให้พระชนิษฐาของพระมหากษัตริย์ราชธานีปกครองอยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่ง พ.ศ.๑๙๑๒ เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยาสวรรคต พระมหากษัตริย์ราชธานีไทจึงกลับมาครองเมืองสุโขทัยดังเดิม และสวรรคตใน พ.ศ.๑๙๑๑

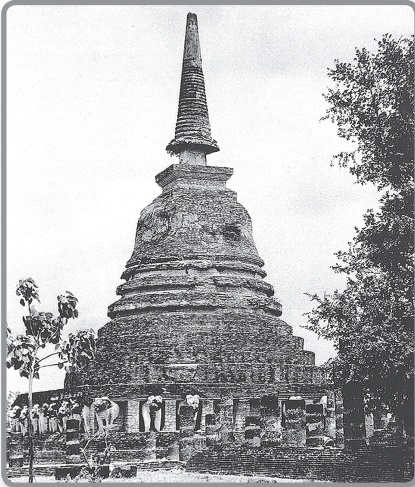
ต่อมาเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย ได้ปรากฏขึ้นใน พ.ศ.๑๙๒๗ หลังจาก que พระมหากษัตริย์ราชธานีไทสวรรคต มีลักษณะเป็น เจดีย์ช้างล้อมทรงระฆังแบบลังกา ซึ่งมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบเรียบง่าย รูปทรงเตี้ย องค์ระฆังผายใหญ่ตามแบบฉบับของเจดีย์ในศิลปะสุโขทัยที่เรียกว่า เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา มีประวัติการก่อสร้างปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกว่า พนมไสดำ ซึ่งเป็นสามีของแม่หมของพระศรีเทพาหาราช เป็นผู้สร้างและพระศรีเทพาหาราชนี้น่าจะเป็นพระนามของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้งมาครองเมืองสุโขทัย^{๒๘} ซึ่งเมื่อพระมหากษัตริย์ราชธานีไทสวรรคตแล้ว พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สำนักรามัญคงอ่อนแอลง ขณะที่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สำนักสีหฬ ซึ่งตั้งมั่นมาแต่เดิมอยู่ที่เมืองสุโขทัยคงเข้มแข็งมากขึ้น เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากเชื้อพระวงศ์สุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีอิทธิพลทางการเมืองต่อแคว้นสุโขทัย ขณะนั้น การปรากฏขึ้นของเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย คงเพื่อเป็นการประกาศถึงความถูกต้องชอบธรรมของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สำนักสีหฬที่สืบสายตรงมาจากเกาะลังกา รวมทั้งการปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมทรงระฆังแบบลังกาอื่นๆ อาทิ เจดีย์วัดช้างรอบ เจดีย์วัดสระศักดิ์ เจดีย์ช้างล้อมบ้านไผ่ยาสน์ในเขตเมืองสุโขทัย

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๕.

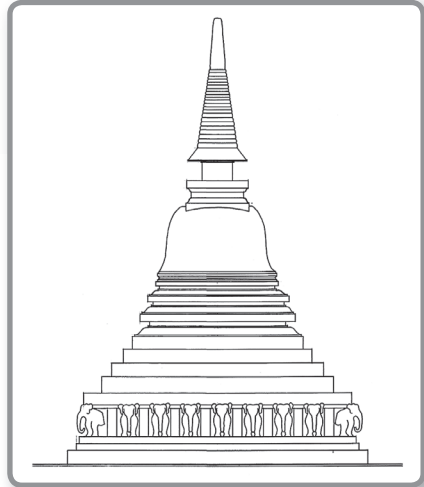
^{๒๗} เมืองสองแคว เป็นสถานที่สมภพและประทับครั้งเยาว์วัยของพระมหาเถรศรีศรัทธาธรรมาภรณ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นเมืองสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเชื้อพระวงศ์สายพ่อขุนศรีนาวนำถม ปฐมกษัตริย์ผู้สร้างเมืองสุโขทัย.

^{๒๘} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, เรื่องเดิม, หน้า ๖๔-๗๐.

และเจดีย์ช้างเผือกในวัดพระแก้ว เมืองกำแพงเพชร ควรสร้างขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันคือในราวครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ภาพเก่าเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย

แผนผังเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย

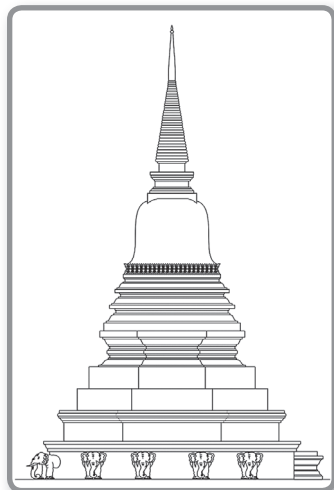

เจดีย์วัดสรศักดิ์ เมืองสุโขทัย ที่ได้รับการบูรณะใหม่

ต่อมาเจดีย์ช้างล้อมทรงกลมหรือทรงระฆังแบบทรงสูง เป็นเจดีย์ช้างล้อมลักษณะเด่นอีกรูปแบบหนึ่งของแคว้นสุโขทัย ลักษณะเป็นทรงกลมแบบทรงสูง คล้ายคลึงกับเจดีย์ในกลุ่มแรก แต่ได้เพิ่มความสูงและจำนวนชั้นของฐานได้ชั้นมาลัยเถาเพื่อยึดเจดีย์ให้มีความสูงมากขึ้น จึงทำให้เจดีย์เพรียวสูงขึ้นและองค์ระฆังมีขนาดเล็กลง มีจำนวน ๓ แห่ง ได้แก่ เจดีย์วัดช้าง เมืองกำแพงเพชร เจดีย์วัดอรุณภูมิ เมืองพิษณุโลก และเจดีย์รายช้างล้อมในวัดเจดีย์เจ็ดแถว เมืองศรีสัชนาลัย เจดีย์กลุ่มนี้เป็นศิลปะผสมระหว่างสุโขทัยกับอยุธยาที่มีพัฒนาการเกิดขึ้นนับตั้งแต่ครั้งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ขึ้นมา ซึ่งในเวลานี้อิทธิพลทางการเมืองของกรุงศรีอยุธยาได้เข้ามาครอบงำสุโขทัยชัดเจนขึ้น

เจดีย์วัดช้าง เมืองกำแพงเพชร

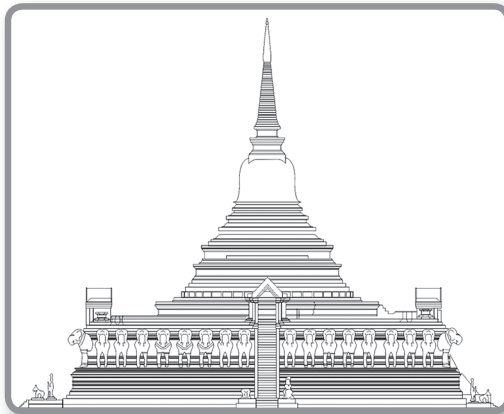
แผนผังเจดีย์วัดช้าง
เมืองกำแพงเพชร

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เมื่อแคว้นสุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาอย่างเป็นทางการแล้ว เจดีย์แบบช้างล้อมถูกสร้างขึ้นอีก ๒ แห่ง คือ เจดีย์วัดช้างรอบ เมืองกำแพงเพชรกับเจดีย์วัดนางพญา เมืองศรีสัชนาลัย เจดีย์วัดช้างรอบ เมืองกำแพงเพชรเป็นเจดีย์ช้างล้อมขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานประทักษิณช้างล้อม ช้างปูนปั้นประดับฐานเจดีย์เป็นช้าง

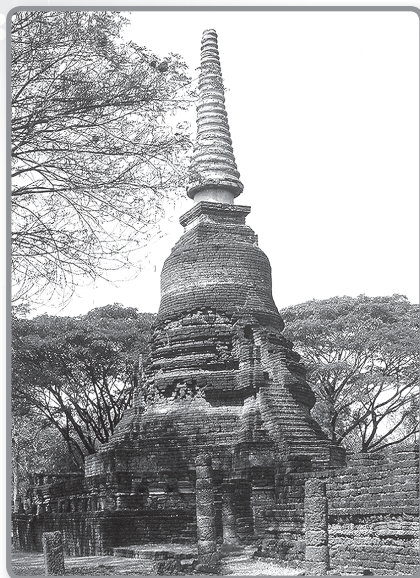
ทรงเครื่องขนาดใหญ่ ยืน สองขาหน้าและหัวไหล่ออกมาครึ่งตัวจากผนัง ส่วนเจดีย์
 วัดนางพญา เมืองศรีษัชนาลัยนั้นเป็นเจดีย์ช้างล้อมทรงกลมแบบมีซุ้มทิศ ช้างปูนปั้น
 ประดับฐานเจดีย์เป็นแบบช้างยืน สองขาหน้าและหัวไหล่ออกมาครึ่งตัวจากผนัง
 มีเสาดตามประทีปและพุ่มดอกบัวตูมประดับอยู่ทั้งสองด้าน เจดีย์ช้างล้อมทั้งสอง
 แห่งนี้ปรากฏอิทธิพลของศิลปะอยุธยาตอนต้นอย่างชัดเจน

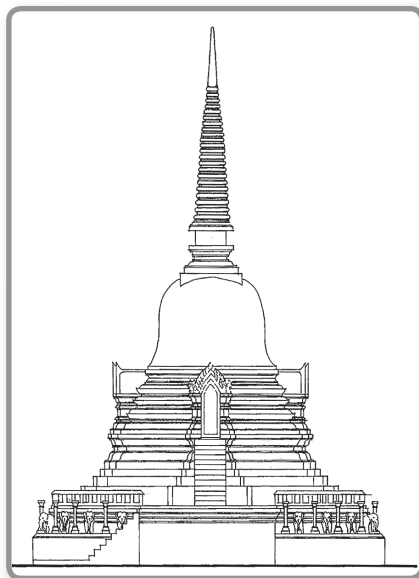
เจดีย์ช้างรอบ เมืองกำแพงเพชร

แผนผังและรูปทรงสันนิษฐานส่วนยอดของ
 เจดีย์วัดช้างรอบ เมืองกำแพงเพชร

เจดีย์ช้างล้อมวัดนางพญา
เมืองศรีสัตตนาลัย

แผนผังเจดีย์ช้างล้อมวัดนางพญา
เมืองศรีสัตตนาลัย

แคว้นล้านนา

พระพุทธศาสนาลังkawงศ์ในล้านนา

พระพุทธศาสนาของล้านนาในระยะเริ่มแรกนั้นควรเป็นพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากเมืองหริภุญไชย เมืองหริภุญไชยเคยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา และที่ตั้งของพระธาตุเจดีย์สำคัญที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของภูมิภาคแถบนี้ แคว้นหริภุญไชยได้มีการติดต่อเกี่ยวข้องกับอาณาจักรพุกามอย่างใกล้ชิด จึงพบว่าหลักฐานด้านโบราณศิลปวัตถุและโบราณสถานของหริภุญไชยได้รับอิทธิพลจากศิลปะและสถาปัตยกรรมของพุกามเป็นอันมาก จึงคาดว่าพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในแคว้นหริภุญไชยน่าจะเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตามแบบที่ปรากฏในเมืองพุกาม ต่อมาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ แคว้นหริภุญไชยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ดังนั้นพระพุทธศาสนาของล้านนา

ในระยะเริ่มแรก จึงเป็นพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายเถรวาทที่สืบทอดมาจากแคว้นทมิฬในอินเดีย

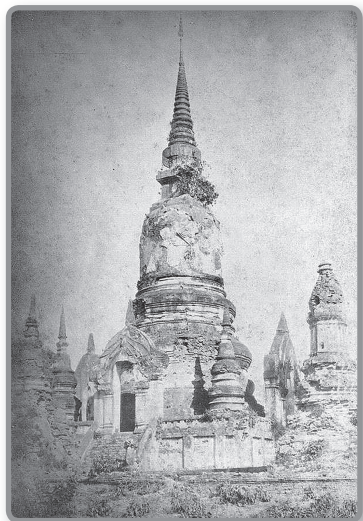
ต่อมาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ พระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์ได้เผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนล้านนา ปรากฏเรื่องราวชัดเจนอยู่ในเอกสารตำนานว่า พระเจ้ากือนา กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายมีพระราชประสงค์ให้พระภิกษุฝ่ายอริยวาสมาอยู่ในนครเชียงใหม่และสามารถทำสังฆกรรมได้ทั้งหมด จึงส่งคณะทูตไปยังสำนักพระอุทุมพรบุพผามหาสวามีที่เมืองพันทหรือเมืองเมาะตะมะ ซึ่งพระอุทุมพรบุพผามหาสวามีก็ได้อนุญาตให้พระอานนทเถระศิษย์มายังเมืองเชียงใหม่^{๒๙} แต่พระอานนทเถระยังไม่ได้รับอนุญาตให้กระทำสังฆกรรม เนื่องจากบุคคลที่ได้รับอนุญาตให้ทำสังฆกรรมทุกอย่างได้คือ พระสุมนเถระ ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่เมืองสุโขทัย พระเจ้ากือนา จึงทรงส่งคณะทูตไปสุโขทัยถึงสองครั้งเพื่ออาราธนาพระสุมนเถระให้มาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในล้านนา จนกระทั่งใน พ.ศ.๑๙๑๒ พระมหาธรรมราชาลิไท จึงโปรดให้พระสุมนเถระรับนิมนต์และเดินทางมายังล้านนาพร้อมทั้งนำพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย^{๓๐}

ในสมัยนั้นถือกันว่าพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์นั้นเป็นศาสนาที่บริสุทธิ์ เพราะมีการทำสังฆกรรมถูกต้องมาแต่โบราณ พระสุมนเถระนั้นได้เคยไปศึกษาและอุปสมบทใหม่ในสำนักของพระอุทุมพรบุพผามหาสวามีที่เมืองพันท ซึ่งขณะนั้นเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์อยู่ในภูมิภาคนี้ เมื่อพระสุมนเถระได้รับนิมนต์และเดินทางมาสู่ล้านนาแล้ว ในระยะแรกได้พำนักอยู่ที่วัดพระยืนเมืองทมิฬในหรือล้าพูน ต่อมาย้ายมาอยู่ที่วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่ พระสุมนเถระนั้นถือได้ว่ามีบทบาทอย่างสำคัญในการวางรากฐานพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในดินแดนล้านนา เพราะหลังจากที่พระสุมนเถระได้มาพำนักอยู่ที่วัดสวนดอกแล้ว พระเจ้ากือนาได้สนับสนุนให้พระภิกษุจากเมืองต่างๆ ในล้านนา เช่น เมืองเชียงแสน

^{๒๙} ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๙๘.

^{๓๐} สำนักนายกรัฐมนตรี, “ศิลาจารึกวัดพระยืน,” ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘), หน้า ๑๓๖.

เมืองเชียงตุง และอื่น ๆ เดินทางเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาที่วัดสวนดอก
 แห่งนี้ จึงทำให้วัดสวนดอกและเมืองเชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษา
 พระปริยัติธรรมและพระธรรมวินัยแทนที่เมืองหริภุญไชย ต่อมาทรงสร้างวัดบุปผาราม
 หรือวัดสวนดอกเพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระสุมนะเถระ คณะสงฆ์ที่สืบต่อมา
 จากพระสุมนเถระนี้ ต่อมาเรียกว่า บุปผวาสีคณะ หรือ ชาวเจ้าคณะสวนดอก
 เพราะมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดสวนดอกและบางครั้งก็เรียกว่า สำนักกรามัญ เนื่องจาก
 พระสุมนเถระได้บวชเรียนจากสำนักของพระอุทุมพรบุปผามหาสวามีที่เมืองพัน
 ในรามัญประเทศ^{๓๐}

ภาพเก่าพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก
 เมืองเชียงใหม่ ก่อนได้รับ
 การบูรณะครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๔

พระสงฆ์สำนักกรามัญนั้นเป็นฝ่าย
 อรัญวาสี ซึ่งมีวัตรปฏิบัติที่แตกต่างไปจาก
 คณะสงฆ์พื้นเมืองเดิม ส่วนมากจะเป็นพระธุดงค์
 ตามป่า ยึดมั่นในการบำเพ็ญภาวนาแสวงหา
 ความสงบ มีความเคร่งครัดในพระวินัยและ
 มักตั้งสำนักสงฆ์ในที่ห่างไกลผู้คน ด้วยเหตุนี้
 ในระยะแรกที่เข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่จึงได้รับ
 ความนิยมและได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์
 ขุนนาง ตลอดจนประชาชนเป็นอันมาก จึงทำ
 ให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับฝ่ายอาณาจักร
 มาก และเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางโลกมากขึ้น
 เช่น ทรัพย์สินเงินทอง ข้าวของ ไร่นา ที่มีผู้อุทิศ
 ให้แก่พระศาสนา ยิ่งเมื่อพระพุทธศาสนา
 มีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้นพระสงฆ์ก็จะได้รับ
 การยกย่องในสังคมสูงขึ้น เนื่องจากบทบาท

^{๓๐} ปริญญา กายสิทธิ์, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทย ตั้งแต่ พ.ศ.๑๙๑๒ ถึง
 พ.ศ.๒๑๐๑, ปริยญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร พ.ศ.๒๕๒๘, หน้า ๘๓.

ของพระสงฆ์จะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองในหลาย ๆ ด้านโดยเฉพาะในด้านการเมืองและการศึกษา นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าเกือนาเป็นต้นไป ได้พบหลักฐานว่าพระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิพากษาคดีต่าง ๆ ร่วมกับขุนนาง และในบางครั้งยังมีบทบาทในการว่ากล่าวตักเตือนพระมหากษัตริย์ที่ประพฤติดนไม่ถูกต้องอีกด้วย บทบาทของพระสงฆ์จะเริ่มมีมากขึ้นนับตั้งแต่สมัยพระเจ้าเกือนาเป็นต้นมา^{๓๒} ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งของความเสื่อมนิยมในคณะสงฆ์สำนักรามัญในเวลาต่อมา

ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้มีความความตื่นตัวในการศึกษาพระธรรมวินัยในหมู่พระสงฆ์ในล้านนาเป็นอย่างมาก ความเจริญของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้ทำให้พระสงฆ์ล้านนาหลายรูปเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระศาสนาภายนอกอาณาจักรโดยเฉพาะที่เกาะลังกา และได้รับการดำหนิจากพระสงฆ์ลังกาหลายประการ จึงทำให้เกิดความคลางแคลงใจเกี่ยวกับความถูกต้องในพระธรรมวินัยที่ถือปฏิบัติอยู่ ดังนั้น ใน พ.ศ. ๑๙๖๗ จึงได้มีพระสงฆ์ที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ ๒๕ รูป มีพระมหาธัมมคัมภีร์ พระมหาเมธังกร พระมหาญาณมงคล พระมหาสีลวงค์ พระมหาสารีบุตร พระมหารัตนากร พระมหาพุทธสาคร ฯลฯ เป็นต้น พร้อมด้วยพระสงฆ์ในแคว้นกัมพูชา (ลพบุรี) ๘ รูป และพระสงฆ์ชาวมอญอีก ๖ รูป รวมเป็น ๓๙ รูป ได้เดินทางไปเกาะลังกา พระสงฆ์เหล่านั้นได้เล่าเรียนอักษรศาสตร์ การอ่านออกเสียงตามตัวอักษรที่ใช้อยู่ในลังกาทวีป และได้ตัดสินใจขออุปสมบทใหม่ทั้งหมดโดยมีพระธรรมมาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาสวามิวันรัตเป็นพระกรรมวาจาจารย์ บวชกันในเรื่องนานที่ทำเรือยาปา แม่น้ำกัลยาณี

คณะสงฆ์กลุ่มนี้อยู่ในลังกาได้ไม่นานนักเพราะในลังกาเกิดพุกกภัยจึงต้องเดินทางกลับ และได้พาพระเถระชาวลังกามาด้วย ๒ รูป คือ พระมหาอุตตมปัญญา และพระวิกกมพาหุ เพื่อจะให้มาเป็นพระอุปัชฌาย์ กับทั้งอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ

^{๓๒} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, “ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังรายและสมัยพม่าปกครอง,” **ล้านนาไทย**, อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ (เชียงใหม่ : ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๗-๒๗๘.

องค์หนึ่งเพื่อเอามากราบไหว้บูชา เมื่อเดินทางกลับมาจากเกาะลังกาได้เผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายสีลตามเมืองต่าง ๆ เช่นที่ กรุงศรีอยุธยา ศรีสัตนาลัย สุโขทัย แล้วเดินทางกลับถึงเชียงใหม่ใน พ.ศ.๑๙๗๓ พำนักอยู่ที่วัดป่าแดงหลวง คณะสงฆ์กลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นคณะสงฆ์ลังการวศ์กลุ่มใหม่ที่เรียกว่า สำนักสีล^{๓๓}

ด้วยเหตุนี้ในเมืองเชียงใหม่ขณะนั้นจึงมีคณะสงฆ์อยู่ ๓ สำนัก คือ สำนักพื้นเมืองเดิมที่สืบทอดมาจากเมืองหริภุญไชย มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดพระสิงห์ สำนักรามัญหรือบุปผวาสี แห่งวัดสวนดอก และสำนักสีล ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดป่าแดงมหาวิหารหรือวัดป่าแดงหลวง เนื่องจากคณะสงฆ์ลังการวศ์สำนักสีลหรือลังการวศ์สายใหม่ประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด และแตกต่างจากพระสงฆ์สำนักรามัญหรือลังการวศ์สายเก่า ทำให้ได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากประชาชน ขุนนาง และเชื้อพระวงศ์ รวมทั้งได้มีการชี้ให้เห็นถึงความวิลาสของพระสงฆ์ในสำนักรามัญโดยเฉพาะในเรื่องของการอุปสมบทที่พระอุทุมพรบุปผามหาสวามีแห่งเมืองพันได้นำเอาพระพุทธรูปมานับรวมในหัตถบาฬีให้ครบสงฆ์จำนวน ๕ รูป แทนพระสงฆ์รูปที่มรณภาพไป แล้วทำพิธีอุปสมบทในท่ามกลางมหาสมุทร จึงถือว่าการอุปสมบทโดยวิธีดังกล่าวผิดพระวินัย ทำให้พระภิกษุกลุ่มเก่าไม่เป็นพระภิกษุอย่างสมบูรณ์^{๓๔} ดังนั้นจึงได้มีพระสงฆ์ในนิกายเดิมและผู้มีความเลื่อมใสได้เข้ามาบวชใหม่ในนิกายสีลเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างคณะสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่ในเวลาต่อมา

ขณะเดียวกันความแตกแยกของคณะสงฆ์ดังกล่าวยังโยงไปเกี่ยวข้องกับ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับขุนนางและเชื้อพระวงศ์อีกด้วย ทั้งนี้ได้มีขุนนางและเชื้อพระวงศ์กลุ่มหนึ่งที่สนับสนุนคณะสงฆ์สำนักสีล แต่ขณะที่พระเจ้าสามฝั่งแกน กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ซึ่งครองราชย์อยู่ในระหว่าง พ.ศ.๑๙๔๕-๑๙๘๔ ทรงสนับสนุนคณะสงฆ์สำนักรามัญ เมื่อความขัดแย้งของคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายมีความรุนแรงขึ้น

^{๓๓} ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^{๓๔} บำเพ็ญ ระวัง, “ความขัดแย้งของสงฆ์ล้านนาในอดีต : พินิจจากตำนานวัดป่าแดงถึง คัมภีร์มูลศาสนานิกายคัมภีร์,” เสวนาไทศึกษา ชุดที่ ๑, สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๓๗, หน้า ๒๑๔.

พระเจ้าสามฝั่งแกน^{๓๕} จึงขับไล่คณะสงฆ์สำนักสีหลออกจากเมืองเชียงใหม่^{๓๖} ดังนั้น คณะสงฆ์สำนักสีหลเหล่านั้นจึงได้ไปอยู่ที่นครลำปาง ซึ่งขณะนั้นมีเชื้อพระวงศ์ หรือมหาอำมาตย์เชื้อสุระหรือหมื่นโลกนครเป็นเจ้าเมือง คณะสงฆ์สำนักสีหล ได้รับการสนับสนุนเป็นอันดี และยังได้รับการส่งเสริมให้เผยแพร่พระพุทธศาสนา วงศ์สายสีหลนี้ออกไปจนถึงเมืองเชียงราย และเมืองเชียงแสน^{๓๗}

ใน พ.ศ.๑๙๔๕ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นในแคว้นล้านนา โดยพระเจ้าสามฝั่งแกนถูกบรรดาขุนนางยึดอำนาจและสนับสนุนให้ท้าวลกราช บุตรองค์ที่ ๖ ของพระเจ้าสามฝั่งแกนขึ้นเป็นกษัตริย์แทน ทรงพระนามว่า พระมหาศรีสุธรรมดีโลกราช หรือพระเจ้าติโลกราช ต่อมาขุนนางชื่อเจ้าแสนขาน ได้เป็นกบฏ พระเจ้าติโลกราชจึงขอให้หมื่นโลกนคร เจ้าเมืองนครลำปางซึ่งมีศักดิ์ เป็นอาของพระองค์มาช่วยเหลือปราบปราม หลังจากปราบกบฏเสร็จแล้วก็ทรง ขอให้หมื่นโลกนครมาช่วยราชการในเมืองเชียงใหม่และพระราชทานให้เป็น หมื่นสามล้าน^{๓๘} การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนั้นได้ทำให้คณะสงฆ์สายสีหล ได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าติโลกราชเป็นอย่างดี

ตลอดรัชกาลของพระเจ้าติโลกราชซึ่งครองราชย์อยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๔๔-๒๐๓๐ นั้น คณะสงฆ์สายสีหลได้รับการอุปถัมภ์บำรุงอย่างมากมาย ทรงโปรดให้มีการอุปสมบทกรรมหลวงแก่กุลบุตรชาวเชียงใหม่ จำนวน ๕๐๐ คน ที่ทำฐานหลวงในแม่น้ำปิง ได้โปรดให้พระมหาเมธังกรบูรณะพระเจดีย์มหาธาตุ หริภุญไชยครั้งใหญ่^{๓๙} และทรงเสด็จออกผนวชเป็นเวลา ๗ วันในสำนักสงฆ์

^{๓๕} ในตำนานมูลศาสนาจะกล่าวว่าเป็นพระเจ้าแสนเมืองมา แต่ในชินกาลมาลีปกรณ์เป็น พระเจ้าสามฝั่งแกน.

^{๓๖} ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๓๕๖.

^{๓๗} ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๙.

^{๓๘} สำนักนายกรัชมุนตรี, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทาง ประวัติศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๔๙.

^{๓๙} ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๑๑. ผู้แปลได้ปริวรรตคำว่ามหาธาตุเจดีย์ในตอนนี้อ่าหมายถึง พระเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง กลางเมืองเชียงใหม่ แต่ในพงศาวดารโยนกข้อความคล้ายคลึง กันนี้หมายถึงมหาเจดีย์วัดป่าแดงหลวง เมืองเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจสอบเหตุการณ์ ดังกล่าวนี้ในตำนานพระธาตุหริภุญไชยกับตำนานมูลศาสนาแล้ว อาจสรุปได้ว่าหมายถึง พระธาตุหริภุญไชย เมืองลำพูน.

สายสีหลวัดป่าแดงหลวงโดยมีพระมหาเมธังกรเป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาจึงทรงถวายนามสมณศักดิ์แก่พระมหาเมธังกรว่า พระอดุลคักตยาธิกรณมหาสวามี^{๔๐} ทรงโปรดให้สร้างวัดใหม่ที่เป็นของคณะสงฆ์สายสีหลหลายแห่งในเมืองเชียงใหม่ เช่น วัดราชมณฑลเทียร วัดป่าตาล วัดป่าแดงหลวง วัดมหาโพธาราม และวัดอื่นๆ อีกเป็นอันมาก

นอกจากนี้ยังทรงสนับสนุนให้มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาถึงแกว่งค์สายสีหลไปทั่วราชอาณาจักร เช่นใน พ.ศ.๑๙๔๘ โปรดให้พระมหาญาณมงคลไปเผยแผ่พระศาสนาที่เมืองเชียงแสน และใน พ.ศ.๑๙๙๒ โปรดให้พระโสมจิตเถระไปเผยแผ่พระศาสนาถึงเมืองเชียงตุง^{๔๑} ต่อมาใน พ.ศ.๒๐๒๐ พระเจ้าติโลกราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดโพธารามมหาวิหารหรือวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่ การชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้ทำให้พระสงฆ์ทั้งสำนักรามัญหรือสายวัดสวนดอกและสำนักสีหลสายวัดป่าแดง สามารถทำสังฆกรรมร่วมกันได้ จึงทำให้ความขัดแย้งของคณะสงฆ์ฝ่ายต่างๆ ลดลง

เจดีย์ช้างล้อมในล้านนา

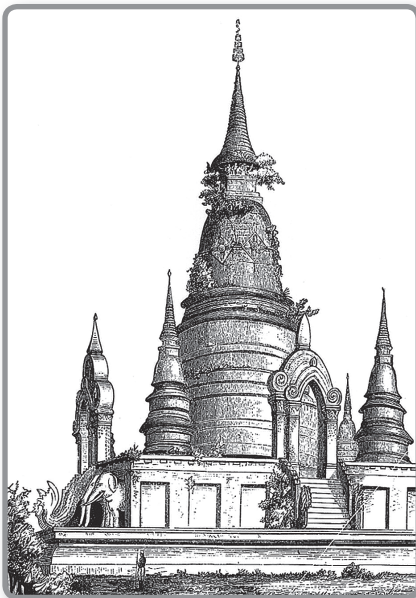
ในแคว้นล้านนามีเจดีย์แบบช้างล้อมปรากฏอยู่ตามเมืองต่างๆ จำนวนทั้งสิ้น ๑๑ แห่ง ที่เมืองเชียงใหม่ ๕ แห่ง ได้แก่ เจดีย์วัดป่าแดงหลวง (ร้าง) พระธาตุเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง พระธาตุเจดีย์วัดเชียงมั่น พระธาตุเจดีย์วัดพระสิงห์ พระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก ที่เวียงกุมกาม ๒ แห่ง ได้แก่ เจดีย์วัดหัวหนอง (ร้าง) และพระธาตุเจดีย์วัดช้างค้ำ ที่เมืองเชียงแสน ๒ แห่ง คือ เจดีย์วัดช้างเผือกหรือช้างค้ำ (ร้าง) และพระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุปูเข้า ที่เมืองน่าน ๑ แห่ง คือ พระธาตุเจดีย์วัดช้างค้ำวรวิหาร และที่เมืองแพร่อีก ๑ แห่ง คือ พระธาตุเจดีย์วัดหลวง

^{๔๐} ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๓๕๘.

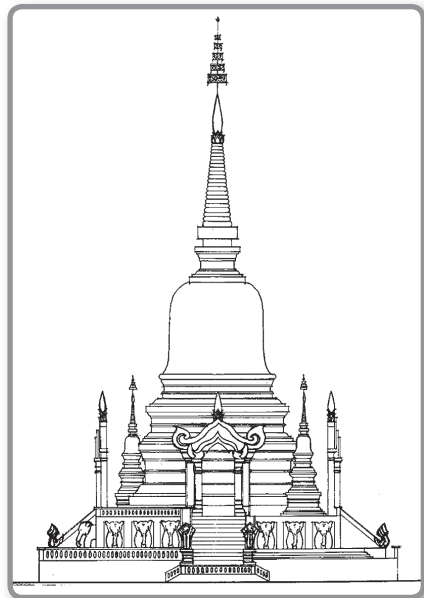
^{๔๑} ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, ตำนานมูลศาสนาฉบับวัดป่าแดง ภาควิชาประวัติศาสตร์ ลำดับที่ ๙, เอกสารเย็บเล่ม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๑๙, หน้า ๒๔.

การปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมในแคว้นล้านนา

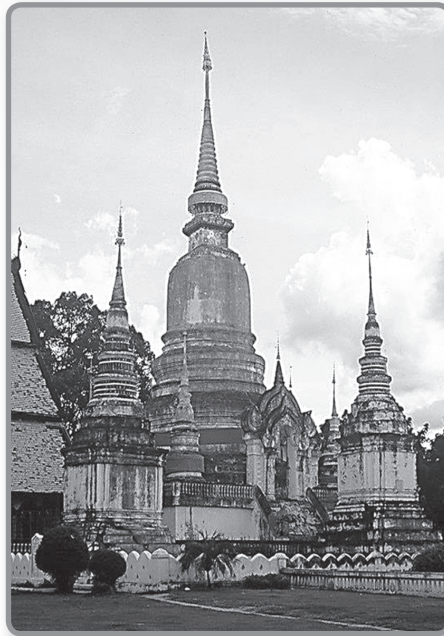
ผลการศึกษาพบว่า เจดีย์แบบช้างล้อมที่ปรากฏขึ้นในดินแดนล้านนาเป็นแห่งแรก คือ พระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สำนักรามัญที่พระสุมนเถระจากสุโขทัย ได้นำเข้ามาเผยแพร่ที่เมืองเชียงใหม่ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ รูปแบบของเจดีย์มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานประทักษิณช้างล้อม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ในศิลปะพม่าแบบพุกาม การสร้างพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอกให้มีรูปแบบเป็นเจดีย์แบบช้างล้อม คงเป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกับการสร้างเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัตนาคนหุต เพื่อยืนยันความถูกต้องขอบรรพมของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายรามัญ รวมทั้งประกาศสัญลักษณ์เผยแพร่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในล้านนา

ภาพถ่ายเส้นของชาวตะวันตก
ที่เดินทางมาเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔

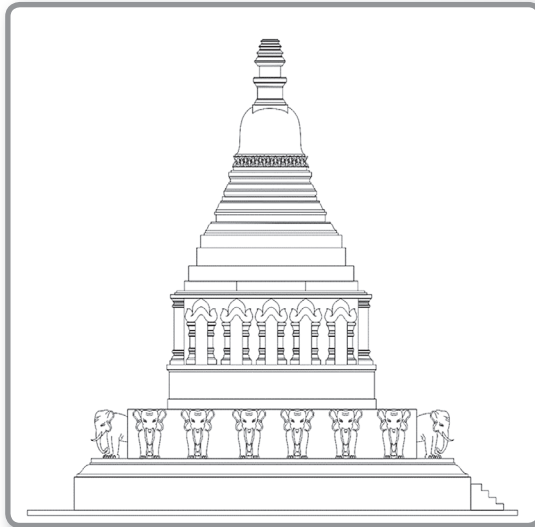

แผนผังพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก
เมืองเชียงใหม่

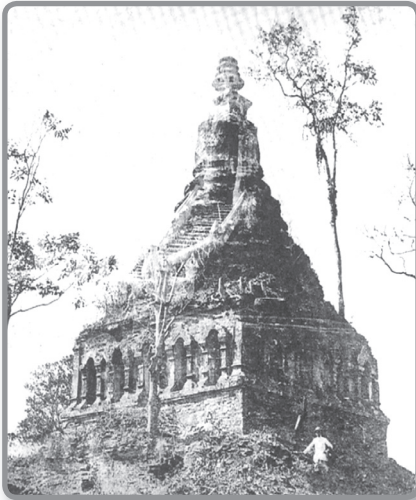

พระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก
เมืองเชียงใหม่ ปัจจุบัน

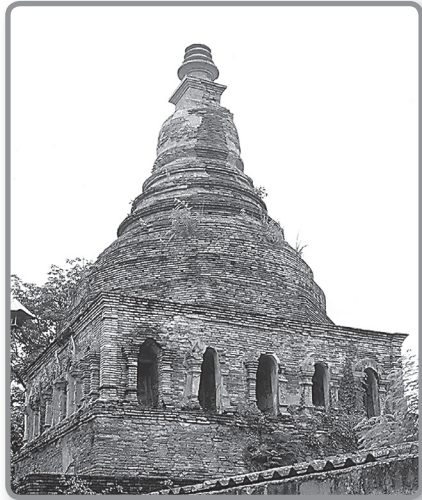
ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เจดีย์วัดป่าแดงหลวง (ร้าง) เมืองเชียงใหม่ได้ปรากฏขึ้น เจดีย์ช้างล้อมแห่งนี้มีความเกี่ยวข้องกับการเผยแพร่เข้ามาใหม่ของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สำนักสีหลหรือสายวัดป่าแดง เพื่อแข่งขันกับพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายเดิมของวัดสวนดอกและประกาศถึงความถูกต้องชอบธรรมของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายสีหล รูปแบบของเจดีย์มีลักษณะเป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมผสมทรงกลมมีฐานช้างล้อม ที่ได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ในศิลปะสุโขทัย ซึ่งขณะนั้นพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สำนักสีหลได้ตั้งมั่นอยู่อย่างมั่นคงในแคว้นสุโขทัยภายใต้การสนับสนุนจากกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากสุโขทัยถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรอยุธยาแล้ว

แผนผังพระธาตุเจดีย์วัดป่าแดงหลวง
เมืองเชียงใหม่

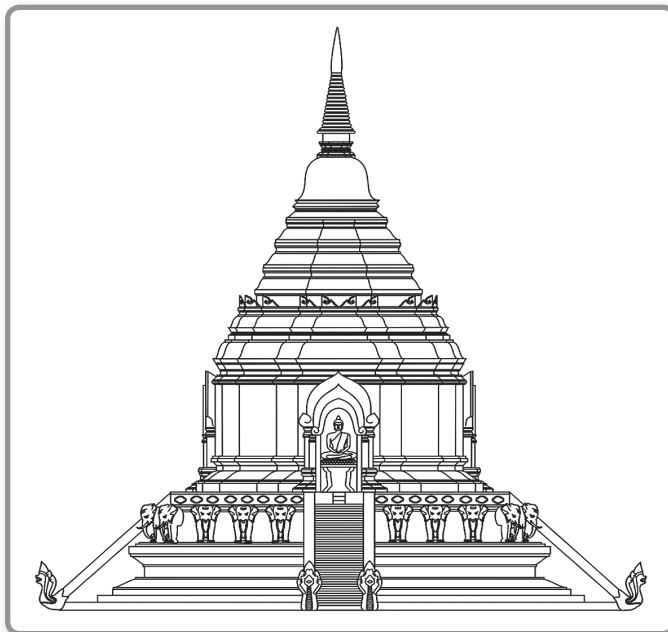

ภาพเก่าพระธาตุเจดีย์วัดป่าแดงหลวงร้าง
เมืองเชียงใหม่ ก่อนการบูรณะ

พระธาตุเจดีย์วัดป่าแดงหลวงร้าง
เมืองเชียงใหม่ ในปัจจุบัน

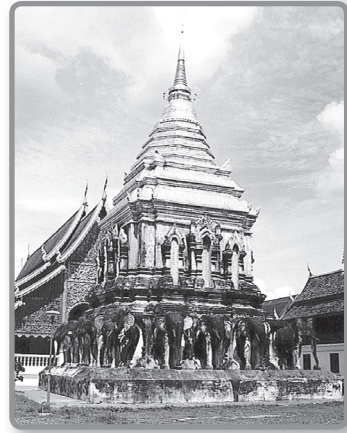
ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ได้ปรากฏเจดีย์ช้างล้อมที่มีลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาขึ้น เจดีย์ดังกล่าวมีรูปแบบเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดเจดีย์ทั้งแบบที่มีฐานประทักษิณช้างล้อมและแบบที่ไม่มีฐานประทักษิณช้างล้อม เจดีย์ช้างล้อมรูปแบบนี้มีจำนวน ๓ แห่ง ได้แก่ พระธาตุเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง พระธาตุเจดีย์วัดเชียงมั่น ที่เมืองเชียงใหม่ และเจดีย์วัดหัวหนอง (ร้าง) ในเวียงกุมกาม การปรากฏขึ้นของเจดีย์แบบช้างล้อมในช่วงเวลานี้จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ลัทธิวาทสันนิกเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ล้านนา แต่หลังจากที่พระเจ้าติโลกราชทรงสละราชสมบัติ พระไตรปิฎกที่วัดโพธารามมหาวิหารหรือวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่แล้ว ความขัดแย้งและการแข่งขันของคณะสงฆ์ฝ่ายต่าง ๆ ลดลง จึงไม่ปรากฏการสร้างเจดีย์แบบช้างล้อมในดินแดนล้านนาอีกเลย

แผนผังรูปทรงสันนิษฐานส่วนยอดพระธาตุเจดีย์หลวง
เมืองเชียงใหม่

พระธาตุเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง
เมืองเชียงใหม่

พระธาตุเจดีย์วัดเชียงมั่น
เมืองเชียงใหม่

สรุป

การปรากฏขึ้นของเจดีย์แบบช้างล้อมทั้งในแคว้นสุโขทัยและล้านนา เป็นผลมาจากความขัดแย้งและแข่งขันของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สองสำนัก คือ สำนักสีหล ซึ่งเป็นสำนักพระพุทธศาสนาเดิมที่สืบทอดมาจากเกาะลังกา ผ่านมาทางเมืองนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยา กับสำนักรามัญ ที่เป็นสำนักใหม่ที่เกิดขึ้นโดยพระอุทุมพรบุบผามหาสวามีที่เมืองพันทหรือเมาะตะมะ ซึ่งเผยแพร่เข้ามาตั้งมั่นในดินแดนประเทศไทยครั้งแรกที่แคว้นสุโขทัยภายใต้การอุปถัมภ์ของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท เจดีย์แบบช้างล้อมเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ซึ่งมีรูปแบบมาจากสถูปรุวันเวลิ (Ruvanweli) ณ เมืองอนูราธปุระ อันเป็นพระเจดีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งในเกาะลังกา การสร้างเจดีย์แบบช้างล้อมจึงเป็นการประกาศแสดงสัญลักษณ์และความถูกต้องชอบธรรมของการเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ การปรากฏขึ้นของเจดีย์แบบช้างล้อมเกือบทั้งหมดของสุโขทัยและล้านนาจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นช่วงเวลาของความขัดแย้งและแข่งขัน

อย่างรุนแรงของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ทั้งสองสำนัก ภายใต้การสนับสนุนจากกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ของทั้งแคว้นสุโขทัยและล้านนา และส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งเป็นผลส่วนหนึ่งที่ทำให้กรุงศรีอยุธยาเข้ายึดครองและผนวกแคว้นสุโขทัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรอยุธยา รวมทั้งการปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนาก็ล้วนเป็นผลมาจากความขัดแย้งของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สำนักรามัญหรือสายวัดสวนดอกกับสำนักสีหลหรือสายวัดป่าแดงด้วย

ในที่สุดความขัดแย้งของสำนักพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์คงลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายสีหลจะได้รับการสนับสนุนอย่างมั่นคงทั้งในแคว้นสุโขทัย ล้านนา และกรุงศรีอยุธยา และมีพัฒนาการสืบทอดต่อมาจนเป็นพระพุทธศาสนาสายหลักของประเทศไทยในทุกวันนี้ รวมทั้งยังเผยแผ่กลับไปตั้งมั่นอยู่ที่เกาะลังกาในนามพระพุทธศาสนาฝ่ายสยามวงศ์อีกด้วย.

การสร้างพุทธอาณานิคมจาริต*

ยุพิน เข้มมุกด์

ความนำ

บทความนี้เกิดจากสภาวะเหตุการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม (พุทธจักรและอาณาจักร) ที่เป็นอยู่ปัจจุบันผู้เขียนมีจุดประสงค์ให้ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวอย่างนี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกดังที่กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย” ผู้เขียนจึงได้นำงานวิจัยเรื่อง พุทธศาสนาในล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย มาปรับปรุง เพิ่มเติมเพื่อให้มองเห็นภาพที่ชัดเจน จึงเริ่มต้นประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคจาริตไล่เรียงมา

* บทความนี้ปรับปรุงจากงานวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาในล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย พ.ศ.๑๘๓๙-๒๑๐๑” ได้รับทุนอุดหนุนจากสภากิจแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๒๗.

จนถึงลำนานาหรือเมืองไทยปัจจุบันโดยเน้นเฉพาะปฏิสัมพันธ์ระหว่าง การสร้างความมั่นคงของสถาบันฝ่ายบ้านเมืองกับสถาบันสงฆ์ แม้บ้านเมืองไม่ได้ปกครองระบอบเดิมเหมือนยุคจารีต แต่ผู้นำทางการเมือง กับสถาบันสงฆ์ต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีไม่เอนเอียงอ่อนไหวไปตามแรงอำเภอใจ รักชอบโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ดังนั้น นโยบายที่ซ่อนเร้นอยู่ในเนื้อหาอยู่ที่ว่าผู้อ่านจะมองเห็นเป็นอย่างไร

ลักษณะเด่นของการปกครองแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ลักษณะการปกครองของชุมชนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะเป็นการปกครองโดยธรรม วัฒนธรรมเช่นนี้ปรากฏเค้าวารับมาจากจีนและอินเดีย จักรพรรดิจีนต้องปกครองโดยธรรม ถ้าไม่เช่นนั้นสวรรค์จะไม่เข้าข้าง เกิดข้าวยากหมากแพงในบ้านเมือง ซึ่งหมายถึงองค์จักรพรรดิไม่ได้รับ “อาณัติจากสวรรค์” (Mandate of Heaven) ประชาชนก่อการจลาจล ผลิตเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่...

สมัยอาณาจักรน่านเจ้ามีวัฒนธรรมเกี่ยวกับ “ความมีธรรม” ของผู้ปกครอง กษัตริย์ยกย่องผู้มีคุณธรรม และนักรบผู้มีคุณธรรมแต่งตั้งคนดีให้ดำรงตำแหน่งเหมาะสมยอมรับลัทธิความเชื่อทั้งแบบขงจื้อ เต๋าและพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งปฏิบัติตามหลักความเชื่อความรับรู้ร่วมกันระหว่างประชาชนและผู้ปกครอง

ลักษณะการปกครองโดยธรรม เป็นการประสานความเชื่อคุณธรรม ความดี การประพฤติปฏิบัติในสังคมเข้าด้วยกันให้เกิดการประสมกลมกลืน เพื่อให้สังคมอยู่อย่างมั่นคงได้ เมื่อใดความสมดุลถูกรบกวนกระทบกระเทือนย่อมหมายถึงความวุ่นวายหรือความวิบัติของสังคมนั้น กล่าวได้ว่า สังคมซึ่งปกครองด้วยอาศัยความมีธรรมของผู้ปกครองนั้น ผู้ปกครองต้องยึดธรรมและประพฤติปฏิบัติตามธรรมให้เป็นที่ปรากฏอย่างหนึ่ง สั่งสอนและควบคุมสังคมในรูปของพฤติกรรมอีกอย่างหนึ่ง

การใช้ธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักปกครอง จนกระทั่งผู้ปกครองได้รับสมญาว่า พระราชาผู้มีธรรม ธรรมิกราช หรือธรรมราชา เป็นแบบอย่างได้ชัดเจนคือพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาและเผยแผ่อำนาจทั้งทางโลกและทางธรรม จนได้พระนามว่า พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช การปกครอง

ด้วยธรรม อาศัยธรรมของพระราชาเป็นหลักปกครอง จึงเป็นแหล่งที่มาของอำนาจ ควบคุมรัฐและสังคม “ธรรม” ในที่นี้คือ ธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งกษัตริย์นำมา ประพฤติปฏิบัติเผยแพร่เป็นแบบอย่าง

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ อดีตรัตนนายกของคณะสงฆ์ไทย ได้กล่าวถึงลักษณะการปกครองโดยธรรมานุภาพแตกต่างจากแบบนายปกครองบ่าว (Autocratic) ซึ่งมีมาก่อนการปกครองโดยธรรมานุภาพเป็นแบบบิดาปกครองบุตร ดังเช่นพระเจ้าอโศกฯ คือ ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ทำนุบำรุงให้เกิดประโยชน์ทางโลก ชักจูงประชาชนให้ประพฤติธรรมเป็นพลเมืองดี ทรงเห็นว่าคติธรรมในพระพุทธศาสนา ล้ำเลิศกว่าอื่นๆ จึงยกขึ้นประกาศสั่งสอนเป็นศีลธรรมแก่ประชาชน (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๑๔ : อ้างใน ธิดา สารยา : ๒๑) และโดยทั่วไปมักเชื่อกันว่า ธรรมซึ่งพระราชาปฏิบัติต้องเป็นธรรมของพระพุทธศาสนา และพระราชาต้องนับถือศาสนาพุทธ

อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาซึ่งทุกฝ่ายต้องรับรู้ร่วมกัน นอกจากปฏิบัติธรรมแล้ว คติฝ่ายพุทธศาสนamahayanยังกล่าวถึงกษัตริย์แบบพุทธว่า พุทธราชา คือ จักรวาหิณ จักรพรรดิแห่งสากลโลก ถือว่า กษัตริย์เป็นนิรมานกายของพระพุทธเจ้า เมื่อดับสิ้นแล้วรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธองค์ สำหรับฝ่ายหินยาน ในเรื่องจักรวาหิณปรากฏในพระบาลีไตรปิฎก เช่น ในมหาปริณิพพานสูตร กล่าวถึงพระราชพิธีเกี่ยวกับพระพุทธองค์ ประหนึ่งเป็นมหาราชหรือจักรพรรดิ มิใช่พระภิกษุที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ศาสตราจารย์ริส เดวิส (Rhys Davis) เชื่อว่าพระสูตรนี้เขียนขึ้นสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ว่าด้วยจริยธรรมของพุทธศาสนา และความคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองโลกด้วยความชอบธรรม

พุทธศาสนามีวัดเป็นตัวแทน ในขณะที่ผู้ปกครองมีรัฐเป็นตัวแทน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและศาสนาเป็นเงื่อนไขอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยกำหนดรูปแบบการปกครองของสังคม เมื่อกษัตริย์อุปถัมภ์พุทธศาสนา หมายถึงพุทธศาสนาต้องเป็นศาสนาประจำรัฐ เป็นแหล่งที่กษัตริย์สามารถดึงเอาอำนาจโน้มน้าวจิตใจประชาชนให้ยกย่องนิยมนับ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับวัดจึงเกิดขึ้นทั้งทางทฤษฎีและ

ทางปฏิบัติ กษัตริย์รับผิดชอบที่จะรักษาไว้ซึ่งพระศาสนาให้บริสุทธิ์ขึ้นเดียวกัน กษัตริย์ปกครองต้องสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของพุทธศาสนา

ที่มาของการจัดหมวดหมู่ของพระพุทโธวาท

พระพุทโธวาสมีมากมาย ต่างกาลต่างสถานที่ พุทธสาวกทั้งหลาย จึงให้วิธีท่องจำ จึงมีข้อบัญญัติในการสวดปาฏิโมกข์ลำดับสิกขาทุกครึ่งเดือน การสวดปาฏิโมกข์เป็นการท่องปากเปล่า ซึ่งเป็นเสมือนการบังคับให้ท่องจำ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์รวมเรียกว่า พระธรรมวินัย เมื่อพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่ท่านทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นจะเป็นศาสดาของท่านทั้งหลายเมื่อเราล่วงลับไป (พระไตรปิฎกฉบับประชาชน : ๖)

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานได้เกิดข้อขัดแย้งในเรื่องพระวินัย ในหมู่สงฆ์ พระมหาเถระทั้งหลายช่วยกันร้อยเรียง จัดระเบียบพระธรรมวินัย เรียกว่า การสังคายนา ซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งตามโอกาสอันควรด้วยเหตุที่เห็น วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ส่วนใหญ่เริ่มย่อหย่อนจึงได้จัดประเภทพระพุทโธวาท ในรูปพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ๆ ๓ หมวด ได้แก่

๑. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี

๒. พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่วไป

๓. พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยธรรมะล้วนๆ หรือธรรมะที่สำคัญ

ผลจากการสังคายนา ทำให้ศาสนาแบ่งแยกเป็น ๒ ฝ่ายใหญ่ๆ ฝ่ายหนึ่ง ยังคงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยครั้งพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ เรียกว่า ฝ่ายเถรวาท ใช้ภาษาบาลี และยังแบ่งแยกออกไปอีกถึง ๑๘ นิกาย ส่วนอีกฝ่ายได้เปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยตามความเหมาะสมตามกาลเวลา เรียกว่า ฝ่ายมหายาน ใช้ภาษาสันสกฤต (เล่มเดียวกัน : ๑, ๖, ๙)

พระเจ้าอโศกมหาราชกับการสร้างพุทธอาณาจักร

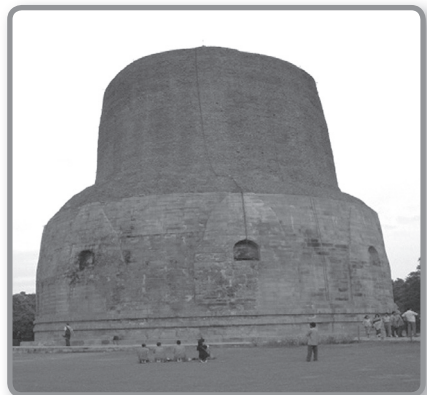
การสังคายนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราชวงศ์โมริยะ นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่กระทำในดินแดนพุทธภูมิที่วัดโศการาม เมืองปาตลีบุตร หลังจากทีพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ๒๓๕ ปี พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ มีพระอรียสงฆ์ประมาณ ๑๐๐๐ รูป พระองค์เป็นประธานฝ่ายฆราวาส ทรงให้ความอุปถัมภ์ในการสังคายนาจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ คือ การชำระสละงพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ให้บริสุทธิ์ เพราะมีทั้งพระสงฆ์ปลอมและพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดวินัย หวังเพียงลาภสักการะโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องใช้เวลา ๙ เดือน นับเป็นการสังคายนาครั้งสำคัญในวงการพุทธศาสนา เพราะส่งผลให้เกิดการแผ่ขยายพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาสออกไปอย่างกว้างขวาง พระเจ้าอโศกฯ ทรงดำเนินนโยบายทางการเมืองโดยใช้พระสงฆ์เป็นกองทัพนธรรม นับเป็นกุศโลบายแบบสันติ ปราศจากอาวุธ การขยายพระราชอำนาจไปยังดินแดนต่าง ๆ ทรงร่วมกับพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระในการเลือกพระมหาเถระที่มีความแตกฉานในพระไตรปิฎกและมีความสามารถในการสั่งสอนธรรมะ

เสาหินพระเจ้าอโศกมหาราช

ลุมพินี สถานที่ประสูติ

อัมเมกขสถูป ที่แสดงปฐมเทศนา

มีจำนวน ๕ รูป เพื่อให้ครบองค์ที่จะทำสังฆกรรม คืออุปสมบทผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงจะเกิดขึ้นได้

กุสินารา สถานที่ปรินิพพาน

พระมหาเถรที่ถูกรับเลือกในครั้งนี้ประกอบด้วย พระมหินทเถร ราชโอรส และพระนางสังฆมิตตเถรี ราชธิดา ของพระเจ้าอโศกฯ เดินทางไปยังดินแดนลังกา ประเทศเป็นแห่งแรก นับเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสำคัญยิ่ง ที่จะเป็น ดินแดนพุทธภูมิอีกแห่งหนึ่ง คณะพระธรรมทูตของพระมหินทเถรประกอบด้วย พระอติยเถร พระอุติยเถร พระสัมพลเถร และพระภัทรสาธเถร พร้อมกับบัณฑิตกุมาร ซึ่งเป็นฆราวาส (มหาวงศ์พงศาวดารลังกาทวีป : ๒๙๕) นอกจากนี้มีพระธรรมทูต ที่สำคัญอีกหลายท่าน อาทิ

๑. พระโสนเถรกับพระอุตรเถร ไปยังดินแดนสุวรรณภูมิ
๒. พระมหาเทวเถร ไปยังมณฑลพรหมประเทศ ปัจจุบันคือแคว้นไมสอ อินเดียใต้
๓. พระมัทธุตติเถร ไปกัสมิระและคันธาระ ปัจจุบันคือแคชเมียร์และ อัฟกานิสถาน
๔. พระรักขิตเถร ไปนาวาสีประเทศ เข้าใจว่าคือแคว้นกนราเหนือซึ่งอยู่ทาง บอมเบย์
๕. พระมหารักขิตเถร ไปโยนกประเทศ ปัจจุบันอยู่ในเปอร์เซีย

๖. พระมหาธรรมรักขิตเถระ ไปมหารัฐประเทศ เข้าใจว่าอยู่ห่างจากบอมเบย์
ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ

๗. พระมัทธมเถระ ไปหิมวันตประเทศ คือเมืองในหมู่เขาหิมาลัย

๘. พระโยนกรธรรมรักขิตเถระ ไปปรันตชนบท เข้าใจว่าเป็นเมืองชายทะเล
ทางเหนือของบอมเบย์ (มหาวงศ์, ๒๔๕๔ : ๒๘๕-๒๘๐)

พระเจ้าอโศกฯ เลิกใช้ความรุนแรงในการสร้างอาณาจักร เพราะมีแต่
ความสูญเสียทั้งสองฝ่าย การได้อำนาจมาด้วยสงคราม ด้วยเลือดแลกด้วยชีวิต
จึงตั้งอยู่บนความหวาดระแวง อ่อนแอลงเมื่อใดหมายถึงการสูญเสียอำนาจ
และความยิ่งใหญ่ ด้วยเหตุนี้พระองค์ทรงปรับเปลี่ยนนโยบาย หมายถึงใช้อุบาย
ที่เป็นกุศล คือการใช้กองทัพธรรมของพระพุทธเจ้าแทน นี่คือพุทธอาณาจักรของ
พระเจ้าอโศกมหาราช มีอิทธิพลต่อผู้นำอาณาจักรทั้งหลายได้นำไปเป็นแบบอย่าง
บ้านเมืองใดสถาบันสงฆ์เข้มแข็ง มีวัตรปฏิบัติงดงาม จรโล่งไว้ซึ่งคุณธรรมและ
ศีลธรรม ทั้งสองสถาบันมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงจะ
ทำให้ “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” เจริญก้าวหน้า การเจริญรอยตามพระเจ้าอโศกฯ
จะประสบผลสำเร็จมากน้อยอยู่ที่ผู้นำทั้งสองสถาบัน

ลังกากับการสร้างพุทธจักร

พระมหินทเถระ พระนางสังฆมิตตเถรี พร้อมคณะได้เดินทางไปยัง
ลังกาประเทศ พ.ศ.๒๓๕ ภายหลังสังคายนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในรัชสมัยของ
พระเจ้าเทวานัมปิยติสส (ครองราชย์ พ.ศ.๒๐๔-๒๔๗) ซึ่งกษัตริย์ทั้งสองพระองค์
ทรงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมีการแลกเปลี่ยนเครื่องราชบรรณาการกันและ
ด้วยพระปรีชาของพระเจ้าอโศกฯ ทรงมอบหมายให้ราชทูตทำพิธีบรมราชาภิเษก
พระเจ้าลังกาตามพระราชประเพณีของราชวงศ์โมริยะอีกครั้งเพื่อเป็นการสถาปนา
กษัตริย์แห่งลังกาเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์สิงหล และให้มีสถานะเท่าเทียมกับ
พระองค์ในฐานะพระสหาย (Walpola Rahura, 1966 : 34-35)

พระนางสังฆมิตตเถรีนำต้นศรีมหาโพธิ์
ถวายกษัตริย์ลังกา

ต้นศรีมหาโพธิ์ที่เมืองอนูราชปุระ

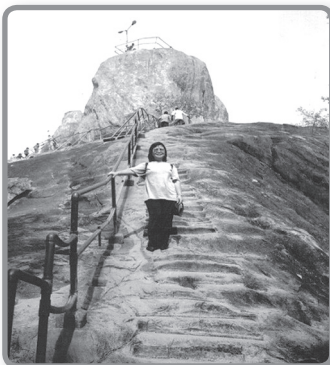
(ภาพจากวัดกัลยาณี ลังกา)

ความสัมพันธ์ในฐานะพระสหายประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งความเลื่อมใสศรัทธาที่พระเจ้าอโศก และพระราชวงศ์มีต่อพระพุทธศาสนา จึงมีส่วนสำคัญในความเลื่อมใสศรัทธาที่กษัตริย์ลังกามีต่อพระมหินทเถระ ทรงดำเนินวิเทโศบายอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเฉกเช่นพระเจ้าอโศกแห่งเมืองปาตลีบุตร ศาสนาพุทธได้ลงหลักปักฐานในลังกาทิ้งอย่างมั่นคง ด้วยมีกุลบุตรกุลธิดาลูกหลานชาวสิงหลเข้าบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณีเป็นจำนวนมาก กษัตริย์ลังกาทรงถวายมหาเมฆวันสร้างเป็นสังฆารามมหาวิหารแก่พระมหินทเถระพร้อมกับพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเป็นที่พำนัก (มหาวงศ์ : ๓๑๒-๓๑๕) มหาวิหาร จึงถือเป็นสังฆารามแห่งแรกในลังกา พระเจ้าเทวานัมปิยติสส ประสบผลสำเร็จอย่างใหญ่หลวงในการสร้างพุทธอาณัติจักรบนแผ่นดินลังกา เพราะมหาวิหารเป็นศูนย์กลางของศึกษาเล่าเรียนทางพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อแนวความคิดและวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ลังกาในขณะนั้นมาก (Arasaratnum S, 1964 : 76)

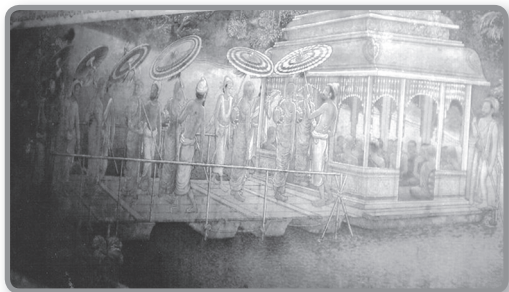

มหาวิหารศูนย์กลางของพุทธจักรลังกา : มหาวิหารวาลิน

อีก ๓ ปีต่อมา พ.ศ.๒๓๙๘ พระมหินทเถระ และพระเจ้าเทวานัมปิยติสส ก็ได้จัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก เพื่อจัดพระวินัยปิฎกให้เป็นระเบียบแบบแผน นับเป็นการสังคายนาครั้งแรกในแผ่นดินลังกาและเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๔ นับได้ว่าลังกาเป็นดินแดนแห่งพุทธจักรที่มั่นคงอย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลานาน ๔๘ ปีที่พระมหินทเถระทำงานด้านพุทธศาสนาในลังกา ประกอบกับแรงศรัทธาที่กษัตริย์ พระราชวงศ์ข้าราชการและประชาชน ทำให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาของชาติ และแผ่ขยายออกไปยังส่วนต่าง ๆ ของลังกาอย่างกว้างขวางแม้ว่าจะสิ้นรัชกาลพระเจ้าเทวานัมปิยติสสและพระมหินทมรณภาพแล้วศาสนาพุทธได้รับการอุปถัมภ์บำรุงมีวัดเพิ่มขึ้นมากมาย พุทธจักรของลังกาเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับ

มหินทเถระ ที่พานักพระมหินทเถระ

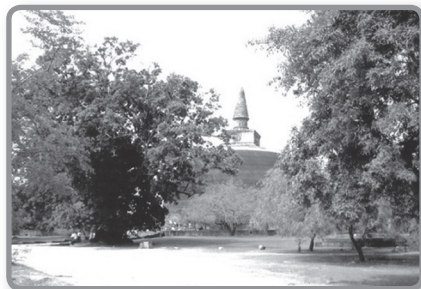

การอุปสมบทด้วยอุทกสีมา แม่น้ำกัลยาณี

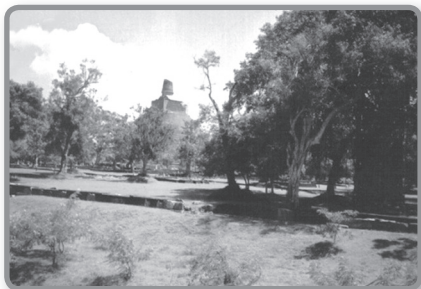
(ภาพจากวัดกัลยาณี ลังกา)

การแตกแยกในฝ่ายพุทธจักรลังกา

พ.ศ.๔๓๗ รัชกาลพระเจ้าวิภูคามณี บ้านเมืองมีศึกสงคราม และฝ่ายแพ้วพวกทมิฬ กษัตริย์เสด็จไปช่องสุ่มกำลังอยู่ในป่าใกล้กับเวสสคิริวิหาร นาน ๑๔ ปี ๗ เดือน ในระหว่างนั้นพระองค์ได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากพระมหาตีสสเถระเจ้าอาวาสโดยตลอด จนในที่สุดพระองค์สามารถขับไล่พวกทมิฬออกไปได้สำเร็จ เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นครั้งที่สอง กษัตริย์ทรงนึกถึงบุญคุณของพระมหาตีสสเถระและลูกศิษย์จึงโปรดให้สร้างวิหารขึ้นที่คิรินิครนถ์ของพวกทมิฬ เรียกชื่อวิหารใหม่นี้ว่า *อภัยคิริวิหาร* ซึ่งสร้างขึ้นภายหลังมหาวิหาร ๒๑๘ ปี ถือว่าเป็นสาขาหนึ่งของมหาวิหาร พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ของลังกาเป็นฝ่ายมหาวิหาร เรียกว่า *มหาวิหารวาสิน* ส่วนฝ่ายอภัยคิริ เรียกว่า *อภัยคิริวาสิน* ทรงอาราธนาพระมหาตีสสเถระมาอยู่ครอง เสนาอำมาตย์จำนวน ๗ นายที่เคยตามเสด็จต่างก็สร้างวิหารในหมู่บ้านตำบลของตนโดยเสด็จพระราชกุศล และให้อยู่ในความดูแลของพระมหาตีสสเถระ ทั้งพระมหากษัตริย์และเสนาอำมาตย์ต่างก็บำรุงพระมหาตีสสเถระให้พุ่มเฟิยด้วยลาภปัจจัย ฝ่ายมหาวิหารซึ่งเป็นสำนักใหญ่ติโทษว่าพระมหาตีสสกับคณะประจบศฤงคาร จึงไม่ร่วมทำสังฆกรรมด้วย

วัดอภัยคิริวิหาร

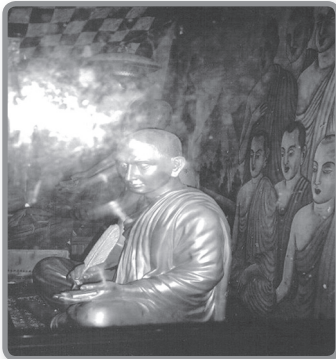

วัดเชตวันวิหาร

พุทธจักรสิงหลแตกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายมหาวิหารกับฝ่ายอภัยคิริ สงฆ์ฝ่ายมหาวิหารประมาณ ๕๐๐ รูปร่วมกันทำสังคายนาพระไตรปิฎกโดยใช้ตัวอักษรสิงหลแล้วจารลงบนใบลานเพื่อไม่ให้พระธรรมวินัยคลาดเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงได้ง่ายในภายหลัง

มหายานนิกาย สรวาสติวาส เข้าสู่ลังกา

รัชกาลพระมหาเสนะ (พ.ศ. ๘๗๗-๙๐๕) ภิษุฝ่ายมหายาน นิกาย สรวาสติวาสจากอินเดีย ชื่อ ธรรมรุจิ บางคัมภีร์เรียกนิกายสัพพัตติวาท หรือหินยาน แต่ใช้ภาษาสันสกฤต ซึ่งเริ่มแยกออกมาตั้งแต่ครั้งสังคายนาครั้งที่ ๑ และ ๒ แล้วแต่โดยทั่วไปถือว่าเป็นฝ่ายมหายาน ประวัติศาสตร์พุทธศาสนากล่าวถึงนิกายนี้ว่า มีความใกล้เคียงกับหินยานมากที่สุด พระธรรมรุจิได้เข้ามาอาศัยอยู่กับฝ่ายอภัยคีรีวิหาร พระมหาเสนะทรงให้ความอุปถัมภ์โดยให้สร้าง เขตวันวิหาร ในโชติวันอุทยาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิหาร แต่ทรงอนุญาตให้ผูกสีมาใหม่ สงฆ์มหายานในลังกาชื่อ คณะเขตวันวิหาร

วัดอภัยคีรีวิหาร

ถูปารามที่ทำการสังคายนาครั้งแรกของลังกา

ส่วนฝ่ายมหาวีหARNั้น นอกจากกษัตริย์จะไม่ทรงอุปถัมภ์แล้วยังประกาศห้ามประชาชนถวายอาหารและวัตถุปัจจัยจึงทำให้พระสงฆ์ต้องทิ้งวัดหนีไปอยู่ตามชนบทบ้าง ไปอยู่อินเดียบ้าง และมีจำนวนมากที่หนีไปอยู่เมืองมอญ อารามฝ่ายมหาวีหารถูกทิ้งร้างนาน ๙ ปี (มหาวงศ์, ๒๔๕๔ : ๗๔๙) ซึ่งตรงกันข้ามกับฝ่ายมหายานได้รับการยอมรับจากพระเจ้ามหาเสนะ ว่า คณะเขตวันวิหาร เป็นศาสนาของชาติ และอภัยคีรีวิหารเป็นศูนย์กลางของฝ่ายมหายานในสิงหลประเทศ (Arasaratnam S. : 77 และ จำนงค์ ทองประเสริฐ, ๒๕๑๐ : ๑๓๐) พุทธจักรสิงหลจึงแตกแยกออกเป็น ๓ คณะใหญ่ๆ ได้แก่

๑. คณะมหาวีหาร

๒. คณะอภัยศิริวิหาร

๓. คณะเซตวันวิหาร

ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้า ชัยพนาหุที่ ๑ หรือพระเจ้าสิริสังฆโพธิ ครองราชย์ ในระหว่าง พ.ศ.๑๖๐๘-๑๖๖๒ ทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะให้สงฆ์ทั้งหมดเป็น คณะเดียวกัน พระองค์ทรงขอพระสงฆ์มอญภายใต้การปกครองของพระเจ้าอนุรุธ กษัตริย์แห่งพุกามมาทำการอุปสมบทใหม่แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จและยังทำให้ สถาบันสงฆ์แตกแยกมากขึ้น เกิดนิกายสาคลิยะ เป็นสาขาของเซตวันวิหาร และ ยังมีนิกายนอกริต คือ นิกายไวตุลยะ จนกระทั่งรัชสมัยของพระเจ้าปรักรมพนาหุที่ ๑ ครองราชย์ พ.ศ.๑๖๙๖-๑๗๒๙ (สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๘ : ๑๑๒๙๒) พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ได้รับการยกย่องว่าทรงมีคุณูปการที่ยิ่งใหญ่ แก่พุทธจักรลังกา เช่นเดียวกับที่พระเจ้าอโศกฯ ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ทรงเห็นว่า พุทธจักรแตกแยก สถาบันสงฆ์ไม่เป็นหลักให้ยึดเหนี่ยวได้ จึงมีการประชุม เจ้าอาวาสทั่วประเทศเพื่อหาข้อยุติ พระสงฆ์รูปใดเป็นอลัชชีนอกริตก็บังคับให้ละ เพศขับไล่ออกไปจากวงการสงฆ์ พระองค์มีวัตถุประสงค์ต้องการให้ฝ่ายพุทธจักร รวมกันเป็นคณะเดียว ฝ่ายมหาวีหารเป็นคณะเก่าแก่ครั้งพระมหินทเถระ พระสงฆ์ มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ท่านจึงได้รับความร่วมมือ จากสงฆ์ฝ่ายมหาวีหาร ทำให้พุทธจักรลังกาในยุคนี้ รวมกันเป็นหนึ่งเดียวคือ คณะมหาวีหาร (Wilhem Geiger, (ed.) : 101-104)

ตลอดระยะเวลาที่กษัตริย์ราชวงศ์สัมมันตะ ปกครองลังกาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๙๖-๒๐๗๑ กษัตริย์ราชวงศ์นี้มี ๙ พระองค์ ทรงใช้พระนามว่า ปรักรมพนาหุ ที่ ๑-๙ นับเป็นช่วงเวลาที่คุณสมบัติของพระสงฆ์เจริญรุ่งเรืองมาก เป็นที่รู้จัก และยอมรับ ของชาวพุทธจักรระดับนานาชาติประเทศบนผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ สุวรรณภูมิไม่เฉพาะเรื่องของการมีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดของพระสงฆ์เท่านั้น พระสงฆ์ ส่วนใหญ่แตกฉานในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะรัชสมัยพระเจ้าปรักรมพนาหุที่ ๔ (พ.ศ.๑๘๖๘-๑๘๙๑ ตรงกับรัชกาลพระเจ้าผายู-ล้านนา) พระองค์มุ่งประสงค์ให้เกิด

ความสมานสามัคคีในหมู่สงฆ์ พุทธจักรจะได้เป็นหลักศีลธรรมจริยธรรมให้แก่ฝ่ายอาณาจักร จึงใช้กุศโลบายส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์มุ่งศึกษาพระธรรมวินัยและวรรณคดีพุทธศาสนา อาณิสสที่ตามมาก็คือ ได้ปัญญาชนสงฆ์ช่วยกันแต่งคัมภีร์อธิบายการบูชาพระรัตนธาตุ(พระเขี้ยวแก้ว) แปลชาดกจำนวน ๕๕๐ เรื่อง จากภาษาบาลีเป็นภาษาสิงหล และแต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาสิงหล ชื่อ สัทธัตสังคะ

รัชกาลพระเจ้าปรักรมพาหุที่ ๖ (พ.ศ.๑๙๕๕-๒๐๐๗-ตรงกับสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน-พระเจ้าติโลกราช-ล้านนา) แม้จะมีศึกสงครามกับจีน แต่ในด้านพุทธจักรก็ได้ละเลย ทรงอุปถัมภ์บำรุงอย่างดีเพื่อให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ จนเกิดภิกษุวิจิตรหลายรูป ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางคือ พระศรีราหุละ พงศาสดารัตนกายก่องว่า เป็นยุคทองของวรรณคดีพุทธศาสนา (สารานุกรมไทยฯ, เล่ม ๑๘ : ๑๑๓๐๐)

หอพระเขี้ยวแก้ว

พระเขี้ยวแก้ว

เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกฯ ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก พ.ศ.๓๒๕ พร้อมกับเลือกดำเนินนโยบายขยายอาณาพดด้วยกองทัพธรรมและประสบผลสำเร็จอย่างสูงในดินแดนลังกาและเหมือนพระองค์ทรงล่วงรู้กาลข้างหน้าว่าพุทธศาสนาในดินแดนพุทธภูมิจะถูกทำลายโดยคนต่างศาสนาปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้น

มาจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ทหารอิสลามภายใต้การนำของพระเจ้ามหมุด ได้เผาผลาญทำลายอารามฝ่ายพุทธจักรได้รับความเสียหาย พุทธศตวรรษที่ ๑๖ พวกอิสลามโจมตีแคว้นมคธ ซึ่งเป็นแคว้นเดียวในอินเดียในขณะนั้นที่ประชาชน นับถือพุทธศาสนา อิสลามได้เผาทำลายมหาวิทยาลัยนาลันทาพร้อมกับฆ่าพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก (สุภาพพรณ ฌ บางช้าง, ๒๕๑๗ : ๑๔) พุทธจักรของสิงหล จะเป็นปึกแผ่นมั่นคง ได้รับการยอมรับกันว่า พระพุทธศาสนาบริสุทธิ์ที่สุดเท่าที่มีอยู่และใกล้เคียงกับพุทธศาสนาครั้งพุทธกาล

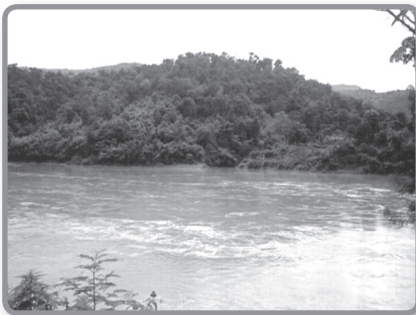
มหาวิทยาลัยนาลันทา ถูกอิสลามทำลาย

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงได้มีพระสงฆ์จากนานาประเทศบนแผ่นดินใหญ่เอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนถึงชั้นยอมบวชใหม่ และนับพรรษาใหม่ ตามประเพณีของมหาวิหาร ความรู้และวัตรปฏิบัติที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาต่าง

ก็นำไปแผ่ขยายยังบ้านเมืองของตนและใกล้เคียง เช่น พระสงฆ์จากนครศรีธรรมราช สุโขทัย ล้านนา อโยธยา มอญ พม่า ลาวและเขมรยึดแนวปฏิบัติของมหาวิหารเป็นหลักอาจจะแตกต่างกันบ้างตามจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น

มอญ ประตูลัทธิวัฒนธรรมอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

มอญเป็นกลุ่มชนเชื้อชาติตระกูลเดียวกับเขมร จึงถูกเรียกรวมกันว่า มอญ-เขมร (Mon-Khmer) มอญอพยพมาจากทางฝั่งตะวันตกของจีน เข้ามาอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำอิรวดีตอนล่าง ปากแม่น้ำสะโตงและปากแม่น้ำสาละวินเรื่อยลงมาถึงแคว้นทวายและตะนาวศรี ประมาณ ๑๐๐๐ ก่อนคริสต์ศักราช ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ารวมตัวกันตั้งอาณาจักรเมื่อใดแต่สันนิษฐานว่า คงจะใกล้เคียงกับพวกพิว (Pyu) ทางตอนเหนือ

แม่น้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) ส่วนที่ผ่าน
ตำบลบ้านแม่สอแลบ จ.แม่ฮ่องสอน
สุดเขตแดนตะวันตกของไทย

แม่น้ำอิรวดีส่วนที่ผ่านพุกาม

นักภูมิศาสตร์ชาวอาหรับเรียกมอญว่า รามัญประเทศ (Ramandasa) หรือประเทศของชาวรามัญ (ดิ.จี.อี.ฮอลล์ เล่ม ๑ : ๑๔๑) ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามอญเรียกตนเองว่า รามัญ (Rmen) เหตุที่มอญคุมเมืองท่าต่าง ๆ บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำจึงมีเรือพ่อค้าชาวอาหรับและเปอร์เซียเข้ามาค้าขายอยู่เสมอ มอญถูก

เรียกว่า ตะเลง (Talaing) มาจากคำว่า ตลิงคะนะ (Talingana) ซึ่งหมายถึงอินเดีย ตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นที่มาของวัฒนธรรมผสมระหว่างฮินดูกับพุทธศาสนา นอกจากนี้มอญยังมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า Peguan มาจากชื่อเมืองหลวงคือ Pegu หรือหงสาวดีในศตวรรษที่ ๑๔

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ เป็นต้นมามอญรวมเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองสุธรรมวดี ปัจจุบันคือเมืองสะเทิม (Thaton) อยู่บริเวณปากแม่น้ำสะโตง (Sittang) มอญได้ติดต่อกับชาวจีน อินเดีย ลังกา อาหรับและเปอร์เซีย และยังรับวัฒนธรรมอินเดียโดยตรงที่สำคัญคือพุทธศาสนาหินยาน หรือเถรวาท ภาษาและวรรณคดี กล่าวกันว่าไม่มีชนชาติใดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รับเอาศิลปวัฒนธรรมของอินเดียไปได้มากเท่ามอญ จึงนับได้ว่ามอญเป็นชาติที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดอารยธรรมอินเดียให้แก่ชาติต่าง ๆ ในภูมิภาคผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (John F.Cady, 1964 : 59)

มอญกับการสร้างพุทธอาณาจักร

แม้ทัพกองทัพธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราชที่เดินทางมาสู่สุวรรณภูมิคือพระมหาโสณเถระกับพระอุตรเถระซึ่งมาพร้อมกับพ่อค้าอินเดีย ชาวมอญจึงเป็นพวกแรกที่ได้รับอิทธิพลทั้งด้านพุทธศาสนา ภาษาวรรณคดี รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของอินเดียในขณะนั้น มอญเจริญรุ่งเรืองตามลำดับได้ขยายตัวมาถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นอาณาจักรทวารวดี จากหลักฐานศิลาจารึก หลักที่ ๔๘ ซึ่งสอดคล้องกับศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง ว่าเมืองสุพรรณภูมิเป็นเมืองพุทธ มีพระศรีรัตนธาตุเป็นหลักประจำเมือง อิทธิพลมอญคือบริเวณที่อยู่ระหว่างอาณาจักรศรีเกษตรของพวกผิ่ว (Pyu) ทางตะวันตกกับอาณาจักรเขมรทางตะวันออก พบศิลปกรรมแบบทวารวดี บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะที่เมืองลพบุรี (ละโว้) พบศิลาจารึกในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เกี่ยวกับพุทธศาสนา เป็นภาษาบาลีที่วัดศาลสูงปัจจุบันอยู่ที่หอสมุดวชิรญาณ กล่าวได้ว่า

ทวารวดีเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาเถรวาทประดิษฐานมั่นคงที่สุด (G.H. Luce, 1966 : 43)

มอญเป็นชาติที่มีความเจริญที่สุดอย่างไม่มีปัญหา โดยมีเมืองสะเทิม (สุธรรมวดี) เป็นเมืองหน้าด่าน เป็นประตูรับอารยธรรมอินเดียแล้วถ่ายทอดให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลูซ เชื่อว่ามอญขยายอิทธิพลมาทางตะวันออกมากกว่าไปทางตะวันตก (Luce : 2) และยังมีเมืองอยู่ตะเภา จังหวัดชัยนาทเป็นเมืองท่าภายในที่สำคัญเมืองหนึ่งสมัยทวารวดี (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๒๔ : ๕๔)

พุทธศตวรรษที่ ๑๓ มอญที่ละโว้ได้ขยายพุทธจักรขึ้นไปทางเหนือแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน สร้างพุทธอาณาจักร คือ อาณาจักรหริภุญชัย จากหลักฐานทำให้เชื่อว่าพระนางจามเทวี กับพระवासुเทวะฤๅษี ต้องมีสายสัมพันธ์เกี่ยวดวงทางเครือญาติกับเมืองละโว้ กษัตริย์จึงได้จัดสรรประชากรชั้นดี ของเมืองละโว้ไปเป็นจำนวนมาก เช่น นักปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างศิลป์ซึ่งแบ่งเป็นประเภทได้ถึง ๑๕ ประเภทๆ ละ ๕๐๐ คน โดยมีจุดประสงค์ให้ไปสร้างบ้านสร้างเมืองตามคติพุทธศาสนาเถรวาท Tambiah ได้กล่าวไว้ในหนังสือ World Congueror and World Renouncer ความว่า อาณานิคมของมอญในอาณาจักรทวารวดี เช่นละโว้... และขยายขึ้นไปทางเหนือได้ก่อตั้งรัฐแบบพุทธศาสนาที่เข้มแข็งที่ลำพูน ลำปางและแพร่ (Tambiah.1976 : 79)

ตำนานมูลศาสนาได้ให้ภาพพุทธอาณาจักรแห่งนี้ว่า “เมืองหริภุญชัยเป็นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยหมู่ชาวเจ้าและสงฆ์ พร้อมด้วยหมู่ชนนักปราชญ์และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายมีศรัทธา เทียรยอมให้ทานรักษาศีลภาวนาเป็นอันมาก และเป็นที่สนุกสนานด้วยเมืองสวรรค์แท้ไซ้” (ตำนานมูลศาสนา, ๒๕๑๙ : ๒๒๔-๒๒๕)

มอญพัฒนาหริภุญชัยจากเมืองบิรวารเป็นพุทธอาณาจักร

หริภุญชัยพัฒนาตัวเองจากเมืองบิรวารของเมืองละโว้มาเป็นพุทธอาณาจักรใหญ่มีอิทธิพลครอบคลุมดินแดนต่างๆ ลุ่มแม่น้ำปิงและแม่น้ำวัง กษัตริย์ราชวงศ์จามเทวีทุกพระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงทั้งศาสนทายาท ศาสนวัตถุ

และศาสนธรรม ดำเนินวิเทศบายด้วยการประสานสัมพันธ์ให้ผู้คนที่มาจากต่างถิ่นและต่างวัฒนธรรมรวมถึงเจ้าของถิ่นเดิม จนหลอมรวมให้เป็นหนึ่งเดียวด้วยวัฒนธรรมพุทธเถรวาท พุทธอาณาจักรแห่งนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดปัญหาความขัดแย้งในสังคม จึงทำให้มอญที่หริภุญชัยเป็นผู้นำในด้านวัฒนธรรมพุทธที่เข้มแข็งที่สุดในแถบลุ่มน้ำปิงและแม่น้ำวัง ส่วนละโว้เป็นศูนย์กลางความเจริญและความมั่นคงทางพุทธศาสนาทางตอนล่าง และเมืองสุธรรมวดีทางตะวันตกเป็นทั้งศูนย์กลางความเจริญด้วยพุทธศาสนาแล้วยังเป็นเมืองท่าสำคัญ ดินแดนมอญทั้งสามแห่งนี้จึงมีความสัมพันธ์ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมพุทธ หม่องทินอ่อง เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “สหพันธ์รามัญ” (หม่องทินอ่อง, ๒๕๑๘ : ๑๔, ๑๗)

ดังที่กล่าวมาในตอนต้นว่า มอญติดต่อกับหลายประเทศ นอกจากอินเดียแล้วมอญยังติดต่อกับลังกา จากงานเขียนของหม่องทินอ่อง ได้ตั้งข้อสังเกตว่า มอญกับลังกามีความสัมพันธ์ทางด้านพุทธศาสนาด้วย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งว่า “สายน้ำในมหาสมุทร และลมมรสุมต่างสนับสนุนการติดต่อโดยตรงระหว่างลังกากับพม่าภาคใต้และระหว่างลังกากับมลายู...ดูเหมือนว่าลัทธิฮินดูกับพุทธศาสนาอยู่ร่วมกันได้ในอ่าวเบงกอล กลายเป็นทะเลสาบแห่งพุทธศาสนา นักจาริกแสวงบุญและพระสงฆ์ต่างข้ามไปมาระหว่างกัน ระหว่างลังกากับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

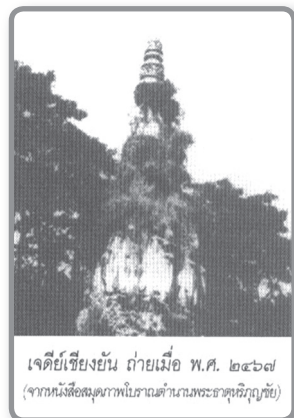
หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าดินแดนที่เป็นประเทศไทยได้ปรากฏหลักฐานทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยานแน่นอนคือ เสาธรรมจักรที่นครปฐม ศิลาจารึกภาษาบาลีที่เมืองละโว้โดยเฉพาะที่หริภุญชัย เป็นดินแดนแห่งพุทธจักรเถรวาทที่ฝังรากลึกและมั่นคงตลอดมา แม้จะถูกปกครองโดยกษัตริย์ที่ไม่ใช่ราชวงศ์จามเทวีก็ไม่ทำให้ความเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาหมดความสำคัญลง เช่นเมื่อราชวงศ์มังรายเข้ามามีอำนาจปกครองต้องยอมรับความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธจักรของหริภุญชัย จากตำนาน ศิลาจารึกและหลักฐานทางโบราณวัตถุ ต่างก็สนับสนุนว่าหริภุญชัยเป็นดินแดนแห่งพุทธเถรวาทอย่างแน่นอน กษัตริย์ราชวงศ์จามเทวีทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

เช่น รัชกาลพระเจ้าอาทิตย์ราช กษัตริย์ลำดับที่ ๓๒ ทรงโปรดให้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นกลางพระนคร คือ พระธาตุหริภุญชัย ส่วนพระมเหสี พระนางปทุมวดี ทรงโปรดให้สร้างสถูปสุวรรณเจดีย์ (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๙๙-๑๐๒)

นอกจากนี้ยังพบศิลาจารึกของพระเจ้า สววาลิทธิหรือพระเจ้าสุรพลลัทธิจารึกด้วยอักษรมอญโบราณขนาดใหญ่ ๒ หลัก เป็นหลักฐานยืนยันว่า หริภุญชัยเป็นอิทธิพลของมอญประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ทั้งกษัตริย์และพระประยูรญาติล้วนแต่เลื่อมใสในบวรพุทธศาสนาทั้งสิ้น นอกจากจะทรงปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีแล้วยังทรงดำรงตนเป็นพุทธบุรุษด้วยการออกผนวช (ศิลาจารึกเลขทะเบียน ลพ./๑ และจำปา เยื้องเจริญ, ๒๕๕๒ : ๒) และศิลาจารึกร่วมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ มีจำนวน ๘ หลักชำรุดเสียหายหนึ่งหลัก ซึ่งส่วนมากพบที่วัดดอนแก้ว บ้านหลวง วัดจามเทวี วัดแสนข้าวห่อ วัดมหายันและวัดพระธาตุหริภุญชัย ปรากฏว่า ทั้งตัวอักษรและภาษาในแต่ละหลักคล้ายตัวอักษรในศิลาจารึก มรเจดีย์ (Mayajedi) ของพระเจ้ากยันลิตถา (Kyanaziththa) หรือพระเจ้าครุชิต กษัตริย์แห่งพุกาม ทรงกระทำขึ้นเมื่อ พ.ศ.๑๖๒๘-๑๖๓๐ (จำปา เยื้องเจริญ : ๑) ความสำคัญของศิลาจารึกคือการใช้ภาษาบาลีและภาษามอญปะปนกัน นอกจากนี้ยังพบศิลาจารึกที่วัดพระธาตุหริภุญชัยที่กล่าวถึงการติดต่อระหว่างหริภุญชัยกับมอญที่สะท้อนมาจากหลักฐานดังกล่าวมอญได้สร้างพุทธอาณาจักรบนผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศิลาจารึกอักษรมอญโบราณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
หริภุญชัย (ภาพ : นายลักษณะ บุญเรือง)

เจดีย์เชียงยัน ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๗
(จากหนังสืออนุสาวรีย์โบราณสถานมณฑลหริภุญชัย)

สำหรับอาณาจักรมอญที่หริภุญชัยได้ปรากฏอิทธิพลของมหายานอยู่ เช่น เจดีย์เชียงยืน เป็นศิลปะสมัยทวารวดีตอนปลาย ลักษณะเป็นเจดีย์ ๕ ยอด เป็นอิทธิพลผสมระหว่างทวารวดีและศรีวิชัย (เสนอ นิลเดช, ๒๕๒๒ : ๑๕) พบพระพุทธรูปหลายองค์ที่มีเครื่องทรงแบบกษัตริย์ซึ่งเป็นรูปแบบของพระอาทิตย์อุทัยของพุทธศาสนาพุทธนิกายมหายานสาขามันตรยาน (แสง จันทรงาม, ๒๕๒๗ : ๕๖) อย่างไรก็ตามถือว่าหลักฐานฝ่ายมหายานยังมีจำนวนน้อยกว่าหลักฐานทางฝ่ายหินยาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขณะที่พุทธจักรของมอญลุ่มน้ำเจ้าพระยาเสื่อมลง แต่อาณาจักรหริภุญชัยยังคงรักษาความเจริญรุ่งเรืองของฝ่ายพุทธจักรอย่างมั่นคง แม้สูญเสียอำนาจทางการเมืองให้แก่พญามังรายแห่งอาณาจักรโยน (โยนก) ในรัชกาลของพญายีบา แต่หริภุญชัยยังคงความเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาตลอดมาภายใต้การปกครองราชวงศ์มังราย

กษัตริย์กัมพูชากับการสร้างศาสนจักร

พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ กษัตริย์กัมพูชา เป็นโอรสกษัตริย์เมืองตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) กับเจ้าหญิงกัมพูชาเมื่อครั้งที่ยกทัพขึ้นมาตีเมืองละโว้ได้ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.๑๕๔๕-๑๕๙๓ ทรงดำเนินนโยบายในการสร้างศาสนจักรกัมพูชา ทรงให้การอุปถัมภ์บำรุงลัทธิฮินดู ไศวนิกาย เพราะเป็นลัทธิที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์คือยกย่องว่ามีสถานะเหมือนเทพเจ้า แต่ขณะเดียวกันก็ให้เสรีภาพแก่พุทธศาสนาทั้งหินยานและมหายาน เช่นกรณีที่ชาวกัมพูชานิยมปิดทองที่พระปรางค์ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากมอญ (ดี.จี.อี.ฮอลล์, ๒๕๒๒ : ๑๔๒) จากหลักฐานศิลาจารึกที่พบวัดศาลสูงในเมืองลพบุรีมีอายุระหว่าง พ.ศ.๑๕๖๕-๑๕๖๘ ในรัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ได้กล่าวถึงการประณีตประนอมของพระภิกษุทั้งสองฝ่ายคือหินยานและมหายานกับพราหมณ์ให้ปฏิบัติร่วมกันที่เมืองละโว้ (George Coedes, 1968 : 1361) จารึกหลักหนึ่งจากลพบุรีอ้างว่า จักรวรรดิของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ รวมอาณาจักรมอญ ทวารวดี ตามพรลิงค์และอาณาจักรมลายู กอร์ดอน ลูซ ชี้แจงว่ากองทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ตีรัฐต่างๆ ของมอญในพม่าได้

การขยายอำนาจของกัมพูชา เข้าถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้นส่งผลให้ พุทธศาสนาของมอญเสื่อมลง ด้วยปัจจัยหลายอย่างในขณะนั้น ทั้งปัญหาของ ฝ่ายอาณาจักรและปัญหาทางด้านพุทธจักร และยังต้องประสบปัญหาภัยภิบัติจาก โรคอหิวาตกโรคที่กำลังระบาดไปทั่วอาณาจักร ชาวมอญหรือภูษยชนนีไปอยู่เมือง สุธรรมวดีบ้างเมืองหงสาวดีบ้าง กล่าวกันว่านอกจากชาวเมืองหรือภูษยชนจะกลัว โรคระบาดแล้วยังเกรงจะตกอยู่ใต้อิทธิพลของลัทธิมหายานและฮินดูของเขมรด้วย เพราะอำนาจของเขมรแผ่ขยายมาถึงสุโขทัยแม้แต่ที่สะเทิมกษัตริย์ในขณะนั้นเกรง อำนาจเขมรจึงยอมประณีประนอมความเชื่อฝ่ายมหายาน ฮินดูและพุทธเถรวาท เข้าด้วยกัน ทำให้ศาสนาพุทธที่เมืองสะเทิมไม่บริสุทธิ์ เพราะปรากฏหลักฐาน รูปปั้นพระโพธิสัตว์ เทพเจ้า พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ รัชกาลพระเจ้า อุตัยยิตยวรมันที่ ๒ (พ.ศ.๑๖๕๐-๑๖๖๖) ทรงรักษาลัทธิเทวราชไว้อย่างเดียว จึงทำให้พุทธศาสนาของมอญลุ่มน้ำเจ้าพระยาและสะเทิมอ่อนกำลังลง

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กับการสร้างพุทธอาณาจักร

รัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ปกครองอาณาจักรกัมพูชา พ.ศ.๑๗๒๔- ๑๗๖๒ มีอำนาจครอบคลุมถึงมลายู ทางเหนือขยายไปถึงเวียงจันทน์ พระองค์ ได้สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่คือ นครธม แทนนครวัดที่ทิ้งร้างไป ซึ่งมีการสร้าง แนวป้องกันการโจมตีจากข้าศึกได้เป็นอย่างดี พระเจ้าชัยวรมันทรงนับถือศาสนา พุทธเถรวาท ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อครั้งที่คณะสงฆ์ชาวมอญนำโดย พระชาปตะ เดินทางไปลังกานั้น มีเจ้าชายกัมพูชาองค์หนึ่งร่วมเดินทางไปด้วย สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระชาปตะเป็นผู้ก่อตั้งพุทธเถรวาท แบบสิงหลในดินแดนมอญเมื่อ พ.ศ.๑๗๓๓ ซึ่งสอดคล้องกับกับหลักฐานของ หม่องทินอ่อง ว่า พวกพระสงฆ์ได้นำเอาานิกายใหม่จากลังกาเข้ามาเผยแพร่ใน ดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยาและกัมพูชา

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า กัมพูชานั้นนับถือทั้งพุทธหินยาน มหายานและฮินดู ซึ่งเป็นอิทธิพลอินเดีย ปราสาทนครวัดของพระเจ้ายโสวรมันได้แสดงความยิ่งใหญ่ ของความเป็นกัมพูชาแล้วยังแสดงถึงอิทธิพลของอินเดีย การนับถือศาสนา ยัง แบ่งแยกที่ค่อนข้างชัดเจนกล่าวคือ ศาสนาฮินดูยังเป็นศาสนาของคนชั้นสูง

ส่วนราษฎรนับถือศาสนาพุทธ กษัตริย์เขมรนิยมสิ่งก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่แล้วยังนิยมการทำสงครามขยายอำนาจซึ่งไม่เป็นผลดีต่ออาณาจักรเท่าใดนัก จนเปิดโอกาสให้พวกจามเข้ามายึดนครวัดได้แม้ว่ายุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สามารถขับไล่จามออกไปได้แต่ก็ต้องสร้างเมืองหลวงใหม่คือ นครธม

(ภาพ :รศ.ม.ล.สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์)

ความยิ่งใหญ่ของนครวัด นครธม

การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เพราะพระสงฆ์ในศาสนาพุทธหันยานเข้าถึงประชาชนจึงทำให้ศาสนาพุทธเถรวาทเป็นศาสนาของประชาชนอย่างรวดเร็ว ในที่สุดก็สามารถเข้าไปแทนที่มหายานและฮินดู เมื่อประชาชนหันมานับถือศาสนาพุทธหันยาน อำนาจของกษัตริย์ลดลง ประกอบกับการโจมตีของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาและจาม ทำให้อาณาเขตของกัมพูชาแคบลงและไทยสามารถยึดนครวัดได้ จนทำให้กัมพูชาต้องย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่พนมเปญ

กัมพูชาไม่สามารถสร้างความยิ่งใหญ่ได้อีกและเลิกสร้างปฐนียสถานอีกต่อไป (ม.ร.ว.จীরวัฒน์ จักรพันธ์, ๒๕๑๑ : ๙-๑๕) แต่พุทธศาสนาเถรวาทสามารถช่วยบรรเทาความเข้มงวดของการแบ่งชนชั้นของประชาชนในสังคมครั้งโบราณลงได้

กษัตริย์พุกามกับการสร้างพุทธอาณาจักร

จากข้อเขียนของ กอร์ดอน ลูซ แสดงให้เห็นว่าชาวมรามา (มรันมา) มีปรากฏในศิลาจารึกของมอญ พ.ศ.๑๖๔๕ ซึ่งใช้คำว่า มิร์มา หรือเมียน เป็นชื่อที่จีนใช้เรียกคนในประเทศนี้ ก็แสดงว่าเป็นชื่อที่คนพม่าเรียกชื่อของตนเองตั้งแต่เริ่มสร้างอาณาจักรขึ้นในรูปของ สมาพันธรัฐ คือการรวมเอาชนเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่แถบยกยอกสีและมินบูเข้าด้วยกัน เป็นหมู่บ้านทั้ง ๑๑ และเรียกว่าทัมพูทูป หรือประเทศทองแดง ซึ่งใช้เป็นนามาภิไธยของกษัตริย์พม่าต่อมาจนถึง พ.ศ.๒๔๒๘

พุกาม ดินแดนแห่งเจดีย์ ๔๐๐๐ องค์

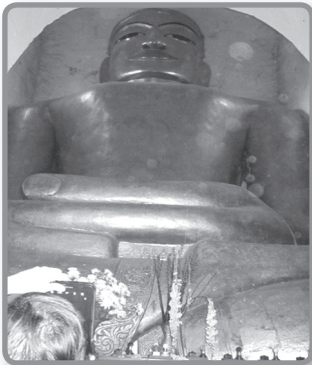
แม้ว่าการถือกำเนิดอาณาจักรพุกามยังสับสน แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พระเจ้าอโนรธาหรือพระเจ้าอนุรุธ เป็นกษัตริย์องค์แรกปรากฏหลักฐานที่เป็นตำนานว่าทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.๑๕๘๗-๑๖๒๐ เป็นกษัตริย์ที่สามารถสร้างความยิ่งใหญ่และมั่นคงให้กับพุกาม พระองค์ทรงเป็นทั้งนักรบและนักปราชญ์มีความเฉลียวฉลาดในการดำเนินนโยบายการเมืองการปกครอง (ดี.จี.อี.ฮอลล์, ๒๕๒๒ : ๑๘๕) การวางรากฐานที่มั่นคงให้กับอาณาจักรจึงทำให้พุกามมีอาณาเขตกว้างขวาง ทิศเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือถึงดินแดนรัฐฉาน (ไทใหญ่) ทางทิศใต้ถึงคอคอดกระ ทิศตะวันออกถึงเมืองยะไข่ ส่วนทางตะวันตกถึงตะวันออกของเบงกอล เท่ากับว่าอาณาจักรพุกามคือประเทศพม่าปัจจุบัน พระองค์โปรดให้สร้างแนวป้องกันซึ่งมีป้อมทั้งหมดประมาณ ๔๓ ป้อม (ดี.จี.อี.ฮอลล์ : ๑๔๔) อย่างไรก็ตามถือว่าเป็นเพียงเขตอิทธิพลของพระเจ้าอนุรุธเท่านั้น ไม่ได้เข้าปกครองอย่างจริงจัง (John, F.Cady, 1966 : 120)

กษัตริย์พุกามกับการสร้างพุทธอาณาจักร

เมื่อพระเจ้าอนุรุธสถาปนาอาณาจักรพุกามนั้นพระองค์ทรงเลื่อมใสในศาสนาพุทธมหายานสาขามันตรยาน ต่อมาเมื่อพระองค์ตีหัวเมืองมอญทางตอนใต้ของพม่าและยึดเมืองสะเทิม เมืองหลวงของมอญได้ (ดี.จี.อี.ฮอลล์ : ๑๔๓) พระเจ้าอนุรุธหันมานับถือศาสนาพุทธหินยานและสั่งให้กำจัดฝ่ายมหายาน โดยเฉพาะคณะสงฆ์ที่เรียกว่า ต้นตระ ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ทางตอนเหนือของอาณาจักร ในขณะนั้น พระเจ้าอนุรุธทรงอุปถัมภ์พระภิกษุมอญชื่อ ชิน อรหันต์ (Shin Araham) ซึ่งต่อมาได้เป็นพระสังฆราชองค์แรกของพุกาม ถือว่ามีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างอาณาจักรของพระเจ้าอนุรุธ ทรงแนะนำให้พระเจ้าอนุรุธ เลิกนับถือลัทธิ อารี (ต้นตระ) และให้ส่งพระสงฆ์ไปคัดลอกพระไตรปิฎกที่เมืองสุรรมวดี พระชินอรหันต์มีชีวิตอยู่ถึง ๓ รัชกาล และยังเป็นมือขวาของพระเจ้ากัณยลิตตาด้วย มรณภาพในรัชกาลพระเจ้าอลองสิทฺฐู ซึ่งเป็นเจ้านหลานของพระเจ้ากัณยลิตตาที่ประสูติจากสกลุโอรสของพระเจ้าอนุรุธกับพระธิดาของพระเจ้ากัณยลิตตา

พระชินป็นสะคุ เป็นพระสังฆราชองค์ที่ ๒ แม้ไม่มีอำนาจในราชสำนัก เท้าพระชินอรหันต์แต่ก็มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด เกิดขัดแย้งกับพระเจ้านรปติสิทฺฐ จนหนีไปอยู่ลัทธิลัทธิส่วนพระสังฆราชที่นำทูตไปลังกาชื่อ พระอุตตราชีวะ

โดยความเป็นจริงพระเจ้าอนรุท ทรงทราบว่ามอญมีความเจริญรุ่งเรือง ทางด้านพุทธจักรมาก พระองค์จึงมีพระประสงค์พระไตรปิฎกภาษาบาลีที่มอญ มีถึง ๓๐ ชุด และยังทำให้พุทธศาสนาดูดีติดต่อกับลังกาโดยตรง แม้ว่าพุทธจักร ของมอญในขณะนั้นถือว่าพุทธศาสนาหินยานไม่บริสุทธิ์ทั้งนี้เกิดจากการที่มอญ ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกัมพูชาที่นับถือศาสนาหลากหลายปะปนกันทั้งมหายาน หินยาน ฮินดู ลัทธิวิษณุ ดังที่กล่าวมาผนวกกับความเชื่อเรื่องนาคา ยึดมั่นในเรื่อง ภูติผีเทวดา (ดี.จี.อี.ฮอลล์, : ๑๔๕-๑๔๘) แต่เมื่อพระอรหันต์เถระชาวเมืองอริมหัทตะ (พม่า) นำพระไตรปิฎกจากเมืองสุธรรมวดีตรวจสอบกับพระไตรปิฎกจากเมืองสิงหล เห็นว่าไม่แตกต่างกัน (ศาสนวงศ์, ๒๕๐๖ : ๙๗) แต่พระองค์ทรงกวาดต้อนชาวมอญ เป็นจำนวนมาก ไปพுகามพร้อมกับพระเจ้า Makuta และพระราชินี

พระพุทธรูปมะนุหะ
เชลยชาวมอญสร้าง

พระเจ้า Makuta และพระราชินีกษัตริย์มอญ
ได้รับการสักการะในฐานะ Nat ของพูกาม

การที่พระเจ้าอนรุท หันมานับถือพุทธศาสนาเถรวาทนั้น นับเป็นความ มุ่งหมายทางการเมืองประการหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงปรารถนาที่จะรวมดินแดน

ทั้งตอนเหนือและใต้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยใช้พุทธจักรเป็นนโยบายหลัก เช่นเดียวกับศาสนาของมอญสมัยทวารวดี ด้วยเหตุนี้ทุกแห่งที่พระองค์รับชนะจะสร้างแผ่นอิฐจารึกบทสวดมนต์เป็นภาษาบาลีหรือสันสกฤต ทรงใช้พระนามากิโรยเป็นภาษาสันสกฤตพระองค์แรก ทรงสร้างโบสถ์ วิหารที่ยิ่งใหญ่ พุกามกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนานิกายเถรวาท และยังเป็นที่ยอมรับฝีมือทุกสาขา พระเจ้าอโนรุธ ทรงสร้างพุทธจักรให้มั่นคงเป็นเสาหลักในการเสริมอำนาจทางการเมืองของพระองค์ให้แข็งแกร่งมั่นคงยิ่งขึ้น พระองค์ ทรงเชื่อว่าพุทธศาสนาของมอญจะช่วยแก้ปัญหาข้อขัดแย้งในสังคมลงได้

ศิลาจารึกกัลยาณีได้กล่าวถึงพุทธจักรเถรวาทในพม่าว่า “มีพระเถรรูปหนึ่ง ชื่อ พระอุตตราชีวะ เป็นบุตรของชาวรามัญรับศาสนาจากวงศ์พระโศณเถรกับพระอุตรเถรจากเมืองสุธรรมวดี “ซึ่งหลักฐานและเอกสารของพม่าเชื่อว่า สุธรรมวดีคือเมืองท่าของสุวรรณภูมิ และพระธรรมทูตของพระเจ้าอโศกฯ ทั้งสองรูปนี้ได้มาขึ้นฝั่งเผยแผ่พุทธศาสนาครั้งแรกที่เมืองนี้แล้วแผ่ขยายสู่เมืองอริมัทตะนะ (พุกาม) พระอุตตราชีวะได้ไปบวชใหม่และเรียนพระไตรปิฎกที่ลังกานาน ๑๐ ปี กลับมาพม่าพร้อมกับพระสงฆ์ชาวลังกาอีก ๔ รูป ต่อมาพระสงฆ์ทั้ง ๔ รูปไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกัน เป็นเหตุให้คณะสงฆ์พม่าแตกแยกเป็น ๔ คณะใหญ่ ประกอบด้วย

๑. คณะพระสิวลีเถร

๒. คณะพระตามสินเถร

๓. คณะพระอานันทเถร

๔. คณะพระอรหันตเถร ซึ่งเป็นคณะที่มีอยู่เดิมบางที่ก็เรียกว่าปริมคณะ คือ คณะเดิม (ศาสนวงศ์ : ๙๙)

พระเจ้าอโนรุธ สามารถเอาชนะกษัตริย์มอญได้นับมีผลต่อวัฒนธรรมของพม่าเป็นอย่างยิ่งเพราะเชลยศึกมอญได้เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมมอญทั้งทางด้านการเมืองการปกครองโดยเฉพาะด้านศาสนา และอักษรศาสตร์ หลังจากปราบมอญได้แล้วพระองค์ได้ยกฐานะของกษัตริย์พม่าสูงส่งขึ้น โดยประกาศพระองค์เป็น จักรวาทิน (Chakravatin) หรือกษัตริย์แห่งจักรวาล พราหมณ์เข้ามามีบทบาท

อย่างสำคัญในการประกอบพระราชพิธีอัญเชิญเทพเทวาทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาสถิตในองค์กษัตริย์ฐานะของกษัตริย์พม่าจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเทวราชา แม้ว่าพม่าจะนับถือพุทธเถรวาทแต่ก็ไม่ได้เป็นหินยานอย่างบริสุทธิ์เพราะมีลัทธิความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องของวิญญาณ ภูตผีปิศาจที่พม่าเรียกว่า Nat : ซึ่งมีอยู่ถึง ๓๗ ตน ความเชื่อเรื่อง Nat นี้พม่าได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ แนน ที่สิงสถิตอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ท้องฟ้า ภูเขา ต้นไม้ฯลฯ และแนทที่เกิดจากวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายในลักษณะที่ถูกฆ่าตายหรือประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น แนนประเภทนี้จะดุร้ายต้องได้รับการเช่นไหว้โดยถูกวิธีจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข ที่เมืองพุกามมีวิหารใหญ่ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อบูชาแนท โดยเฉพาะ

รัชกาลพระเจ้ากัณยสินตยา (ครรชิต) พ.ศ.๑๖๒๗-๑๖๕๕

มีหลักฐานที่สามารถกล่าวได้ว่า “ผู้พ่ายแพ้กลับมีชัยเหนือผู้ชนะ” ก็คือ วัฒนธรรมมอญได้รับยกย่องอย่างสูงส่งในราชสำนักพุกามพระองค์ทรงชื่นชมวัฒนธรรมมอญมากถึงกับใช้ภาษามอญเป็นภาษาราชการ พระองค์ทรงจารึกทุกแห่งด้วยภาษามอญ เช่นศิลาจารึกที่เจดีย์ชเวดันดอที่เมืองแปร และจารึกที่มรเจดีย์ จากศิลาจารึกของพระองค์นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการเป็นพุทธราชาแล้วยังแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างมอญทางใต้กับพม่าทางเหนืออีกด้วย (Maung, Tin Pe and Luce (trans), 1960 :: 1-27) ทั้งนี้พบว่าพระชินอรหันต์ ซึ่งเป็นพระสังฆราชในขณะนั้นได้ถวายคำแนะนำพระเจ้ากัณยสินตยาเพื่อแก้ปัญหาในการนับถือพระวิษณุของมอญในพม่าภาคใต้ จัดให้พระวิษณุเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา ให้พระองค์ประกาศว่าพระองค์เป็นพระวิษณุในชาติปางก่อน เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระวิษณุต่ำกว่าพระพุทธเจ้า และได้ยื่นใหญ่เกินกษัตริย์

ทางด้านความเชื่อของคนพื้นเมือง พระองค์ทรงใช้วิถีโคบายนี้ในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างเทพเจ้าพื้นเมืองทั้งหลายของพม่ากับพุทธศาสนาให้มีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้นำสุโขทัยก็ได้ใช้วิธีเดียวกัน กล่าวคือ

การประกาศว่า “เทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งมณฑลเทพ (ผี) ทั้งหมดคือเจ้าแห่งภูเขาคันยี่งใหญ่” (หม่อง ทินอ่อง : ๒๖) พระองค์ได้โปรดให้สร้างเสริมองค์พระธาตุเจดีย์ชเวดากองที่พระเจ้าอนुरुท ทรงสร้างไว้จนสำเร็จ บรรจุพระเขี้ยวแก้วจำลองที่กษัตริย์ลังกานำมาถวาย และยังทรงสร้างวัดอีกจำนวนมาก

พระธาตุชเวดากองบรรจุพระธาตุ
พระนลาฏพระพุทธเจ้า จากลังกา

พระเขี้ยวแก้ว จำลองจากลังกา
วัดพระเขี้ยวแก้ว-พม่า

พระเจ้ากัณยสินัตตาไม่ได้แต่งตั้งพระราชากุมารเป็นพระยุพราชที่จะปกครองพุกาม ทรงโปรดให้เป็นอุปราชปกครองมณฑลเจ็ดเขา (ยะไข่กับอิรวดี) แต่กลับทรงแต่งตั้งพระเจ้าอลองสิทธุ ซึ่งเป็นหลานที่ประสูติกับสอญุโอรสพระเจ้าอนुरुท กับพระราชธิดาของพระองค์ที่ประสูติจากพระอัศรมเหสีชาวมอญดังที่กล่าวมา รายละเอียดจากจารึกมรเจดีย์ (พ.ศ. ๑๖๕๖) ที่พระราชากุมารจาร์กเมื่อพระองค์เข้าเฝ้าก่อนพระบิดาจะสิ้นพระชนม์ นับเป็นศิลาจารึกที่มีความสำคัญมาก แสดงถึงความศรัทธาในพุทธศาสนา พระราชากุมารทรงยกที่ดินพร้อมทาส ๕ หมู่บ้านที่พระราชบิดาเคยยกให้พระมารดาของพระองค์เป็นพุทธบูชา จาร์กด้วยภาษา ๕ ภาษา คือภาษาบาลี สันสกฤต มอญ พม่าและปยู (Luce, 1950 : 15-16)

พระเจ้ากัณยสินัตตา ทรงยอมรับมอญเป็นครูทุก ๆ ด้านทั้งด้านภาษา ศาสนา ศิลปะ สถาปัตยกรรม ตลอดจนการชลประทาน การเพาะปลูก เช่นการปลูกข้าวเจ้าและถั่ว จากจารึกที่เจดีย์ Htihtaingshin สร้าง พ.ศ. ๑๖๕๐ ปรากฏข้อความ

ว่า “นักปราชญ์มอญมีความเฉลียวฉลาดมาก เขาถูกจับมาตอนที่อาณาจักรเขาถูกทำลาย” (Htinlaingshin Pagoda Inscription)

รัชกาลพระเจ้านรปติสิทฺฐ (พ.ศ.๑๗๑๖-๑๗๕๓) เป็นสมัยที่พม่าเป็นตัวของตัวเอง นักปราชญ์พุกามยุคนี้ต่างกระตือรือร้นในการศึกษาภาษาบาลีมีจารึกที่ผลิตออกมาในรูปของการวิจารณ์ผลงานไวยากรณ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก ในรัชกาลนี้เริ่มใช้ภาษาพม่าในศิลาจารึกแทนภาษามอญ บาลีและสันสกฤต นับเป็นความสำเร็จของการสร้างชาติของพม่า พระเจ้านรปติสิทฺฐทรงแต่งตั้ง พระชินป็นสะคุ เป็นสังฆราช นำคณะทูตไปลังกาพร้อมทั้งนำตำราไวยากรณ์บาลีซึ่งนักปราชญ์พุกามได้จัดทำขึ้นเพื่อนำไปแสดงต่อพระสงฆ์ลังกา สมณทูตชุดนี้ประสบความสำเร็จอย่างมาก

พุทธจักรพุกามสูญเสียอำนาจ

ตามประเพณีของฝ่ายมหาวีรหารของลังกาพระสงฆ์ที่เข้าไปศึกษาพระธรรมวินัยต้องบวชใหม่ ในจำนวนนั้นมีพระมอญชื่อ จปฺป หรือ (ชาปละ) ร่วมในคณะด้วย และได้อยู่ลังกานาน ๑๐ ปี ต่อมาเมื่อพระสังฆราชสมรณภาพพระจปฺปเดินทางกลับพุกามพร้อมกับพระสงฆ์อีก ๓ รูป หนึ่งในนั้นเป็นพระราชาโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานของเซเดส์ ตามที่กล่าวมาในตอนต้น วงการสงฆ์เริ่มเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง พระจปฺปมักจะตำหนิพระสงฆ์พม่าในที่สาธารณะชนว่า “เมื่อครั้งครูของอาตมา (พระอุตตราชีวะ) เป็นพระสังฆราชทรงจัดการเรื่องราวที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง แต่เวลานี้พระสงฆ์พม่ากลับยอมให้ข้าราชการเป็นผู้จัดการกิจการคณะสงฆ์ อาตมามีอาจร่วมประชุม สังฆกรรมกับพระสงฆ์ผู้ถูกวิตรอนสิทธิเหล่านี้ได้” ผลก็คือเกิดการแบ่งแยกในคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่าย และผู้นำอาณาจักรทรงอุปถัมภ์ทั้งสองฝ่าย (ดี.จี.อี.ฮอลล์ : ๓๓-๓๔) การที่พระจปฺป ตั้งนิกายขึ้นใหม่โดยการนำพุทธศาสนาแบบลังกามาไว้ในพม่านั้น พระสงฆ์รูปใดจะเข้ามาสังกัดนิกายนี้ต้องบวชใหม่หมด ซึ่งโดยปกติการบวชใหม่จะใช้ในกรณีที่สงฆ์หะหลวมในพระวินัยปรากฏขึ้นในหมู่สงฆ์เท่านั้น นอกจากนี้ยัง

เกิดนิกายใหม่ขึ้นอีกนิกายหนึ่งคือ นิกายอรัญวาสี ถือปฏิบัติทางไสยศาสตร์ พระเจ้านรปติลิตพุทธทรงขอรับรองพระภิกษุมอญที่ทรงคุณวุฒิแต่พิการ ชื่อ พระธรรมวิลาส รวบรวมกฎหมายพม่าขึ้นเพื่อใช้แทนหนังสืออรรถคดี ที่พระเจ้าอลองสิทฺธได้ทำขึ้น เรียกว่า ธรรมวิลาส เขียนด้วยภาษาบาลี ต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาพม่าและภาษามอญ (ดี.จี.อี.ฮอลล์ : ๕๔)

กล่าวได้ว่าปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พุกามกลายเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทที่สำคัญที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระภิกษุพม่าเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มแต่งคัมภีร์ธรรมกถา ตำราไวยากรณ์บาลีขึ้นก่อน เป็นการเลียนแบบพระภิกษุลังกา ซึ่งเชี่ยวชาญในภาษาบาลี ศิลปินที่พุกามและตำนานในภาคเหนือของไทย กล่าวยกย่องว่า พุกามเป็นเมืองสำคัญในการศึกษาพระธรรมคัมภีร์ แม้ว่าในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ พุกามกำลังเสื่อมอำนาจและความเจริญทางวัฒนธรรม ไทยวนและสุโขทัยยังผูกพันทั้งการเมืองและวัฒนธรรมพุกามและมอญที่หิรัญชัยอย่างแน่นแฟ้น (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๒๕ : ๑๘ และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๒๑-๒๔)

ปลายราชวงศ์พุกามกษัตริย์อ่อนแอนับตั้งแต่พระเจ้ากยัศวรครองราชย์ พ.ศ. ๑๗๗๗-๑๗๙๓ เป็นสมัยที่พุกามเริ่มเสื่อมลง ทั้งกบฏภายในและการคุกคามจากต่างชาติ (มองโกล) มีผลกระทบต่อการเจริญของอาณาจักร จนเป็นเหตุให้กษัตริย์ต้องยึดที่ดินที่บรรพบุรุษได้อุทิศถวายให้เป็นธรณีสงฆ์ จึงเกิดการโต้แย้งระหว่างสถาบันสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีเคยอยู่ในป่าอย่างสมถะ เมื่อได้รับความนิยมจากประชาชนมาก ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางและเข้ามาสร้างวัดใหญ่ๆ อยู่ตามในเมืองกว๋านชื่อที่ดินเป็นของวัด Than Tun ได้กล่าวไว้ในบทความตอนหนึ่งว่า “พระสงฆ์ที่ไปเรียนมาจากลังกา ไม่ได้รับความนิยม กลับปรากฏว่า พระสงฆ์ที่ได้รับการปฏิบัติจากประชาชนกลายเป็นพระฝ่ายอรัญวาสี (นิกายเดิม) มีคนสร้างกุฏิวิหารอยู่ในป่า โดยเฉพาะที่จังหวัด Monywa เป็นศูนย์กลางของสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี

วัดฝายอรัญวาสีที่เมือง Monywa

พระมหากัสสป ถือว่าเป็นผู้นำฝายอรัญวาสี ได้รับอุปถัมภ์จากครอบครัวขุนนางและบุคคลสำคัญๆ ในสมัยนั้น เป็นสาเหตุให้ประสบความสำเร็จในการขยายสาขาออกไปอย่างกว้างขวางดังที่กล่าวมา (Than Tun, 1959 : 67-68) หม่อง ทินอ่อง ได้กล่าวถึงความอ่อนแอของกษัตริย์ว่า “...ประชามติต่อต้านการยึดครองที่ดินสงฆ์ทำให้พระองค์ต้องคืนที่ดินดังกล่าว...พระองค์เริ่มสร้างวัดแต่ก็ไม่สำเร็จเพราะไม่มีผู้เชี่ยวชาญควบคุมการก่อสร้างและไม่มีเงินจะจ่ายค่าแรงงานเพียงพอ พระองค์ไม่อาจจะเกณฑ์แรงงานเพื่อสร้างวัดให้สำเร็จได้...” (หม่อง ทินอ่อง, ๒๕๒๒ : ๔๐)

จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ย่อมแสดงให้เห็นว่า เมื่อบ้านเมืองมีปัญหา เสาหลักทั้งสองเสา คือสถาบันการเมืองและสถาบันสงฆ์ไม่สามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ จึงหันไปเชื่อโชคลางของขลังเพื่อช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ยากจากภัยสงคราม ในขณะที่นั้น พระสงฆ์เถรวาทใช้ไสยศาสตร์ เวทมนตร์คาถากันมากขึ้น ประกอบกับในช่วงเวลาเดียวกันอาณาจักรไทยวน สุโขทัยและอยุธยาทางตะวันตกเริ่มก่อตัวขึ้นมาแทนที่ความเจริญทางวัฒนธรรมพุทธศาสนาของรัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ธิดา สาระยา, ๒๕๓๗ : ๒๐)

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ พุทธศาสนาแผ่ขยายเข้ามาทั้งแบบหินยานและมหายาน บวชเชอลิเยร์ บันทึกไว้ว่า ปรากฏอิทธิพลของพุทธศาสนา

มหายานแถบนี้ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ จากนั้นก็รับนับถือหินยาน แม้จะกลับไปรับพุทธมหายานแต่หินยานก็ยังได้รับการปฏิบัติอยู่ทั่วไปจนกระทั่ง พุทธศตวรรษที่ ๑๙ พุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกาสู่ภูมิภาคนี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์แห่งแคว้นสุโขทัย

การสร้างพุทธอาณาจักรสมัยสุโขทัย อยุธยาและล้านนา

ชุมชนที่รวมกันเป็นสังคมสุโขทัยเชื่อมโยงกันด้วยศาสนา มีศาสนาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ทั้งประชาชนและผู้ปกครองต่างมีความสัมพันธ์โดยตรงกับ พุทธศาสนา ฉะนั้นความเชื่อในศาสนาก็คือแหล่งบารมีของอำนาจขัตติย์ อันปรากฏในรูปของความเป็นธรรมราชาแบบสุโขทัย สังคมสุโขทัยก่อนได้รับ พุทธศาสนาละทิ้งลัทธิลังกาวงศ์เป็นศาสนาประจำรัฐ คติความเชื่อของผู้คนในแถบนี้ เช่น พม่า ไทย กัมพูชา ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาแบบหินยานผ่านมอญ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ปรากฏอิทธิพลความเชื่อทั้งของพราหมณ์ มหายาน และหินยาน บริเวณประเทศไทยปัจจุบัน ในช่วงเวลาเดียวกันพุทธศาสนาแบบลังกา แพร่หลายอยู่ในพม่า พระมอญชื่อ ซาปตะ ได้ตั้งสำนักสงฆ์แบบลังกาขึ้นประมาณ พ.ศ. ๑๗๓๓ และพระเจ้าชัยวรมันปรเมศวร (ชัยวรมันที่ ๗) อุปถัมภ์พุทธศาสนา เป็นทางการตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๕๒ ดังที่กล่าวมา และพอจะเทียบเคียงได้ว่า หินยานแบบลังกาวงศ์ ควรผ่านเข้าสู่สุโขทัยอย่างน้อยปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ไม่ช้าไปกว่า ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙

การรับพุทธศาสนาลังกาวงศ์เป็นทางการสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นแผ่ซ่านมาจากทางใต้ ปรากฏหลักฐานในจารึกว่า พ่อขุนรามคำแหงทรง “โอยทาน” และ ยกย่องปู่ครูจากนครศรีธรรมราช พุทธกรรมดังกล่าวแสดงถึงนโยบายของรัฐ ที่ต้องการสนับสนุนคติศาสนาแบบลังกาวงศ์ พุทธศาสนาจึงมีใช้ของใหม่สำหรับ ดินแดนแถบนี้ สุโขทัยรับพุทธศาสนาผ่านมอญ ดังเช่น สมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ได้อาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชจากนครพัน ซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ในดินแดนมอญ จารึกหลักที่ ๗๔ และ ๖๒ กล่าวถึงพระสุเมธเถร ศึกษาอยู่ในสำนักมหาสวามี อุทุมพรเมืองมอญ ได้กลับมาเผยแผ่พระศาสนาในสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไท

ทรงปรับปรุงพุทธศาสนาล้างล้างคัมภีร์ตามหลักของมอญ

จากหลักฐานทางโบราณคดีปรากฏว่า เทวาลัยในเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัยได้ถูกเปลี่ยนเป็นพุทธสถาน ปะปนกับการเคารพนับถือผี เซเดส์ เรียกว่า “การเคารพนับถือผีแห่งชาติ” สันนิษฐานว่า พระขงพงศ์อานเป็นใหญ่กว่าผีทั้งหลาย คือที่รวมทางด้านจิตใจและความเชื่อถืออยู่บนเขาใกล้ราชธานี การเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนาจึงมาจากประเพณีการถือผีแต่เดิม ด้วยเหตุนี้จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงอิทธิฤทธิ์ด้วยวัตถุดิบพิเศษ เช่น หินมีค่า ไม้จันทน์หอม ได้มีการรวมความเชื่อ ภูตผีเข้ากับวัฒนธรรมพุทธศาสนา อย่างไรก็ดีตามสุโขทัยอยู่ในฐานะผู้นำด้านศาสนา ที่รัฐครอบงำถือเป็นแบบอย่าง เช่นที่เชียงใหม่ได้ปรับปรุงพุทธศาสนาโดยส่งทูตมาขอพระเถระผู้ใหญ่จากสุโขทัยไปช่วยวางแบบอย่างให้ ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสุโขทัยจึงขึ้นอยู่กับความเชื่อ ศาสนาและบุคลิกภาพของผู้นำมากกว่าการจัดรูปแบบการปกครองเพื่อรักษาขอบเขตของรัฐ

ลัทธิลังกาวงศ์ เป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมการใช้ชีวิตและการปกครองของสังคมสุโขทัยมาแต่เริ่มแรก ยอร์ช เซเดส์ มีความเห็นว่า ศิลปะแบบสุโขทัยเป็นศิลปะไทยทางศาสนาแบบแรกที่เจริญขึ้นบนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ความเชื่อในศาสนาคือแหล่งบารมีของอำนาจจักรีอันปรากฏในรูปของความเป็น ธรรมราชาแบบสุโขทัย การสถาปนาลังกาวงศ์เป็นศาสนาแห่งรัฐจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จักรีหรือผู้นำจะเข้ามาควบคุม จัดระเบียบสงฆ์ให้มีแบบแผน จึงทำให้สงฆ์เป็นกลุ่มเดียวกับฝ่ายปกครองแต่มีวัตรปฏิบัติอย่างสงฆ์ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับฝ่ายปกครองนี้เองคือพื้นฐานโครงสร้างอำนาจของสุโขทัย

รัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงแต่งตั้งพระมหาเถรที่ไปบวชที่เมืองพินเป็นพระสังฆราช เช่น พระอนิมาทสสี เป็นพระไตรโลกิตถิรตันติสสธรรมกิตติสังฆราชา ฟ่านกวดป่าแดง เมืองศรีสัชนาลัย ส่วนพระสุเมธเถรฟ่านกที่วัดป่ามะม่วงสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไทนอกจากทรงอุปถัมภ์แล้ว พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนามากจนถึงกับออกผนวชเป็นศาสนทายาท พ.ศ.๑๙๐๔ ที่วัดป่ามะม่วงสุโขทัย อันเป็นปีเดียวกับที่พระเถระทั้ง ๑๐ รูป เดินทางกลับมาจากเมืองมอญ พระองค์ทรงแสดงพระประสงค์ผนวชแบบพระมอญ จึงอาราธนา

พระสวามีแห่งเมืองพันเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอินมาทสี่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ท่ามกลางพระคู่สวดทั้งหมดที่เป็นลูกศิษย์ของท่านมหาสวามี (จิรายุ รัชนี้, หม่อมเจ้า, ๑๙๖๗ : ๔๗, ๔๘) ขณะที่แปรพระราชฐานประทับที่เมืองศรีสัตนาแลย เมื่อ พ.ศ.๑๘๘๘ นั้นพระองค์ทรงพระนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีความรู้แตกฉานทั้งทางโลกและทางธรรม

หลังสมัยพระมหารธรรมราชาลิไท สุขุขทัยเผชิญกับอาณาจักรอยุธยา ซึ่งกำลังเติบโต (อยุธยาสถาปนา พ.ศ.๑๘๙๓) มีกษัตริย์ผู้สามารถพยายามสร้างแหล่งอำนาจใหม่ขึ้นในสังคม คือศาสนาและความเชื่อ สามารถแย่งฐานะผู้นำของสุขุขทัย มาได้ที่ละน้อย บรรลุจุดมุ่งหมายเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถผนวชที่วัดจุฬามณี พิษณุโลก อยุธยาสามารถดึงสุขุขทัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจอยุธยา แม้อยุธยาจะเผชิญศึกสงครามกับพม่าและล้านนา แต่ก็กล่าวได้ว่า พุทธจักรอยุธยา เป็นที่ยอมรับในความเป็นปึกแผ่นมั่นคงดังจะเห็นได้ในสมัยพระบรมโกศ ได้ส่ง พระอุบาลีไปสืบศาสนาให้กับลังกา ซึ่งเป็นยุคที่ศาสนาลังกาคดดำที่สุด เป็นที่รู้จัก กันในนาม พุทธศาสนาลัทธิสยามวงศ์ หรือ อุบาลีวงศ์ เป็นที่ยอมรับกันในลังกาว่า พระอุบาลีมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อสถาบันพุทธศาสนาของลังกา

พระอุบาลี (วัดมัลลสะตะ ศรีลังกา) พระสงฆ์ไทยจากอยุธยา
ประดิษฐานพุทธศาสนาลัทธิสยามวงศ์

การสร้างพุทธอาณาจักรผู้นำในดินแดนภาคเหนือตอนบน

จากหลักฐานทางโบราณคดีและตำนานต่าง ๆ บ่งชี้ว่าดินแดนลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน แม่น้ำกกและแม่น้ำโขงเป็นดินแดนของพุทธศาสนาหิโนยานมาก่อน มีเจดีย์จำนวนมากที่เรียกว่า พระธาตุเจดีย์ เพราะเชื่อว่าบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า เช่น พระธาตุดอยตุง พงสาวดารโยนก ได้กล่าวถึงพระเจ้าอชุตราช กษัตริย์ลำดับที่ ๓ ราชวงศ์สิงหนวัติปกครองเมืองโยนกนาถพันธนคร (ครองราชย์ พ.ศ.๑๔๕๔) หลังจากครองราชย์ได้ ๓ ปี มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ มหากัสสปเถร ได้นำพระบรมสารีริกธาตุพระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า) ของพระพุทธเจ้าจากเมืองปาตลีบุตร นอกจากนี้ลาวจังราชได้สร้างเมืองริมแม่น้ำแม่สาย สร้างวัดสังฆาแก้วดอนตันหรือวัดสังฆาเงินยาง มีพระมหาเถรรูปหนึ่งชื่อ ญาณรังสี ได้นำพระบรมธาตุชานุกัง (กระดูกข้างเบ้าซ้าย) ของพระพุทธเจ้ามาจากเมืองปาตลีบุตร พระเจ้าลาวจังราชโปรดให้สร้างสถูปบรรจุพระบรมธาตุแล้วสร้างวัดขึ้นชื่อวัดเชียงมั่นข้างคัง (พงสาวดารโยนก, ๒๕๒๖ : ๒๒๔, ๒๒๕)

ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๑๑ ได้กล่าวถึงลาวเคี่ยงสร้างเมืองหิรัญนครเงินยาง ได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาสดมภ์ เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่หลุมที่จะฝังเสาอินทขิล (เสาหลักเมือง) และกำแพงเมืองก็ให้รดน้ำมนต์ พระสงฆ์สดมหาสมัย มงคลทั้ง ๗ และธรรมจักรฯ ขณะเดียวกันก็เอายันต์ตระกูลชื่อ “ฝนแสนห่าฟ้าทำลายกำแพงแสน” ใส่ลงไปในหลุมเสาอินทขิล เอารูปช้าง ม้า วัว ควาย ซึ่งทำด้วยทองคำฝังไว้ทั้ง ๔ ทิศ (ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๑๑ : ๘)

จากที่กล่าวมาเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนทางตอนเหนือโดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำโขงและแม่น้ำสาย เป็นชุมชนที่มีความเจริญทางวัฒนธรรม มีศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีนับตั้งแต่การเริ่มสร้างเมือง พระสงฆ์กับการเมือง การสร้างชาติเป็นความสัมพันธ์ที่ควบคู่กันมาอย่างต่อเนื่อง การอ้างว่าได้พระบรมสารีริกธาตุมาจากเมืองปาตลีบุตร ซึ่งเป็นเมืองสำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาที่พระเจ้าอโศกฯ ใช้เป็นที่สังคายนาพุทธศาสนาครั้งที่ ๓ นั้น จึงสันนิษฐานว่า ดินแดนในภูมิภาคนี้เป็นผลิตผลจาก

แนวความคิดที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกฯ ซึ่งอาจจะเป็นพ่อค้าอินเดียนำความคิดนี้มาเผยแพร่ก็ได้ประการหนึ่ง และอีกแนวทางหนึ่งคือ ดินแดนทางตอนใต้คือบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน แม่น้ำวัง ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลมอญต่างก็มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาของอาณาจักร รวมทั้งลังกา และมอญทางภาคใต้ของพม่า (ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น)

สรุปได้ว่า ศาสนาและความเชื่อของสังคมบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน แม่น้ำกก แม่น้ำสายหรือบริเวณที่เป็นจังหวัดเชียงรายปัจจุบันถือเป็นถิ่นเดิมของพญามังรายมาก่อนที่จะมาสร้างเมืองเชียงใหม่ดินแดนแถบนี้นับถือพุทธศาสนาหินยานแต่ก็ไม่ใช่หินยานบริสุทธิ์เพราะว่ายังปรากฏความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาของขลัง มีพราหมณ์ ฤๅษี ถือเป็นชนชั้นผู้นำทางวัฒนธรรมและปัญญาชน ซึ่งก็มีไม่มากนักแต่ละเมืองจะปรากฏฤๅษีซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการวางผังเมืองหรือสร้างเมือง ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึงฤๅษี ๕ ตน คือ วาสุเทพ สุกทันต อนุสิษฐ์ พุทธขภูลี และ สุพรม วาสุเทพ ฤๅษีอยู่ที่อุจฺจบรรพต (โดยสุเทพ) เป็นผู้สร้างบ้านขยายเมืองหริภุญชัย อนุสิษฐ์ฤๅษีสร้างเมืองศรีสัตตนาลัย พระสุพรมฤๅษีช่วยสร้างเขलगันคร ส่วนสุกทันตฤๅษี เป็นใหญ่อยู่ ณ เขาสมอคอน เมืองละโว้ แม้ตำนานจะไม่ได้กล่าวถึงบทบาทในการสร้างเมืองละโว้แต่บทบาทของฤๅษีตนนี้ก็มีสาระ คือไปช่วยวาสุเทพฤๅษีสร้างเมืองหริภุญชัยและส่งเสริมให้พระนางจามเทวีไปปกครองเมืองหริภุญชัย เขาสมอคอนมีความสำคัญไม่น้อยต่อการศึกษาของสามผู้นำไท คือพ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนงำเมืองและพญามังราย (ธิดา สารยา : ๕๔, ๕๕)

นอกจากนี้ยังปรากฏชีผ้าขาวค่อนข้างจะมีบทบาทในสังคม ส่วนมากตำนานจะกล่าวถึงชีผ้าขาวว่าอยู่ในวัดเช่นเดียวกับพระสงฆ์ สถานะของชีผ้าขาวเป็นกึ่งฆราวาสกึ่งบรรพชิต มีหน้าที่รับใช้พระสงฆ์ และบางครั้งก็ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างพระสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ เช่นเวลาพระสงฆ์ต้องการสร้างถาวรวัตถุหรือเห็นสมควรจะบูรณะซ่อมแซมก็มักจะใช้ชีผ้าขาวหรือชีปะขาวไปกราบทูลกษัตริย์

หอพระแก้วขาว วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน
มณฑปที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระเสด็จมณี
(ภาพถ่ายประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๐)

พระธาตุหริภุญชัย (ภาพ อุบลพรรณ วรรณสัย)

เมื่อพญามังรายลงมาตีหริภุญชัยนั้น วัฒนธรรมของชุมชนทางบริเวณ
ลุ่มแม่น้ำปิงและน้ำวังดูจะไม่แตกต่างกันเพราะอิทธิพลพุทธศาสนาจากหริภุญชัย
ได้เข้ามาสู่ชุมชนตอนบนตั้งแต่ครั้งพระนางจามเทวี ระยะเวลาร่วม ๕๐๐ ปี ดินแดน
แถบนี้จึงเป็นดินแดนแห่งพุทธจักร มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางของ
สังคม ศาสนาของอาณาจักรโยนกจึงเป็นพุทธศาสนาหินยานที่มีลักษณะอ้อมช่อม
กับคติความเชื่อในท้องถิ่นเพื่อประสานประโยชน์แก่ทุกฝ่ายโดยมีพระสงฆ์ประสาน
สัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับผู้ปกครอง ให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน นอกจากนี้
ความสงบสุขของสังคมแล้วยังหมายถึงความมั่นคงทางการเมืองด้วย

การสร้างพุทธจักรในสมัยราชวงศ์มังราย

พุทธศตวรรษที่ ๑๙ นับเป็นศตวรรษของการล่มสลายของอาณาจักรเก่า
ที่เคยมีอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมมาก่อน เช่น อาณาจักรกัมพูชา ละโว้
หริภุญชัยและพุกาม พ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนงำเมืองและพญามังราย ต่างก็ช่วย
กันกำจัดอำนาจของมอญและเขมรให้หมดไปจากผืนแผ่นดินที่เป็นประเทศไทย
ปัจจุบัน และยังพยายามสร้างเป็นพุทธอาณาจักรเพื่อเสริมบารมีและความสามารถ
ของฝ่ายอาณาจักรด้วย พ่อขุนรามคำแหงกำลังแสวงหาศาสนาใหม่จาก
นครศรีธรรมราช เพราะเชื่อว่ารับมาจากลังกาโดยตรง ส่วนพญามังรายสร้าง

เวียงกุมกามและสร้างวัดกานโถมเพื่อให้พระมหากัสสปพำนักนั้นเชื่อว่าพระเถระรูปนี้เป็นชาวมอญ พระองค์จึงถวายคนมอญที่มาจากเมืองหงสาวดีพร้อมกับนางปายโคไ้ดูแลวัดกานโถม ดังปรากฏข้อความในตำนานว่า “พญามังราย แต่งวัดอุททั้งหลายเป็นอุปการะแก่วัดกานโถม หื้อปักแดนแคว้นเก็บเบี้ย ว่านาปีไหน ๖ แสน ๒ หมื่นเบี้ย เป็นค่าจ้งหัน แคว้นแจม ๕ แสนเบี้ย เป็นค่ากิน แคว้นแซ่ซ้าง ๕ แสนเบี้ยไว้เป็นค่าหมากเจ้าภิกขุ...” พญามังรายกับนางปายโค ก็หื้อคนทั้ง ๕๕ บ้าน มี ๕๐๐ ครว...เอาแต่เมืองหงสาวดี หยาดน้ำหมายทาน (อุทิศ) ไว้กับวัดกานโถม...” (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๒๕)

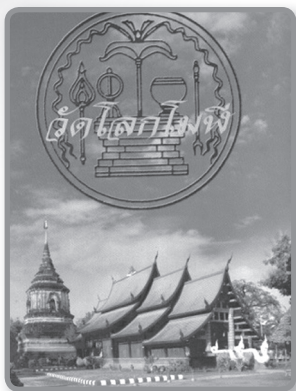
พฤติกรรมการถวายสิ่งของเครื่องใช้ทั้งแรงงานคนและสัตว์เลี้ยงแก่วัดนับเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติเป็นประเพณี กันมานานแล้ว อาจกล่าวได้ว่าดินแดนที่เป็นประเทศไทยมีประเพณีการกลัปลาหรือทางล่านนาเรียกว่า “เวนตาน” หรือหยาดน้ำหมายทานสิ่งของให้แก่วัดตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ (ระวิวรรณ ภาคพรต, ๒๕๒๕ : ๑๒) กรณีของพญามังรายชี้ให้เห็นถึงพระราชอำนาจของผู้นำในการสร้างและขยายชุมชนให้กว้างขวางขึ้น ตำนานได้กล่าวถึงพระเถระ ๔ รูป มาจากลังกา ได้นำพระบรมสารีริกธาตุ พร้อมกับตันโพธิ์ ๔ ต้น มาถวายพญามังราย ตำนานกล่าวว่าพระองค์ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระพุทธรูปองค์ใหญ่ (พระเจ้าคำคิง) ส่วนตันโพธิ์ให้แยกปลูกที่ตั้งยาง (น่าจะเป็นบ้านไต้ยาง ที่ อำเภอฝาง เชียงใหม่) ให้พระมารดาคือนางเทพคำชายและนางปายโคนำไปปลูกแทนต้นเดื่อที่ตายไป (วัดกานโถม) ปลูกที่รั้วนางหรือรั้วหน้าง (ประตูเชียงใหม่) และปลูกที่พันนาทะการ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสันป่าตอง) (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๒๔)

ด้วยเหตุนี้พื้นฐานของวัฒนธรรมคนล้านนาต่อมาจึงเป็นการผสมผสานของวัฒนธรรมจากชาติต่าง ๆ ที่เคยมีอำนาจมาก่อนได้ผ่านการเลือกสรรถึงความเหมาะสมของผู้นำแล้วนับได้ว่าพญามังรายได้ปูพื้นฐานที่มั่นคงและเข้มแข็งทางด้านการเมืองและวัฒนธรรม การยกเอาเรื่องพระมหากัสสปได้แสดงธรรมเทศนาแก่พญามังรายถึงอันสงส์ของการค้าจุนพุทธศาสนาโดยยกเอาเรื่องของพระปฎิฐังคฤที่ต่อนิวพระพุทธรูปแล้วทำให้มีฤทธิ์เดชมาก สามารถชนะศัตรู

(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๒๑) และในตำนานมูลศาสนากล่าวว่า “พญามังราย ยินดีในศาสนาพระพุทธเจ้าจักใคร่กระทำบุญอันใหญ่ เป็นต้นว่า เจดีย... จึงให้อำมาตย์ทั้งหลายหาหินมาก่อเป็นสี่เหลี่ยมแต่ละด้านมีพระพุทธรูป ๑๔ องค์ และให้ใส่ตั้งแต่ยอดลงมา... ใส่ชื่อว่า กู่คำ จลองถวายทานเครื่องอัฐบริขารแก่คณะสงฆ์” (ตำนานมูลศาสนา, ๒๕๑๙ : ๓๐๗) ปัจจุบันคือวัดเจดีย์เหลี่ยม

พุทธจักรรัชกาลพระเจ้ากือนา

พระเจ้ากือนาครองราชย์ พ.ศ.๑๘๙๙-๑๙๒๙ พระองค์แสดงพระประสงค์ที่จะสนับสนุนพระสงฆ์ฝ่ายอริยวาสี เพราะเห็นว่ามิวัตรปฏิบัติเคร่งครัดกว่าและยังแตกฉานในพระไตรปิฎกอีกด้วย ดังนั้นเมื่อกิตติศัพท์ของพระเถระสุโขทัยที่ไปเรียนพระไตรปิฎกจากเมืองพันทน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความศรัทธาปสาทะอย่างมากของพระมหาธรรมราชาลิไทจนถึงกับออกผนวชเป็นศาสนทายาทกษัตริย์ล้านนาจึงโปรดให้ทูตพร้อมไปกับเครื่องบูชาไปอาราธนาพระอุทุมพร มหาสวามีจากเมืองพันทน์ เพื่อให้มาประดิษฐานพุทธศาสนาที่เชียงใหม่บ้าง ปรากฏว่าพระมหาสวามีส่งพระลูกศิษย์ชื่อ พระอานันทเถร ชาวเมืองพันทน์พร้อมลูกศิษย์รูปหนึ่งไปบวชมาจากลังกา กับพระสงฆ์อีก ๑๑ รูป มาแทน พระเจ้ากือนาทรงรับรองพระสงฆ์ทั้ง ๑๒ รูปให้พำนักที่วัดโลกโมฬี เชียงใหม่ (วงศ์ ลานนาไทย ๒๕๐๖ : ๑๐) ชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้ากือนาอาราธนาพระสวามีมาจากเมืองพันทน์ว่า “พระองค์มีพระประสงค์ที่จะให้พระภิกษุอริยวาสีมาอยู่ในนครเชียงใหม่ และอีกประการหนึ่งพระองค์ต้องการให้พระสงฆ์ได้รู้พระไตรปิฎกและสามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง แต่พระอานันทเถรไม่ได้รับอนุญาตให้กระทำสังฆกรรม (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๑๐๘, ๑๐๙)

ได้รับการบูรณะ ๒๕๔๘
โดยพระญาณสมโภช (สมณศักดิ์ในขณะนั้น)
ปัจจุบันคือ พระเทพวรสิทธิธารจารย์
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกยสุเทพ

วัดราชมณเฑียร

ตำนานมูลศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “เจ้าไททนอยู่สุโขทัย ชื่อว่าสุมนนั้น เป็นครูแก่เรา... มหาราชจงไปอาราธนา...มาเป็นประธานแก้สงฆ์...” (ตำนานมูลศาสนา : ๓๓๐) ในที่สุดพระเจ้ากือนาทรงแต่งตั้งหมีเงินทองเป็นราชทูตไปพร้อมกับปะขาวยออดกับปะขาวสาย พร้อมด้วยเครื่องมงคลราชบรรณาการไปถวายประมุขแห่งสุโขทัย พ.ศ.๑๙๑๒ พระสุมนเถรขึ้นมาเชียงใหม่พร้อมพระไตรปิฎกที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยฝากมาถวาย และพระสุมนเถรได้นำพระบรมสารีริกธาตุที่ได้จากเมืองบาง พระเจ้ากือนาทรงป่าวประกาศให้ประชาชนมาตั้งขบวนรับพระสุมนเถรและคณะตั้งแต่ตำบลแสนข้าวห่อเชียงใหม่ เมืองหริภุชย ตำนานระบุว่าขบวนต้อนรับครั้งนั้นยาวถึง ๒ โยชน์ปลายคาวุต (ประมาณ ๓๒ กิโลเมตรกับ ๒๕ วา (วงศ์ ลานนาไทย : ๑๐) “วันนั้นพญาตนอุดมมีใจศรัทธาถวายบูชาด้วยข้าวตอกดอกไม้...ถัดนั้นหมู่พราหมณ์อันจบเพทพิเศษด้วยเชื้อชาติกัญชาปนน้อย...” (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๓๓๔) พระเจ้ากือนาทรงอาราธนาพระสุมนเถรเข้าพำนักที่วัดพระยืน ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของเมืองหริภุชย ตำนานได้กล่าวถึงวัดพระยืนว่าสร้างในสมัยพระเจ้าธรรมิกราชกษัตริย์หริภุชย ลำดับที่ ๓๓ (พ.ศ.๑๖๐๖-๑๖๑๑)

ชื่อวัดพุทธมหาสถาน ต่อมาเรียกวัดป่าไผ่หลวงและวัดพระยืนตามลำดับ (Sao Saimong Mangrai, 1981 : 1)

เจดีย์วัดพระยืน
(ภาพ : อุบลพรรณ วรณสัย)

ศิลาจารึกวัดพระยืน
(ภาพ : จุลพงศ์ ชันติพงศ์)

ข้อน่าสังเกต การที่พระเจ้ากือนาไม่ได้ขอพระสงฆ์จากสุโขทัยโดยตรงแต่ต้นนั้น น่าจะมีเหตุผลทางการเมือง ทั้งนี้เพราะว่าระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับอาณาจักรล้านนาในขณะนั้น กล่าวได้ว่าทางล้านนามีความมั่นคงทางการเมืองมากกว่า แต่ในเรื่องของพุทธจักรแล้วสุโขทัยย่อมอยู่เหนือกว่า ดังนั้นถ้าล้านนายอมรับศาสนาจากสุโขทัยก็แสดงว่าล้านนาเป็นเมืองบริวารของสุโขทัย และเหตุผลที่สำคัญกษัตริย์ล้านนามีพระประสงค์เช่นเดียวกับกษัตริย์สุโขทัยคือสร้างศาสนาของอาณาจักรขึ้นมารับรองอำนาจและบุญบารมีของกษัตริย์ การที่พระมหาธรรมราชาลิไททรงประสบความสำเร็จในด้านการสร้างพุทธอาณาจักรอย่างสูง นอกจากจะมีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ของชาวพุทธแล้วยังเกี่ยวกับบุญบารมีซึ่งพระองค์ ทรงกล่าวถึงบุญบารมี ว่า “เป็นที่นิยมยกย่องของบุคคลในสังคม คนมีบุญต้องมีใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นำบุคคลอื่นบำเพ็ญทาน และเสียสละทรัพย์สินสร้างถาวรวัตถุ สาธารณประโยชน์และศาสนสถาน” นอกจากนี้ความเชื่อพุทธทำนายว่า พุทธศาสนาจะเสื่อมทุก ๑๐๐๐ ปี จนเสื่อมสูญไปเมื่ออายุ ๕๐๐๐ ปี

จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่เกิดความเคลื่อนไหวในวงการสงฆ์โดยทั่วไป รวมทั้งอาณาจักรล้านนาด้วย

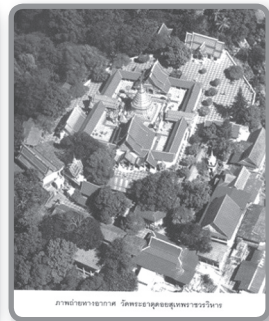
พระมหารัชมราชาลิไท ทรงอนุญาตให้พระสุมนเถรพร้อมกับพระสงฆ์ ๕ รูป เพื่อจะสามารถทำสังฆกรรมบวชกุลบุตรได้ (ศิลาจารึกหลักที่ ๙ ประชุมจารึกภาคที่ ๒ : ๑๕๔) พ.ศ.๑๙๑๒ พระเจ้าเกือนาได้สร้างพระพุทธรูปยืนร่วมกับพระสุมนเถรที่วัดพระยืนจำนวน ๓ องค์ ต่อมาพระสุมนเถรได้กระทำอุปสมบทกรรมร่วมกับคณะของพระอนันตเถรที่มาจากเมืองพันบวชภิษุ สามเณรชาวล้านนาเป็นครั้งแรกด้วยวิธี “สมมติดินที่สีมา” ในแม่น้ำปิงใกล้กับวัดจันทภาโน (Sao Saimong Mangra : ๑๐๓) ถือว่าพุทธศาสนาตามคติของรามัญได้วางรากฐานลงบนแผ่นดินล้านนาแล้ว อีกหนึ่งปีต่อมาพระเจ้าเกือนาโปรดให้สร้างศิลาจารึกขึ้นที่วัดพระยืน และทรงอุสสาภิเษกพระสุมนเถรขึ้นเป็น “พระมหาสุวรรณรัตนสามิ” (Sao Saimong Mangrai : ๑๐๓) พ.ศ.๑๙๑๔ ได้สร้างวัดที่ป่าไม้พยอมทางทิศตะวันตกของเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองออกไป ๕๐๐ วา ให้ชื่อว่า วัดบุปผารามสวนดอกไม้ เดิมเป็นอุทยานของพระองค์ให้พระสุมนเถรพำนัก (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๑๑๘) ส่วนพระบรมสารีริกธาตุ นั้นตำนานระบุว่า พ.ศ.๑๙๒๘ ได้บรรจุไว้ที่พระเจดีย์วัดบุปผารามสวนดอกไม้และอีกองค์หนึ่งบรรจุไว้ที่เจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพฯ

เจดีย์วัดสวนดอก พระอารามหลวง

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

ภาพถ่ายทางอากาศ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

กษัตริย์ล้านนาประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสร้างพุทธจักร เพราะวัดสวนดอกกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษา รูปแบบวัตรปฏิบัติพระสงฆ์วัดสวนดอก

เป็นแบบอย่างที่ถูกนำไปขยายผลตามหัวเมืองต่างๆ อย่างกว้างขวาง วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทุกอย่างไม่เฉพาะเรื่องของพระไตรปิฎกเท่านั้นทำให้วัดเป็นสถานที่สร้างคนที่มีคุณภาพให้แก่สังคมศาสนจักรกับอาณาจักรหรือสถาบันสงฆ์ กับสถาบันการเมืองต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จึงจะช่วยเสริมสร้างและค้ำจุนซึ่งกันและกัน

การสร้างพุทธจักรของพระเจ้าติโลกราช

พระเจ้าติโลกราชเป็นราชบุตรองค์ที่ ๖ ในจำนวน ๑๐ องค์ของพระเจ้าสามฝั่งแกน ตลอดรัชกาลนี้เกิดสงครามทั้งภายในและภายนอกอาณาจักร ศักยภาพในคือความขัดแย้งระหว่างพระเชษฐาและพระอนุชาของพระองค์รวมถึงขุนนางข้าราชการของพระราชบิดา ซึ่งล้วนแต่เป็นภัยต่อความมั่นคงในราชบัลลังก์ทั้งสิ้น แต่เนื่องจากพระองค์ได้รับความช่วยเหลือจากหมื่นโลกนคร ซึ่งมีศักดิ์เป็นอาร์ ช่วยปราบเสี้ยนหนามแผ่นดิน (โปรดอ่านรายละเอียดใน ยุพิน เข้มมุกด์ พุทธศาสนาสัมภาษณ์, ๒๕๒๗) พระองค์ทรงหวาดระแวงคนใกล้ชิดจะคิดกบฏ เช่นกรณีของท้าวบุญเรือง ราชโอรสพระองค์เดียวที่ถูกท้าวหอมุกใส่ความเป็นกบฏ จนสั่งให้ประหารชีวิต หมื่นดงนคร เสนาบดีผู้ซื่อสัตย์ ต้องถูกประหารชีวิต เพราะระแวงว่าเอาใจฝักใฝ่ศัตรู คือพระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยา กล่าวได้ว่าพระราชวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการในรัชกาลนี้แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายที่สนับสนุนพระองค์กับฝ่ายที่จงรักภักดีต่อพระราชบิดาของพระองค์ การขึ้นครองราชย์ที่ไม่ถูกต้องของพระองค์ ส่วนศิกระหว่างเมือง เช่น เมืองยอง หัวเมืองเจ็ญ พวกฮ่อ หลวงพระบาง เมืองแพร่ เมืองน่าน ศักดิ์ที่ยืดเยื้อยาวนานตลอดรัชกาลคือศึกกับพระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยา

ทางด้านฝ่ายอาณาจักรนั้นพระเจ้าติโลกราชได้รับการเตือนจากพระราชวงศ์ตลอดจนขุนนางข้าราชการในการขึ้นครองราชย์ที่ไม่ถูกต้อง น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระองค์แสวงหาเครื่องมือที่จะมาช่วยเสริมสร้างให้พระองค์มีบุญบารมีและมีความชอบธรรมในสิ่งที่พระองค์กำลังปฏิบัติอยู่ ศาสนาจึงดูจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด คือการสร้างพุทธจักรให้เข้มแข็งเพื่อที่จะช่วยเหลือหลอมจิตใจ

ของคนทั้งอาณาจักรให้ซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระองค์ ประกอบกับความเลื่อมใสศรัทธาที่พระองค์มีต่อพระพุทธศาสนาจึงไม่เป็นการยากที่พระองค์จะเป็นองค์อุปถัมภ์ และเป็นผู้นำพสกนิกรสู่พุทธอาณาจักรของพระองค์

คณะสงฆ์จากเชียงใหม่ จำนวน ๒๕ รูป และอุบาสก (โยมอุปัฏฐาก) นำโดยพระญาณคัมภีระ (พระมหาคัมภีร์) วัดนันทาราม พระมหาเมธังกร วัดกุฎีคำ เป็นหัวหน้าคณะ พระสงฆ์คณะนี้อยู่ลังกานาน ๔ เดือน จึงเดินทางกลับพระมหาสุทนต์สนเถระเป็นประธานสังฆะในลังกาขณะนั้น ได้ถวายพระพุทธรูปและลูกต้นศรีมหาโพธิ์ ๓ หน่อ พระบรมสารีริกธาตุ พระไตรปิฎกและพระสงฆ์ลังกาตามมาด้วย ๒ รูป คือ พระมหาวิกกมพาหุ กับพระมหาอุตตมปัญญา เพื่อมาเป็นอุปัชฌาย์ในการอุปสมบท (ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดง, ๒๕๑๙ : ๑๔) ปรากฏว่าคณะสงฆ์คณะนี้เกิดปัญหาขัดแย้งกับคณะสงฆ์ฝ่ายรามัญวงศ์หรือลังกาวงศ์เก่าของท่านสุมนเถระ จึงถูกห้ามเผยแพร่คำสอนในเขตเมืองราชธานี คือเมืองเชียงใหม่

ตำนานกล่าวว่าหลังจากพำนักอยู่ที่วัดเกาะป่าตึงได้สองปีก็แยกย้ายกันออกเผยแผ่คำสอนไปตามหัวเมืองต่างๆ เช่น พระมหาเมธังกรอยู่วัดพระยืน พระมหาสารีบุตรอยู่วัดพระธาตุหริภุญชัย พระมหาญาณคัมภีร์ได้กระทำอุปสมบทกรรมครั้งแรก ที่แม่น้ำวังวัดเชียงยี่ เมืองเขลางค์ ซึ่งมีพระมหาสังฆโมหี เป็นเจ้าอาวาส (ประชุมตำนานพระธาตุภาค ที่ ๑ : ๗๔) พระที่ได้รับการอุปสมบทครั้งนั้นคือพระจันทเถระชาวเมืองมอญ (หัวเมืองลุ่มแม่น้ำกก) ครั้งที่สอง ที่ทำน้ำปิง เมืองหริภุญชัย พระที่เข้าอุปสมบทคือ พระธรรมรักขิต พระธรรมรตนะ และพระญาณโพธิ ครั้งที่สาม ที่ทำยางพร้าว พันนาเชียงเรือก มีท้าวจั่ว ราชบุตรองค์ที่ ๕ ในพระเจ้าสามฝั่งแกน เป็นองค์อุปถัมภ์ ครั้งที่สี่ ที่ท่าตลาดกุมกาม ผูกพัทธสีมาที่วัดบนซึ่งพระปิตุลาเทวีได้สร้างไว้ ครั้งที่ห้า ที่เกาะดอนแท่น เชียงแสน มีพระมหาธรรมเสนาปติกุลวงศ์ เข้ารับการอุปสมบท และในปีเดียวกันคณะสงฆ์คณะนี้ได้สร้างวัดขึ้นทางตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงแสนใกล้กับวัดพระธาตุจอมกิตติ ชื่อวัดป่าแดง ครั้งที่หก ที่สุวรรณปาสานกะ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของดอยตอง เชียงราย พระเถระที่เข้าอุปสมบทครั้งนี้คือพระธรรมทินนะ (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๑๒๒, ๑๒๓)

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาลังกาวงศ์ใหม่ ได้วางรากฐานที่หยั่งรากลึกและมั่นคงตามหัวเมืองต่างๆ เป็นการแตกสาขาออกไปอย่างกว้างขวางในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกน นับเป็นความต้องการที่สอดคล้องกันระหว่างฝ่ายสงฆ์ใหม่กับผู้นำฝ่ายอาณาจักรในการแสวงหาความถูกต้องชอบธรรมของตนเองประการหนึ่ง ประกอบกับคณะสงฆ์กำลังแตกแยกไม่เป็นหลักให้ประชาชนได้ยึดถือ จึงเป็นโอกาสดีที่ฝ่ายอาณาจักรจะสร้างศาสนาของพระองค์ขึ้นมาเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วอาณาจักรเช่นเดียวกับที่บรรพบุรุษที่พระเจ้าก็อนาได้กระทำมาแล้ว ด้วยเหตุนี้คณะสงฆ์ฝ่ายลังกาวงศ์ใหม่ซึ่งต่อมาเรียกฝ่ายป่าแดง หรือฝ่ายสิงหล จึงได้รับเลือกให้เป็นผู้นำทางศาสนาของพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเปรียบเสมือนกองทัพธรรมเฉกเช่นพระเจ้าอโศกฯ ทรงปฏิบัติ

พระเจ้าติโลกราชครองราชย์ พ.ศ.๑๙๘๕ พระองค์และพระมารดาทรงโปรดให้รื้อราชมณเฑียรหลังเก่ามาสร้างวิหารให้พระมหาญาณคัมภีร์ พร้อมกับพระสงฆ์ฝ่ายสิงหลทั้งหลายในลำพูนพักอาศัยให้ชื่อว่า วัดราชมณเฑียร ส่วนวัดเกาะป่าตั้ง ให้สร้างเป็นอารามใหญ่ เรียกชื่อว่า วัดป่าแดงหลวง หรือวัดรัตนาราม หรือวัดป่าแดงมหาวีหาร เพราะสืบสายมาจากมหาวีหารของลังกาให้สงฆ์ฝ่ายสิงหลซึ่งรับรูปแบบของสงฆ์ฝ่ายอริยวาสิมมหาวีหารแห่งลังกาได้พำนัก ต่อมา พ.ศ.๑๙๙๐ โปรดให้สร้างพระเมรุสำหรับปลงพระศพพระราชบิดาและพระราชราชมารดา (ราชวงศ์) พื้นเมืองเชียงใหม่, ๒๕๑๘ : ๒๗, ๒๘)

เจดีย์วัดป่าแดงมหาวีหาร (ร้าง)

พระอุโบสถวัดป่าแดงหลวง

วัดป่าแดง เชียงตุง ประเทศพม่า สายป่าแดงเชียงใหม่

วัดยางควง เชียงตุง สายวัดสวนดอกเชียงใหม่

ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดงได้กล่าวถึงพระเจ้าติโลกราชว่า ทรงโปรดให้สร้างวิหารหลังหนึ่งบนดอยทางตะวันตกเฉียงเหนือตามที่ตั้งพระมหาญาณคัมภีร์ทูลขอเพื่อถวายสมเด็จพระธรรมกิติ ซึ่งเป็นพระอุปฮาด หลังจากนั้นพระมหาญาณคัมภีร์ก็กระจ่ายคณะสงฆ์ลังกาวงศ์เข้าพำนักตามวัดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ อาทิ ได้นำพระพุทธรูปที่ได้มาจากลังกาประดิษฐานที่วัดราชมนเฑียร ส่วนต้นศรีมหาโพธิ์และพระไตรปิฎกไว้ที่วัดป่าแดงหลวง พระจันทรังสี อยู่วัดป่าแดงหลวงพร้อมกับเป็นประธานสงฆ์เชียงใหม่ พระมหาเมธังกร อยู่วัดป่าตาล ซึ่งพระราชมารดาสร้างถวาย พระมหาญาณมงคล อยู่วัดราชมนเฑียร พระรัตนาค อยู่วัดนันทาราม และให้ปกครองวัดอีก ๔ วัด มีวัดพันเล่า (พันเตา) วัดภูเก็ก

วัดเจติยาคำ และวัดหมื่นสาร ส่วนพระมหาญาณคัมภีร์ พระมหาญาณสิทธิและพระจิตตหนูพร้อมด้วยพระสงฆ์ที่อุปสมบทตามคติลังกาอีก ๕ รูป จาริกไปตามหัวเมืองทางเหนือ เริ่มตั้งแต่พะเยา เชียงราย เชียงแสน เชียงตุงจนถึงสิบสองพันนา (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๑๕๐)

พ.ศ.๑๙๙๙ หลังจากขึ้นครองราชย์ได้ ๑๔ ปี พระองค์โปรดให้สร้างอารามริมแม่น้ำขานทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเมืองเชียงใหม่เพื่อให้พระมหาอุตตมปัญญาเถร ซึ่งเป็นชาวสิงหลที่มาพร้อมกับคณะสงฆ์ลัทธิลังกาสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ในปีเดียวกันพระองค์ทรงสดับพระธรรมเทศนาที่วัดป่าแดงมหาวิหารเรื่องอานิสสการปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ พระองค์ทรงโปรดให้นำลูกต้นโพธิ์จากวัดป่าแดงมาปลูกวัดใหม่ของท่านมหาอุตตมปัญญา ให้นามวัดใหม่นี้ว่า “วัดมหาโพธาราม” นอกจากนั้นกษัตริย์แห่งล้านนายังโปรดให้หมื่นด้ามพร้าคตเป็นแม่กองควบคุมการก่อสร้างวิหารโดยจำลองแบบจากพุทธคยา คือมีพระเจดีย์ ๗ องค์บนหลังคาวิหารซึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างอมิสเจดีย์ ทางทิศตะวันออก สร้างเรือนแก้วทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ สร้างสระน้ำ (สระมุจลินท์) บริเวณไม้ผักกาดทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ก่อกำแพงประตูโขง สิ่งก่อสร้างทั้งหมดสำเร็จในปี พ.ศ.๒๐๒๐ รวมเวลาก่อสร้าง ๒๑ ปี แล้วพระองค์ก็โปรดให้มีการประชุมพระเถรผู้ใหญ่และคณะสงฆ์ฝ่ายป่าแดงที่เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่างๆ ร่วมร้อยกว่ารูปเพื่อตรวจสอบชำระพระไตรปิฎกที่วัดมหาโพธารามแห่งนี้ ตำนานวัดเจ็ดยอดเรียกว่า “อัฐมสังคายนา” สังคีตियวงษ์ ระบุว่า เป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ของโลก โดยมีพระธรรมทินเถร เจ้าอาวาสวัดป่าตาลเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าติโลกราชทรงเป็นประธานฝ่ายฆราวาส พระไตรปิฎกฉบับนี้เป็นการใช้ตัวอักษรธรรมล้านนาเป็นครั้งแรก เพราะก่อนหน้านี้พระไตรปิฎกและคัมภีร์ใบลานส่วนใหญ่บันทึกด้วยตัวอักษรฝักขามจากสุโขทัยที่พระสมณเถรนำมาเผยแพร่

ทั้งสัตตมหาสถานและพระไตรปิฎก แสดงถึงอัจฉริยภาพของพระเจ้าติโลกราช รวมถึงอัจฉริยภาพของสถาปนิก ประติมากรและสถาบันสงฆ์ล้านนา โดยเฉพาะการสร้างสัตตมหาสถานนับเป็นแห่งแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงถึง

ความมีเอกราชทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมของล้านนา คติความเชื่อเรื่องการเสวยวิมุตติสุขของพระพุทธเจ้า ทำให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์เทียบเท่ากับพุทธคยา เท่ากับว่าพระเจ้าติโลกราชสร้างโพธิบัลลังก์และสถิตมหาสถาน ณ เมืองเชียงใหม่ให้กลายเป็นศูนย์กลางของชมพูทวีป

หัวเมืองชายแดนมีความสำคัญต่อความมั่นคงของราชบัลลังก์มาก พระองค์ทรงดำเนินนโยบายทั้งอาณาจักรและศาสนจักรไปพร้อม ๆ กัน เช่นเดียวกับรัชกาลก่อน ๆ โดยเฉพาะหัวเมืองทางเหนือ โปรดให้ร้อยขุนกับสิบอ้ายนำพระพุทธรูปทองทิพจากจอมทอง เชียงใหม่ ซึ่งมหาเถรเจ้าฟ้าหรั่งได้มาจากลังกา พร้อมกับต้นศรีมหาโพธิ์ไปมอบแก่วัดดอนแท่น เชียงแสน ทรงอุทิศที่นาและข้าคนไว้กับวัดจำนวนมาก แล้วตั้งเป็นกฎหมายไว้ว่า “ใครที่จะมาปลูกสร้างทำกินในธรณีสงฆ์ ต้องแบ่งผลประโยชน์ ๑ ใน ๑๐ ส่วนให้วัด อันเป็นประเพณีมาตั้งแต่ครั้งพญามังราย บรรดาเจ้าเมืองและขุนนางต่างก็สร้างศาสนสถานถวายเป็น “นาบุญ” แต่พระองค์ตามพระราชประเพณี” (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ : ๑๗๑, ๑๗๒)

ความพยายามในการสร้างพุทธอาณาจักรของพระเจ้าติโลกราชจนได้รับการยอมรับว่า ล้านนาเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งและศาสนจักรก็มั่นคงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งการชำระอักขระในพระไตรปิฎก ในปี พ.ศ. ๒๐๒๐ ที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) นับเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ที่ศาสนาลังกาวงศ์หรือนิกายสิงหล มีการปลูกสิมาใหม่เกือบทุกวัดในเมืองเชียงใหม่ และปรากฏการณ์ใหม่เกิดขึ้นในรัชกาลนี้คือ การสร้างพระอุโบสถที่วัดป่าแดง สำหรับบวชกุลบุตรทั่วอาณาจักรทำให้สถาบันสงฆ์ทำสังฆกรรมร่วมกันได้ การสร้างพุทธอาณาจักรของพระเจ้าติโลกราชไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการสร้างอาณาจักรทางการเมืองของล้านนาซึ่งแผ่ขยายไปถึงสิบสองปันนา ทางใต้มีเขตแดนติดต่อกับอยุธยาของพระบรมไตรโลกนาถ และต่างก็ได้รับยกย่องว่าเป็น ยุคทองทั้งสองอาณาจักร ทั้งพระบรมไตรโลกนาถและพระเจ้าติโลกราชต่างแสดงพระองค์เป็นพุทธบุตรด้วยการออกผนวช ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของพุทธจักรย่อมหมายถึงความมั่นคงทางฝ่ายอาณาจักรด้วย

พุทธคยา

พระพุทธเมตตา

สถูปมหาสถานวัดมหาโพธาราม (เจดีย์ยอดพระอารามหลวง)

สรุป

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์การสร้างพุทธอาณาจักรในยุคจารีตบนผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ยุคทวาราวดีสืบเนื่องมาถึงสมัยหลังนั้น สะท้อนภาพการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในแถบนี้ค่อนข้างชัดเจน การเคลื่อนไหวในช่วงของกาลเวลายาวนานมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนมนุษย์ที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นอิทธิพลทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของรัฐที่เจริญกว่า โดยเฉพาะพุทธศาสนาเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดเครือข่ายของวัฒนธรรมในวงกว้าง เชื่อมโยงกับกลุ่มชนที่อยู่ในรูปแบบเดียวกัน เช่น

การกลัปนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อและศาสนา มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของชุมชนสมัยโบราณในระดับหมู่บ้านจนเกิดการจัดรูปแบบของชุมชนเกิดใหม่ให้เข้ามาอยู่ในระบบการเมือง พระเจ้าอโศกมหาราชนับเป็นแบบอย่างที่ยุ่่นำในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นำมาปฏิบัติเจริญรอยตามคือการใช้กองทัพธรรมในการขยายแสนยานุภาพทางการเมืองโดยไม่ใช้สงคราม กุศโลบายที่ผู้นำในอาณาจักรต่าง ๆ นำมาใช้ต่างก็พยายามแสดงถึงการมีบุญบารมี ฉะนั้นความเชื่อในศาสนาก็คือแหล่งบารมีของอำนาจกษัตริย์อันปรากฏในรูปของความเป็นธรรมราชา พุทธราชาหรือจักรวาทิน. ปัจจุบันบ้านเมืองไม่ได้ปกครองระบอบเดิมผู้นำทางฝ่ายบ้านเมืองยังต้องมีคุณธรรมมากขึ้น สถาบันสงฆ์เป็นหลักทางจริยธรรมบ้านเมืองถึงจะเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

๒ อักษรอ้างอิง

ประชากรกิจกรจักร, พระยา. **พงศาวดารโยนก**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓, พระนคร : หอสมุดวชิรญาณ. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าราชบุตร (วงศ์ ตะวัน ณ เชียงใหม่), ๒๕๑๖.

จำนง ทองประเสริฐ. **พุทธศาสนาในลังกาทวีป**. พระนคร : เลียงเชียงเจริญ, ๒๕๑๐.

ดี จี อี ฮอลล์. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. เล่ม ๑ แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยาและคณะ, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๒.

ธิดา สารยา. **รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดพัฒนาการ**. รวบรวมบทความจากวารสารเมืองโบราณ พ.ศ.๒๕๑๙-๒๕๓๔. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๗.

จำปา เยื้องเจริญ. เต็ม ทองมีเต็ม และ คงเดช ประพัฒน์ทอง. **วิเคราะห์ศิลปจารึกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญชัย** พระนคร : กรมศิลปากร. ๒๕๒๒.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา. **เรื่องประดิษฐานสยามวงศ์ในลังกาทวีป**. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๓

รวีวรรณ ภาคพรต. “การกับปนาในอาณาจักรล้านนาไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

แสง จันทราษฎร์. **พุทธศาสนาในล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ทิพยเนตรการพิมพ์, ๒๕๒๓.

สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิต, เล่มที่ ๑๘, ๑๙.

พุทธพุกา พระพุทธญาณ. **ตำนานมูลศาสนา**. พระนคร : กรมศิลปากร. ๒๕๑๙.

รัตนปัญญา พระเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. แปลโดย แสง มนวิthur. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๐.

สำนักนายกรัฐมนตรี, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. ๒๕๑๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน** พิมพ์ครั้งที่ ๘ มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๗.

สมหมาย เปรมจิตต์. **ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดง. ภาคปริวรรตลำดับที่ ๙**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คณะสังคมศาสตร์. ๒๕๑๘.

มหานาม, เถร. **มหาวงษ์พงศาวดารลังกาทวีป เล่ม ๑-๓. ฉบับหลวง หอสมุดวชิรญาณ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย. ร.ศ.๑๒๙.

จอห์น เอฟ. เคดี. **ไทย พม่า ลาวและกัมพูชา**. ภรณ์ กาญจนันฐิติและชื่นจิตต์ อำไพพรรณ. แปล. กรุงเทพฯ, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ๒๕๒๐.

เชษฐ ติงสฤษดิ์, ผศ.ดร. “ประติมากรรมภาพเล่าเรื่องการเสวยวิมุตติสุขในประเทศอินเดีย”, ๖๐๐ ปี ชาตกาลพระเจ้าติโลกราช. เชียงใหม่, มรดกล้านนา ๒๕๕๒.

ศิวภรณ์ ชัยประสิทธิ์กุล. **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีตถึงปัจจุบันโดยสังเขป**. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง. **๖๐๐ ปีชาตกาลพระเจ้าติโลกราช**. เชียงใหม่. มรดกล้านนา. ๒๕๕๒.

วิไลเลขา บุรณศิริ. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนการเข้ามาของตะวันตก**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.

สิงหะ วรณสัย. **ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย ๒๕๑๖**.

ศิลาจารึกหลักที่ ๙ . **ประชุมจารึกภาคที่ ๒**.

สมคิด ศรีสิงห์. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์**. โครงการตำรามหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒพิชญโลก. ๒๕๒๓.

ประวัติพุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี พระบรมธาตุดอยสุเทพ. ๒๕๔๙.

Luce, G. H.. **Mon of the Dynasty**. Rangoon. 1950.

วันรัตน์, สมเด็จพระม. **สังคีตยวงศ์**. กรุงเทพฯ. กรมการศาสนา. ๒๕๒๑.

โพธิ์รังสี, พระ **คำแปลจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒
แปลโดยพระปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์). พระนคร : , มิตรนรา
การพิมพ์, ๒๕๑๐.

Swearer, Donald K. **Wat Harpunjaya**.. Scholars Press. The American
Academy of Religion, 1976.

John, F. cady. **Southeast Asia**, It s Historical Development. New York.1964.

Mangrai, Saimong, Soa. TR. **The Pafang Chronicle and The Jengtung
State Chronicle**.University of Michigan. 1981.

Maung Tin, Pe, G.H. Luce. **The Glass Palace Clonicle of the King of Burma**.
Burma : Rangoon Up, 1960.

Rahula, Walpola. **History of Buddhism in Ceylon**. 3rd Century B.C-10 th
Century A.C 2nd, Columbo, 1956.

Tambiah, S.J. **World Congueror and Wolrd Renouncer**. Cambridge
University Press, 1976.

Arasaratnam, S. **Ceylon**. Prantice-Hall Inc.1964.

Coedes, George. **The Indianized Statees of Southeast Asia**. University of
Malaya Press, 1969.

ขอบคุณผู้เอื้อเฟื้อรูปภาพ

๑. อาจารย์จุลพงศ์ ขันติพงศ์ โรงเรียนสวนบุญโญปถัมภ์ ลำพูน
๒. คุณลักษณะณ์ บุญเรือง หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญชัย
๓. รศ.ม.ล.สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๔. คุณประวิทย์ วันตา Wanta Tour
๕. น.ส.อุบลพรรณ วรรณสัย นักวิชาการอิสระ

๖๖ แนะนำผู้เขียน

ยุพิน เข้มมุกด์

- ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อม. (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- อดีตผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- ที่ปรึกษาศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- อาจารย์พิเศษคุณมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักวิชาการ มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
- รองประธานมูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่
- กรรมการและเลขานุการจัดทำพจนานุกรมภาษาล้านนา ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา
- กรรมการและเลขานุการจัดทำพจนานุกรมภาษาไทยใหญ่-ไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๖๐๐ พระญาติโลกราช ๘๕ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- เพชรราชภัฏ-เพชรล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔
- รางวัลผู้ใช้ภาษาถิ่นดีเด่น กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔
- เข้มเกียรติคุณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ๒๕๕๔
- อดีตหัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่

ผลงานวิชาการ

- ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา
- ประวัติศาสตร์ล้านนาศัมัยราชวงศ์มังราย
- ล้านนาศัมัยพม่าปกครอง พ.ศ.๒๑๐๑-๒๓๑๗

๒๒ แนะนำผู้เขียน

- สถาบันสงฆ์ล้านนากับการเมืองการปกครองสมัยราชวงศ์มังราย
- บรรณารักษ์ ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี พระบรมธาตุ ดอยสุเทพ พ.ศ.๒๕๔๙
- ช่อและตุ้ง ศิลป์แห่งศรัทธาภูมิปัญญาท้องถิ่น
- นครภัณฑ์ ผ้าและเครื่องประดับของพระนางมัทรี
- ความเชื่อ พิธีกรรมสายใยในวิถีล้านนา
- บทความทางวิชาการกว่า ๓๐ เรื่อง
- เป็นวิทยากรด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา, สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ.๒๕๔๔ เกียรติบัตร ข้าราชการตัวอย่าง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- พ.ศ.๒๕๔๔ โล่รางวัล อาจารย์ตัวอย่าง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- พ.ศ.๒๕๔๔ เกียรติบัตรและโล่รางวัล เพชรแผ่นดิน จากนิตยสารแผ่นดินธรรม
- พ.ศ.๒๕๔๗ เกียรติบัตรและโล่รางวัล เพชรเสมา จากหนังสือพิมพ์ศูนย์ข่าวพัฒนา
- พ.ศ.๒๕๔๗ เกียรติบัตร ครูสดดี ระดับจังหวัดเชียงใหม่ จากสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่
- พ.ศ.๒๕๔๗ เข็มเครื่องหมายเชิดชูเกียรติ ครูสดดี จากครูสภา
- พ.ศ.๒๕๔๘ เกียรติคุณและโล่เชิดชูเกียรติ บุคคลคุณภาพ จากหนังสือพิมพ์เส้นทางผู้นำ
- พ.ศ.๒๕๕๓ เข็มเกียรติคุณ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่
- พ.ศ.๒๕๕๔ โล่เชิดชูเกียรติ เพชรราชภัฏ เพชรล้านนา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- พ.ศ.๒๕๕๔ โล่รางวัล ผู้ใช้ภาษาถิ่นดีเด่น จากกระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ.๒๕๕๕ เข็มพระราชทาน ผู้ทำคุณประโยชน์ทางพุทธศาสนา พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชาทินัดดามาตุ

๖๖ แนะนำผู้เขียน

ชนะ เข้มมุกด์

- ป.ม. วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ
- กศ.บ. (ประวัติศาสตร์) วิทยาลัยวิชาการศึกษา
พระนคร
- น.บ.มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ประกาศนียบัตรครุการศึกษาพิเศษ (การสอน
คนหูหนวก)
- ข้าราชการบำนาญกรมสามัญศึกษา
- อดีตนิติกรจังหวัดสุโขทัย
- นักจัดรายการวิทยุชุมชน “ฟังเพลงเก่า เล่าความหลัง” และรายการ
“ข้าวมือเช้าว่าไทยพวน” คลื่น FM 100 อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
- นักวิชาการอิสระ
- มีผลงานเกี่ยวกับไทยพวน บ้านหาดเลี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย หลายเรื่อง

ผลงานวิชาการ

- บทความเกี่ยวกับไทยพวนบ้านหาดเลี้ยวมากกว่า ๘ เรื่อง
- เป็นวิทยากร เกี่ยวกับชาวไทยพวน บ้านหาดเลี้ยวให้กับสถาบันการศึกษาและ
หน่วยงานทางราชการต่างๆ
- นักวิชาการอิสระ

๒๒ แนะนำผู้เขียน

ผศ.ดร.(กิตติมศักดิ์) ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์

- ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- Master of Music (Musicology) University of the Philippines, Diliman, Philippines
- เพชรราชภัฏ-เพชรล้านนา ประจำปีพุทธศักราช พ.ศ.๒๕๔๘
- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ดุริยางค์สากล) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๔๘
- อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- กรรมการและเลขานุการจัดทำพจนานุกรมภาษาล้านนา ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา
- กรรมการและเลขานุการจัดทำพจนานุกรมภาษาไทยใหญ่-ไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๖๐๐ พระญาติโลกราช ๘๕ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- ประธานคณะอนุกรรมการภาคเหนือในคณะกรรมการในโครงการภูมิบ้านภูมิเมือง สาขาศิลปะการแสดง กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๔๘-ปัจจุบัน

๖๖ แนะนำผู้เขียน

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล

- นักวิชาการอิสระด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
- เคยรับราชการที่กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ในระหว่าง พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๓๖ ทำหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ เช่น หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่ ผอ.อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ประธานสัมพันธ์กรมศิลปากร และบรรณธิการ นิตยสารศิลปากร ใน พ.ศ.๒๕๓๖ โอนมาเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และทำหน้าที่ต่าง ๆ อาทิ หัวหน้าภาควิชาศิลปะไทย ประธานบัณฑิตศึกษาศาสาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย บรรณธิการ วารสารวิจิตรศิลป์ และเกษียณอายุราชการ เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๒

พรพจน์ เรียงประพัฒน์

- รป.ม. (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยภาคกลาง
- พธ.บ. (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดจังหวัดเพชรบูรณ์

ผลงาน ทางวิชาการ

- เอกสารประกอบการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนา
- การเมืองการปกครอง เพื่อใช้สอนในระดับปริญญาตรี
- วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท เรื่อง หลักธรรมาภิบาลที่ใช้ในการบริหารงานคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์
- สารนิพนธ์สรุปการปฏิบัติงานเมื่อครบ ๑ ปี พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) พื้นที่บ้านแม่หาด อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒๒ แนะนำผู้เขียน

จันทร์สุดา คำชาติ

- อาจารย์พิเศษ หลักสูตรคหกรรมศาสตร์ (ศิลปประดิษฐ์)
- คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่
- คุรุศาสตรบัณฑิต (คหกรรมศาสตร์) สถาบันราชภัฏ เชียงใหม่
- ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงานทางวิชาการ

- การสร้างบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่าย สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สินีนาง สมบูรณ์เอนก

- บรรณารักษ์ชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ศิลปศาสตรบัณฑิต (บรรณารักษศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖๖ แนะนำผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักราช พ้าขาว

ประวัติการทำงาน

- ครูสอนวิชาศิลปศึกษา โรงเรียนวิไลเกียรติอุปถัมภ์ จ.แพร่
- นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดแพร่
- ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอสันติสุข, อำเภอแม่จริม จ.น่าน
- ศึกษาธิการอำเภอกิ่งอำเภอสองแคว, อำเภอบ้านหลวง จ.น่าน
- ศึกษาธิการอำเภอเมืองพะเยา จ.พะเยา, ศึกษาธิการอำเภอหนองม่วงไข่ จ.แพร่
- ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดน่าน, ปฏิบัติหน้าที่รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต ๑ และผู้ตรวจราชการเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑
- รองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผลงานทางวิชาการ

- งานวิจัยเรื่อง การกระจายอำนาจทางการศึกษา (พ.ศ.๒๕๔๓)
- งานวิจัยเรื่อง การใช้ยาเสพติดของนักเรียน นักศึกษา กรณีศูนย์ขวัญน่าน (พ.ศ.๒๕๔๖)
- งานวิจัยเรื่อง การล่องละเมิดทางเพศและการเข้าสู่การขายบริการของเด็ก อายุไม่เกิน ๑๘ ปี จังหวัดแพร่ (พ.ศ.๒๕๔๕)
- เอกสารการนำเสนอมรดกน่านสู่มรดกโลก (๒๕๔๖)
- การเขียนบทความในหนังสือ วารสาร ด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๒๒ แนะนำผู้เขียน

ดร.ประภาศิริ ศรีภมร

- นักวิจัยอิสระ
- นักวิจัยร่วม โครงการวิจัยยางรัก มหาวิทยาลัยพายัพ
- เจ้าหน้าที่บริหารโครงการวิจัยลุ่มน้ำแม่แตง และโครงการอื่นๆของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- อาจารย์สอนภาษาไทย ให้กับเด็กไทย ในนครลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา
- อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- อาจารย์พิเศษหลักสูตรสหวิทยาการ การพัฒนาท้องถิ่น ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน (LIFE Learning Institute for Everyone)
- อาจารย์พิเศษวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผลงานทางวิชาการ

- การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวจีนในจังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ ระดับดีมาก)
- The Assimilation of Chinese Culture in Chiang Mai, Thailand บทความทางวิชาการเผยแพร่ ลงในนิตยสาร Time สหรัฐอเมริกา
- บทความต่างๆ ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยในเครือข่าย
- The Role of the Tai Yai Monk Against Migrant Workers the Tai Yai วิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาเอก

๖๖ แนะนำผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สามารถ ใจเตี้ย

- อาจารย์ประจำสาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- สาธารณสุขศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร
- สาธารณสุขมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากร การเกษตรและสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- วิทยาศาสตรบัณฑิต (เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม) สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

งานวิจัยตีพิมพ์ (ระหว่างปี ๒๕๕๓-๒๕๕๖)

- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๖. การพัฒนารูปแบบการผลิตพืชผักสวนครัวเพื่อสุขภาพของชุมชนคลอง
- ชี้เหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่, วิจัยราชภัฏเชียงใหม่, ๑๔ (๒): ๑๕-๒๒. (ฐาน TCI)
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๖. การจัดการปัจจัยการผลิตพืชปลอดภัยชุมชนในคลองชีเหล็กอำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่, วิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร, ๓๐ (๑): ๕๑-๕๘. (ฐาน TCI)
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๖. ประสิทธิภาพสารสกัดจากขมิ้นร่วมกับการใช้ *Bacillus thuringiensis* และ Nuclear Polyhedrosis Virus เพื่อป้องกันหนอนกระทู้หอม (*Spodoptera exigua*) ในการปลูกหอมแดง, เกษตรพระจอมเกล้า, ๓๑ (๑): ๘-๑๖. (ฐาน TCI)
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๖. การใช้น้ำและการจัดการน้ำเสียในครัวเรือนของประชาชนริมฝั่งแม่น้ำลี้ จังหวัดลำพูน, วิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๑ (๑): ๓๓-๔๓.

๒๒ แนะนำผู้เขียน

- สามารถ ใจเตี้ย และดาร์วาร์ตัน จำเกิด. ๒๕๕๕. พฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเมือง, ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, ๑๔ (๒): ๑๐๗-๑๑๒. (ฐาน TCI)
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๕. การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาด้านจิตบำบัดของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ กรณีศึกษากลุ่มเอื้ออาทรศรีวิชัย จังหวัดลำพูน, วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีภาคเหนือ. ฉบับพิเศษ : ๙-๑๕.
- สามารถ ใจเตี้ย, ลิลลี่ รัตนปัญญา และสมชาย แสนวงศ์. ๒๕๕๕. ประสิทธิภาพของบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนากับการสร้างเสริมสุขภาพผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ : สมุนไพรและโภชนาการบำบัด, วิจัยราชภัฏเชียงใหม่, ๑๔ (๑): ๕๗-๖๔. (ฐาน TCI)
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๕. การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในการปลูกพืชไร่โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, ราชพฤกษ์, ๑๐ (๑): ๘๑-๘๕. (ฐาน TCI)
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๕. ทศนคติต่อผลกระทบสุขภาพเบื้องต้นจากการใช้สารเคมี ป้องกันกำจัดศัตรูพืชในการปลูกพืชไร่, พืชมเนศวร์สาร, ๘ (๒): ๖๗-๖๕.
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๔. ประสิทธิภาพของปฏึกหมักจากไส้เดือนดินร่วมกับหัวเชื้อปฏึกหมัก, มทร. อีสาน, ๔ (๑): ๒๗ -๓๖. (ฐาน TCI)
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๓. การกำจัดขยะอินทรีย์ที่ย่อยสลายได้โดยใช้ไส้เดือนดิน, พืชมเนศวร์สาร, ๖ (๑): ๖๗-๗๖.

บทความวิชาการ

- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๖. ปัจจัยกำหนดสุขภาพสังคม, สาธารณสุขล้านนา, ๙ (๑): ๙-๒๐.

๖๖ แนะนำผู้เขียน

- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๖. ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคมและสุขภาพจากภัยแล้ง, สารานุกรมสุขภาพ, ๔ (๑): ๔๕-๔๘.
- สามารถ ใจเตี้ย. ๒๕๕๕. ความเสื่อมสภาพของแม่น้ำกับสุขภาพ, สารานุกรมสุขภาพ, ๘ (๓): ๕๗-๖๘.

เอกสารวิชาการ

ตำราการพัฒนาสุขภาพชุมชน	ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๔
ตำราวิทยาศาสตร์กับสุขภาพ	ปีที่พิมพ์ ๒๕๔๗
เอกสารประกอบการสอนอนามัยสิ่งแวดล้อม	ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๔

